

ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

B13564193
112352442

ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสของการ
พัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

พวงเพชร ธนสิน

ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กรกฎาคม 2547

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนด้วยงบประมาณจากกองทุนพัฒนาวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการพัฒนาวิชาการและวิเทศสัมพันธ์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในหัวข้อที่ผู้วิจัยสนใจ

ขอขอบพระคุณ พระอธิการวิโรฒ สันติกาโร เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ คุณสทวัฒน์ แน่นหนา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ คุณศรัณยู มีทองคำ ปลัดอำเภอสารภี คุณเกษม จันทร์แก้ว ประธานชมรมรักเวียงกุมกาม และ อาจารย์วิภา ใจบุญ ที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างสูงในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณพัชนี วรปรีชา คุณสามารถ สุวรรณรัตน์ ผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยกรุณาจัดพิมพ์และเป็นกำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมทั้งคุณสุรีย์ หน่อโพ คุณเอกสิทธิ์ สมนวล และ คุณสุนิสา คำมูล ที่ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีเสมอมา

หากมีข้อผิดพลาดประการใดอันเกิดจากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้ และหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้คงมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยสำหรับผู้สนใจ

พวงเพชร ธนสิน

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) ศึกษาสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพของเวียงกุมกาม 2) ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ 3) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ 4) เพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า เวียงกุมกามสร้างขึ้นในช่วงราว พ.ศ. 1829-1839 โดยพญามังรายเป็นราชธานี เริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองเชียงใหม่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างกันเพียง 5 กิโลเมตร เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมซึ่งค้นพบซากโบราณสถานสมัยพุทธศตวรรษที่ 19-22 ถึง 26 แห่ง (ในพื้นที่ศึกษา) บางส่วนยังคงจมอยู่ใต้พื้นดิน ได้มีการศึกษา สำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง บูรณะ โบราณสถานต่างๆ ในเวียงกุมกามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพบว่า ประชาชนมีทัศนคติเห็นด้วยมากในกรที่จะพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่มีส่วนร่วมในการพัฒนาน้อย

ศักยภาพและโอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบไปด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก สำหรับปัจจัยภายในนั้นประกอบไปด้วย 3 ปัจจัยย่อย คือ 1) บริบทของชุมชน 2) ศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง และ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ส่วนปัจจัยภายนอกนั้นประกอบไปด้วยหน่วยงาน-องค์กร และมาตรการของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ข้อจำกัด หรือจุดอ่อนของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับ 1) การที่เวียงกุมกามเป็นพื้นที่ที่ชุมชนอยู่ร่วมกับแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาการลักลอบขุดค้น การบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณสถานโดยประชาชน 2) การขาดแคลนงบประมาณในการสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง บูรณะ โบราณสถานต่าง ๆ 3) การมีหน่วยงานหลายหน่วยงานดูแลรับผิดชอบทำให้การทำงานไม่มีเอกภาพ และไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร 4) ผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวไม่ได้กระจายไปถึงประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง 5) ถนนในหมู่บ้านที่แคบ และ 6) ปัจจุบันยังขาดการวางแผนจัดการขยะที่จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นในอนาคต

การพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น ควรเป็นผลมาจากความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยยึดหลักความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ผลของการศึกษานี้คาดว่าจะสามารถเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอาจสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ABSTRACT

The objectives of this study, "Potential, Constraints, and Opportunity for Development of Wiang Kum Kam as Tourism Site" are : 1) to study physical environment of Wiang Kum Kam; 2) to study socio-economic condition of local people; 3) to study local people participation in development of Wiang Kum Kam as tourism site; and 4) to propose recommendations in development of Wiang Kum Kam as tourism site.

The result of the study showed that Wiang Kum Kam was established during 1829-1839 B.C. by King Meng Rai as the first Lanna's capital. It is situated in the southeast direction, 5 kilometers away from Chiang Mai. Wiang Kum Kam is cultural tourism attraction by which there are 26 ancient remains dated back to 19-22 B.C. founded (in study area) and some of them was buried under flood sediment. There has been study, survey, excavation, restoration and renovation of many ancient remains in Wiang Kum Kam since 2527 B.C. up until present. The study of attitude and participation of local people toward development of Wiang Kum Kam as tourism site showed that people agreed and had strong attitude toward this development but they took small part in participation in development as tourism site.

There are 2 factors concerning potential and opportunity for development Wiang Kum Kam as tourism site which are inside and outside factors. Inside factor involves with 3 aspects which are: 1) community context; 2) potential of area which consists of attraction, accessibility, amenity, and ancillary service by local people; and 3) local people participation. Outside factor consists of organizations and the government policy involved in management of fine art environment. The constraints in development of Wiang Kum Kam as tourism site are: 1) it is an area where there is community settlement together with various ancient archeological sites resulting in illegal excavation, trespassing, and destruction of ancient remains; 2) lack of budget for survey, excavation, restoration and renovation of various archeological sites; 3) there are so many organizations involved in development of Wiang Kum Kam as tourism site resulting in lack of unity and inefficiency; 4) the benefits gained from tourism are not distributed throughout an area; 5) some roads in village are narrow; and 6) presently, there is no planning for solid waste disposal which tends to be increase in amount in the near future.

The development of Wiang Kum Kam as tourism attraction should be implemented by cooperation among various agencies and it should be carried out on the basis of the need of local people. The results of this study will be valuable for planning Wiang Kum Kam as tourism site and for application in other related studies.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนที่	ฉ
สารบัญรูป	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	-1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	3
1.4 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	3
1.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของพื้นที่	3
1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณี	4
1.4.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	5
1.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ	7
1.4.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว	9
1.5 กรอบแนวความคิดในการศึกษา	11
1.6 ระเบียบวิธีวิจัย	12
1.6.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	12
1.6.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	13
1.6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	13
1.6.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	16
1.6.5 การนำเสนอข้อมูล	16

	หน้า
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม	17
2.1 พญามังรายสร้างเวียงกุมกาม	17
2.2 ผังเวียงกุมกาม	23
2.3 เวียงกุมกามในช่วงเวลาต่อมา	29
บทที่ 3 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	31
3.1 ลักษณะทางกายภาพ	31
3.1.1 ที่ตั้ง	31
3.1.2 อาณาเขตติดต่อ	31
3.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ	33
3.1.4 ลักษณะธรณีวิทยา	33
3.1.5 ลักษณะดิน	38
3.2 การปกครอง	40
3.3 ประชากร	42
3.4 ระบบถนน	42
3.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน	45
3.6 การตั้งถิ่นฐาน	49
บทที่ 4 ทรัพยากรท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวของเวียงกุมกาม	56
4.1 โบราณสถานในพื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม	56
4.2 หน่วยงาน/องค์กรที่รับผิดชอบดำเนินการ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม	83
4.3 สิ่งบริการทางการท่องเที่ยว	100
4.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นในบริเวณเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามใน ช่วงระหว่างปี 2545-2547	106
บทที่ 5 ทศนคติและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	114
5.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากร	114
5.2 ทศนคติที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	119

	หน้า
5.3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็น แหล่งท่องเที่ยว	126
5.4 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	139
5.5 ข้อเสนอแนะจากประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว	147
บทที่ 6 ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	151
6.1 ศักยภาพของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	151
6.1.1 ปัจจัยภายใน	151
6.1.1.1 บริบทของชุมชน	151
6.1.1.2 ศักยภาพของพื้นที่	153
6.1.1.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่	159
6.1.2 ปัจจัยภายนอก	161
6.1.2.1 มาตรการด้านกฎหมายของรัฐ	162
6.1.2.2 องค์กร-หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	170
6.2 ข้อจำกัดของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	171
บทที่ 7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	173
7.1 สรุปผลการศึกษา	173
7.2 อภิปรายผล	177
7.3 ประโยชน์ที่ได้รับ	178
7.4 ข้อเสนอแนะ	178
บรรณานุกรม	179
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ร่างระเบียบการบริหารและใช้จ่ายเงินกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม	181
ภาคผนวก ข แบบสอบถาม	185
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น	191

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า	
3.1	<p>โบราณสถานของเวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษาแบ่งตามขอบเขตการปกครอง องค์การบริหารส่วนตำบล</p>	40
3.2	ข้อมูลจำนวนประชากรและครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา	42
3.3	การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา	48
4.1	รายชื่อ โบราณสถานในเขตเวียงกุมกามชั้นใน	82
5.1	ข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง	114
5.2	ภูมิฐานะเดิมของประชากรกลุ่มตัวอย่างแยกตามหมู่บ้าน	117
5.3	ระยะเวลาที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในพื้นที่นานกว่า 15 ปี โดยแยกตาม หมู่บ้าน	118
5.4	สถานที่ทำงานของประชากรกลุ่มตัวอย่างแยกตามหมู่บ้าน	118
5.5	ทัศนคติของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีการต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว	119
5.6	ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เห็นด้วยต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	119
5.7	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวแยกเป็นหมู่บ้าน	120
5.8	เหตุผลที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเห็นด้วยมากต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว	121
5.9	ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เห็นด้วยต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	121
5.10	เหตุผลที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	122
5.11	อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว	122
5.12	ระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว	123

ตาราง (ต่อ)	หน้า
5.13 อาชีพของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	124
5.14 รายได้ต่อเดือนของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	124
5.15 ภูมิฐานะเดิมของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	125
5.16 ระยะเวลาที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในพื้นที่กับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียง กุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	125
5.17 สถานที่ทำงานของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว	126
5.18 การเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	127
5.19 การเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแยกเป็น แต่ละหมู่บ้าน	127
5.20 การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจแยกพิจารณาในแต่ละ ประเด็น	129
5.21 สรุปการมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ	130
5.22 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว แยกพิจารณา ในแต่ละประเด็น	131
5.23 สรุปการมีส่วนร่วมในการลงทุนและดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว	131
5.24 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น	132
5.25 สรุปการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	132
5.26 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น	133
5.27 สรุปการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	134
5.28 สรุปการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน	134
5.29 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน ของประชากรกลุ่ม ตัวอย่างในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวแยกเป็นบ้าน	135

ตาราง (ต่อ)	หน้า
5.30 อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	135
5.31 ระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	136
5.32 อาชีพของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	136
5.33 รายได้ต่อเดือนของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	137
5.34 ภูมิสำเนาเดิมของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	137
5.35 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	138
5.36 สถานที่ทำงานของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว	138
5.37 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษา	140
5.38 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพ	141
5.39 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามรายได้ต่อเดือน	143
5.40 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิสำเนาเดิม	144
5.41 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่	146

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
2.1 ผังเวียงกุมกาม	24
2.2 ผังเวียงกุมกามแบบที่ 1 (สันนิษฐานโดยชาอญณรงค์ ศรีสุวรรณ มีวัดกานโถมเป็นศูนย์กลาง)	26
2.3 ผังเวียงกุมกามแบบที่ 2 (สันนิษฐานโดยชาอญณรงค์ ศรีสุวรรณ มีวัดคู่คำอยู่ภายในเขตกำแพงเมือง)	27
3.1 เวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษา	32
3.2 แนวลำน้ำปิงเดิมและแม่น้ำปิงปัจจุบันบริเวณเมืองโบราณเวียงกุมกาม	34
3.3 บริเวณที่มีการศึกษาชั้นดิน	36
3.4 แนวแม่น้ำปิงเดิม(ปิงห่าง)	37
3.5 ลักษณะดิน	39
3.6 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา	46
3.7 การตั้งถิ่นฐานช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500	50
3.8 การตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2510	51
3.9 การตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2520	52
3.10 การตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2530	53
3.11 การตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2540	54
3.12 การตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2546	55
4.1 ที่ตั้งโบราณสถาน	57
4.2 ลำเหมืองกอม่วง	98
4.3 เส้นทางเดินรรางล้อราง	102

สารบัญรูป

รูป	หน้า	
1.1	ขั้นตอนตามแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 6 ระยะของ Butler	10
3.1	ถนนเกาะกลาง	43
3.2	ถนนศรีบุญเรือง	43
3.3	ถนนสายย่อยที่ตัดตามแนวกำแพงเมืองเวียงกุมกามทางทิศตะวันตก (ถนนที่ผ่านวัดพญาเม็งราย-วัดพระเจ้าองค์ดำ-วัดธาตุขาว)	44
3.4	ถนนสายย่อยที่ตัดแนวกำแพงเมืองเวียงกุมกามทางทิศใต้ (ถนนที่ผ่านวัดกุไม้ช้าง)	44
4.1	โบราณสถานวัดกานโถม (ช้างค้ำ)	59
4.2	บ้านโบราณจำลอง	59
4.3	ดินโพธิ์	59
4.4	หอพญามังราย	59
4.5	กรุเก็บของมีค่า	60
4.6	เรือนแสดง	60
4.7	เจดีย์วัดกานโถม	60
4.8	วัดเจดีย์เหลี่ยม	61
4.9	วิหารและราวบันไดรูปนกกหัสติลังค์	62
4.10	ภาพจิตรกรรมภายในวิหาร	62
4.11	เจดีย์ทรงปราสาท	63
4.12	ฐานแท่นรับสะพาน	63
4.13	วัดปู่เปี้ย	64
4.14	วัดฮีค่าง	65
4.15	การขุดค้นแนวกำแพงวัดฮีค่าง	65
4.16	วัดธาตุขาว	66
4.17	วัดพระเจ้าองค์ดำ	66
4.18	วัดพญาเม็งราย	67
4.19	วัดธาตุน้อย	68

รูป	หน้า	
4.20	วัดกุรีดไม้	68
4.21	วัดกุรีดไม้	68
4.22	วัดกุไม้ซัง	69
4.23	วัดกุ่มกามที่ปารามหมายเลข 1 (คันข่อย)	70
4.24	วัดกุ่มกามที่ปาราม	70
4.25	ป้ายที่ดินส่วนบุคคล	70
4.26	วัดกู่ขาว	71
4.27	วัดกู่คันโพธิ์	71
4.28	วัดกู่มะเกลือ	72
4.29	วัดหัวหนอง	73
4.30	ฐานเจดีย์ร้างล้อม	73
4.31	เจดีย์ร้างล้อม	73
4.32	โขงประตู่วัด	73
4.33	วัดกู่อ้ายสี	74
4.34	วัดพันเลา	74
4.35	วัดกู่อ้ายหลาน	75
4.36	วัดกุ่มกาม	76
4.37	วัดกุ่มกาม	76
4.38	วัดกุ่มกามหมายเลข 1	76
4.39	วัดกุ่มกามหมายเลข 1	76
4.40	วัดกู่ป่าค่อม	77
4.41	ศาลาและป้ายชื่อวัด	77
4.42	การขุดค้นบริเวณวัดกู่ป่าค่อม	77
4.43	ฐาน โบราณสถานขุดพบใหม่	77
4.44	วัดอุ โบสถ	78
4.45	วัดหนานช้าง	79
4.46	วัดหนานช้าง	79
4.47	ทางเดินรอบบริเวณวัด	79
4.48	ป้ายประวัติวัดหนานช้าง	79

รูป	หน้า	
4.49	การขุดแต่งชั้นดินบริเวณวัดหนานช้าง	80
4.50	ป้ายจุดเริ่มต้นที่วัดเจดีย์เหลี่ยม	96
4.51	ป้ายจุดเริ่มต้นเข้าสู่เวียงกุมกามที่วัดเจดีย์เหลี่ยม	96
4.52	ลำเหมืองกอม่วง	99
4.53	อาคารพิพิธภัณฑ์	100
4.54	ข.ท.ร.ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม	100
4.55	อาคารร้านค้าในบริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม	100
4.56	รถรางล้อยางที่วชนเวียงกุมกาม	101
4.57	รถรางล้อยางที่วชนเวียงกุมกาม	101
4.58	รถม้าที่วชนเวียงกุมกาม	103
4.59	บริการนั่งช้างที่วชนเวียงกุมกาม	103
4.60	บ้านจำลอง	104
4.61	สินค้าพื้นเมือง	105
4.62	ข.ท.ร.พื้นเมือง	105
4.63	ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก	105
4.64	บริการนวดแผนโบราณ	105
4.65	การแสดงดนตรีพื้นเมือง	105
6.1	ซุ้มประชาสัมพันธ์ที่วัดกานโถม (ช้างค้ำ)	155
6.2	ป้ายจุดเริ่มต้นเข้าชมโบราณสถานเวียงกุมกามที่วัดเจดีย์เหลี่ยม (ภาษาไทย)	156
6.3	ป้ายจุดเริ่มต้นเข้าชมโบราณสถานเวียงกุมกามที่วัดเจดีย์เหลี่ยม (ภาษาอังกฤษ)	156
6.4	แผนที่เวียงกุมกามที่วัดกานโถม (ช้างค้ำ)	156
6.5	แผนที่เวียงกุมกามที่วัดหนานช้าง	157
6.6	ป้ายบอกทางไปยังโบราณสถาน	157
6.7	ป้ายอธิบายประวัติความเป็นมา	157
6.8	กาหนดไม้คร่ำคคม	158
6.9	ซุ้มของที่ระลึก	158
6.10	กลุ่มเยาวชนแสดงดนตรีสะล้อ-ซอ-ซึง บริเวณวัดธาตุขาวในช่วงวันเสาร์อาทิตย์	159

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งที่ช่วยทำให้มนุษย์ผ่อนคลายความเคร่งเครียดภายในจิตใจที่เกิดจากการทำงานอย่างหนักและจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบแก่งแย่งแข่งขันกันมากขึ้น การท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้หลายประเภท เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ความสนใจของแต่ละบุคคล ในประเทศไทยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการสร้างเงินตราเข้าประเทศได้เป็นจำนวนมาก ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตลอดจนศิลปวัฒนธรรม และโบราณสถานกระจายอยู่ทั่วทุกภาค ดังนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมคุณค่าวิถีไทยศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ สำหรับกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อบรรลุเป้าหมายปี 2541 - 2546 ททท. ได้กำหนดไว้ 5 กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์การบริหารแผนแม่บท กลยุทธ์ไทยเที่ยวไทย กลยุทธ์ฟื้นฟูอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของไทย กลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และกลยุทธ์การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

นอกจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศแล้ว ททท. ได้รณรงค์ให้ประชาชนไทยท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น โดยได้พยายามจัดโครงการต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น โครงการไทยเที่ยวไทย โครงการเที่ยวไทยหัวใจสีเขียว โครงการเที่ยวทั่วไทยไปได้ทุกเดือน และโครงการมุมมองใหม่เมืองไทย (Unseen Thailand) ซึ่งโครงการอันหลังนี้เป็นโครงการที่ทาง ททท. ได้กำหนดสถานที่ขึ้นมา 48 แห่ง กระจายอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สถานที่แต่ละแห่งนั้นล้วนเป็นสถานที่ที่มีความหลากหลายเฉพาะตัวของตัวเองในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่ายังมีสถานที่อีกมากมายที่ตนยังไม่รู้จัก ในสถานที่ 48 แห่งนี้ ตั้งอยู่ในภาคเหนือถึง 12 แห่งด้วยกัน โดยมี 5 แห่ง ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ประกอบไปด้วยสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 4 แห่ง คือ กุหลาบขาว คอยเชียงดาว เกาะบนทะเลเมฆ คอยเชียงดาว กวางผา คอยม่อนจอง ออบหลวง และสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม คือ เวียงกุมกาม

เวียงกุมกามเป็นชุมชนเมืองโบราณสร้างขึ้นในสมัยพญามังรายราวปี พ.ศ. 1837 ปัจจุบันมีอายุ 710 ปี มีฐานะเป็นเมืองหลวงที่สำคัญแห่งหนึ่งของล้านนา เป็นแหล่งอารยธรรมที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ในอดีตชุมชนเวียงกุมกามมีความสำคัญทางการเมือง เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า และเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ แต่เวียงกุมกามมักประสบปัญหาน้ำท่วมอยู่เสมอ ต่อมาในปี พ.ศ. 1839 พญามังรายจึงโปรดให้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นที่บริเวณเชิงคอยสุเทพกับแม่น้ำปิงมีชื่อว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่"

(เมืองเชียงใหม่) เมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นกลายเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของอาณาจักรล้านนา ชุมชนโบราณเวียงกุมกามซึ่งมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา จึงนับเป็นแหล่ง โบราณสถานและสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองแห่งหนึ่งของล้านนา ที่แสดงถึงวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีต

ปัจจุบันชุมชนเวียงกุมกามตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตร อยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ และอำเภอสารภี ครอบคลุมพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ อบต. หนองผึ้ง และอบต.ท่าวังตาล อำเภอสารภี มีขนาดพื้นที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีสภาพเป็นชุมชนพักอาศัย พื้นที่โดยรอบเป็นที่นา สวนผัก และสวนลำไย บริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนดังกล่าวมีซากโบราณสถานกระจัดกระจายฝังจมอยู่ในตะกอนดิน เนื่องจากเคยเกิดน้ำท่วมใหญ่ และช่วงระหว่าง พ.ศ. 2101 - 2317 เป็นช่วงที่พม่าเข้ามามีอิทธิพลในการปกครองทำให้เวียงกุมกามล่มสลายลง แหล่งประวัติศาสตร์อารยธรรม และโบราณสถานในเวียงกุมกามถูกทิ้งร้างเป็นระยะเวลายาวนานประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบ ส่งผลให้โบราณสถานเสื่อมสลายและเสื่อมโทรมลงไปเป็นอันมาก เมื่อปี พ.ศ. 2527 กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นพบโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมากจมอยู่ใต้ตะกอนดินหนา 1.50 - 1.80 เมตร ทำให้เวียงกุมกามได้ชื่อว่าเป็น “นครโบราณใต้พิภพ” หรือ “เมืองใต้ดิน” และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมแห่งใหม่ขึ้นมา

จากความสำคัญของเวียงกุมกามดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ผู้วิจัยซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำการสอนในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกาม รวมไปถึงความต้องการของประชาชนในพื้นที่ เพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเวียงกุมกาม อันจะทำให้ได้ข้อมูลและแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้องมากยิ่งขึ้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งลมหายใจของเมืองเชียงใหม่ นั่นก็คือการท่องเที่ยว และเพื่อพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้ผสมผสานความทันสมัยไว้กับความงดงามและเสน่ห์แห่งล้านนาสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์

โครงการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพของเวียงกุมกาม
2. ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ ของประชาชนในพื้นที่
3. ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. เพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.3 ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

เวียงกุมกามในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภอสารภี ครอบคลุมพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ อบต.หนองผึ้ง และอบต.ท่าวังตาล อำเภอสารภี มีขนาดพื้นที่ โดยประมาณ 3.32 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับทางหลวงหมายเลข 114 ถนนมหิดล
ทิศใต้	ติดต่อกับถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่ - ลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับแม่น้ำปิง

1.4 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

- 1.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของพื้นที่
- 1.4.2 แนวคิดในการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณี
- 1.4.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 1.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
- 1.4.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

1.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของพื้นที่

ศักยภาพทางพื้นที่ที่จะมีส่วนในการกำหนดพื้นที่สำหรับการเลือกพื้นที่ในการพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่นั้น ๆ ในการกำหนดกิจกรรมของมนุษย์ Mcharg (1967) ได้เสนอการพิจารณาสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อการพัฒนาพื้นที่ไว้ในหนังสือ Design With Nature ลักษณะของแนวความคิด คือ การอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจในธรรมชาติก่อน เพื่อที่มนุษย์จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ โดยที่ไม่ต้องทำการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด เพื่อให้สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้อยู่เหนือธรรมชาติและสามารถมีพลังในการปรับเปลี่ยนและทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้

ดังนั้น ธรรมชาติและมนุษย์ควรที่จะอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน (Harmony of man and nature) นั่นคือการผสมผสานความสำคัญของมนุษย์และธรรมชาติมาสนองความต้องการของมนุษย์อย่างไม่คำนึงถึงทรัพยากรที่ร่อยหรอลง การปล่อยของเสียออกสู่ธรรมชาติในขั้นตอนของการผลิตและบริโภคทรัพยากรเป็นผลทำให้สภาพแวดล้อมเกิดมลพิษและเกิดความเสื่อมโทรมและสุดท้ายสภาพที่เป็นมลพิษดังกล่าวก็จะกลับมาส่งผลกระทบต่อมนุษย์จนมนุษย์ไม่สามารถอยู่ในธรรมชาติได้ต่อไป

Mensching (1988) ยังได้เสนอว่าศักยภาพทางพื้นที่ที่นอกจากจะทำการวิเคราะห์ด้านกายภาพแล้วที่มีอยู่ในพื้นที่แล้วจะต้องมีการวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะของประชากรในพื้นที่ ซึ่งมีความซับซ้อนมาก โดยที่คุณลักษณะทางด้านประชากรไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของประชากร รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน อาชีพ วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และในพื้นที่เดียวกันก็อาจมีคุณลักษณะของประชากรที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น ในการจะพัฒนาจะต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับคุณลักษณะต่างๆ ที่แตกต่างกันข้างต้น ซึ่งเพราะความแตกต่างของประชากรครั้งนี้เองที่เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงศักยภาพการพัฒนาพื้นที่ด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นการพิจารณาและการวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ตามลักษณะทางกายภาพและประชากรเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทาง ในการหาแนวทางการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับปัจจัยทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ให้มากที่สุด และทำให้มนุษย์สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด

1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณี

แนวความคิดในการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณี ประกอบไปด้วยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น การสำรวจตรวจสอบสภาพทางกายภาพงาน โบราณคดี เพื่อการอนุรักษ์การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและปัญหาการออกแบบและประมาณการ การอนุรักษ์และควบคุมงาน การจัดทำรายงานการอนุรักษ์ การดูแลรักษา การตรวจสอบและประเมินผล อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งอาจจะกระทำได้โดย

1. การป้องกันทางกฎหมาย (Protection) โดยการใช้มาตรการทางด้านกฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อป้องกันการถูกบุกรุก การถูกทำลายจากบุคคล

2. การบำรุงรักษา (Preservation) โดยการรักษาให้อยู่ในสภาพเดิม ซึ่งใช้มาตรการดูแลตรวจตราอย่างสม่ำเสมอ

- การอนุรักษ์ (Conservation) โดยการดำเนินการเพื่อรักษาไว้อันอาจรวมไปถึงการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ร่วมด้วย เพื่อรักษาไว้ไม่ให้เสื่อมสภาพหรือเสื่อมสลายไป
- การเสริมความมั่นคงทางวิศวกรรม (Consolidation) จะดำเนินการเมื่อมีความจำเป็นเพื่อป้องกันการสูญสลาย แต่ต้องคำนึงถึงเทคนิควิธีการดั้งเดิม
- การสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ (Reconstruction) หมายถึง การสร้างขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยใช้วัสดุเก่าหรือใหม่ ด้วยเหตุผลความจำเป็น เนื่องจากของเดิมถูกทำลาย จะด้วยภัยธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ก็ตาม
- การซ่อมแซมโดยใช้วิธี Anastylis หมายถึง การจัดชิ้นส่วนของวัสดุก่อสร้างของเดิมให้กลับเข้าที่เดิม ซึ่งวัสดุเหล่านั้นได้รับการวิเคราะห์และ

วินิจฉัยอย่างถูกต้องแล้ว การใช้วัสดุใหม่เข้าเสริมจะใช้ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อรักษาสภาพโครงสร้างและลดความขัดแย้งให้มากที่สุด

1.4.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน กรณีการมีส่วนร่วมของประชาชน

(People Participation) ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525 - 2529) เป็นต้นมา โดยถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนเป็นยุทธวิธีที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา อันมีเป้าหมายสำคัญทั้งการพัฒนาคณะและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม (ไพรัตน์ เคะระรินทร์ : 2527) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งหน่วยงานของภาครัฐหรือเอกชนก็ตามต่างให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นทั้งโดยการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือดำเนินในโครงการที่รัฐได้กำหนดขึ้น อคินรพีทัศน์ (2527) ได้อธิบาย “การมีส่วนร่วม” ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงอาชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคมที่ได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งสามารถแสดงออกมาในรูปของการตัดสินใจในการดำรงชีวิตของตนเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข
2. ร่วมกันตัดสินใจ และเลือกแนวทางเพื่อวางแผนแก้ไขต่อไป
3. ร่วมกันในการปฏิบัติงาน ในกิจกรรมพัฒนาตามแผนงาน โครงการ
4. ร่วมกันประเมินผลงานและกิจกรรมพัฒนา

ไพรัตน์ เคะระรินทร์ (2527) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ลักษณะดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขหรือลดปัญหาของชุมชนสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือ โครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาความต้องการของประชาชน
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีขีดจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม
5. ร่วมปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรม โดยโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง

7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการใน

ระยะยาวด้วย

ทั้งนี้ได้เสนอหลักการและแนวทางการพัฒนาที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. ชีคหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมหากกิจกรรมจะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นเร่งเร้าความสนใจให้ความรู้ความเข้าใจ จนประชาชนยอมรับความจำเป็นและประโยชน์ในการที่จะทำกิจกรรมเหล่านั้น

2. กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ปลูกทัศนคติและพฤติกรรมที่ดีและเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

3. แนวทางการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่ได้รับการดำเนินการต่อไป โดยไม่พึ่งพาทภายนอก เฉพาะในระยะเริ่มแรกต้องไม่ทุ่มเทในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและต้องสามารถทำต่อไปเองได้

4. กิจกรรมพัฒนาที่นำไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมพร้อมกับสภาพชุมชน ซึ่งหมายถึงการใช้ทรัพยากรชุมชนสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน คือ ผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งจากราชการเพื่อให้เป็นผู้บุกเบิก

ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้ง 8 ขั้นตอน

นอกจากนี้ยังได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

การพัฒนาชุมชนไว้ 2 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบมีตัวแทน (Representative) คือ จะเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนของตน

2. การเข้าร่วมแบบไม่มีตัวแทน (Nonrepresentative) คือ จะเข้ามีส่วนร่วมโดยตรง

อย่างไรก็ตามองค์การสหประชาชาติได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) โดยการเป็นอาสาสมัครหรือรวมตัวกันเองขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเป็นการกระทำที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการเห็นชอบหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coerced) เป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้การจัดการ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้ผลในระยะยาวและจะมีผลเสียที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจาก

ประชาชนในที่สุด อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ

1. ความศรัทธาที่มีต่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมาร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นส่วนร่วม เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การร่วมทำบุญก่อสร้างโบสถ์ ศาลา เป็นต้น
2. ความเกรงกลัว ความเกรงใจต่อบุคคลที่เคารพนับถือ มีเกียรติยศ หรือ ตำแหน่งหน้าที่ ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่ศรัทธาหรือมีความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น การขอให้ผู้ใหญ่ออกแรงขอ เป็นต้น
3. ประชาชนต้องมีความตั้งใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้นและเช่นเดียวกันหน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรม โครงการต่างๆ ก็ต้องมีความจริงใจในการดำเนินงานเช่นเดียวกัน

1.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ หมายถึง สภาพทางจิตที่บุคคลมีต่อสิ่งต่างๆ ทัศนคติดีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นตัวกลางสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ (ทรงพล ภูมิพัฒน์, 2538) ทัศนคติที่บุคคลแสดงออกมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. ทัศนคติทางบวก (Positive Attitude) เป็นทัศนคติที่จะชักนำให้บุคคลแสดงปฏิกิริยาในด้านดีต่อบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัว รวมทั้งอาจจะมีส่วนทำให้คนหรือกลุ่มคน ตัดสินใจมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วย
2. ทัศนคติทางลบ (Negative Attitude) เป็นทัศนคติที่ชักนำให้บุคคลมีความรู้สึกที่ไม่ได้หรือเป็นไปในทางลบต่อบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งเป็นทิศทางตรงกันข้ามกับทัศนคติทางบวก ทัศนคติในทางลบมักจะเกิดขึ้นร่วมกับความไม่พอใจ อันจะมีผลทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในองค์กรหรือสังคมได้
3. ทัศนคตินิ่งเฉย (Passive Attitude) ผู้ที่มีทัศนคตินิ่งเฉยอาจเป็นเพราะว่าเขาไม่มีความคิดเห็นต่อบุคคล เรื่องราว หรือสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น จึงไม่มีความรู้สึกใด ๆ เกิดขึ้นกับบุคคล เรื่องราว หรือสิ่งต่าง ๆ นั้นด้วย

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2538) และธงชัย สันติวงษ์ (2539) กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนคติว่ามีอยู่ 3 ด้าน คือ

1. ด้านความคิด (Cognitive Component) หมายถึงการรับรู้และวินิจฉัยข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้แสดงออกมาในแนวความคิดที่ว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรเลว
2. ด้านความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลที่สอดคล้องกับความคิด เช่น ถ้าบุคคลมีความคิดในทางที่ดีต่อสิ่งใด ก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย จึงแสดงออกมาในรูปของความรู้สึกชอบ หรือไม่ชอบ พอใจ หรือไม่พอใจ

3. ด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง ความพร้อมที่จะกระทำ เป็นผล
 เนื่องจากความคิดและความรู้สึก ซึ่งจะออกมาในรูปของการยอมรับหรือปฏิเสธการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ
 และยังได้กล่าวถึงการเกิดทัศนคติ (Formation of Attitudes) ว่าไม่ใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด แต่เกิดขึ้นได้จากสิ่ง
 ต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. จากการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่เดิม หรือจากการเอา
 อย่าง (Identification) หรือรับถ่ายทอดทัศนคติที่มีอยู่แล้ว ซึ่งในกรณีนี้ทัศนคติเกิดขึ้น
 เนื่องจากบุคคลได้รับการถ่ายทอดทัศนคติจากบุคคลที่เขามีความสัมพันธ์กันอย่าง
 ใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ เพื่อน ครู ฯลฯ
2. จากประสบการณ์ที่สะสมกันมาของบุคคล เช่น เด็กบางคนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเพื่อนรุ่น
 เดียวกัน เนื่องจากถูกเพื่อนรุ่นเดียวกันรังแกบ่อย ๆ เด็กคนนั้นเลยหันไปเล่นกับผู้ใหญ่
 หรือเด็กกว่า เป็นต้น
3. จากประสบการณ์ที่เป็นผลทำให้เราจดจำไม่นาน เป็นประสบการณ์ที่อาจเกิดขึ้น
 ทันทีทันใด หรือเกิดขึ้นอย่างแทบไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ เช่น เรารับประทานอาหาร
 อย่างหนึ่งที่ไม่นึกกว่าจะทำให้เราไม่สบาย แต่เกิดทำให้เราอาเจียนลงท้องอย่างแรง. ทำ
 ให้เรามีทัศนคติที่ไม่ดีต่ออาหารนั้น และจะเลียงไม่รับประทานอาหารนั้นอีก
4. จากบุคลิกภาพ (Personality) ของผู้นั้น บุคคลแต่ละคนไม่ใช่จะรับเอาวัฒนธรรมหรือ
 ทัศนคติของคนหมู่มากมา มีอิทธิพลต่อทัศนคติของเขาโดยสิ้นเชิง แต่ทัศนคติขึ้นอยู่กับ
 บุคลิกภาพของบุคคลนั้นด้วย เช่น คนที่ชอบเก็บตัว เข้าระเบียบ ถือเอาความคิดเห็นของ
 คนเป็นใหญ่ และค่อนข้างจะมีอำนาจเหนือผู้อื่น มักจะรับความคิดเห็นหรือทัศนคติ
 ของกลุ่มมาเพียงเล็กน้อย
5. จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อ
 ทัศนคติของบุคคลทั้งสิ้น เพราะสิ่งเหล่านี้จะให้ข้อมูลต่าง ๆ แก่ประชาชน ในการที่จะ
 สร้างทัศนคติต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นได้
6. จากความต้องการที่จะสมปรารถนาในสิ่งนั้น บุคคลจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ หรือ
 บุคคลที่ทำให้ความต้องการของเขาสมปรารถนา เช่น นายวินัยมีทัศนคติที่ดีต่อ
 ผู้บังคับบัญชา เพราะเป็นผู้สนับสนุนให้เขาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน
 เป็นต้น

การเกิดพฤติกรรมทางด้านทัศนคติ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสนใจ การแสดงความรู้สึก การแสดง
 ท่าที และการแสดงว่าชอบหรือชอบนั้น แบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

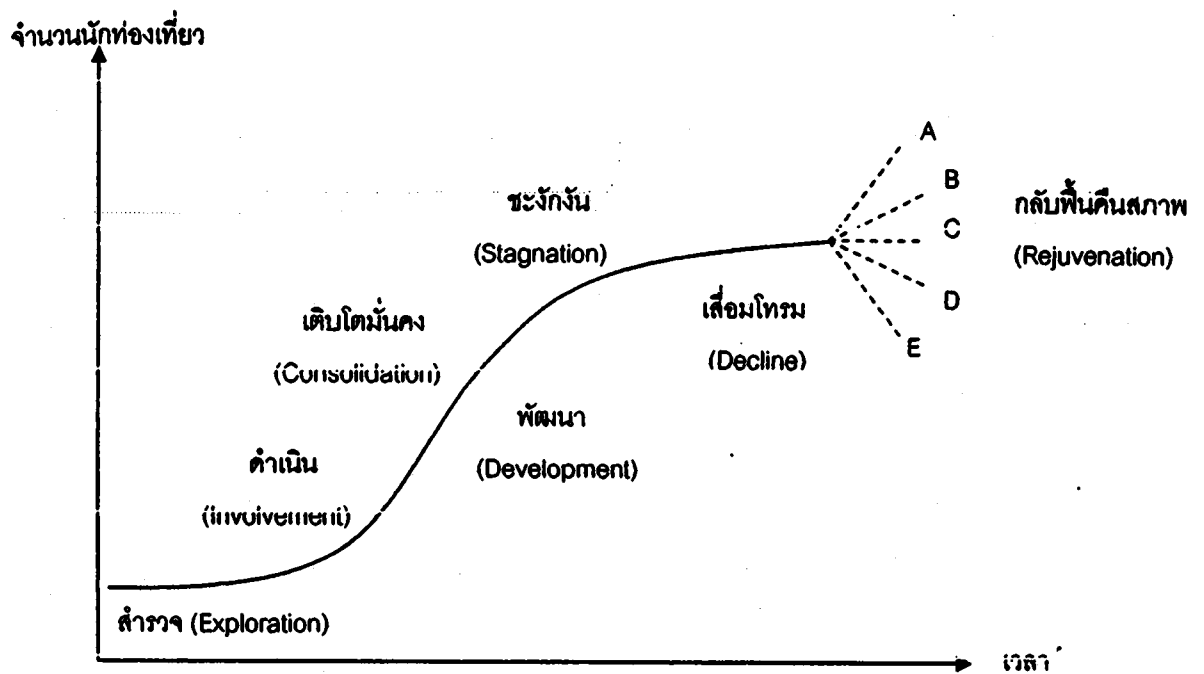
1. การรับหรือการให้ความสนใจ (Receiving or Attending) เมื่อบุคคลได้ปะทะกับสิ่งเร้า ย่อมเกิดการรับหรือให้ความสนใจ หรือเกิดความตระหนัก หรือเกิดความเต็มใจที่จะรับและมีการคัดเลือกการรับและให้ความสนใจในสิ่งเร้าบางอย่าง
2. การตอบสนอง (Responding) เมื่อบุคคลได้รับหรือให้ความสนใจในสิ่งเร้าใด ๆ ก็ตาม ในขั้นที่ 1 แล้ว มันเป็นพันธกรณีผูกพันให้บุคคลเกิดการตอบสนองต่อสิ่งเร้า อาจจะเป็นไปในรูปของการเชื่อฟัง หรืออาจเกิดความสมัครใจ หรือความเต็มใจที่จะทำหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้า หรือทำด้วยความสนุกสนาน
3. การเห็นคุณค่า (Valuing) หลังจากที่บุคคลได้ให้การตอบสนองต่อสิ่งเร้าแล้ว บุคคลจะเกิดความเชื่อ (Belief) ในสิ่งเร้าที่เกี่ยวข้องซึ่งจะพัฒนาเป็นความรู้ ความเข้าใจในสิ่งเร้านั้น ๆ ในขั้นแรกจะมีการยอมรับในคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ต่อมาเกิดความรู้สึกชอบและขั้นสุดท้ายจะเกิดการยอมรับอย่างแน่นแฟ้น
4. การจัดระเบียบ (Organizing) เมื่อบุคคลได้ยอมรับคุณค่าของสิ่งใดแล้ว จะมีการจัดระเบียบของคุณค่าเหล่านั้นเป็นหมวดหมู่ หรืออาจจะพัฒนาคุณค่าของสิ่งนั้นก็ได้
5. การแสดงพฤติกรรมตามคุณค่าที่ปรากฏ (Characterizing by a Value) ในขั้นนี้บุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานสำหรับบุคคลนั้น ๆ

1.4.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

-แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 6 ระยะ

Butler, R.W. (1980) นักภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวได้ทำการอธิบายไว้ในวารสาร Canadian Geographic เรื่อง The Concept of a Tourist Area Cycle of Evaluation: Implication for Management of Resources ว่าแหล่งท่องเที่ยวจะประสบกับวงจรวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ การสำรวจ การดำเนินการ การพัฒนา การเติบโตมั่นคง การชะงักงัน และความเสื่อมโทรมหรือไม่ก็กลับฟื้นคืนสภาพ ตามแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 6 ระยะ ของ Butler จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมโทรมเสมอไป Butler ได้อธิบายไว้ว่าเริ่มแรกของการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวถูกค้นพบโดยนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาและรักการผจญภัย ต่อมาเมื่อประสบกับภาวะการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การท่องเที่ยวของมวลชนก็เริ่มเข้ามาเมื่อเวลาผ่านไป จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นนั้นก็ค่อย ๆ ลดลงและมาถึงภาวะการชะงักงัน ซึ่งในที่สุดแหล่งท่องเที่ยวก็จะเข้าสู่วงจรแห่งความเสื่อมความนิยมหรือไม่ก็อาจจะกลับฟื้นคืนสู่ความนิยมอีกครั้งหนึ่ง โดยการอาศัยการเพิ่มสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวหรือการจัดการการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่แต่ก่อนนั้นยังไม่ได้มีการพัฒนาที่มากพอ ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้การบริหารและการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมก็จะสามารถฟื้นตัวให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้ แต่หากไม่มีการจัดการที่ดีพอก็จะทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวนั้นเสื่อมโทรมลง

รูป 1.1 ขั้นตอนตามแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 6 ระยะของ Butler

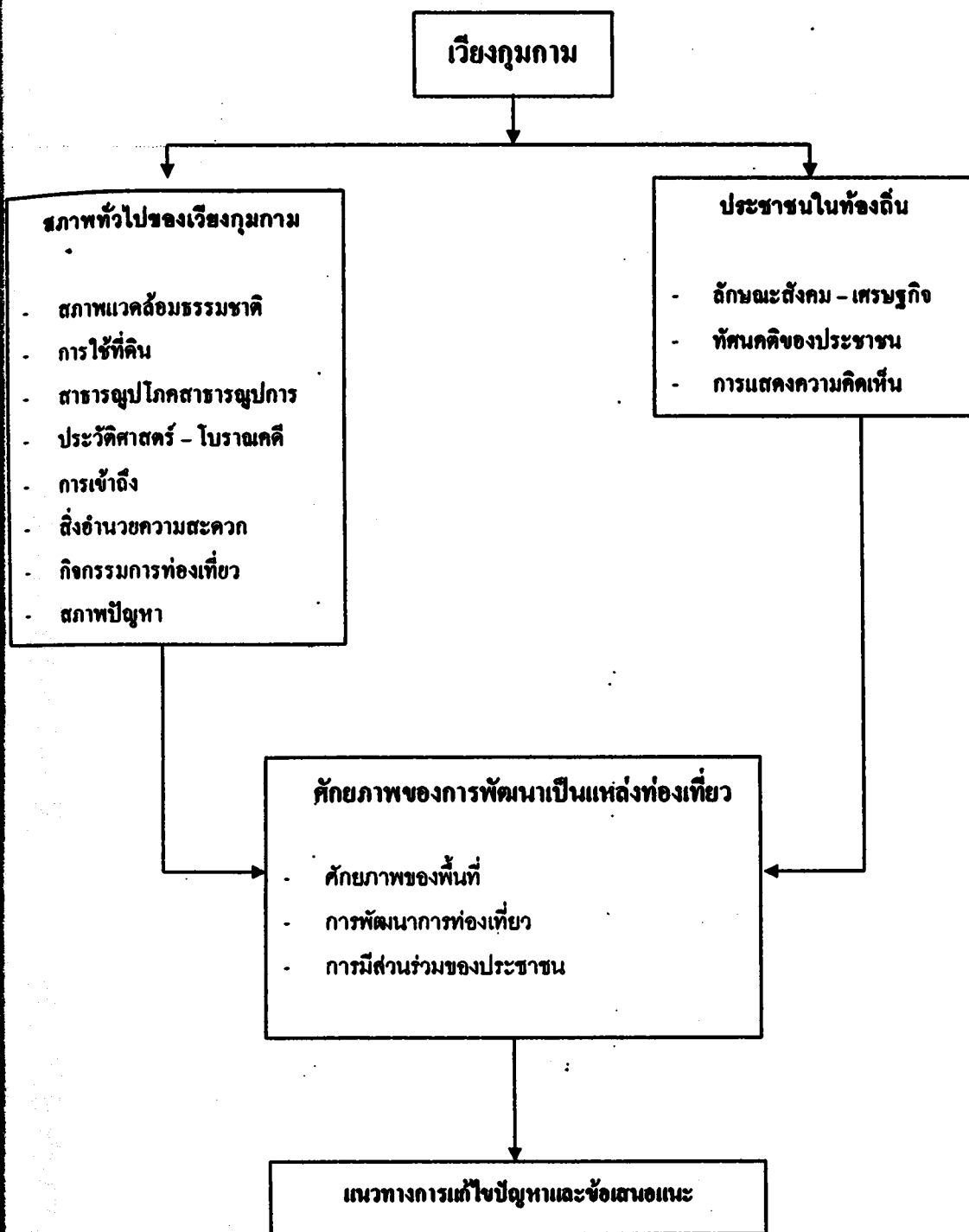

อัญญาศ์ ปรายาณนท (2543-2544) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใด ๆ จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นผลเสียทางด้านกายภาพ ด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

นักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาท่องเที่ยว นอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินและการพักผ่อนแล้ว ควรจะได้รับการเรียนรู้ถึงลักษณะของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และไม่ทำลายคุณค่าของการท่องเที่ยวด้วย เพื่อจะได้ตระหนักถึงคุณค่าและช่วยดูแลบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดีต่อไป

การที่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องอาศัยการดำเนินการในหลายๆ ด้านควบคู่กันไป เนื่องจากในการพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบจำนวนมาก เช่น การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เป็นต้น ซึ่งในการวางแผนการพัฒนาแต่ละด้าน ต้องยึดแนวทางและแนวความคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหลักและดำเนินการควบคู่กันอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการดำเนินการด้านใดด้านหนึ่งไป ก็จะทำให้เกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยวในแง่ลบ ซึ่งทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่บรรลุถึงเป้าหมายและไม่เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.5 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องศักยภาพ โอกาส และข้อจำกัดของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณและพรรณนาที่มุ่งเน้นในการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพความพร้อมของพื้นที่ทางด้านปัจจัยกายภาพและความคิดเห็นของประชาชนต่อสภาพปัจจุบันของเวียงกุมกาม การแสดงความคิดเห็นทางด้านความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1.6.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีเป้าหมายที่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่จะทำการวิจัย ซึ่งจำแนกข้อมูลออกเป็น กลุ่มดังนี้

- ข้อมูลด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อันประกอบด้วย ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะดิน ลักษณะธรณีวิทยา การปกครอง ซึ่งวิธีการและระบบการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลจะเป็นการรวบรวมจากเอกสารในสถานที่ต่าง ๆ อาทิเช่น หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากแผนที่สภาพภูมิประเทศที่จัดทำไว้โดยกรมแผนที่ทหาร และการสำรวจเพิ่มเติมในสนาม
- ข้อมูลการใช้ที่ดิน จะแปลจากภาพถ่ายดาวเทียม แล้วทำการสำรวจสภาพการใช้ที่ดินปัจจุบันในสนาม
- ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จะทำการเก็บรวบรวมจากเอกสารที่จัดทำไว้โดยหน่วยงานราชการและนักวิชาการต่างๆ รวมทั้งอาจทำการสอบถามและสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร ซึ่งรับผิดชอบในการสำรวจบูรณะพื้นที่พื้นที่
- ข้อมูลพื้นฐานประชากร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ สถานภาพทางสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร ในชุมชนท้องถิ่น จะได้จากการใช้แบบสอบถาม
- ข้อมูลด้านทัศนคติ การแสดงความคิดเห็นในความต้องการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นจะ ได้จากการใช้แบบสอบถาม
- ข้อมูลด้านประ โยชน์ที่จะ ได้รับจากการท่องเที่ยว สภาพปัญหาในการพัฒนารวมถึงข้อเสนอแนะของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว จะ ได้จากการใช้แบบสอบถาม

1.6.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมายในการศึกษาใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Random Sampling) โดยเลือกกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเวียงกุมกามใน อปต.หนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ อปต.หนองผึ้ง และ อปต.ท่าวังตาล ในอำเภอสารภี ซึ่งได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง ตัวอย่างโดยรายละเอียดดังนี้

อปต.ท่าวังตาล	
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	40 ตัวอย่าง
บ้านป่าเปอะ	25 ตัวอย่าง
บ้านช้างค้ำ	55 ตัวอย่าง
อปต.หนองหอย	
บ้านศรีบุญเรือง	30 ตัวอย่าง
บ้านเสาหิน	40 ตัวอย่าง
อปต.หนองผึ้ง	
บ้านหนองผึ้งเหนือ	10 ตัวอย่าง
รวม	200 ตัวอย่าง

1.6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- แบบสำรวจภาคสนาม โดยสำรวจเก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - สภาพโดยทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว
 - กิจกรรมนันทนาการที่จัดให้นักท่องเที่ยว
- แบบสอบถาม จำนวน 1 ชุด ใช้แบบสอบถามกับผู้นำชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น โดยแบบสอบถามมีโครงสร้างและองค์ประกอบ ดังนี้

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลประชากร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ ระยะเวลาในการอยู่อาศัย ภูมิฐานะ และความดีในการเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของคำถามเป็นแบบปลายปิด และคำถามปลายเปิด

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของคำถามเป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) 3 ระดับ คือ

3 หมายถึง	เห็นด้วยมาก
2 หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
1 หมายถึง	เห็นด้วยน้อย

การแปลผลจากค่าคะแนน

พิจารณาจากค่าคะแนนโดยรวมและแปลผลตามเกณฑ์ ดังนี้

แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย โดยการรวมคะแนนข้อคำถามทั้ง 10 ข้อ แล้วใช้เกณฑ์ในการกำหนด คือ เอาคะแนนสูงสุดลบคะแนนที่ต่ำสุดแล้วหารด้วย 3 ดังนี้

เห็นด้วยมาก	หมายถึง	ช่วงคะแนน	23 คะแนนขึ้นไป
เห็นด้วยปานกลาง	หมายถึง	ช่วงคะแนน	12-22
เห็นด้วยน้อย	หมายถึง	ช่วงคะแนน	1-11

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของคำถามแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

3 หมายถึง	การมีส่วนร่วมมาก
2 หมายถึง	การมีส่วนร่วมปานกลาง
1 หมายถึง	การมีส่วนร่วมน้อย
0 หมายถึง	ไม่มีส่วนร่วม

การแปลผลจากค่าคะแนน

พิจารณาจากค่าคะแนนโดยรวมและแปลผลตามเกณฑ์ ดังนี้

ขั้นตอนการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อคำถามอยู่ 4 ข้อ แล้วใช้เกณฑ์ในการกำหนด คือ เอาคะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดแล้วหารด้วย 3 ดังนี้

มีส่วนร่วมมาก	หมายถึง	ช่วงคะแนน	11 คะแนนขึ้นไป
มีส่วนร่วมปานกลาง	หมายถึง	ช่วงคะแนน	6-10
มีส่วนร่วมน้อย	หมายถึง	ช่วงคะแนน	5
ไม่มีส่วนร่วม	หมายถึง	คะแนน	0 คะแนน

ขั้นตอนการลงทุนและได้รับผลประโยชน์ แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อคำถามอยู่ 4 ข้อ แล้วใช้เกณฑ์ในการกำหนด คือ เอาคะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดแล้วหารด้วย 3 ดังนี้

มีส่วนร่วมมาก	หมายถึง ช่วงคะแนน 11 คะแนนขึ้นไป
มีส่วนร่วมปานกลาง	หมายถึง ช่วงคะแนน 6-10
มีส่วนร่วมน้อย	หมายถึง ช่วงคะแนน 1-5
ไม่มีส่วนร่วม	หมายถึง 0 คะแนน

ขั้นตอนการปฏิบัติ แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อคำถามอยู่ 3 ข้อ แล้วใช้เกณฑ์ในการกำหนด คือ เอาคะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดแล้วหารด้วย 3 ดังนี้

มีส่วนร่วมมาก	หมายถึง ช่วงคะแนน 9 คะแนนขึ้นไป
มีส่วนร่วมปานกลาง	หมายถึง ช่วงคะแนน 5-8
มีส่วนร่วมน้อย	หมายถึง ช่วงคะแนน 1-4
ไม่มีส่วนร่วม	หมายถึง 0 คะแนน

ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อคำถามอยู่ 3 ข้อ แล้วใช้เกณฑ์ในการกำหนด คือ เอาคะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดแล้วหารด้วย 3 ดังนี้

มีส่วนร่วมมาก	หมายถึง ช่วงคะแนน 9 คะแนนขึ้นไป
มีส่วนร่วมปานกลาง	หมายถึง ช่วงคะแนน 5-8
มีส่วนร่วมน้อย	หมายถึง ช่วงคะแนน 1-4
ไม่มีส่วนร่วม	หมายถึง 0 คะแนน

ภาพรวมของทุกขั้นตอน แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อคำถามอยู่ 17 ข้อ แล้วใช้เกณฑ์ในการกำหนด คือ เอาคะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดแล้วหารด้วย 3 ดังนี้

มีส่วนร่วมมาก	หมายถึง ช่วงคะแนน 31 คะแนนขึ้นไป
มีส่วนร่วมปานกลาง	หมายถึง ช่วงคะแนน 16-30
มีส่วนร่วมน้อย	หมายถึง ช่วงคะแนน 1-15
ไม่มีส่วนร่วม	หมายถึง 0 คะแนน

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ลักษณะของคำถามเป็นแบบปลายเปิด

1.6.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ได้อาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS for Windows แยกวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์โดยวิธีการทางสถิติ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ และภูมิลำเนา ใช้การวิเคราะห์โดยการกระจายความถี่ และการกระจายร้อยละ ส่วนข้อมูลด้านอายุ นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ในรูปของค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่
 - การคิด การวางแผน และการปฏิบัติ
 - การลงทุนและการได้รับผลประโยชน์
 - การปฏิบัติ
 - การติดตามและประเมินผล
4. การวิเคราะห์ความแตกต่างของปัจจัยบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กับความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

1.6.5 การนำเสนอข้อมูล

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาได้นำเสนอโดยการอธิบายให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงพร้อมทั้งแสดงรูปภาพประกอบ และตัวเลขทางสถิติที่ได้จากการคำนวณ และจากการหาค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยนำเสนอข้อมูลเสริมที่จะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

1. นำเสนอในรูปแบบของตาราง
2. นำเสนอในลักษณะข้อมูลเชิงพรรณนา และวิเคราะห์เชิงสถิติประกอบ

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม

2.1 พญามังรายสร้างเวียงกุมกาม

ประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกามได้ถูกบันทึกไว้ในศิลาจารึก คำานาน คัมภีร์ และพงศาวดารหลายฉบับ เอกสารดังกล่าวสอดคล้องกันในเรื่องที่ว่าเวียงกุมกามสร้างโดยพญามังรายโดยเลือกชัยภูมิอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของเมืองหริภุญไชย แต่ยังคงมีความขัดแย้งกันในการระบุศักราชที่สร้างโดยเชื่อว่าเวียงกุมกามน่าจะสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 1829-1839 เป็นราชธานีเริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา อย่างไรก็ตามงานวิจัยของ สวัสดิ์ อ่องสกุล เรื่อง “เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา” ฉบับปรับปรุง ปี พ.ศ. 2546 ได้ช่วยไขกระจ่างเปิดประตูความเข้าใจนครโบราณได้ค้นพิกพแห่งนี้ ว่าเวียงกุมกามสร้างราวพ.ศ. 1837 หลังจากที่พญามังรายยึดครองหริภุญไชยและประทับที่หริภุญไชยได้ 2 ปี โดยที่ความหมายของเวียงกุมกาม คือ รักษาบ้านเมือง เวียงกุมกามกำเนิดขึ้นเพราะพญามังรายทรงประสงค์จะสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่ที่เมืองหริภุญไชย ซึ่งคงจะเป็นเพราะตัวเวียงที่มีอายุมากกว่า 500 ปี สภาพเวียงมีขนาดเล็กและคับแคบไม่สามารถขยายเวียงได้ เพื่อความเหมาะสมกับรัฐที่อาณาเขตกว้างขวางขึ้น พญามังรายจึงหาสถานที่สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่ โดยให้เมืองหริภุญไชยมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ขณะที่เมืองหลวงแห่งใหม่จะเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการเมือง

ข้อมูลจากนิทรรศการ “สมบัติใต้พิภพเวียงกุมกาม” แสดงที่พิพิธภัณฑสถานเชียงใหม่ระบุว่า ก่อนกำเนิดเวียงกุมกามพบว่ามีบริเวณวัดกานโถมเป็นชุมชนที่มีร่องรอยของวัฒนธรรมหริภุญไชยโดยสันนิษฐานว่าชุมชนดังกล่าวมีอายุราวพุทธศตวรรษ 17 ข้อสรุปนี้มีหลักฐานปรากฏในคำานาน จารึกอักษรมอญ ซากโบราณสถานและโบราณวัตถุศิลปะหริภุญไชยที่ได้กล่าวถึงและขุดค้นได้บริเวณวัดกานโถม นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าชุมชนโบราณวัดกานโถมมีอายุร่วมสมัยกับชุมชนโบราณเวียงมโน และเวียงท่ากานซึ่งเป็นชุมชนโบราณสมัยหริภุญไชย ชุมชนบริเวณวัดกานโถมคงมีฐานะเป็นชุมชนหมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่มีสภาพเป็นสังคมเมือง โดยมีรูปแบบเป็นเวียง หลังจากที่มีการขยายตัวของเมืองหริภุญไชยออกไปรอบแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูนอย่างกว้างขวางจนมีสภาพหมู่บ้านเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ชุมชนบริเวณวัดกานโถมซึ่งอยู่ห่างจากเมืองหริภุญไชยประมาณ 20 กิโลเมตร จึงมีฐานะเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งขึ้นกับหริภุญไชยและมีสภาพเป็นชุมชน มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดมาจนกระทั่งถึงสมัยพญามังรายสร้างเวียงกุมกาม

พญามังรายทรงเลือกชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นชุมชนโบราณสืบไปถึงสมัยหริภุญไชยประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 และตั้งอยู่ริมน้ำปิง (ปิงห่าง) มาสร้างเป็นเวียงกุมกาม ภายได้สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมหริภุญไชยที่ชอบสร้างเมืองริมแม่น้ำ โดยเฉพาะในเขตที่ลุ่มต่ำน้ำท่วมถึงที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สวัสดิ์ อ่องสกุล (พ.ศ. 2546) ได้วิเคราะห์ถึงทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม 3 ประการดังนี้

ประการแรก ในด้านการคมนาคมเวียงกุมกามสร้างริมน้ำปิง การคมนาคมจึงสะดวกสามารถใช้แม่น้ำปิงเป็นเส้นทางติดต่อกับเมืองต่างๆ ได้ ทั้งเมืองที่อยู่ทางตอนเหนือและทางตอนใต้เวียงกุมกามมีโอกาสพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการค้าแลกเปลี่ยนได้ ดังพบในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงเรือค้าขายซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ เข้ามาขายที่ภาคกุมกาม (ตลาดของเวียงกุมกาม) เป็นจำนวนมากจนทำให้เรือชนกันล้นทุกวัน ซึ่งแสดงว่าเวียงกุมกามเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในขณะนั้น

สภาพกำเนิดเวียงกุมกามจึงเกิดขึ้นในตำแหน่งที่สะดวกต่อการคมนาคม ก่อนสร้างเวียงกุมกามชุมชนแห่งนี้เป็นที่ขุดหนองน้ำมาก่อน ลักษณะเช่นนี้สามารถพัฒนาให้ขยายตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ได้ในเวลาต่อมา การคมนาคมที่สะดวกเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างเวียงกุมกาม

ประการที่สอง ด้านการเป็นแหล่งเกษตรกรรม เวียงกุมกามตั้งอยู่ระหว่างกลางของที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์และกว้างขวาง สามารถพัฒนาการเกษตรรอบๆ ตัวเมืองขึ้นได้ดีและบริเวณนี้มีแม่น้ำปิงไหลผ่าน และยังมีสาขาของแม่น้ำปิงอีกหลายสายที่ไหลผ่านในลักษณะแม่น้ำประสานสาย การมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติจำนวนมากทำให้การปลูกข้าวได้ผลดี บริเวณเวียงกุมกามและใกล้เคียงคงไม่มีปัญหาขาดแคลนน้ำ ดังตัวอย่างการขุดเหมืองฮ้ายฟ้า เพื่อแก้ไขการขาดแคลนน้ำจนทำนาไม่ได้ผลก็อยู่ในเขตอำเภอสันทราย การที่หลักฐานนี้ไม่กล่าวถึงเขตเวียงกุมกาม ทำให้เข้าใจว่าเขตเวียงกุมกามหรือเขตอำเภอสารภี น่าจะเป็นแหล่งที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์มาช้านานและความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในเขตเวียงกุมกามได้พัฒนาระบบเหมืองฝายเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก ดังได้กล่าวไปแล้วว่าบริเวณนี้มีการสร้างฝาย และมีชุมชนหัวฝายลักษณะการทำฝายพื้นเมืองก็มีสืบต่อกันมาช้านานแล้ว

ดังนั้นในเขตเวียงกุมกาม อำเภอสารภีจึงมีฐานะเป็นศูนย์กลางเกษตรกรรมที่สำคัญมาช้านาน แม้ในปัจจุบันอำเภอสารภีก็เป็นแหล่งเกษตรกรรมของจังหวัดเชียงใหม่

ประการที่สาม เวียงกุมกามตั้งอยู่ค่อนข้างกลางอาณาจักรล้านนา จึงเป็นตำแหน่งที่เหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางการควบคุมหัวเมืองต่างๆ จากลักษณะทางกายภาพได้แบ่งดินแดนของล้านนาเป็น 2 เขต คือเขตทางตอนบนในที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ซึ่งรวมตัวเป็นแคว้นโยนก มีเชียงรายเป็นเมืองสำคัญกับทางตอนล่างในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งเป็นแคว้นหริภุญไชยเดิมทั้งสองเขตถูกแบ่งด้วยเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตกนับเป็นปัญหาในการรวมตัวให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ที่ตั้งเวียงกุมกามก็เหมาะสมเพราะอยู่ในเขตที่อุดมสมบูรณ์ และยังสามารถควบคุมเมืองลำพูนและเมืองลำปางที่ปราบปรามมาได้อย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกันก็พอจะคุมหัวเมืองทางตอนเหนือได้ เช่น เชียงราย เชียงแสน ฝาง

จากการศึกษาลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเวียงกุมกามจากตำนานต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยยึดลำดับเหตุการณ์ตามการศึกษาของ อาจารย์สรวิศ อ่องสกุล เป็นหลักที่ว่าพญามังรายสร้างเวียงกุมกามหลังตีเมืองลำพูนและก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงได้นำลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเวียง

กวมกามในสมัยพญามังรายจาก 2 แห่ง คือ ด่านานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพงศาจารย์โยนิก มาเป็นหลักฐานในการศึกษาดำดับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของเวียงกวมกาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เวียงกวมกามในตำนานตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ อ้างอิงจากฉบับของคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี

พ.ศ. 1829 (จุลศักราช 648) พญามังรายสร้างเวียงกวมกาม “...เจ้าพระยามังรายย้ายมาสร้างเวียงกวมกาม หือซุดคือเวียงทั้งสี่ด้านเอาไปน้ำแม่ระมิงค์เข้าใสคือ ตั้งลำเวียงรอดทุกเบื้อง ตั้งบ้านตั้งเรือนอยู่มากนัก...”

พญามังรายทรงให้คนซุดสระในเวียงกวมกาม “.....มีอาญาหือคนซุดร่องสระอันหนึ่ง เจ้ามังรายไซเบ็งชรป่องค้างถึงคนซุดร่องอันนั้นถวดได้หือว่าร่องค้างป่อง ค่อเท่าบัดนี้...”

พญามังรายสร้างตลาดกวมกาม “.....เจ้ามังรายหือตั้งหือถาดกวมกามหือเป็นที่ซื่อขายแห่งคนทั้งหลายนั้นแล...”

พ.ศ. 1830 (จุลศักราช 649) พญามังรายสร้างสะพานกวมกาม “.....เจ้ามังรายหันคนชาวแซ่ข้างเชียงเรื่องทีมากากกวมกาม เรือล่นวันสองเล่มสามเล่มทุกวัน เจ้ามังรายคณิงในใจว่าไพร่กูปว่าคายว่าอันแลจึงแปงซิวกวมกาม แต่นั้นมากแล...”

พ.ศ. 1831 (จุลศักราช 650) พญามังรายสร้างเจดีย์กู่คำ (วัดเจดีย์เหล็ก) “.....เจ้ามังรายว่ากวมสร้างเวียงกวมกามเป็นที่เป็งใจนัก ควรกุกก้อเจดีย์ไว้เป็นที่ไหว้และบูชาคิแล ในปีเบิกใจ ศักราชได้ 650 คัว เจ้ามังรายจึงหือไปเอาคินหนองต่างมาก่อเจดีย์กู่คำวันนั้นแล...”

พ.ศ. 1831-1833 (จุลศักราช 650-652)

- พญามังรายทรงสร้างพระพุทธรูป 5 องค์นั้ง 3 ยืน 2 ถวายแก่พระเถระ “.....แล้วจึงมาหาข่างไม้ผู้ชื่อกานโถมมาแล้วหือกระทำข่างพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์นั้ง 3 องค์ ยืน 2 องค์...”
- พญามังรายทรงตั้งจิตอธิษฐานเพื่อสร้างวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป “.....แล้วอธิษฐานว่าคัวขะบุญอันข้าได้สร้างพระพุทธรเจ้านี้ ข้างกยกริตลไปเอาเมืองรามัญเคชหงสาวดีเมืองแมน คิดว่าพระยามังรายยังอ่อนน้อมกับข้า คัวขานุภาพอันข้าสร้างพระพุทธรูปเจ้าที่แท้ ข้ามารอดก็จักสร้างวิหารหือเป็นที่สถิตสำราญพระพุทธรูปเจ้าแล...”
- พญามังรายทรงสร้างวิหารภายหลังได้ชนะเหนือพุกาม โดยสั่งให้ข่างกานโถมเป็นผู้สร้าง “.....เจ้ามังรายก็หือข่างกานโถม คัดวิหารหลังหนึ่งก้อมพอยกเสาศิไลไว้ บ่ทันนั้นแล...”
- ข่างกานโถมสร้างวิหารกานโถม โดยปรุงเครื่องวิหารที่เมืองเชียงแสน “.....ข่างกานโถมเมืองอยู่เชียงแสนแล้ว จึงคัดเครื่องวิหาร เป็นคันว่า แป้อัย แป้ย ชื่อมาคั้งใหม่คั้ง

เชียงแสน หื้อเอามาใส่ วิหารกานโถม อันปกเสาศิขื่อไว้บ่ทันแล้วก้อมพอกุ้มชูดอัน
บ่คับบ่หลมนั้นแล ถวดปรากฏชื่อว่าวัดกานโถมค่อเท่าบัดนี้แล...”

- พญามังรายตั้งจิตอธิษฐานเพื่อสร้างเจดีย์ “.....พระขามังรายสนิษฐานใจว่า บัดนี้กูจัก
สร้างวิหารแล้วกูจักไปแอ่วดูประเทศเมืองทุกาม...กันกูแท้(ชนะ) พระยาอังวะแท้ กูคิด
มากูจักก้อเจดีย์ไว้วัดกานโถมแล ว่าอัน...”
- พญามังรายก้อเจดีย์วัดกานโถม สูง 4 วา กว้าง 6 วา แปงที่อยู่พระเจ้า 2 ชั้น “.....
ศักราชได้ 652 มาถึงแล้วก็หื้อก้อเจดีย์ที่วัดกานโถมตามปฎิญาณแห่งคน เจดีย์นั้นดิน
ธรมีกว้าง 6 วา สูง 4 วา...”
- พญามังรายนำช่างต่างๆมาจากทุกาม โปรดให้ช่างทองอาศัยในเวียงกุมกาม
“.....เจ้าพระขามังรายก็เอาช่างตีคำมาไว้เชียงตุง ช่างน่องกับพวกหาญบ้านมาไว้
เชียงแสน เอาช่างเครื่อง ช่างเหล็ก ช่างทองมาไว้กุมกาม ช่างทั้งหลายจึงมีมากับ
บ้านเมือง เมืองถานนาค่อเท่าบัดนี้แล...”
- พญามังรายบรรจุองค์พระธาตุในพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่วัดกานโถม
- พญามังรายทรงปลุกดินพระศรีมหาโพธิ์แทนไม้มะเคื่อ “.....พระขามังรายเอาที่อราช
มารดาแห่งคนชื่อว่าเทพคำค่ายและกับนางปายโยเอาไปปลุกแทนที่ไม้เคื่อเกลี้ยง วัด
กานโถมคันหนึ่งแล...”
- พญามังรายโปรดให้ช่างกานโถมไปกินเมือง (เชียงแสน)
- พญามังรายทรงอุปถัมภ์วัดกานโถมและ โปรดให้มีการเก็บเบี้ยเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้แก่
วัด “.....พระขามังรายก็แต่งวัดดูทั้งหลาย ไว้อุปการแก่วัดกานโถม หื้อปึกแคนแคว้น
เก็บเบี้ย...”

2. พงศาวดารโยนก อ้างอิงจากฉบับเรียบเรียงของพระยาประจักษจักร์ (แจ่ม บุญนาค)

กรมศิลปากร พ.ศ. 2515

พ.ศ. 1829 (จุลศักราช 648)

- พญามังรายสร้างเวียงกุมกาม “.....ครั้นถึงปีจอ อัฐศก จุลศักราช 648 พระขามังรายจึง
ย้ายสถานมาสร้างเวียงกุมกาม ณ ที่ใกล้แม่น้ำระมิงค์ (พิงค์) ให้ขุดคูเวียงทั้งสี่ด้าน
ไขน้ำแม่ระมิงค์เข้าขังไว้ในคูเมือง และตั้งลำเวียงรอบทุกเบ้อง(ลำเวียงคือค่ายระเนียด)
แล้วให้ขุดหนองสระอันหนึ่ง ณ ที่ใกล้เรือนหลวง ยามเมื่อขุดนั้นพระขามังรายเยี่ยม
พระแก่ลคุณนทำการทุกวันเหตุฉะนั้นจึงให้ชื่อสระนั้นว่า หนองต่าง (คือหน้าต่าง)
ปรากฏมาจนกาลบัดนี้...”
- พญามังรายสร้างตลาดกุมกาม “.....แล้วพระขามังรายให้ตั้งตลาดกุมกามเป็นที่ประชุม ชื่อ
ขายแห่งขนทั้งหลาย ตลาดนั้นเป็นที่สนุกสนานยิ่งนัก

- พญามังรายสร้างสะพานกุมกาม

พ.ศ. 1831 (จุลศักราช 650)

- พญามังรายสร้างเจดีย์คู่คำ “.....จุลศักราช 650 ปีชวด สัมฤทธิศกเจ้าเมงรายให้เอาดินที่ขุดหนองต่างมาทำเป็นอิฐก่อเจดีย์คู่คำไว้ในเวียงกุมกาม ให้เป็นที่ไหว้บูชาแก่ชาวเมืองทั้งหลาย...”

ไม่ระบุช่วงเวลา

- พญามังรายสร้างอารามถวายแด่พระสงฆ์ 5 รูป ที่มาทำนบกบ่าเพื่อสมณธรรม ณ ใต้ต้นไม้เคื่อดันหนึ่ง
- พญามังรายตั้งสัจจะอธิษฐานเพื่อสร้างมหาวิหารถวายพระพุทธรูปที่สร้าง หากมีชัยชนะเหนือพุกาม
- ช่างกานโถมแสดงฝีมือให้ชาวเมืองได้ดู ที่แม่น้ำปิงภายในเขตสะพานกุมกาม
- พญามังรายให้ช่างกานโถม เป็นหมื่นเจตราไปครองเมืองรอย(เมืองเชียงแสน) ช่างกานโถมไปอยู่เมืองรอยแล้วจึงปรุงเครื่องวิหาร แล้วรื้อขนส่งลงมายังเมืองกุมกาม และสร้างวิหารถวายแก่มหากัสสปเถระ
- พญามังรายตั้งสัจจะอธิษฐานเพื่อสร้างมหาเจดีย์ถวายวัด หากมีชัยชนะเหนือพุกาม
- กษัตริย์พุกาม ของเป็นราชไมตรี พญามังรายขอช่างต่างๆจากพุกาม ได้แก่ ช่างทองคำ ช่างหล่อ ช่างเหล็ก และช่างอื่นๆ เพื่อไปฝึกชาวลานนาไทยให้เป็นพิชพันธุส์สืบต่อไป พญามังรายเอาช่างต่างๆไว้เมืองกุมกามวิชาช่างทั้งหลายจึงได้มีในเมืองลานนาไทยสืบมาต่อเท่าทุกวันนี้.....”

พ.ศ. 1833 (จุลศักราช 652)

- พญามังรายก่อดูพระเจดีย์ที่วัดกานโถม ตามคำอธิษฐานไว้ เจดีย์นั้นฐานกว้าง 6 วา สูง 9 วา ทำซุ้มคูหาสี่ทิศ ไว้พระพุทธรูปซ้อนเป็นสองชั้นๆ ถ่างไว้พระพุทธรูปนั่ง 4 องค์
- พญามังรายบรรจุพระพุทธรุทธศรีธาตุดวงค์หนึ่งไว้ในพระเจดีย์กานโถม อีกองค์ไว้ในเมาลีพระพุทธรูปองค์ใหญ่

ไม่ระบุช่วงเวลา

- พญามังรายทรงตั้งสัตยาธิษฐาน เกี่ยวกับเมถุนมหาโหรี ที่มหาเดรนำมาจากเมืองลังกา ถวายให้พระมารดามาปลูกแทนไม้มะเคื่อในอารามกานโถม

ในด้านานต่างๆระบุตรงกันว่าพญามังรายสร้างเวียงกุมกามก่อนเมืองเชียงใหม่ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1839 โดยที่ ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ (พ.ศ. 2545) เสนอว่าพญามังรายไม่ปรารถนาที่จะประทับที่เมืองหริภุญไชย รวมถึงการแสวงหาที่ตั้งเมืองใหม่ ทั้งในส่วนของเวียงกุมกามและเมืองเชียงใหม่ในเวลาถัดมาเพียง 2-5 ปี อาจวิเคราะห์ได้ว่าพญามังรายทรงปรารถนาที่จะแสวงหาพื้นที่ในการสร้างศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาที่มีชัยภูมิเหมาะสมทั้งด้านภูมิศาสตร์กายภาพและเชื้ออำนาจต่อการปกครองและเมืองใหม่ดังกล่าวควรมีขนาดใหญ่กว่าเมืองหริภุญไชย ดังจะเห็นได้จากการที่พญามังรายทรงสร้างเมืองใหม่ทั้งเวียงกุมกามและเมืองเชียงใหม่ได้กำหนดขนาดของเมืองให้มีขนาดใหญ่กว่าเมืองหริภุญไชยแทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามการสร้างเมืองใหม่ทั้งสองเมือง คือ เวียงกุมกามและเมืองเชียงใหม่ในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน อาจจะไม่ใช่เหตุผลในเรื่องของความไม่เหมาะสมของลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียวแต่อาจเป็นความตั้งใจของพญามังรายตั้งแต่แรกที่จะสร้างเมืองในลักษณะเมืองใหญ่ที่มีเมืองบริวารรายรอบและมีบทบาทความสำคัญแตกต่างกันไปในแต่ละด้าน โดยที่เมืองที่พญามังรายทรงตั้งใจให้มีความสำคัญมากที่สุดในฐานะศูนย์กลางของอำนาจ คือ เมืองหริภุญไชย เวียงกุมกาม และเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นเวียงกุมกามจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญที่สุดเมืองหนึ่ง ที่พญามังรายทรงตั้งใจสร้างเพื่อที่จะเป็นเมืองหน้าด่านทางการค้า การช่าง และการป้องกันข้าศึกควบคู่กับเมืองเชียงใหม่และเมืองหริภุญไชย ขณะที่เมืองหริภุญไชยเป็นเมืองที่เจริญทางด้านพุทธศาสนาและศิลปวิทยาการ และเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองการปกครองของกษัตริย์

การให้ความสำคัญต่อเวียงกุมกามในฐานะเป็นเวียงที่เป็นหน้าด่านทางการค้าและการช่างนั้น ดูได้จาก การที่พญามังรายได้ให้มีการสร้างภาค(ตลาด)กุมกามตั้งแต่แรกสร้างเวียงและยังให้ความสำคัญต่อกระบวนการช่างต่างๆโดยโปรดให้ช่างที่พระองค์กวาดต้อนมาจากทุกกามาอาศัยอยู่ในเวียงกุมกามดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนก

ในการสร้างเมืองใหม่แต่ละครั้งยังแสดงให้เห็นว่าพญามังรายกำลังสร้างฐานอำนาจที่มาจาก การยอมรับของประชาชนดังจะเห็นได้จากการควบคุมเมืองหริภุญไชยที่ค่อนข้างอิสระ การสร้างเวียงกุมกามในบริเวณที่ตั้งของความเชื่อดั้งเดิม หรือการยอมรับเอาแนวความคิดการวางผังเมืองของสุโขทัยมาใช้ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ ทั้งหมดนี้เป็นแนวคิดและวิธีการสร้างฐานอำนาจและกระแสนยอมรับจากทั้งประชาชนและผู้นำของเมืองที่มีอำนาจในสมัยนั้น เพื่อความสัมฤทธิ์ผลในการสร้างอาณาจักรล้านนา และผลแห่งการป้องกันประเทศในเวลาต่อมา

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าระหว่างที่พญามังรายประทับอยู่ที่เวียงกุมกาม จากหลักฐานตำนานแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงสร้างวัด วัง หอนอน ขุดคูเมือง 4 ด้าน โดยใช้แนวแม่น้ำปิงเป็นกำแพงเมืองเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู ทรงเป็นราชูปถัมภ์ภักค้ำจุนศาสนา ทรงสร้างวัดที่สำคัญหลายแห่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพระเจดีย์ นอกจากนี้พระองค์ยังออกกฎหมายประเพณีที่สำคัญของล้านนา คือ กฎหมายมังรายศาสตร์ ในขณะที่ประทับอยู่ที่เวียงกุมกาม

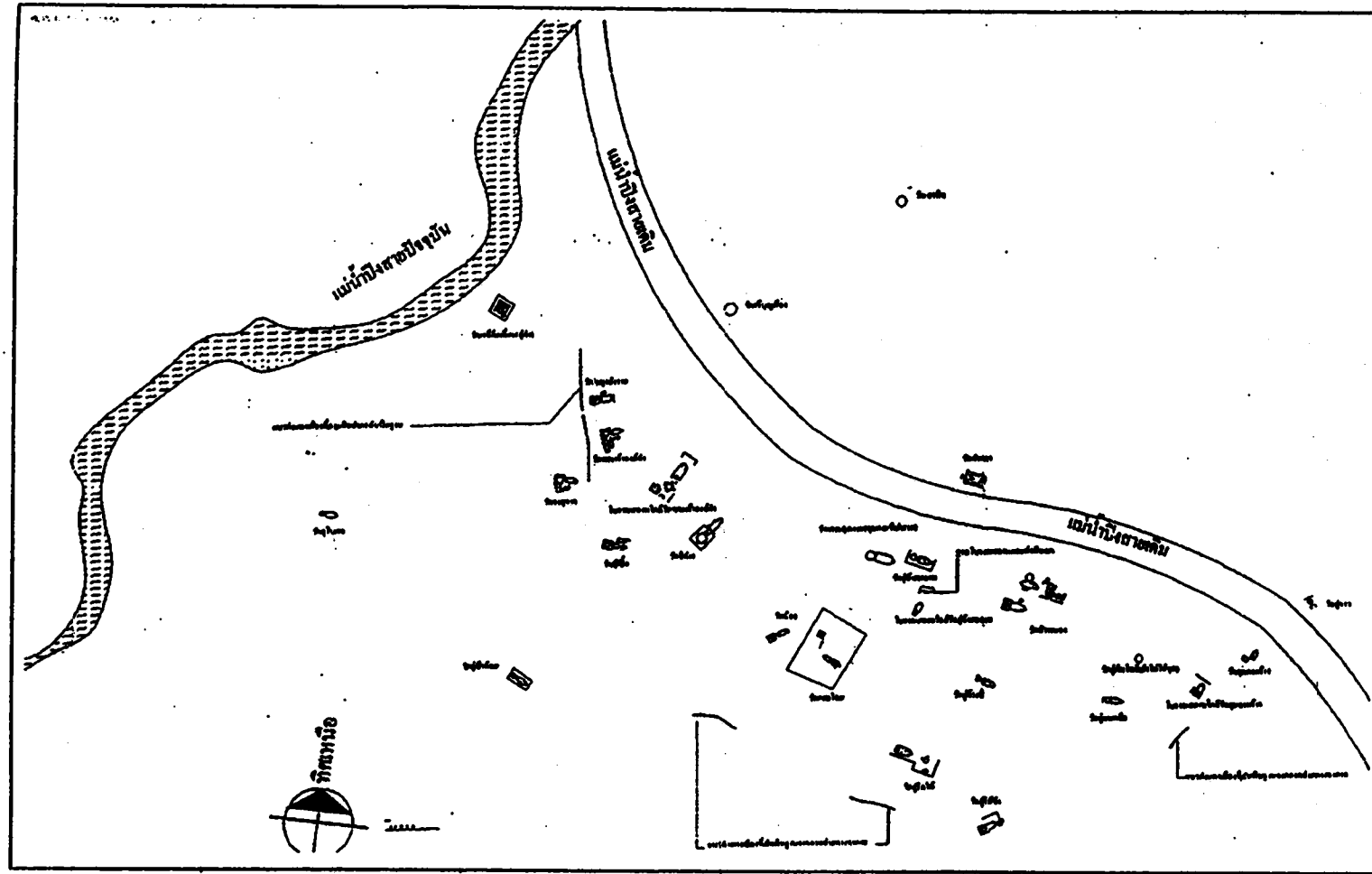
2.2 ผังเวียงกุมกาม

จากหลักฐานในด้านานสอดคล้องกับการศึกษาของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่พบว่าเวียงกุมกามมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีการขุดคูเมืองล้อมรอบและมีแนวกำแพงดินที่เกิดจากการขุดคูเมือง นอกจากนี้ยังเป็นเมืองที่สร้างอยู่ริมแม่น้ำปิง (ปิงห่าง) เพราะสะดวกในการชักน้ำเข้ามาไว้ในคูเมืองเพื่อป้องกันข้าศึกและเพื่อการบริโภค และแม้ว่าผลงานการศึกษาเกี่ยวกับขอบเขตของเวียงกุมกามโดย สวัสดิ์ อ่องสกุล โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2497 ซึ่งทำให้เกิดการยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าขอบเขตของเวียงกุมกามเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยกำแพงเวียงด้านเหนือเลียบริมแม่น้ำปิง แต่ก็ยังมีแนวคิดของนักวิชาการท่านอื่น ๆ ซึ่งเชื่อว่าขอบเขตของเวียงกุมกามดังกล่าวไม่น่าจะใช่ขอบเขตเวียงกุมกามที่พญามังรายสร้าง แต่อาจจะเป็นแนวคันดินและกำแพงเมืองของเวียงกุมกามในสมัยหลังที่มีการขยายเพิ่มเติมแล้ว ส่วนเวียงกุมกามที่สร้างในสมัยพญามังรายนั้นควรจะอยู่บริเวณวัดกู่คำ (เจดีย์เหลี่ยม) จากคำสัมภาษณ์ของ ไกรสิน อุ่นใจจินต์ จากสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2545 อ้างใน ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ เสนอว่าเวียงกุมกามน่าจะเป็นเวียงที่มีรูปสี่เหลี่ยมค้อนข้างจัตุรัสมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ โดยสันนิษฐานจากแนวของร่องน้ำที่ปรากฏในภาพถ่ายทางอากาศ รวมถึงเจดีย์เหลี่ยมที่อยู่ภายในตัวเมืองสอดคล้องกับคำกล่าวที่ระบุในตำนานว่าเจดีย์กู่คำถูกสร้างไว้ในเมือง

จากร่องรอยแนวกำแพงเวียงด้านตะวันออก และด้านทิศใต้ ที่ปรากฏในภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2497 (แผนที่ 2.1) และจากหลักฐานตามตำนานทำให้พอสรุปได้ว่าเวียงกุมกามน่าจะมีรูปร่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางขนานกับแม่น้ำปิง (ปิงห่าง) และน่าจะครอบคลุมพื้นที่ของวัดกู่คำ (เจดีย์เหลี่ยม) ไว้ด้วย

สำหรับขนาดของเวียงกุมกามนั้น นักวิชาการหลายท่านได้เสนอขนาดเวียงกุมกามแตกต่างกันและยังไม่สามารถบ่งบอกถึงบทสรุปในปัจจุบันซึ่งคงต้องมีการศึกษารายละเอียดต่อไป อย่างไรก็ตามขนาดของเวียงกุมกามที่นักวิชาการต่าง ๆ เสนอมีดังนี้ สุรพล คำริห์กุล เสนอว่าควรมีความยาวประมาณ 850 เมตร และกว้างประมาณ 600 เมตร สวัสดิ์ อ่องสกุล เสนอว่าควรมีความยาว 1,000 เมตร กว้าง 600 เมตร โดยสันนิษฐานจากตำแหน่งแนวคันดินที่ปรากฏในภาพถ่ายทางอากาศซึ่งเหลือเฉพาะทางทิศตะวันออกและทิศใต้ สหวนกับแนวของร่องน้ำระหว่างวัดอิคังและวัดปู่เปี้ย ส่วน ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ ได้ศึกษาในเรื่องขนาดของเวียงกุมกาม โดยอาศัยหลักฐานการขุดค้นคันดินและร่องน้ำบริเวณทิศตะวันตกของวัดพระเจ้าองค์คำ และวัดพระเจ้ามังราย โดยกรมศิลปากรในช่วงปีพ.ศ. 2544 และได้พบคันดินและเศษอิฐ และแนวก่ออิฐ ซึ่งปัจจุบันสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกที่ถูกดอง อย่างไรก็ตามหากตรวจสอบจากลักษณะของแนวขอบเขตของพื้นที่วัดพระเจ้าองค์คำ วัดพญามังราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดธาตุขาวซึ่งหันหน้าเข้าสู่กำแพงเมืองที่สันนิษฐานนี้ พบว่าไม่สอดคล้องกับการจัดพื้นที่วัด เนื่องจากตำแหน่งของกำแพงเมืองกับพื้นที่ด้านหน้าวัด มีระยะกระชั้นชิดจนเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเปรียบเทียบกับพื้นที่ด้านหน้าของวัดสำคัญๆ

แผนที่ 2.1 หังเวียงกุ่มกาม

ที่มา : ชาบุญรงค์ ศรีสุวรรณ , พ.ศ. 2545

ในปัจจุบัน พบว่ามีการจัดพื้นที่ว่างด้านหน้าวัดจำนวนมาก ดังนั้นแนวกำแพงเมืองดังกล่าวจึงไม่น่าจะเป็นแนวกำแพงเมืองทางทิศตะวันตกที่ถูกต้อง แต่อาจจะเป็นแนวของกำแพงเมืองหรือคันดินของชาวบ้านที่ขุดร่องเพื่อทำการเกษตรในสมัยหลัง หรือไม่ก็เป็นแนวของกำแพงวัดใดวัดหนึ่งในบริเวณนั้น นอกจากนี้ในช่วงเวลาระหว่างเดือน กรกฎาคม-ตุลาคม 2545 ที่ผ่านมา กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นใหม่ พบซากโบราณสถานขนาดใหญ่ ทางด้านทิศตะวันออกของวัดพระเจ้าองค์ดำ (ปัจจุบันคือวัดหนานช้าง) อยู่ตรงกึ่งกลางแนวระหว่างวัดอู่ค่างและวัดปู่เปี้ย ดังนั้นข้อสันนิษฐานของ สรวิชาติ อ่องสกุล จึงอาจต้องมีการตรวจสอบอีกครั้ง เนื่องจากมีความเป็นไปได้น้อยที่จะมีการสร้างวัดทับบนแนวของกำแพงเมือง

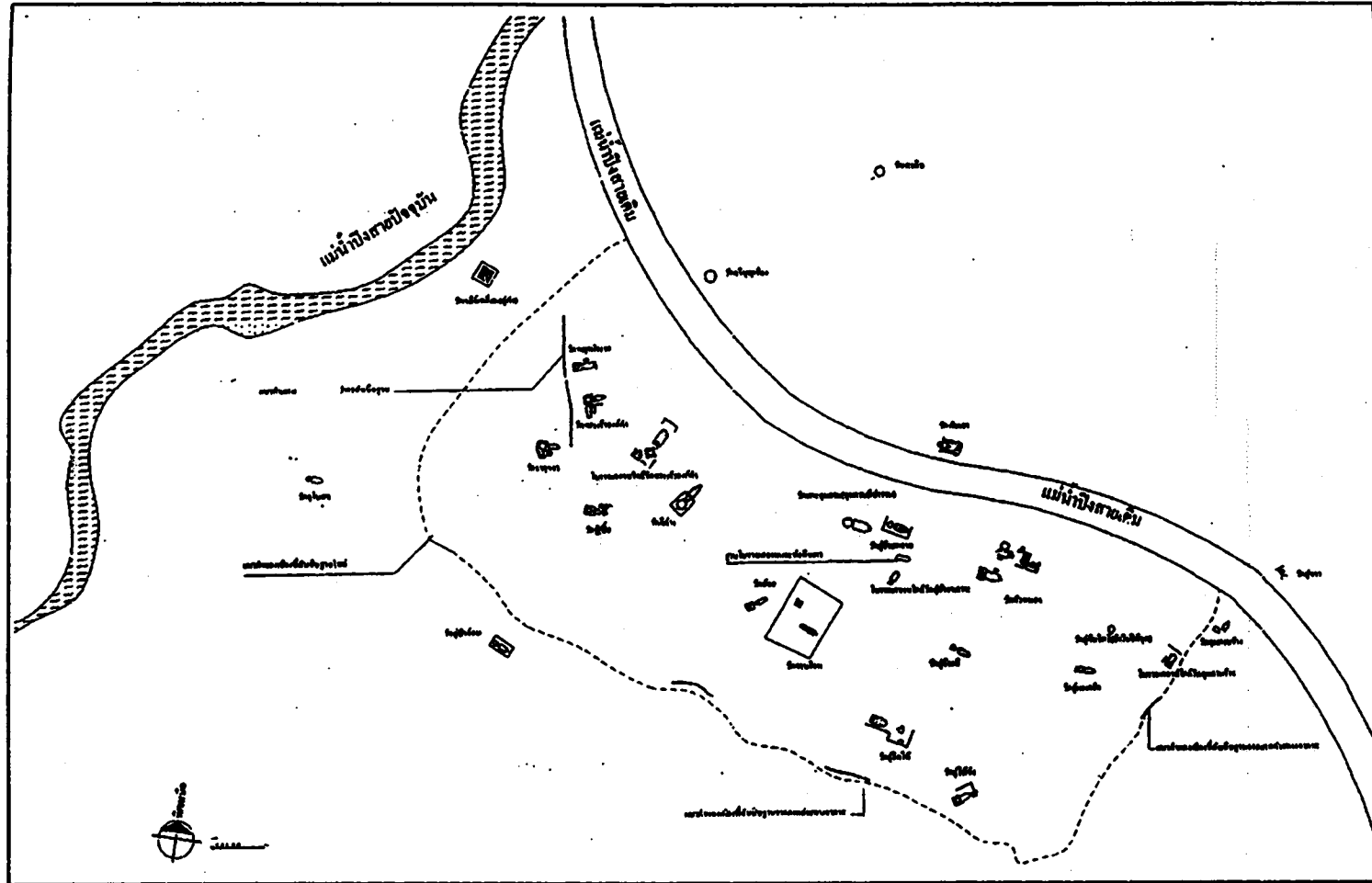
อาศัยหลักฐานอ้างอิงจากลักษณะการวางผังของเมืองหริภุญไชย ซึ่งเชื่อกันว่าเวียงกุมกามได้รับอิทธิพลมาอย่างชัดเจน เมืองหริภุญไชยนั้นจะมีวัดพระธาตุหริภุญไชยเป็นศูนย์กลาง และมีระยะทางที่ลากจากวัดพระธาตุหริภุญไชยขึ้นไปทางเหนือและทางใต้มีความยาวเท่าๆกัน ดังนั้นหากพญามังรายได้รับอิทธิพลจากผังเมืองหริภุญไชยจริง ที่เวียงกุมกามก็ควรมีระยะทางที่มีสัดส่วนเท่า ๆ กัน โดยกำหนดให้วัดกานโถมเป็นศูนย์กลางของเมือง ดังนั้นขนาดความยาวของเมืองซึ่งลากจากวัดกานโถมไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกรวมกันแล้วควรจะได้ความยาวทั้งหมดของเมือง และความยาวแต่ละด้านก็ควรมีความยาวระยะทางเท่า ๆ กัน

จากข้อสันนิษฐานดังกล่าว ชาญฉรรค์ ศรีสุวรรณ ได้ทำการทดลองลากเส้นจากวัดกานโถมไปทางทิศตะวันตก โดยมีระยะทางเท่าๆกับระยะทางที่วัดจากวัดกานโถมไปถึงแนวกำแพงดินทางทิศตะวันออก ก็พบว่าระยะใหม่ที่เกิดขึ้นอยู่ไกลออกไปจากตำแหน่งของแนวคันดินทางทิศตะวันตกของวัดพระเจ้าองค์ดำและวัดพระเจ้าองค์ดำที่กรมศิลปากรทำการขุดค้นและสันนิษฐานว่าเป็นแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของการวางผังเมืองที่สันนิษฐานว่าพญามังรายจะได้รับอิทธิพลจากหริภุญไชย รวมถึงแนวคิดของตำแหน่งวัดคู่คำซึ่งปรากฏในตำนานว่าอยู่ภายในเวียงกุมกาม ทำให้เชื่อได้ว่าแนวคันดินใกล้วัดพระเจ้าองค์ดำที่กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าเป็นกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกนั้น ไม่น่าจะใช่แนวกำแพงเมืองที่ถูกต้อง และได้เสนอขนาดของเวียงกุมกามและตำแหน่งของกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกใหม่ เป็น 2 แนว คือ

แบบที่ 1 เวียงกุมกามมีขนาดประมาณ 1,300 x 600 เมตร โดยมีวัดกานโถมเป็นศูนย์กลาง สัมพันธ์กับสัดส่วนของผังเมืองหริภุญไชยซึ่งมีขนาดประมาณ 450 x 825 เมตร ซึ่งมีวัดพระธาตุหริภุญไชยเป็นศูนย์กลาง มีระยะซึ่งลากจากวัดกานโถมไปถึงกำแพงเมืองทิศตะวันออกเท่าๆกับระยะทางจากวัดกานโถมไปถึงกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกหรือยาวกว่ากันเล็กน้อย ทำให้แนวกำแพงเมืองควรอยู่ถัดออกไปทางทิศตะวันตกของกลุ่มวัดธาตุขาว วัดพระยาเมืองรายและวัดพระเจ้าองค์ดำเล็กน้อย (แผนที่ 2.2)

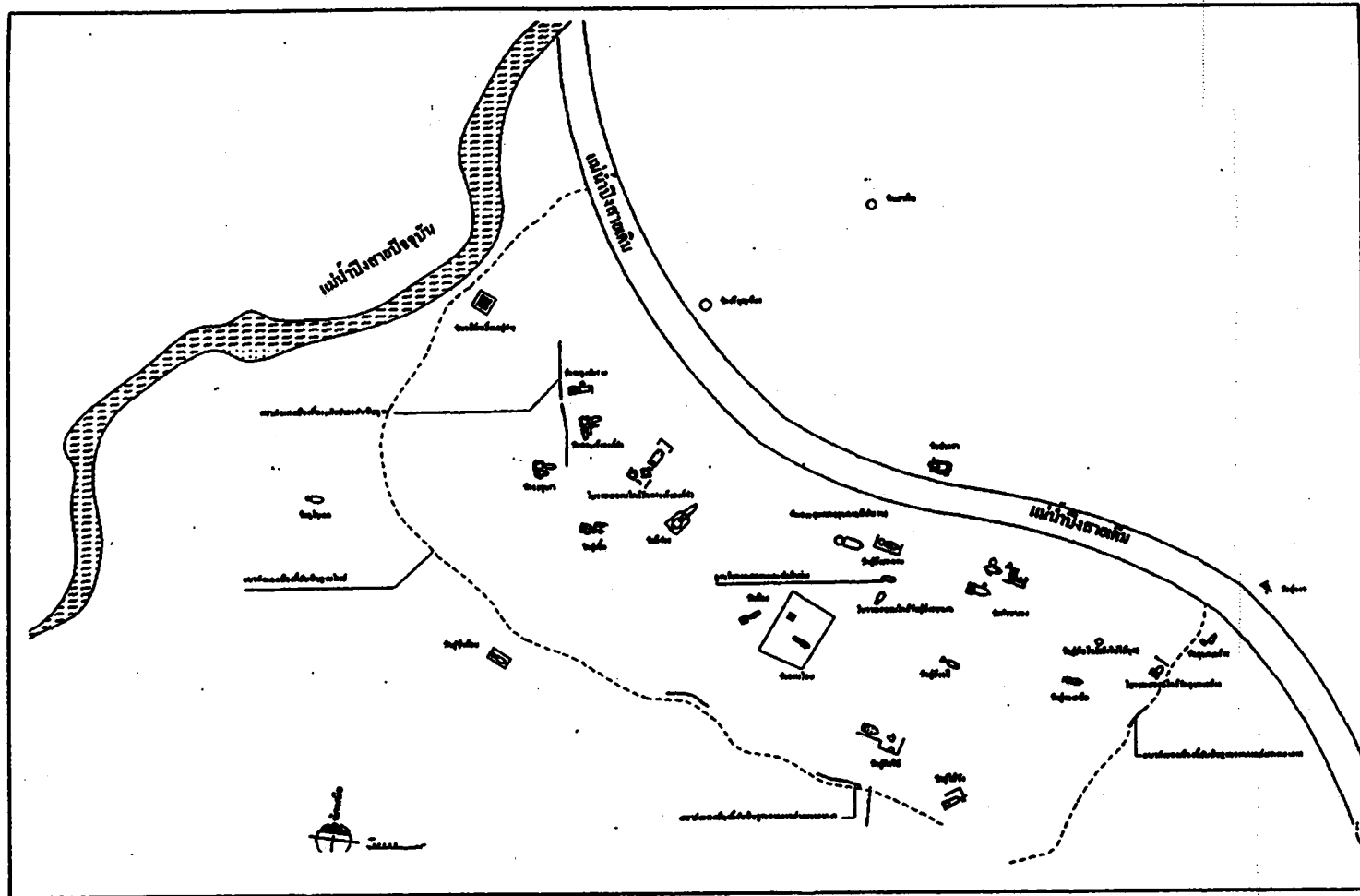
แบบที่ 2 เวียงกุมกามมีขนาดประมาณ 1,500 x 600 เมตร มีวัดกานโถมเป็นศูนย์กลาง แต่มีความยาวที่ลากจากวัดกานโถมไปทางทิศตะวันตกยาวกว่าทางทิศตะวันออก และแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกอาจยาวไปจนกระทั่งใกล้กับแม่น้ำปิงสายปัจจุบัน โดยมีวัดคู่คำอยู่ภายในกำแพงเมือง สอดคล้องกับคำกล่าวที่ระบุในตำนาน (แผนที่ 2.3)

แผนที่ 2.2 หังเวียงกุมกาม แบบที่ 1 (ต้นนิมฐานโดยชาอูรงค์ ศรีสุวรรณ มีวัดกานโถมเป็นศูนย์กลาง)

ที่มา : ชาอูรงค์ ศรีสุวรรณ , พ.ศ. 2545

แผนที่ 2.3 ผังเวียงกุมกาม แบบที่ 2 (สันนิษฐานโดยชาวยุรงค์ ศรีสุววรรณ มีวัดคู่คำอยู่ภายในเขตกำแพงเมือง)

ที่มา : ชาวยุรงค์ ศรีสุววรรณ , พ.ศ. 2545

ไม่ว่าขนาดของเวียงกุมกามจะเป็นเท่าใดก็ตาม เวียงกุมกามได้ถูกสร้างขึ้นตามคติเมืองโบราณเป็น
 สิ่งมีชีวิต มีร่างกายมีตัวตน โดยมีวัดกานโถมเป็นศูนย์กลางของเวียง คล้ายกับเมืองทริภุญไชยที่มีวัดพระ
 ราชทริภุญไชยอยู่เกือบกลางเวียงมีการกำหนดให้หัวเวียงอยู่ทางทิศเหนือ เนื่องจากหัวเป็นอวัยวะที่สำคัญของ
 ร่างกาย ดังนั้นตามคติศึกษาเมืองถือเป็นเศขเมือง (ทิศเหนือ) จึงกำหนดให้เป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ หรือ
 เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นทางด้านหัวเวียงด้านเหนือซึ่งติดกับถ้ำน้ำปิง (ปิงห่าง) จึงเป็นที่ตั้งของวัดสำคัญนั้น
 คือ วัดกู่คำและเป็นที่ตั้งของคุ้ม ส่วนทางทิศใต้เป็นมนครเมือง ซึ่งเป็นวัดขนาดเล็กของขุนนางที่มี
 ความสำคัญน้อยกว่า ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับตำแหน่งของวัดกู่คำว่ามีความสัมพันธ์กับ
 เมืองเชียงใหม่ทั้งนี้เนื่องจากการพบแนวเส้นทางโบราณที่มีการเชื่อมต่อกันทางด้านประตูชั้วก้อม ทำให้
 สันนิษฐานได้ว่าภายหลังที่พญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว ความสำคัญของทั้งเวียงกุมกามและเมือง
 เชียงใหม่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยผู้คนจะเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างสองเมืองนี้โดยใช้เส้นทางทั้งทางบก
 และทางเรือ ถ้าหากเป็นทางบก จะเดินจากประตูชั้วก้อมมาเข้าเมืองทางด้านหัวเวียง ซึ่งมีเจดีย์กู่คำเป็นที่หมาย
 คา (Land Mark) และเป็นวัดที่อยู่หัวเวียงในสมัยนั้นวัดนี้จึงมีความสำคัญและได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่าง
 ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน สำหรับการเดินทางทางเรื่อนั้นสันนิษฐานว่าคงมาขึ้นบริเวณท่ากาคกุมกาม

สำหรับแนวกำแพงเมืองด้านทิศเหนือไม่พบหลักฐานหลงเหลือในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่
 แปรสภาพกลายเป็นบ้านเรือนของชาวบ้านที่เข้ามาอาศัยอยู่หนาแน่นจนไม่สามารถคาดเดาได้ อย่างไรก็ตาม สุ
 รพล คำรืห์กุล (อ้างในชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความแตกต่างกันของระดับดินบริเวณ
 วัดหัวหนอง กับถนนทางด้านทิศเหนือของวัด ซึ่งเป็นเส้นตรงยาวจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก โดย
 สันนิษฐานว่าแนวถนนดังกล่าวซึ่งมีความสูงของระดับดินแตกต่างกันกับพื้นที่ทางด้านทิศใต้ อาจจะเป็นแนว
 ของคันดินซึ่งหมายถึงกำแพงเมืองด้านทิศเหนือของเวียงกุมกามในอดีตนั่นเอง ข้อสังเกตดังกล่าวเป็นประเด็น
 ที่น่าสนใจ ซึ่งควรมีการศึกษาในเชิงด้านธรณีวิทยาอีกต่อไป

2.3 เวียงกุมกามในช่วงเวลาต่อมา

ศรัทธา อ่องสกุล ได้กล่าวถึงเวียงกุมกามในช่วงเวลาต่อมาดังนี้

เวียงกุมกามในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2101) : ความสำคัญของเวียงกุมกาม

หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงแล้ว เวียงกุมกามก็ไม่ได้สิ้นสลายลง คงเป็นชุมชนสืบต่อมา เวียงกุมกามเป็นชุมชนขนาดใหญ่พอสมควร โดยดูจากซากวัดร้างในเวียงกุมกามซึ่งมีจำนวนนับสิบวัด และมีร่องรอยการซ่อมแซมของเดิม ซึ่งแสดงถึงความเป็นชุมชนสืบมาอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยราชวงศ์มังราย เนื่องจากเวียงกุมกามมีที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่ จึงอยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงของกษัตริย์ และมีฐานะเป็นเวียงบริวาร กษัตริย์และพระญาติวงศ์เสด็จไปประทับพักผ่อนในเวียงกุมกาม จึงมีการทำนุบำรุงเวียงกุมกามให้มีความเจริญควบคู่กับเชียงใหม่ และผลจากการอยู่ใกล้เชียงใหม่ ทำให้เวียงกุมกามมีหน้าที่เป็นด่านป้องกันข้าศึกที่จะเข้าตีเมืองเชียงใหม่ กษัตริย์จะควบคุมเวียงกุมกามไว้ในอำนาจ ไม่ให้เวียงกุมกามเป็นฐานกำลังแก่ศัตรู

เวียงกุมกามล่มสลาย : น้ำท่วมใหญ่ในสมัยพม่าปกครอง (พ.ศ. 2101-2317)

น้ำท่วมอย่างรุนแรงเป็นภัยธรรมชาติที่ทำลายเวียงกุมกามให้สลายตัวลง เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เวียงกุมกามเสียหายมาก เพราะหลักฐานจากการขุดแต่งวัดร้างในเวียงกุมกามของหน่วยศิลปากรที่ 4 พบซากวัดร้างจมอยู่ใต้ดินตะกอนที่แม่น้ำพิศพามา ระดับพื้นดินเดิมของวัดอยู่ต่ำกว่าพื้นดินในปัจจุบันประมาณ 1.50 - 1.80 เมตร สภาพวัดที่อยู่ติดลงไปจากพื้นดินปัจจุบันอย่างมากเวียงกุมกามจึงได้ชื่อว่าเมืองใต้ดิน ความเสียหายที่เกิดขึ้นทำให้ยากที่จะฟื้นฟูเวียงกุมกามให้สู่สภาพเดิมเวียงกุมกามจึงถูกปล่อยให้ร้างไป ประกอบกับในช่วงน้ำท่วมใหญ่อยู่ในช่วงสมัยพม่าปกครอง ซึ่งเป็นสภาพบ้านเมืองที่มีความแตกแยกทางการเมือง ย่อมไม่มีเวลาทำนุบำรุงเวียงกุมกามและแม้แต่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ก็ไม่บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เวียงกุมกาม

ทิศทางของกระแสน้ำที่ไหลทะลักเข้าเวียงกุมกามมาจากทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยไหลเข้ามาในแนวระหว่างวัดอิคังและวัดปู่เปี้ย ทำให้บริเวณ 2 วัดดังกล่าวถูกตะกอนที่น้ำพิศพามาจมฝังลึกมากกว่าบริเวณอื่น คาดว่ากำแพงเวียงกุมกามด้านตะวันตกอาจจะอยู่บริเวณระหว่างวัดอิคังและวัดปู่เปี้ย และได้ถูกน้ำทำลายลงในเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งนี้ เพราะสภาพปัจจุบันไม่พบร่องรอยของกำแพงเวียงด้านทิศตะวันตกเลย

สาเหตุจากน้ำท่วมเวียงกุมกามรุนแรง ทำให้แม่น้ำปิงเปลี่ยนร่องน้ำจากเดิมแม่น้ำปิงเดิมเคยไหลไปทางทิศตะวันออกของเวียงกุมกาม ซึ่งเป็นแนวของแม่น้ำปิงในปัจจุบันแม่น้ำปิงจึงไม่ไหลผ่านเวียงกุมกามและเวียงลำพูน ซึ่งในอดีตแม่น้ำปิงไหลผ่านเวียงเชียงใหม่ เวียงกุมกาม และเวียงลำพูน ทั้ง 3 เวียงดังกล่าวจะอยู่ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำปิงเช่นเดียวกัน การติดต่อสื่อสารกันก็ไม่ต้องข้ามแม่น้ำปิง แต่การเดินทางจากเวียงเชียงใหม่ไปเวียงกุมกามในปัจจุบันจะต้องข้ามแม่น้ำปิง

เวียงกุมกามกับการเป็นชุมชนอีกครั้ง : บ้านช้างค้ำ หมู่ที่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัด
เชียงใหม่

หลังจาก พ.ศ. 2317 เป็นต้นมา มีหลักฐานชัดเจนว่าแม่น้ำปิงได้เปลี่ยนร่องน้ำมาไหลในแนวปัจจุบัน ทำให้แม่น้ำปิงไม่ไหลผ่านเวียงกุมกาม เวียงกุมกามจึงหมดความสำคัญลงไป ทั้งนี้เพราะความเจริญเติบโตของชุมชนและเส้นทางคมนาคมที่ผ่านไป ในขณะที่ชุมชนเวียงกุมกามหมดความสำคัญ ชุมชนท่าวังตาลซึ่งอยู่ริมน้ำปิงกลับมีความสำคัญแทนที่เวียงกุมกามโดยมีฐานะเป็นท่าน้ำลึก การเดินทางไปมาระหว่าง เชียงใหม่ - กรุงเทพฯ จะต้องมาขึ้น-ลงเรือที่ท่าเรือท่าวังตาล ท่าวังตาลจึงเป็นทางผ่านของผู้คนและสินค้า ชุมชนท่าวังตาลจึงขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่พอสมควร และเมื่อชุมชนท่าวังตาลเจริญเติบโตระดับหนึ่งแล้ว จึงเกิดการขยายตัวไปตั้งถิ่นฐานตามแนวร่องเดิมของแม่น้ำปิง (ปิงห่าง) โดยขยายจากวัดกู่คำ (วัดเจดีย์เหลี่ยม) ผ่านวัดศรีบุญเรือง ผ่านเข้าเวียงกุมกามจนไปจรดถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน การขยายชุมชนตามแนวปิงห่าง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความจำเป็นในการใช้เส้นทางบกติดต่อระหว่างเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งแทนการคมนาคมทางน้ำ "แม่น้ำปิง" ที่สิ้นเงินไปแล้ว

สำหรับเวียงกุมกามเริ่มมีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ ที่ไม่ขยายตัวเป็นศูนย์กลางความเจริญได้อีก เพราะเส้นทางคมนาคมสายสำคัญไม่ผ่านเวียงกุมกาม จากการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในเวียงกุมกามของราษฎรจึงเกิดการซ่อมแซมวัดกานโถมให้เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ภายใต้ชื่อใหม่่วัดช้างค้ำ ต่อมาหมู่บ้านแห่งนี้ได้ชื่อใหม่ว่าหมู่บ้านช้างค้ำ ราษฎรที่อยู่อาศัยในเวียงกุมกามเป็นคนเมืองมีอาชีพทำนาทำสวนตามสภาพสังคมหมู่บ้านเล็ก ๆ ส่วนวัดร้างซึ่งมีจำนวนนับสิบวัดก็ถูกปล่อยให้รกร้างอยู่ตลอดมา เวียงกุมกามเพิ่งถูกรื้อฟื้นความหลังในฐานะชุมชนโบราณที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ล้านนาเมื่อ พ.ศ. 2527 นี้เอง นับจากการขุดแต่งวิหารกานโถมใน พ.ศ.2527 เรื่องราวเวียงกุมกามก็เริ่มเป็นที่สนใจของนักวิชาการและประชาชนทั่วไป ด้านหน่วยศิลปากรที่ 4 หรือสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ในปัจจุบันก็ได้ขุดแต่งบูรณะวัดร้างบริเวณเวียงกุมกามอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

3.1 ลักษณะทางกายภาพ

3.1.1 ที่ตั้ง

เวียงกุมกามตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร เวียงกุมกามมีผังเป็นสี่เหลี่ยมมีการขุดคูเมืองล้อมรอบ และมีแนวกำแพงดินที่เกิดจากการขุดคูเมือง ตัวเมืองวางแนวทแยงทิศตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ โดยพบร่องรอยแนวกำแพงเวียงด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้มีความกว้าง 600 เมตร ส่วนความยาวของเวียงกุมกามนั้นนักวิชาการหลายท่านเชื่อในขนาดที่แตกต่างกันตั้งแต่ 850 เมตรไปจนถึง 1,500 เมตร มีตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดภูมิศาสตร์ดังนี้

ละติจูดที่ 18 องศา 44 ลิปดา 39 พิลิปดา ถึงละติจูด 18 องศา 45 ลิปดา 35 พิลิปดาเหนือ

ลองจิจูดที่ 98 องศา 59 ลิปดา 07 พิลิปดา ถึงละติจูด 99 องศา 0 ลิปดา 48 พิลิปดาตะวันออก (แผนที่ 3.1)

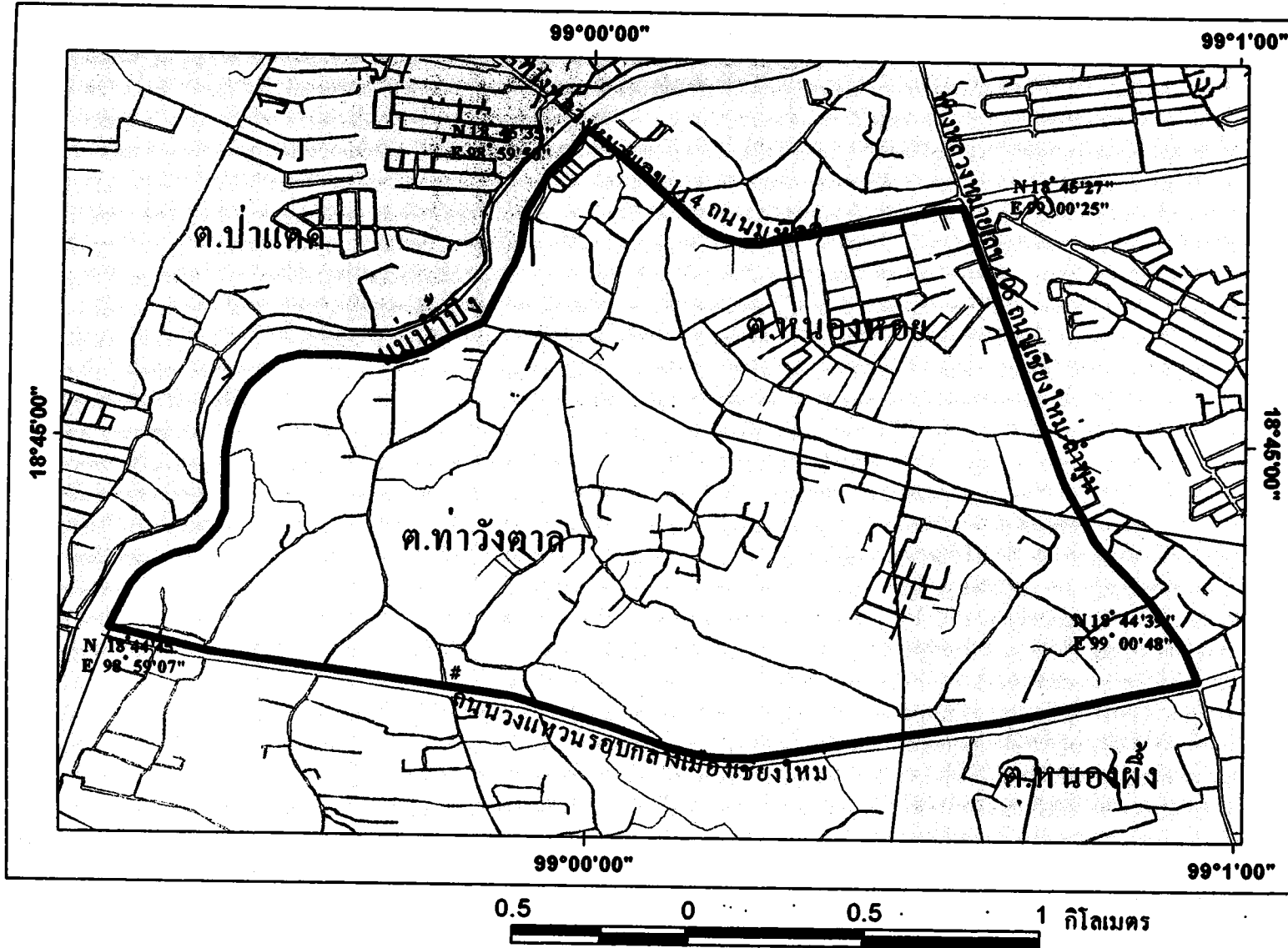
เวียงกุมกามอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 300 เมตร ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบ

3.1.2 อาณาเขตติดต่อ

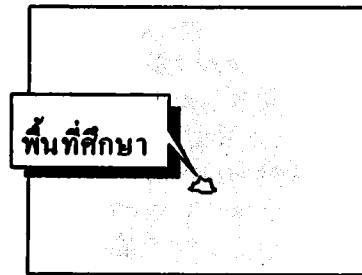
เวียงกุมกามมีโบราณสถานกระจายในพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง โดยมีอาณาเขตในพื้นที่ศึกษา ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ทางหลวงหมายเลข 114 ถนนมหิดล
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	แม่น้ำปิง

แผนที่ 3.1 เวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษา

เขตผังเมืองเชียงใหม่

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ~ ถนน
- ▭ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

3.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ตั้งอยู่ทางฝั่งขวาหรือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มต่ำเกิดจากตะกอนที่พัดมาโดยแม่น้ำปิง เหมาะสมกับการเพาะปลูก มีความลาดชันประมาณ 0-1 %

3.1.4 ลักษณะธรณีวิทยา

ในอดีตนั้นเมืองเชียงใหม่และเวียงกุมกามตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกหรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง โดยสุจิตร์ ทิศราภูล และวุฒิ อุตตโม (พ.ศ. 2530) ได้ศึกษาภาพถ่ายทางอากาศและพธร่องรอยของทางน้ำปิงเก่าถึง 3 ทางด้วยกัน โดยเรียงลำดับจากทิศตะวันออกมายังทิศตะวันตกดังนี้คือ (แผนที่ 3.2)

1. ปิงห่างหรือปิงฮ้าง (ปิงร้าง) หรือแม่น้ำปิงเก่า (1)

หากไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ขนานกับกำแพงเวียงกุมกามด้านเหนือไปทางวัดกู่ขาว จากนั้นเลียบขนานไปกับถนนสายเชียงใหม่-ลำพูนสายเก่า (ทางหลวงหมายเลข 106) เกือบตลอดทั้งสาย ผ่านอำเภอสารภี, บ้านอุโมงค์, บ้านหนองหมู และบ้านปิงห่างไปบรรจบกับลำน้ำแม่กวางที่บ้านสบปิง เหนือเมืองลำพูนประมาณ 6 กิโลเมตร ปัจจุบันมีร่องรอยเหลือปรากฏเป็นหนองน้ำเล็กๆ ตามแนวลำน้ำเดิมหลายแห่ง

2. แม่น้ำปิงเก่า (2)

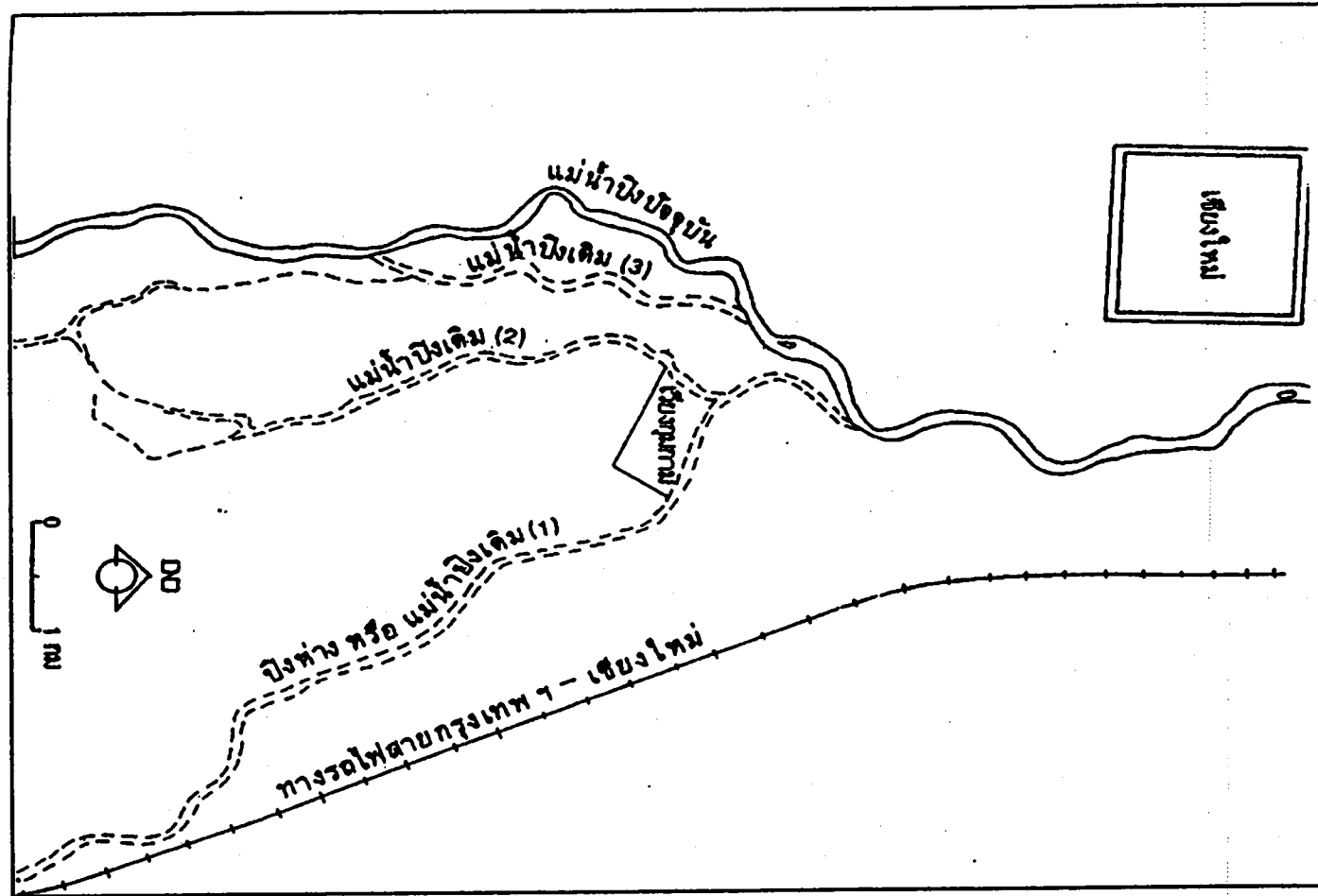
แยกจากแม่น้ำปิงเก่า (1) ตรงบริเวณทิศใต้ของวัดศรีบุญเรือง ไหลลงใต้เฉียดวัดอีกฝั่งด้านตะวันตก แล้ววัดไปทางตะวันตกเฉียงใต้ใกล้วัดปู่เปี้ยแล้วจึงวกลงใต้อีกครั้งหนึ่ง ก่อนเรียวเล็กและไปบรรจบกับแม่น้ำปิงปัจจุบันที่บ้านปากเหมือง ยาวประมาณ 8-9 กิโลเมตร

3. แม่น้ำปิงเก่า (3)

แยกจากลำน้ำปิงปัจจุบันที่บริเวณบ้านเจดีย์เหลี่ยม ตัดลงทิศใต้ผ่านบ้านกลาง บ้านปากกล้วย ไปจดแม่น้ำปิงสายปัจจุบันอีกครั้งที่บ้านหางแคว ยาวประมาณ 4 กิโลเมตร

สำหรับแม่น้ำปิงเก่า (2) และ (3) สันนิษฐานว่า เดิมเป็นลำเหมืองเก่าที่ชาวเวียงกุมกาม คัดน้ำจากแม่น้ำปิงห่างมาใช้ในสมัยแรกๆ ซึ่งต่อมามีลำเหมืองคงขยายกว้างและลึกมากขึ้น เนื่องจากน้ำมากจนเวียงกุมกามมีแม่น้ำปิงขนานสองข้างคือ แม่น้ำปิงห่าง ทางทิศเหนือและตะวันออกกับแม่น้ำปิงเก่า (2) หรือ (3) จนตำนานเมืองเชียงใหม่ช่วง พ.ศ. 2006-2067 กล่าวถึงเวียงกุมกามว่า “เกาะกุมกาม” และมีบันทึกว่า “เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2067 มีคนจมน้ำตายจำนวนมาก” ทำให้ลำน้ำเดิมตื้นเขินไม่เพียงพอที่จะรับน้ำในช่วงฤดูมรสุมได้ คลองคูน้ำหรือลำเหมืองมีความลาดชันและไหลตรงกว่า จึงถูกน้ำกัดเซาะขยายกว้างจนกลายเป็นลำน้ำใหญ่ ทำนองเดียวกับคลองลัดตำบลบางกอกในสมัยอยุธยาที่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯในปัจจุบัน ขณะที่แม่น้ำเดิมกลายเป็นคลองขนาดเล็กๆ ในเขตธนบุรี แต่ขนาดตะกอนที่ตกจมในลำน้ำต่างๆที่เวียงกุมกามมีขนาดโตกว่าและพื้นที่มีความลาดชันมากกว่าที่กรุงเทพฯ จึงทำให้แม่น้ำเก่าตื้นเขินจนกลายเป็นพื้นดินไป หลังจากแม่น้ำเปลี่ยนทางไหลใหม่เรียบร้อยแล้ว แม่น้ำปิงเปลี่ยนทางเดินจนเป็นแม่น้ำปิงปัจจุบัน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเวียงกุมกามที่ทำวังตาล

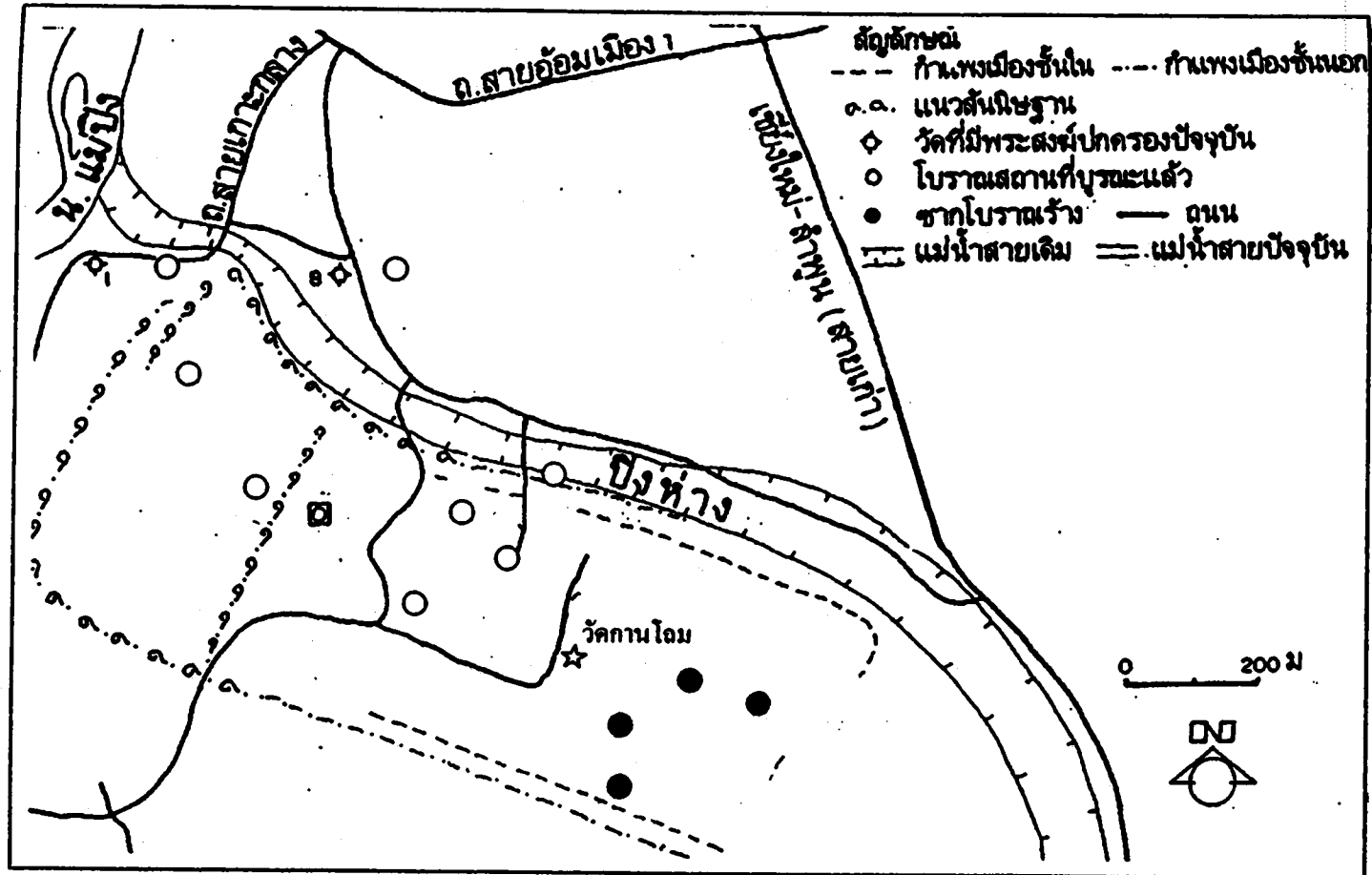
แผนที่ 3.2 แนวเส้นทางเดิมและแม่น้ำปัจจุบันบริเวณเมืองโบราณเวียงกุมกาม

ที่มา: สุจิตร์ พิศราภูล และ วุฒิ อุตตโม, พ.ศ.2530 (แปลจากภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ.2497)

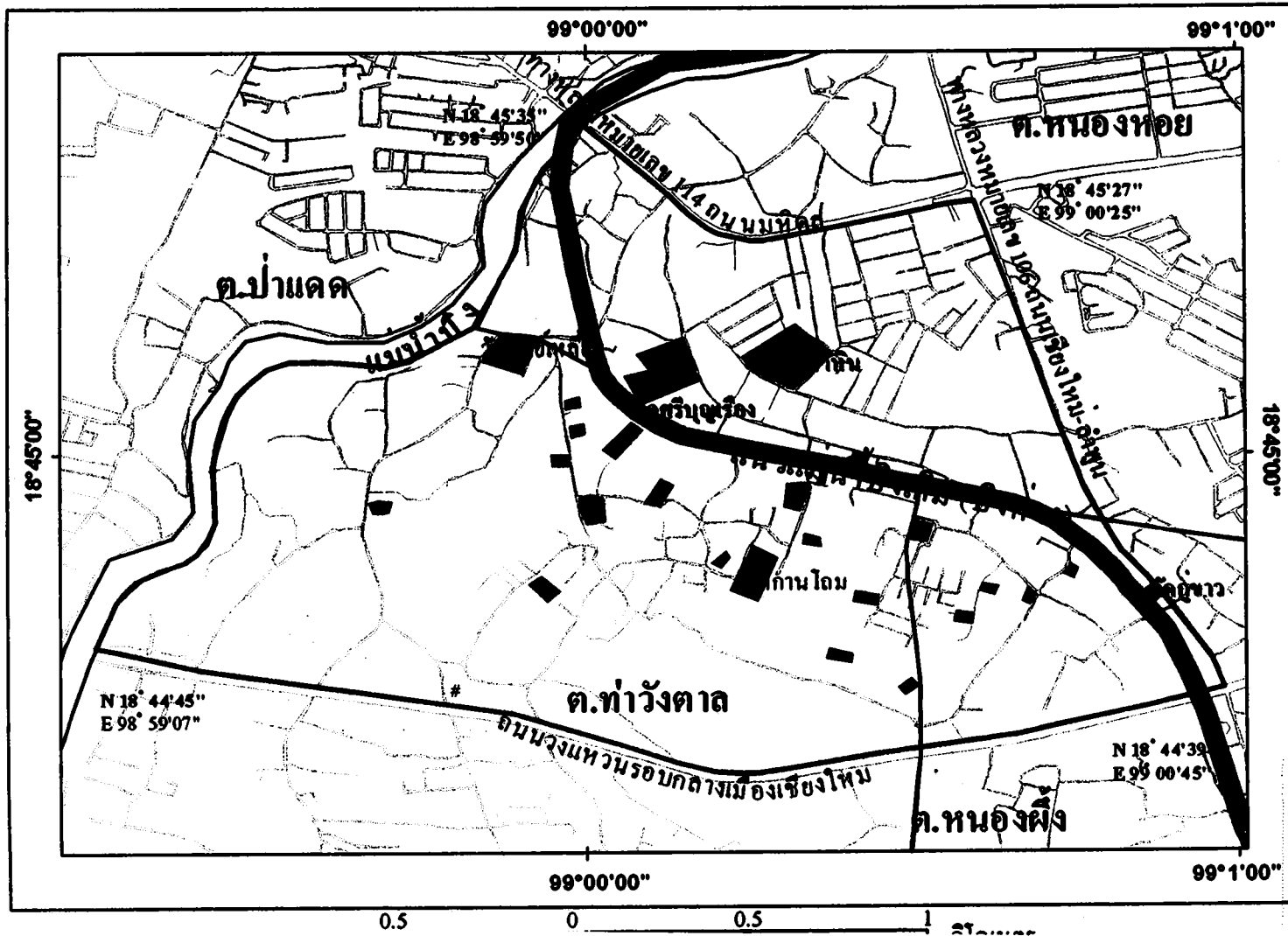
ภาควิชาธรณีวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เคยทำการศึกษาตะกอนของชั้นดินรอบๆ โบราณสถาน วัดอีด่าง (แผนที่ 3.3) ซึ่งผลการศึกษาพบว่าชั้นตะกอนที่ปรากฏเป็นตะกอนน้ำพาและตะกอนน้ำหลากเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงว่าโบราณสถานวัดอีด่างถูกน้ำท่วมหลากโดยมีกระแสน้ำพัดมาจากทางทิศเหนือ ซึ่งตรงกับแนวปิงห่างจากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งจากลักษณะของตะกอนที่พบที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางใหญ่กว่า 4 มิลลิเมตร และมีลักษณะกลมมน แสดงให้เห็นว่ากระแสน้ำในบริเวณนั้นในระยะแรกต้องไหลเชี่ยวและแรงพอสมควร และได้พัดพาตะกอนมาจากที่ไกล และจากการสำรวจพบว่าขนาดของตะกอนมีขนาดใหญ่มากทางด้านตะวันตกและค่อยๆ เล็กลงไปทางด้านตะวันออกของวัดอีด่าง ทำให้สันนิษฐานได้ว่าทางน้ำที่นำตะกอนมาสะสมตัวบริเวณวัดอีด่างนั้นมาจากด้านทิศตะวันตกและระดับน้ำคาดว่าจะเป็นสูงกว่าพื้นดินปัจจุบันอย่างน้อย 1-2 เมตร นอกจากนี้แล้วยังมีหลักฐานอีก 4 ประการเพิ่มเติม คือ (1) การไม่พบกระเบื้องมุงหลังคา (ดินขอ) ในบริเวณล่างของตะกอน (2) การที่พบเศษกระเบื้องทางทิศตะวันตกของวิหารมากกว่าทางด้านทิศตะวันออก (3) การไม่พบการวางชั้นแบบเรียงขนาด (graded bedding) มากกว่าหนึ่งชั้น และ (4) การไม่พบชั้นดินสีดำ ยกเว้นผิวดินปัจจุบัน หรือพื้นผิวที่ถูกกัดกร่อนภายในชั้นตะกอนหนา 2 เมตรที่ทับถมในบริเวณโบราณสถานวัดอีด่างนี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าดินตะกอนทั้งหมดเกิดจากการคดตะกอนจมจากราน้ำหลากอย่างต่อเนื่องเพียงคราวเดียวเท่านั้น (แผนที่ 3.4) แสดงแนวแม่น้ำปิงเดิม (ปิงห่าง) ในพื้นที่ศึกษา

แผนที่ 3.3 บริเวณที่มีการศึกษารนคิน

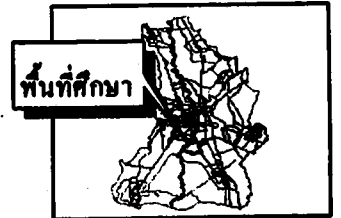

ที่มา : สุจิตร์ พิศราภกุล และวุฒิ อุดคโม, พ.ศ. 2530

แผนที่ 3.4 แสดงแนวแม่น้ำปิงเดิม (ปิงห่าง)

เขตผังเมืองเชียงใหม่

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ถนน
- แนวแม่น้ำปิงเดิม
- ขอบเขตตำบล
- พื้นที่ศึกษา
- โบราณสถาน

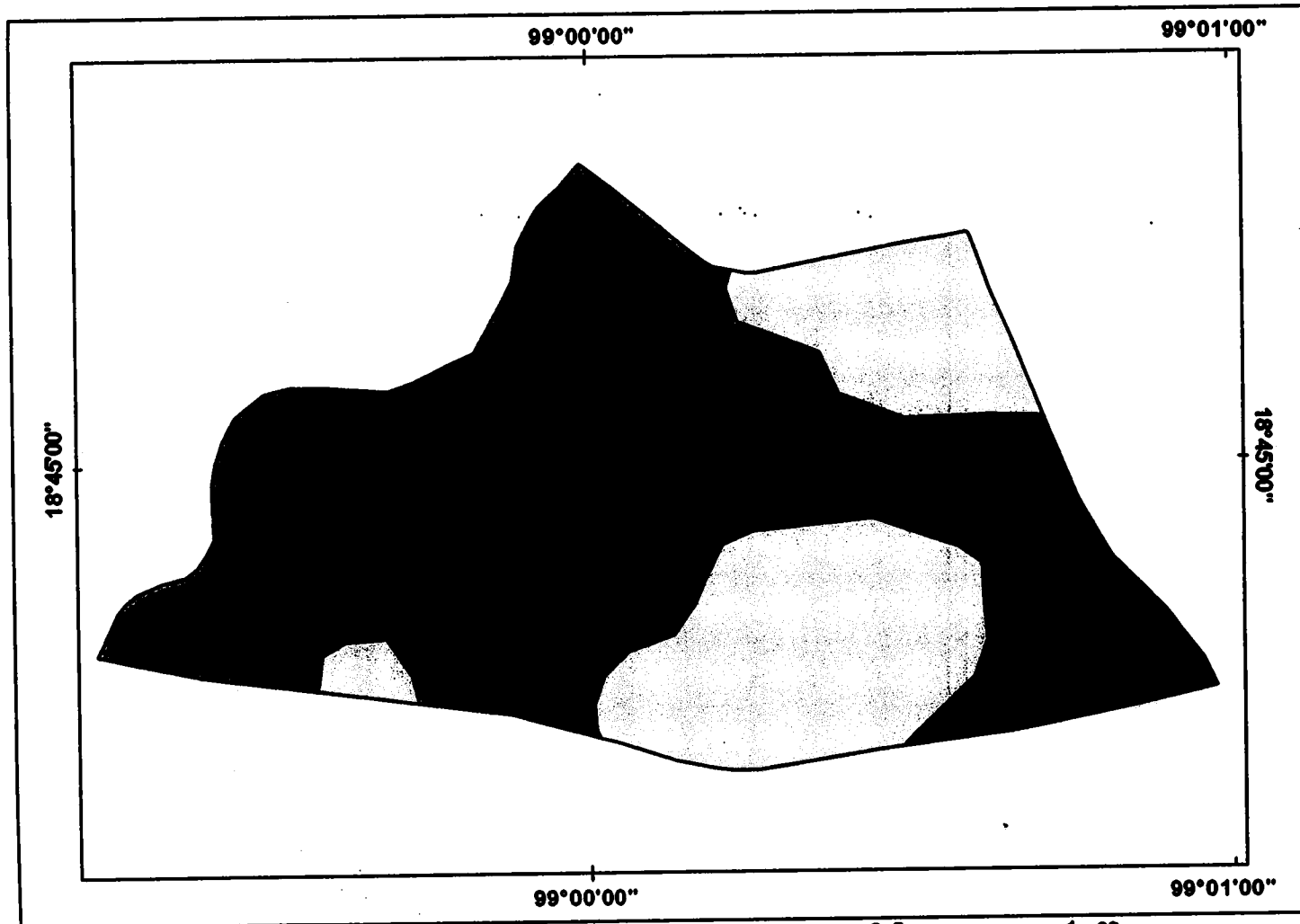
3.1.5 ลักษณะดิน

จากแผนที่ 3.5 แสดงลักษณะดินในพื้นที่ศึกษา สามารถแบ่งลักษณะดินออกเป็น 3 หน่วย คือ ดินที่ 1 หน่วยแผนที่ 38 ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดถึงร้อยละ 72 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายละเอียด ทับถมกันเป็นชั้นๆ เกิดจากตะกอนของลำน้ำพัดพามา ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลหนองหอย ตำบลท่าวังศาล ทอดยาวจากบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงไปจนถึงฝั่งตะวันตกของพื้นที่ศึกษา หรือโค้งไปตามแนวแม่น้ำปิงสายเดิม(ปิงห่าง)

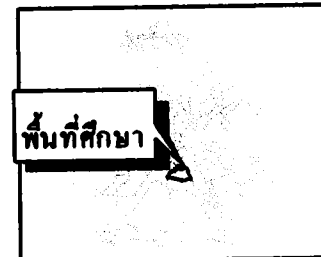
ดินหน่วยแผนที่ลำดับรองลงมา คือดินหน่วยแผนที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 7 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด มีลักษณะเป็นดินเหนียว โดยชั้นบนจะเป็นสีเทาแก่ ชั้นล่างจะเป็นตะกอนสีเทาและมีจุดประสีน้ำตาล พบบริเวณพื้นที่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของพื้นที่ศึกษาหรือบริเวณแยกถนนมหิดลตัดกับถนนเชียงใหม่-ลำพูน บริเวณท่า ตำบลหนองหอย และบริเวณทิศใต้ในตำบลท่าวังศาลและบางส่วนของตำบลหนองฝิ่ง บริเวณถนนพหลโยธินตอนรอบกลางเมืองเชียงใหม่

ลำดับสุดท้าย คือ ดินที่เป็นหน่วยแผนที่ 22 คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 21 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย มีสีพื้นเป็นสีเทาหรือน้ำตาลปนเทา พบบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของพื้นที่ศึกษา เป็นตำบลหนองฝิ่ง ตัดถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่

แผนที่ 3.5 ลักษณะดิน

เขตผังเมืองเชียงใหม่

คำอธิบายสัญลักษณ์

- หน่วยแผนที่ 22
- หน่วยแผนที่ 38
- หน่วยแผนที่ 5

0.5 0 0.5 1 กิโลเมตร

การปกครอง

เวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตการปกครองของ 2 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ คือ อำเภอเมือง และอำเภอสารภี ภายใต้อำเภอ 3 เขตการปกครองท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย อำเภอเมือง องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภีดังแสดงใน มีพื้นที่รวม 3.32 ตารางกิโลเมตร โดยมีพื้นที่ใน 3 อบต. ดังนี้

- พื้นที่ในเขตอบต. หนองหอย อำเภอเมือง 0.98 ตารางกิโลเมตร
- พื้นที่ในเขตอบต. หนองผึ้ง อำเภอสารภี 0.44 ตารางกิโลเมตร
- พื้นที่ในเขตอบต. ท่าวังตาล อำเภอสารภี 1.90 ตารางกิโลเมตร

โดยที่แต่ละ อบต. คู่มือรับผิดชอบโบราณสถานของเวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษา ดังแสดงในตาราง 3.1

ตาราง 3.1 โบราณสถานของเวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษาแบ่งตามขอบเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล	โบราณสถาน
หนองหอย	วัดเสาหิน วัดกู่ขาว วัดพันเลา วัดศรีบุญเรือง
หนองผึ้ง	วัดกุมกามที่ป่ารามหมายเลข 1 วัดกุมกามที่ป่าราม กุ่มะเกลือ วัดหัวหนอง กู่ตันโพธิ์
ท่าวังตาล	วัดกานโถม วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดปู่เปี้ย

องค์การบริหารส่วนตำบล	โบราณสถาน
วังตาล	วัดอีค่าง วัดธาตุขาว วัดพระเจ้าองค์ดำ วัดพญามังราย วัดธาตุน้อย กูรีดไม้ กูไม้ซัง กู้ายสี กู้ายหลาน วัดกุ่มกาม (ร้าง) วัดกุ่มกามหมายเลข 1 กูป่าค้อม วัดอุโบสถ วัดหนานช้าง

ประชากร

ประชากรในพื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตการปกครอง 6 หมู่บ้านใน 3 ตำบล และ 2 อำเภอของ เชียงใหม่ คือ หมู่ 2 บ้านศรีบุญเรือง (โรงวัว) และหมู่ 3 บ้านเสาหิน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง บ้านเจดีย์เหลี่ยม หมู่ 2 บ้านป่าเปอะ และหมู่ 11 บ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี หมู่ 1 บ้านหนองฝิ่งเหนือ อำเภอสารภี โดยมีจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนแสดงในตาราง 3.2

ตาราง 3.2 ข้อมูลจำนวนประชากรและครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา

	ชาย	หญิง	รวม	ครัวเรือน
หนองหอย อ.เมือง				
หมู่ 2 บ้านศรีบุญเรือง (โรงวัว)	921	769	1,690	629
หมู่ 3 บ้านเสาหิน	1,196	1,202	2,398	816
ท่าวังตาล อ.สารภี				
หมู่ 1 บ้านเจดีย์เหลี่ยม	213	262	475	148
หมู่ 2 บ้านป่าเปอะ	189	234	423	119
หมู่ 11 บ้านช้างค้ำ	284	307	591	179
หนองฝิ่ง อ.สารภี				
หมู่ 1 บ้านหนองฝิ่งเหนือ	778	925	1,703	261

ที่มา : สำนักงานปลัดอบต.หนองหอย, ท่าวังตาล, หนองฝิ่ง ข้อมูลปี พ.ศ. 2546

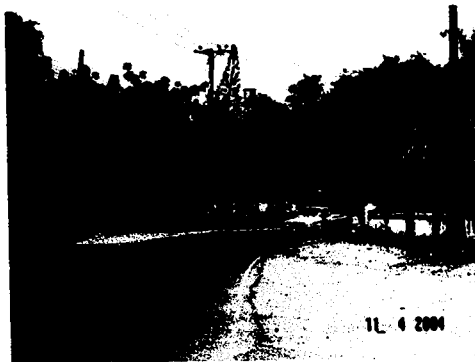
ระบบถนน

เวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษามีถนนสายหลัก 3 สายซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นขอบเขตของพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1. ทางหลวงหมายเลข 114 ถนนมหิดล อยู่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา ทัดผ่านในแนวทิศ ตะวันออก-ตะวันตก มีความกว้าง 6 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 12 เมตร
2. ทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน (สายเก่า) อยู่ทางทิศตะวันออกของพื้นที่ศึกษา ทัดผ่านในแนวทิศเหนือ-ใต้ มีความกว้าง 2 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 4 เมตร

3. ถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่ อยู่บริเวณทิศใต้ของพื้นที่ศึกษา พาดผ่านในแนวทิศ ตะวันออก-ตะวันตก มีความกว้าง 4 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 8 เมตร นอกจากนี้ยังมีถนนสาทรอง 2 สาย คือ

1. ถนนเกาะกลาง อยู่บริเวณตอนเหนือและตะวันตกของพื้นที่ศึกษา พาดผ่านในแนวเหนือ-ใต้ มีความกว้าง 2 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 6 เมตร (รูป 3.1)

รูป 3.1 ถนนเกาะกลาง

2. ถนนศรีบุญเรือง อยู่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา พาดผ่านในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีความกว้าง 2 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 4 เมตร (รูป 3.2)

รูป 3.2 ถนนศรีบุญเรือง

และยังมีถนนสายย่อยๆซึ่งแยกจากถนนสายรองเข้าไปในที่พักอาศัย พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่
โบราณสถานซึ่งเป็นถนนราดยางมะตอย โดยถนนสายย่อยสายหนึ่งตัดตามแนวกำแพงเมืองเวียงกุมกามทาง
ทิศตะวันตกตามที่กรมศิลปากรสันนิษฐานไว้ทางทิศตะวันตก (รูป 3.3) ส่วนถนนสายย่อยอีกสายตัดตามแนว
กำแพงเมืองของเวียงกุมกามทางทิศใต้ที่สันนิษฐานจากภาพถ่ายทางอากาศ (รูป 3.4)

รูป 3.3 ถนนสายย่อยที่ตัดตามแนวกำแพงเมืองเวียงกุมกามทิศตะวันตก
(ถนนที่ผ่านวัดพญามังราช-วัดพระเจ้าองค์คำ-วัดราดขัว)

รูป 3.4 ถนนสายย่อยที่ตัดตามแนวกำแพงเมืองเวียงกุมกามทิศใต้(ถนนที่ผ่านวัดกุไม้ซึ้ง)

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

เวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษามีเนื้อที่ 3.32 ตารางกิโลเมตร จากแผนที่ 3.6 การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา (ตาราง 3.3 และแผนที่ 3.6) พบว่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบพื้นที่อยู่อาศัยถึง 1.57 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 47.29 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยพบมากในเขตตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ คิดต่อไปยังพื้นที่บางส่วนของตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี ซึ่งเป็นพื้นที่ตอนบนของเวียงกุมกาม ที่มีขอบเขตด้านเหนือติดกับถนนมทิล และทางตะวันออกติดกับทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งเป็นถนนที่มีการจราจรหนาแน่นไปด้วยที่อยู่อาศัย บ้านจัดสรร ธุรกิจการค้าขนาดเล็กเช่นร้านขายของชำ บริการซักอบรีด ห้องเช่า บ้านเช่า นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่ทางทิศตะวันตกและทางตอนกลางของพื้นที่ศึกษาในเขตตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี โดยเฉพาะตามแนวถนนเกาะกลางบริเวณวัดกานโถม (ช้างค้ำ) และถนนสายย่อยก็เป็นที่อยู่อาศัยและธุรกิจการค้า ซึ่งส่งผลก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถาน ทำให้พื้นที่โบราณสถานเหลือเพียงเล็กน้อยคือเฉพาะตัวโบราณสถานเท่านั้น ทำให้เกิดทัศนียภาพไม่สวยงาม ลดคุณค่า โบราณสถานไม่เด่นเท่าที่ควร เป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาพื้นที่เวียงกุมกามในเชิงท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดอุปสรรคต่อหน่วยงานชุดค้นโบราณสถาน เนื่องจากมีบ้านเรือนอยู่บนพื้นดิน ตัวอย่างเช่น วัดกู่คันโพธิ์ จะพบเพียงป้ายแสดงตำแหน่งเท่านั้นยังไม่สามารถชุดค้น เนื่องจากมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บนโบราณสถาน หรือในกรณีของวัดกุมกามที่ปรามซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของพื้นที่ศึกษาก็ตั้งอยู่ในเขตที่ดินเอกชนที่มีประตูปิดไว้

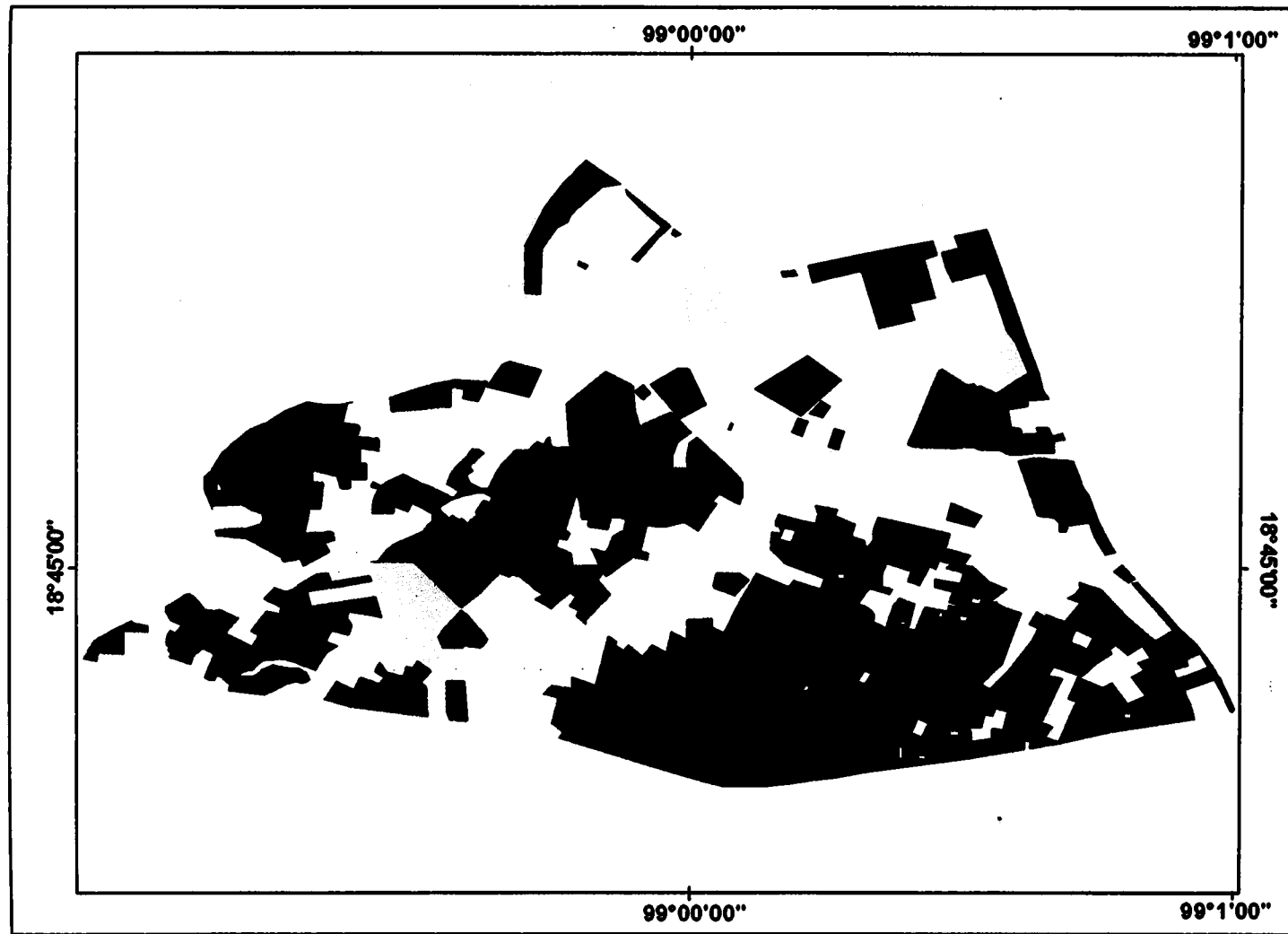
นอกจากนี้แล้วในพื้นที่ศึกษายังพบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบของการเกษตรกรรม 1.38 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 41.57 ของพื้นที่ทั้งหมดโดยเฉพาะในเขตตำบลท่าวังตาลและตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ (ลำไย) ปลูกกับนาข้าว และเนื่องจากพื้นที่ศึกษานี้อยู่ไม่ไกลจากเมืองเชียงใหม่จึงได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมถูกเปลี่ยนไปเป็นที่อยู่อาศัยเป็นบ้านจัดสรร ห้องเช่า ทำให้คนภายนอกอพยพเข้ามาอาศัยอยู่มาก

สำหรับพื้นที่โบราณสถานซึ่งส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ทางตอนเหนือ, ทางตะวันออกเฉียงเหนือและที่ราบอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในเขตพื้นที่ศึกษามีพื้นที่รวม 0.11 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 3.31 ของพื้นที่ทั้งหมด

การใช้ประโยชน์ที่ดินรูปแบบหน่วยธุรกิจ มีการกระจายตัวบริเวณสองฟากถนนสายสำคัญๆ ในเขตพื้นที่ศึกษา เช่น ถนนเชียงใหม่-ลำพูน (สายเก่า), ถนนมทิล, ถนนเกาะกลาง มีพื้นที่ประมาณ 0.096 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 2.9 ของพื้นที่ทั้งหมด

ในเขตพื้นที่ศึกษายังพบพื้นที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ ซึ่งเกิดจาก 2 สาเหตุ ได้แก่ (1) การถูกทิ้งร้างในบริเวณพื้นที่ทางทิศเหนือของพื้นที่ศึกษาติดกับถนนมทิล หรือทางทิศตะวันออกของถนนเกาะกลางมีการทิ้งร้างของโครงการสร้างอาคารขนาดใหญ่และพื้นที่โดยรอบบริเวณกว้าง หรือพื้นที่อีกแห่งหนึ่ง คือ บริเวณ

แผนที่ 3.6 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่ศึกษา

เขตผังเมืองเชียงใหม่

พื้นที่ศึกษา

คำอธิบายสัญลักษณ์
การใช้ประโยชน์ที่ดิน

- ที่อยู่อาศัย
- เขตโบราณสถาน
- ธุรกิจ
- อุตสาหกรรม
- เกษตรกรรม
- ที่ถูกทิ้งร้าง
- หน่วยงานรัฐ
- บ่อน้ำ
- สุสาน

วัดอเนกเจียงใต้ของพื้นที่ศึกษา ติดกับถนนเกาะกลางหรือห่างจากวัดอุโบสถไปทางทิศใต้ประมาณ 500 เมตร ลักษณะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ถูกทิ้งร้างจนมีวัชพืชและไม้ใหญ่ขึ้นรกรงรัง พื้นที่รกร้างแห่งนี้คือ บริเวณโรงงานอุตสาหกรรมเดิมที่ถูกทิ้งร้างตั้งอยู่ริมถนนเชียงใหม่-ลำพูน(สายเก่า) (2) การรอกของแผ่นดินบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง พื้นที่ศึกษาด้านทิศตะวันตกทั้งหมดติดกับแม่น้ำปิง ซึ่งบริเวณริมตลิ่งมีการรอกของดินบริเวณที่ถูกพัดพามากับลำน้ำอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดพื้นที่ว่างที่ไม่มีผู้ถือกรรมสิทธิ์เกิดขึ้น พื้นที่นั้นๆจึงถูกทิ้งร้างเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ เช่น บริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านข้างกลุ่มอาคารที่พักอาศัยของตำรวจบริเวณสำนักงานตำรวจภูธรภาค 5 พื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษารวมทั้งหมดมีพื้นที่ประมาณ 0.09 ตารางกิโลเมตรหรือคิดเป็นร้อยละ 2.71 ของพื้นที่ทั้งหมด

การใช้ประโยชน์ที่ดินของหน่วยงานรัฐในเขตพื้นที่ศึกษา ได้แก่ อบต.ท่าวังตาล, อบต.หนองหอย, ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว, กลุ่มอาคารที่พักอาศัยของสำนักงานตำรวจภูธรภาค 5 มีพื้นที่รวม 0.04 ตารางกิโลเมตรหรือคิดเป็นร้อยละ 1.20 ของพื้นที่ทั้งหมด

การใช้ประโยชน์ที่ดินในลำดับต่อมา คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเป็นแหล่งกักเก็บน้ำ สระน้ำ หรือบ่อขุดเพื่อเก็บน้ำ และเลี้ยงปลา พบกระจายอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมและทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ในเขตพื้นที่ศึกษา รวมทั้งหมดมีพื้นที่ประมาณ 0.02 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 0.60 ของพื้นที่ทั้งหมด

การใช้ประโยชน์ที่ดินอีกรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา คือ พื้นที่สุสาน ตั้งอยู่ด้านหลังวัดศรีบุญเรือง(เป็นบริเวณที่จุดค้นพบต่อหม้อสะพานข้ามแม่น้ำปิงสายเดิม สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพญามังรายแห่งเมืองเวียงกุมกาม) มีขนาดพื้นที่ประมาณ 0.01 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 0.30

การใช้ประโยชน์ที่ดินรูปแบบสุดท้าย เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีพื้นที่น้อยที่สุด คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินรูปแบบอุตสาหกรรม มีกระจายในแถบตอนกลางของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรม โรงสี, ผลิตเส้นขนมจีน, ผลิตเทียนหอม รวมพื้นที่ทั้งหมด 0.004 ตารางกิโลเมตรหรือคิดเป็นร้อยละ 0.12

ตาราง 3.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่ (ตาราง กม.)	ร้อยละ
ป่าดงดิบ	1.57	47.29
เกษตรกรรม	1.38	41.57
สวนสาธารณะ	0.11	3.31
ป่าเบญจพรรณ	0.096	2.90
ที่ตั้งร้าง	0.09	2.71
หน่วยงานรัฐ	0.04	1.20
บ่อน้ำ	0.02	0.60
ภูเขา	0.01	0.30
อุตสาหกรรม	0.004	0.12
รวม	3.32	100.00

การตั้งถิ่นฐาน

ในการศึกษาค้างนี้ ได้มีการสำรวจถึงการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในบริเวณเวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษา โดยได้ทำการแบ่งช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานระหว่างก่อน พ.ศ. 2500-2546 ออกเป็น 6 ช่วงเวลา โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500 ประชาชนมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำปิงทางทิศเหนือใกล้กับถนนเกาะกลาง วัดเจดีย์เหลี่ยมและทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพื้นที่ศึกษา โดยประชาชนคงได้อาศัยแหล่งน้ำปิงเพื่ออุปโภคบริโภค และเพื่อการเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีการตั้งถิ่นฐานใกล้วัดปู่เปี้ย (แผนที่ 3.7)

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2501-2510 มีการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่เกิดขึ้นบริเวณใกล้วัดกานโถมและใกล้วัดเจดีย์เหลี่ยม (แผนที่ 3.8)

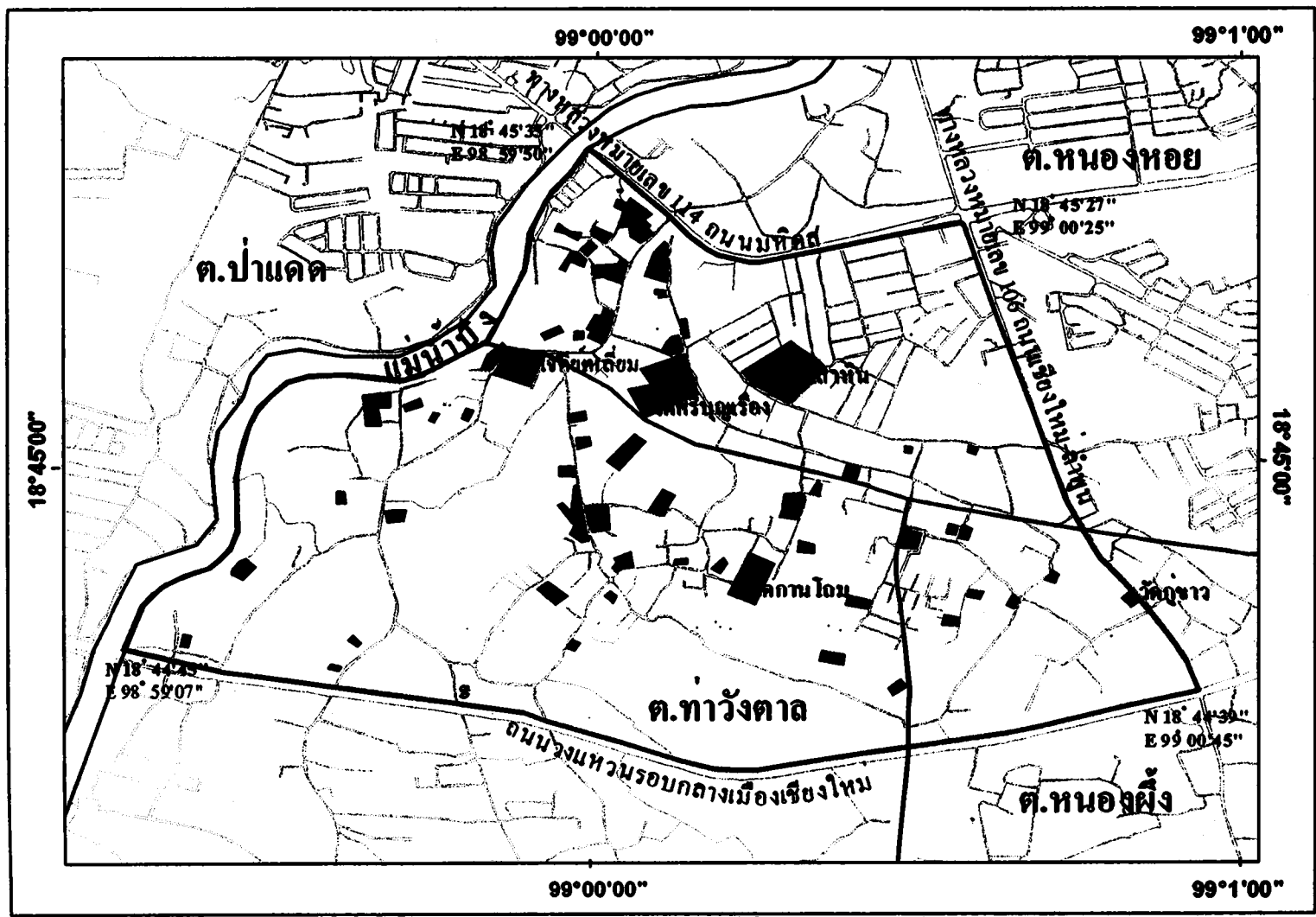
ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2511-2520 การตั้งถิ่นฐานกระจายกระจายทั่วทั้งบริเวณพื้นที่ศึกษาโดยเฉพาะใกล้วัดกานโถม วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดศรีบุญเรือง วัดเสาหิน ตามถนนศรีบุญเรือง (แผนที่ 3.9)

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2521-2530 มีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นมากมาอย่างเห็นได้ชัด โดยกระจายทั่วทั้งบริเวณพื้นที่ศึกษาด้านกับเวลาก่อนหน้านี้ แต่ในช่วงเวลานี้เห็นได้ชัดถึงการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบหมู่บ้านอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใกล้ถนนมหิตล และทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน (สายเก่า) ในบริเวณถนนบนของพื้นที่ศึกษา รวมไปถึงการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบอื่นที่เกิดขึ้นตามถนนเกาะกลาง ถนนศรีบุญเรือง และถนนสายย่อยอื่น ๆ ในพื้นที่ศึกษา (แผนที่ 3.10)

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2531-2540 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจในประเทศไทยเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่มีการขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในบริเวณถนนบนของพื้นที่ศึกษา ในบริเวณใกล้ถนนมหิตลและทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน (สายเก่า) มีการเกิดขึ้นของบ้านอุตสาหกรรมหลายโครงการ รวมไปถึงธุรกิจการค้าขนาดเล็กและบริการมีการกระจายตัวของ การตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลานี้เกิดขึ้นตามถนนสายรองและถนนสายย่อยในพื้นที่ศึกษา (แผนที่ 3.11)

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2541-2546 เป็นช่วงเวลาที่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศชะงักงัน มีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นไม่มากนักส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นใกล้กับถนนสายหลัก คือ ใกล้ถนนมหิตล ถนนเชียงใหม่-ลำพูน (สายเก่า) และถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่ทางตอนใต้ของพื้นที่ศึกษา (แผนที่ 3.12)

แผนที่ 3.7 การตั้งถิ่นฐานก่อนปี พ.ศ. 2500

เขตผังเมืองเชียงใหม่

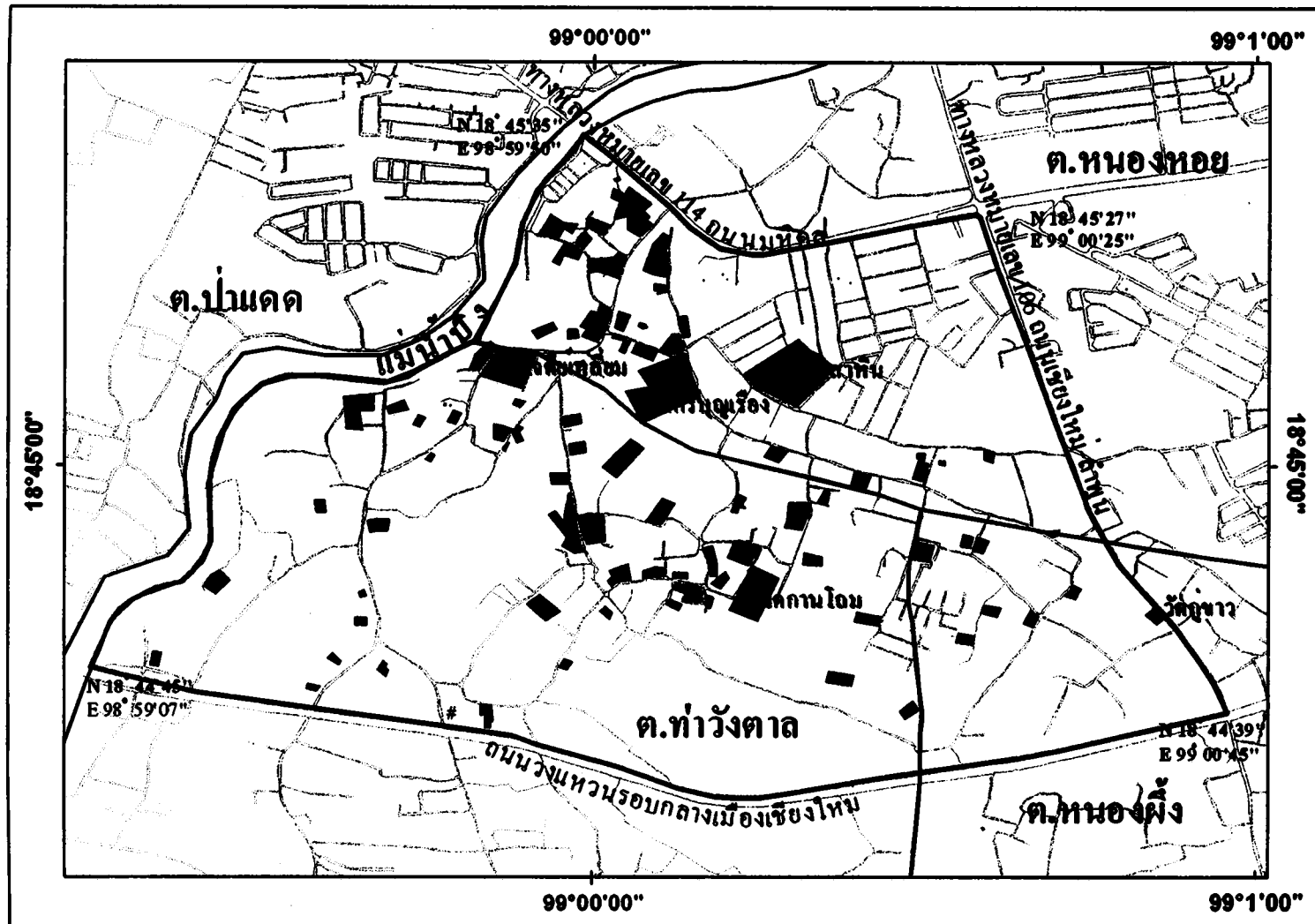

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ถนน
- ขอบเขตตำบล
- ช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐาน(พ.ศ.)
- ก่อน พ.ศ. 2500
- โบราณสถาน
- พื้นที่ศึกษา

แผนที่ 3.8 การตั้งถิ่นฐานปีพ.ศ. 2510

เขตผังเมืองเชียงใหม่

พื้นที่ศึกษา

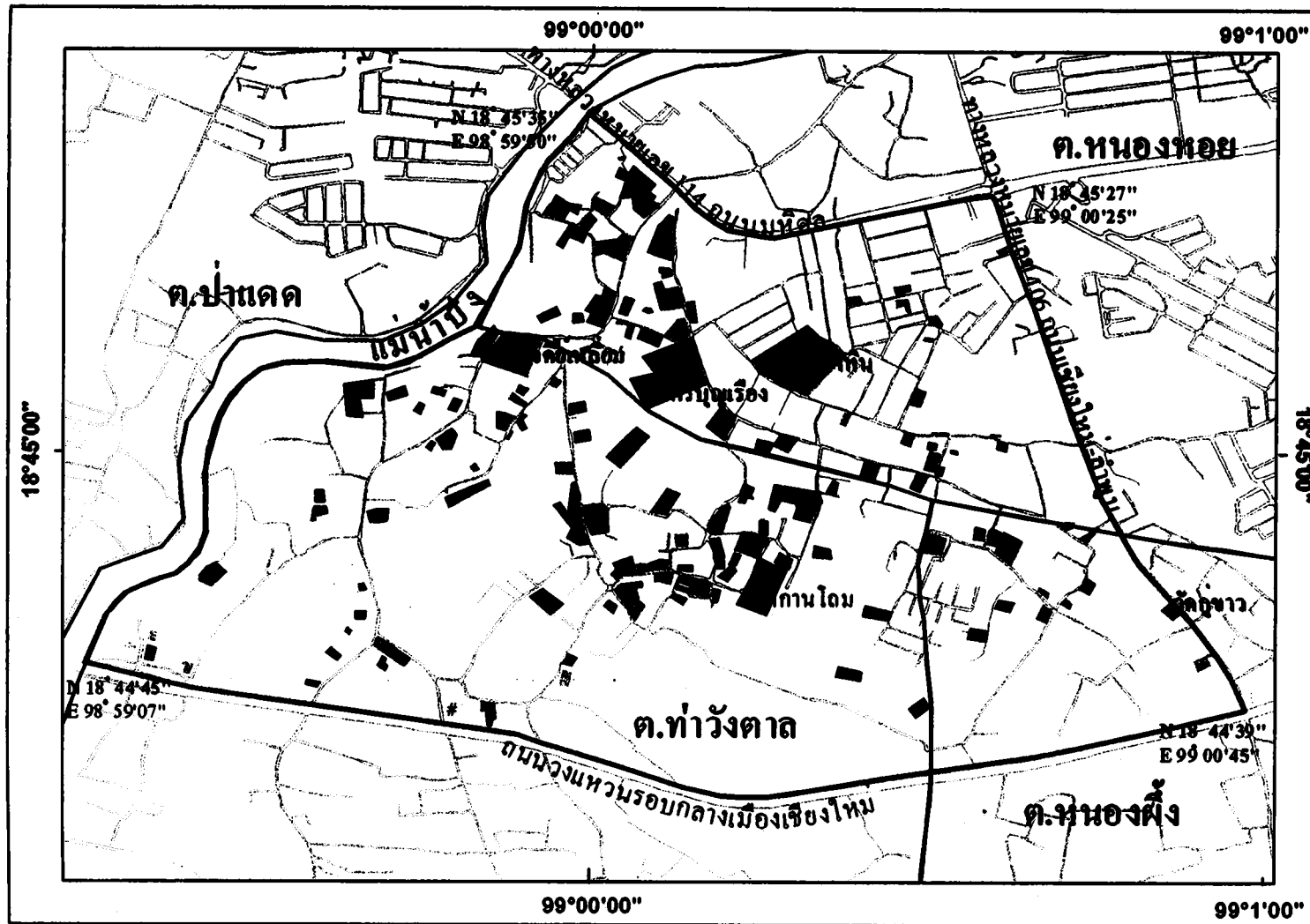

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ~ ถนน
- ขอบเขตตำบล
- ช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐาน(พ.ศ.)
- ก่อน พ.ศ. 2500
- 2501-2510
- โบราณสถาน
- พื้นที่ศึกษา

แผนที่ 3.9 การตั้งถิ่นฐานปีพ.ศ. 2520

เขตผังเมืองเชียงใหม่

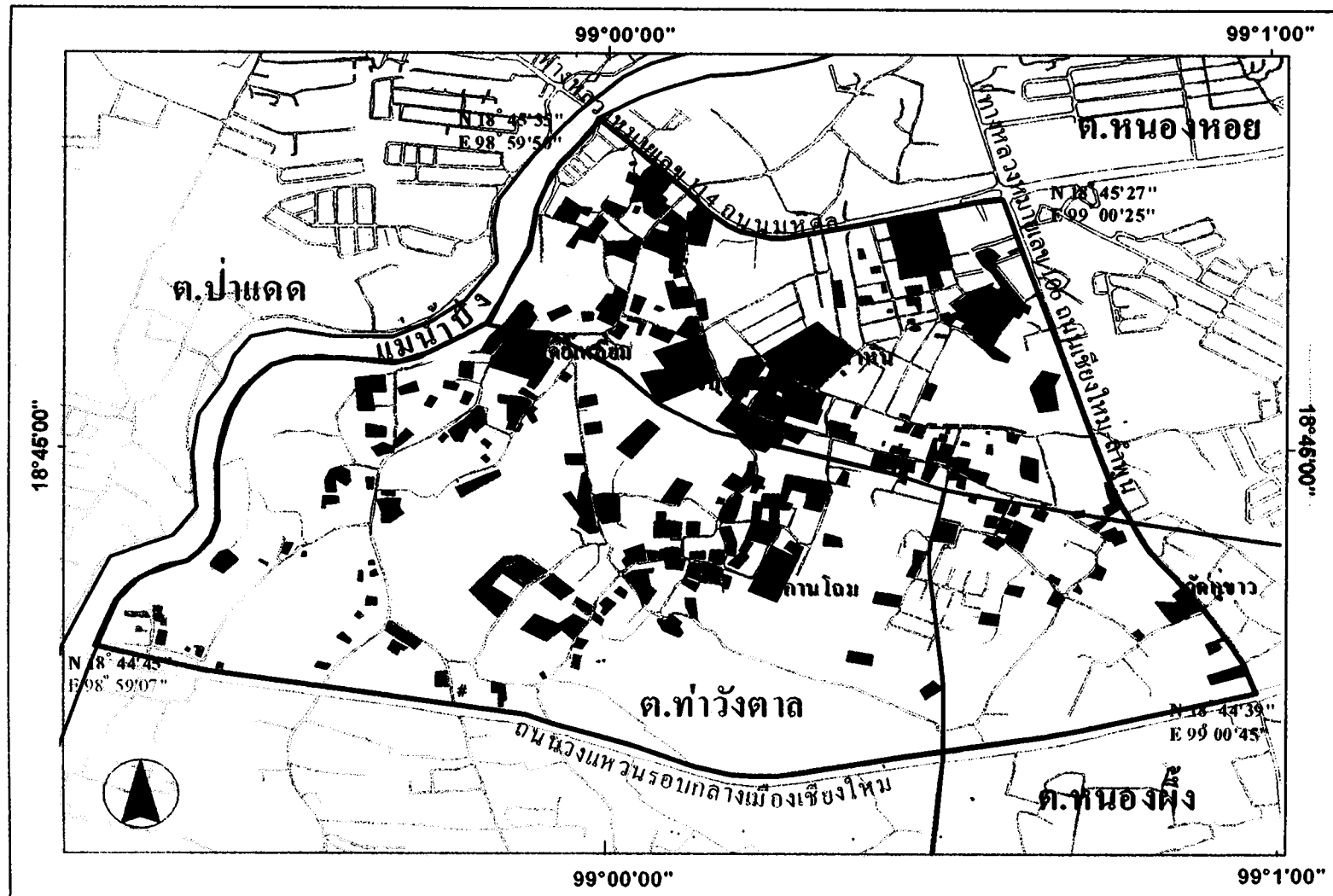

คำอธิบายสัญลักษณ์

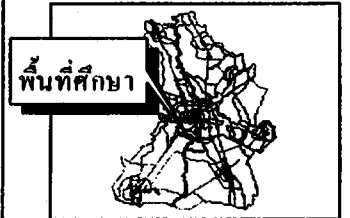
- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ~ ถนน
- ขอบเขตตำบล
- ช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐาน(พ.ศ.)
- ก่อน พ.ศ. 2500
- 2501-2510
- 2511-2520
- โบราณสถาน
- พื้นที่ศึกษา

แผนที่ 3.10 การตั้งถิ่นฐานปีพ.ศ. 2530

เขตผังเมืองเชียงใหม่

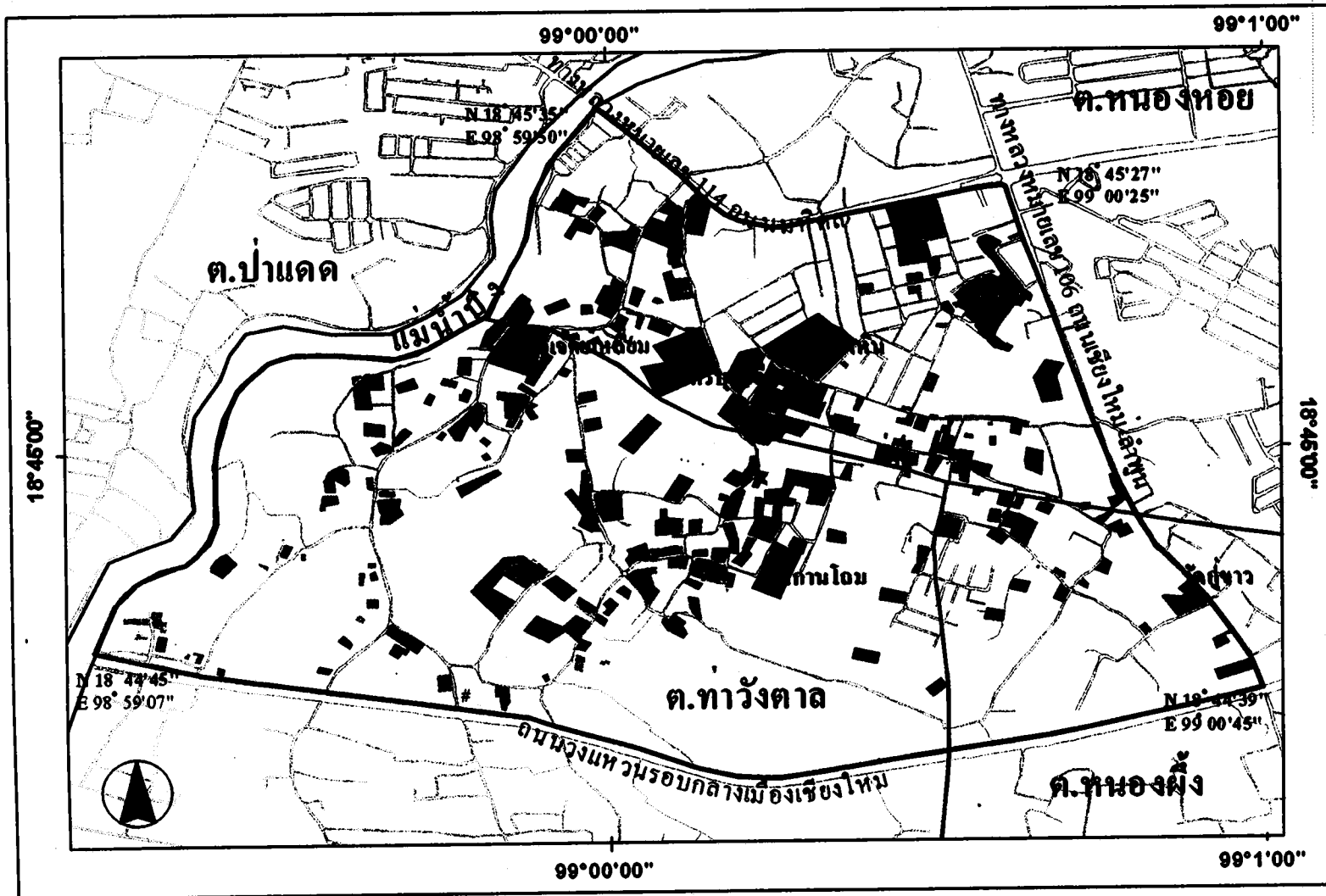

คำอธิบายสัญลักษณ์

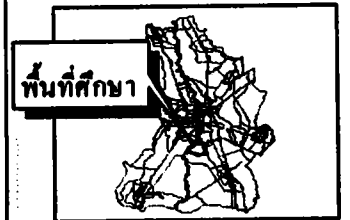
- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ถนน
- ขอบเขตตำบล
- ช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐาน(พ.ศ.)
- ก่อน พ.ศ. 2500
- 2501-2510
- 2511-2520
- 2521-2530
- โบราณสถาน
- พื้นที่ศึกษา

แผนที่ 3.11 การตั้งถิ่นฐานปีพ.ศ. 2540

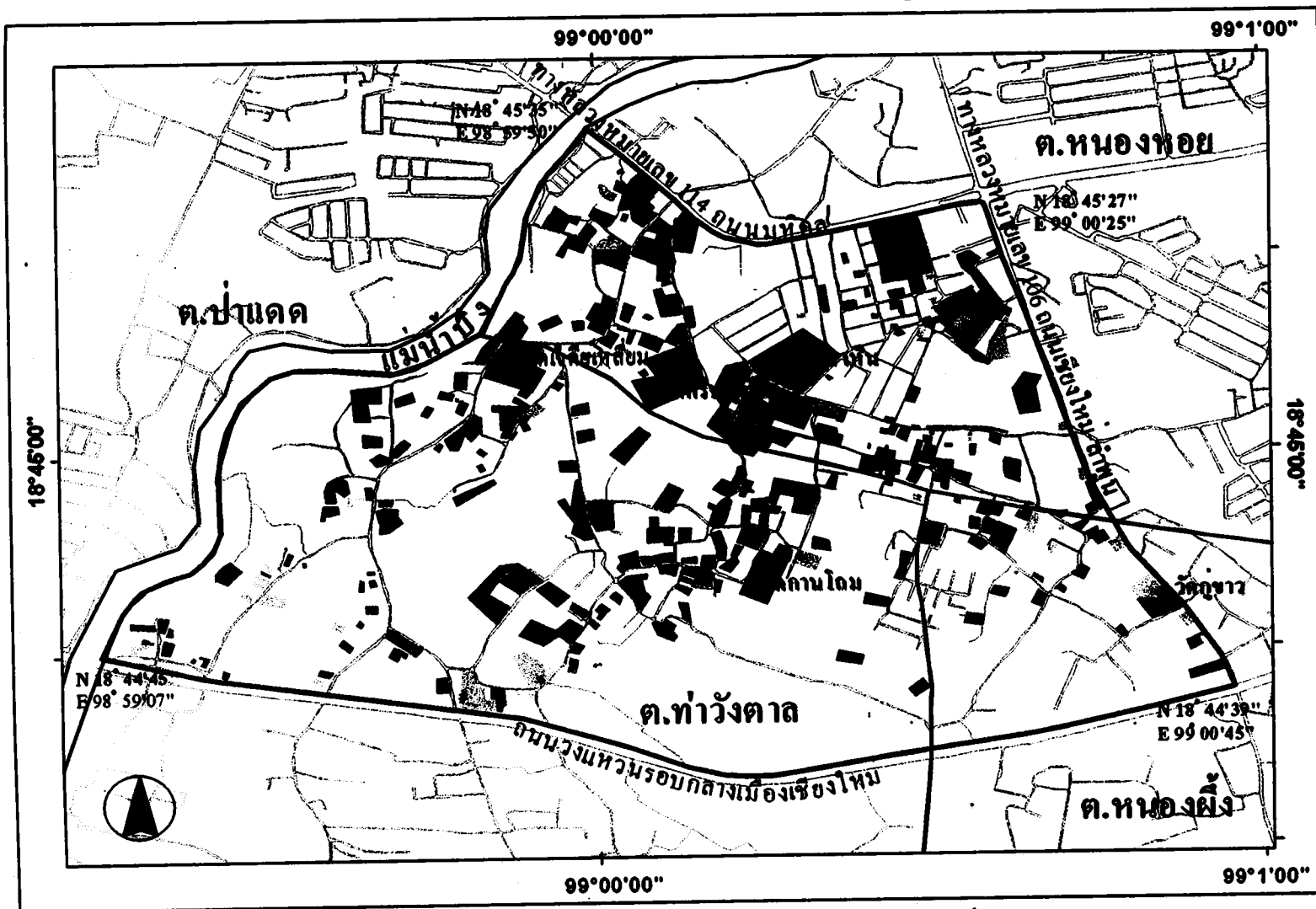
เขตผังเมืองเชียงใหม่

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ถนน
- ขอบเขตตำบล
- ช่วงเวลา
- การตั้งถิ่นฐาน(พ.ศ.)
- ก่อน พ.ศ. 2500
- 2501-2510
- 2511-2520
- 2521-2530
- 2531-2540
- โบราณสถาน
- พื้นที่ศึกษา

แผนที่ 3.12 การตั้งถิ่นฐานปีพ.ศ. 2546

เขตผังเมืองเชียงใหม่

พื้นที่ศึกษา

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ถนน
- ขอบเขตตำบล
- ช่วงเวลา
- การตั้งถิ่นฐาน(พ.ศ.)**
- ก่อน พ.ศ. 2500
- 2501-2510
- 2511-2520
- 2521-2530
- 2531-2540
- 2541-2546
- โบราณสถาน
- พื้นที่ศึกษา

ทรัพยากรท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวของเวียงกุมกาม

4.1 โบราณสถานในพื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม

รูปแบบศิลปกรรมของโบราณสถานในเวียงกุมกามได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับศิลปะทวารวดีของอินเดีย เช่น รูปทรงเจดีย์สี่เหลี่ยมวัดกู่กุด (วัดจามเทวี) เป็นต้นแบบ 1 ของวัดกู่คำ (วัดเจดีย์เหลี่ยม) และเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในเวียงกุมกามซึ่งพบที่วัดกุมกามที่ปาราม วัดปู่เปี้ย วัดกู่ไม้ซัง เป็นเจดีย์ที่คลี่คลายมาจากเจดีย์แปดเหลี่ยมของทวารวดี จากการขุดค้นโบราณสถานทำให้สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ สรุปว่าเวียงกุมกามเจริญสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 และเป็นชุมชนไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 23 จึงร้างไป

จากการสำรวจขุดโดยกรมศิลปากรระหว่าง พ.ศ. 2528-2546 พบว่ามีโบราณสถานในพื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม (ในพื้นที่ศึกษา) จำนวน 26 แห่ง โดยที่ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ โบราณสถานที่ยังคงมีการใช้งาน (Living Monument) ซึ่งมีอยู่จำนวน 4 แห่งและโบราณสถานร้าง (Dead Monument) ซึ่งมีจำนวน 22 แห่งโดยมีรายละเอียดดังนี้ (แผนที่ 4.1)

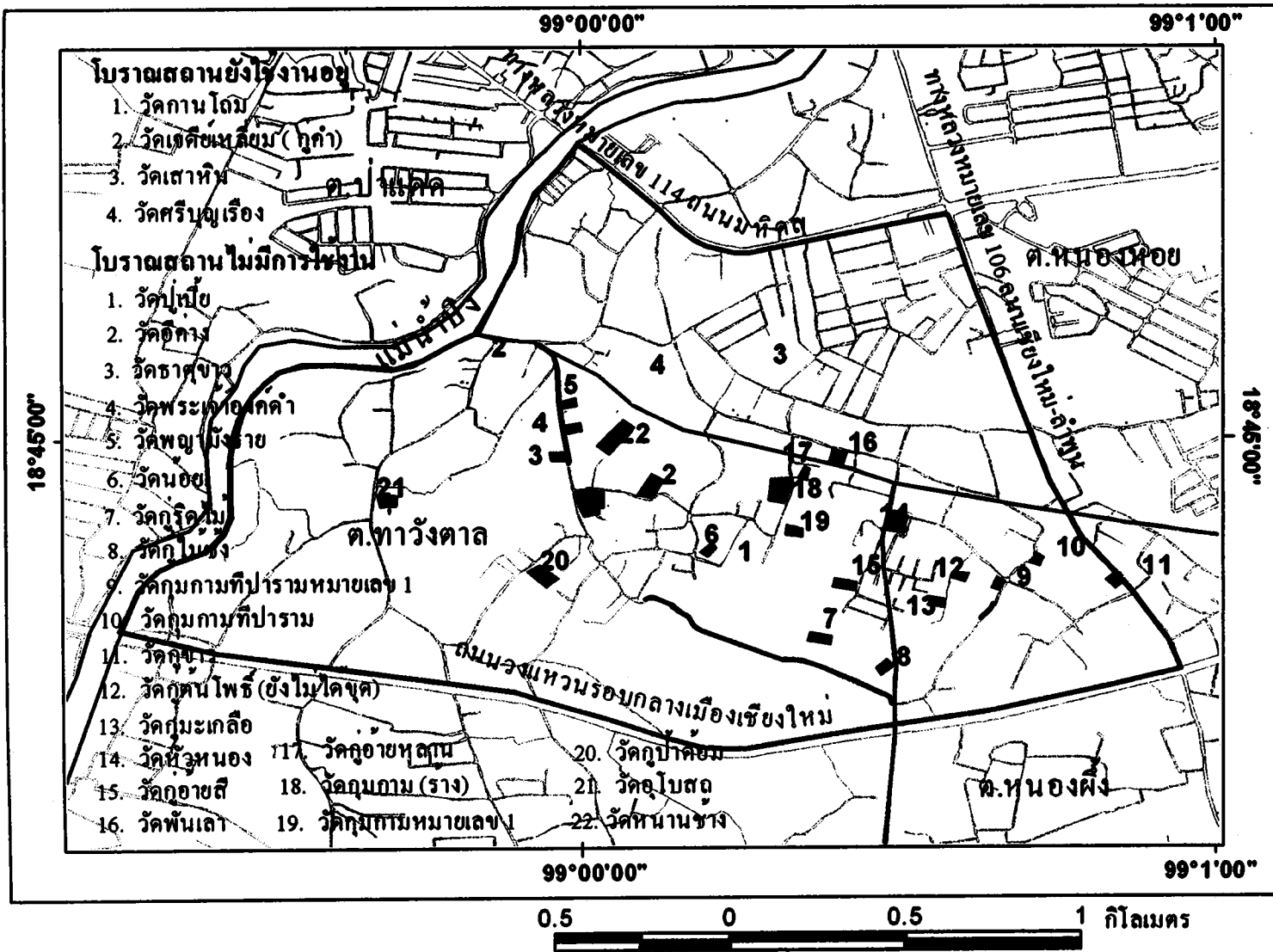
โบราณสถานที่ยังคงมีการใช้งาน (Living Monument)

1. วัดกานโถม (ข้างคำ)
2. วัดเจดีย์เหลี่ยม (กู่คำ)
3. วัดเสาหิน
4. วัดศรีบุญเรือง

โบราณสถานร้าง (Dead Monument)

1. วัดปู่เปี้ย	10. วัดกุมกามที่ปาราม	18. วัดกู่ฮ้ายหลาน
2. วัดอิค่าง (อิก้าง)	11. วัดกู่ขาว	19. วัดกุมกามหมายเลข 1
3. วัดธาตุขาว	12. วัดกู่ตันโพธิ์	20. วัดกู่ป่าด้อม
4. วัดพระเจ้าองค์คำ	13. วัดกู่มะเกลือ	21. วัดอุโบสถ (วัดโบสถ์)
5. วัดพญามังราย	14. วัดหัวหนอง	22. วัดหนานช้าง
6. วัดธาตุน้อย (วัดน้อย)	15. วัดกู่ฮ้ายสี	
7. วัดกู่ริคไม้ (ไม้ริค)	16. วัดพันเตา	
8. วัดกู่ไม้ซัง	17. วัดกุมกาม (ร้าง)	
9. วัดกุมกามที่ปารามหมายเลข 1 (ค้นข่อย)		

แผนที่ 4.1 ที่ตั้งโบราณสถาน

เขตผังเมืองเชียงใหม่

พื้นที่ศึกษา

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
- ถนน
- แนวกำแพงเมืองสันนิษฐานจากภาพถ่ายทางอากาศ
- โบราณสถานที่ยังใช้งานอยู่
- โบราณสถานไม่มีการใช้งาน
- ขอบเขตตำบล
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

โบราณสถานที่ยังคงมีการใช้งาน (Living Monument)

1. วัดกานโถม (ข้างค้ำ)

ตั้งอยู่ที่บ้านข้างค้ำ หมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล เป็นวัดที่พญามังรายโปรดให้สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเวียงกุมกาม โดยสร้างขึ้น ณ บริเวณซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของไม้เคื่อเกลี้ยงและเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนในอดีตนคร มีการสร้างงานปฏิมากรรมและสถาปัตยกรรมประกอบด้วยพระพุทธรูปจำนวน 5 พระองค์นั่ง 3 ขึ้น 2 องค์ เจดีย์ประธานพระบรมสารีริกธาตุมีฐานกว้าง 12 เมตร สูง 18 เมตร ทำซุ้มลวดลายที่ค้ำใช้พระพุทธรูปเป็นสองชั้น ชั้นล่างไว้พระพุทธรูป 4 องค์ ชั้นบนไว้พระพุทธรูปยืน 1 องค์ มีพระสาวกโมคคัลลา ศาสดา รูปพระอินทร์ และพระแม่ธรณี บริเวณใกล้กับองค์เจดีย์มีการสร้างวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป 5 องค์ โดยมีช่างผู้สร้างชื่อกานโถม ซึ่งพญามังรายให้ตั้งชื่อวัดตามชื่อช่างคนนี้ได้ นอกจากนี้ยังมีต้นศรีมหาโพธิ์ที่ได้ย้ายมาจากเมืองลังกาในครั้งโบราณ ในตำแหน่งเดียวกับต้นไม้เคื่อเกลี้ยงที่ตายไปแล้ว

งานสถาปัตยกรรมในวัด ประกอบไปด้วยกลุ่มโบราณสถาน 2 กลุ่มคือ กลุ่มโบราณสถานทางด้านทิศใต้ และกลุ่มโบราณสถานทางด้านทิศเหนือ สำหรับโบราณสถานด้านทิศใต้นั้นประกอบไปด้วยซากวิหารพระเจดีย์หันด้านหน้าอาคารไปทางทิศตะวันตก สันนิษฐานว่าเป็นวิหารกานโถมที่ปรากฏในตำนาน ส่วนโบราณสถานด้านทิศเหนือประกอบไปด้วยเจดีย์ทรงปราสาท มีซุ้มจระนมประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้าน มีการประดับด้วยประติกรรมรูปช้าง บริเวณฐานทั้งสี่ด้าน องค์ประกอบตกแต่งคล้ายกับศิลปะพม่า สันนิษฐานว่าเป็นลักษณะรูปแบบที่เป็นการซ่อมแซมใหม่ในช่วงรัชกาลที่ 5 พร้อมกับการบูรณะเจดีย์วัดคู่ค้ำ โดยช่างชาวพม่า เจดีย์องค์นี้สันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ที่สร้างในสมัยพญามังรายแต่มีการสร้างเพิ่มเติมในภายหลังหลายครั้ง

ภายในวัดกานโถม (ข้างค้ำ) ยังมีหอพญามังรายหรือศาลพญามังรายที่เป็นที่สถิตของเทพ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในละแวกนั้นมาตั้งแต่โบราณ นอกจากโบราณสถานแล้วยังพบพระพิมพ์ดินเผา ศิลปะทวารวดี และจารึกหินทรายสีแฉงอักษร 3 แบบ คือ

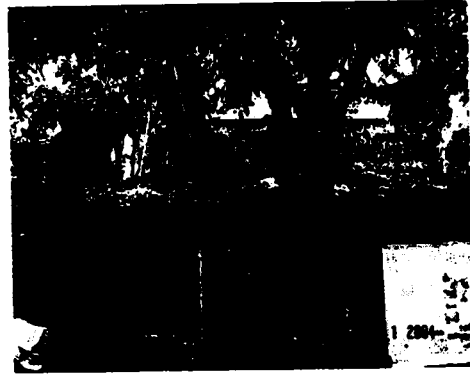
1. อักษรมอญ เป็นอักษรเก่าแก่ที่สุด อายุราว พ.ศ. 1750-1850
2. อักษรระหว่างมอญและไทยเป็นอักษรร่วมสมัยแสดงถึงวิวัฒนาการแสดงการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่คนไทยเปลี่ยนอักษรไทยมาจากมอญ
3. อักษรสุโขทัยและอักษรฝักขามรุ่นแรกอายุราว พ.ศ. 1940

กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2527 และวัดกานโถมนี้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์เจ้าพรรษาอยู่ประจำวัด และมีพุทธศาสนิกชนมาทำบุญและร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญๆ ทางศาสนาอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้บริเวณด้านหน้าประตูของวัด พระอธิการวิโรจ สันติกาโร เจ้าอาวาสวัดข้างค้ำ ซึ่งเป็นผู้สนใจในประเพณีประวัตินี้ความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้านรวมทั้งการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานเวียงกุมกาม ได้ก่อสร้าง “บ้านจำลอง” ขึ้นโดยจำลองบ้านโบราณแบบดั้งเดิม รวมทั้งจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ใช้เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตที่ชาวบ้านในชุมชนเวียงกุมกามในอดีตเคยใช้ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้
 เรื่องที่เกี่ยวข้องแก่เยาวชน บุคคลที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงกุมกาม แหล่ง
 เรียนที่สำคัญของล้านนาด้วย (รูป 4.1-4.7)

รูป 4.1 โบราณสถานวัดกานโถม

รูป 4.2 บ้านโบราณจำลอง

รูป 4.3 ต้นโพธิ์

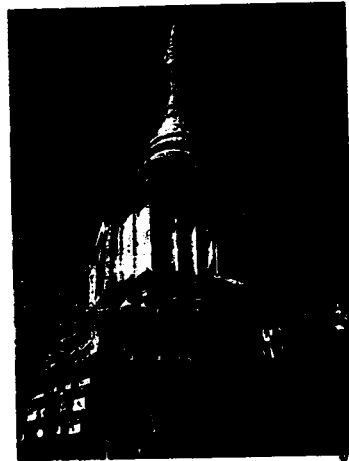
รูป 4.4 หอพระมั่งราช

รูป 4.5 กรุเก็บของมีค่า

รูป 4.6 เรือนแสดง

รูป 4.7 เจดีย์วัดกานโถม(ช้างค้ำ)

วัดเจดีย์เหลี่ยม (กุ้ค่า)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านเจดีย์เหลี่ยม ตำบลท่าวังศาล เดิมชื่อวัดกุ้ค่า “กุ้” หมายถึง เจดีย์ “ค่า” หมายถึง เป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งในสมัยพญามังรายปรากฏชื่อในตำนานหลายฉบับถูกต้องตรงกันว่าพญามังราย ทรงสร้างเจดีย์องค์หนึ่งชื่อเจดีย์กุ้ค่าไว้ภายในเวียงกุมกาม โดยปั้นจากดินที่ขุดหนองต่าง พระเจดีย์ดังกล่าว มีรูปสี่เหลี่ยมฐานกว้าง 8 วา 1 ศอก สูง 22 วา ซ้อนชั้นขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยขุมจรมัน มีฐานพระพุทธรูปสี่ด้าน ด้านละ 15 องค์รวม 60 องค์ ยอดเจดีย์แหลมขึ้นเป็นคุ่มไม่มีฉัตรเหมือนเจดีย์ ปกติคล้ายกับสถูปคนจึงเรียกว่าเจดีย์กุ้ค่า พระเจดีย์นี้คาดว่าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1837 โดยที่พญามังรายให้ ปั้นด้วยแบบมาจากวัดกุ้กุด (วัดจามเทวี) เมืองหริภุญไชย เพื่อให้เป็นศาสนสถานที่เคารพสักการะแก่ ชาวสาตนิกรน ศิลปะเดิมจึงเป็นทรงทวารวดีผสมกับลพบุรี ซึ่งการที่พญามังรายทรงสร้างเลียนแบบขึ้นมา นี้เนื่องจากเป็นช่วงแรกของการสร้างเมือง ซึ่งกระบวนการช่างยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นดังนั้นการลอกแบบจึงเป็น การที่คิดที่สุด หรืออาจทรงตั้งใจลอกแบบมาเพื่อสร้างกระแสนิยมรับจากชาวเมืองหริภุญไชย ที่ตั้งของวัดเจดีย์

อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเวียงกุมกาม เป็นตำแหน่งหัวเวียงของเมืองที่เชื่อมต่อกับเมืองเชียงใหม่กับ
 กุมกามในอดีต นอกจากนี้พญามังรายยังได้บรรจุอิทธิมเหสีของพระองค์ซึ่งสิ้นพระชนม์ที่เวียงกุมกาม
 ก็นั้นวัดนี้ถูกทิ้งร้างเป็นเวลาหลายร้อยปี จนถึงปี พ.ศ. 2451 คหบดีชาวพม่าได้ทำการซ่อมแซมพระ
 ก่อให้ขุมพระและลวดลายพรรณพฤกษากลายเป็นศิลปะพม่าแต่รักษารูปทรงเจดีย์เหลี่ยมไว้ ต่อมากรม
 การดำเนินการบูรณะและอนุรักษ์อีกครั้งในปี พ.ศ. 2538-2539 (รูป 4.8)

รูป 4.8 วัดเจดีย์เหลี่ยม

3. วัดเสาทิน

ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตำแหน่งของวัดอยู่ทางด้านทิศเหนือนอกเวียง
 กุมกาม บริเวณวัดตั้งอยู่บนเนินที่มีพื้นที่ราบลุ่มทางทิศเหนือ และสองข้างด้านตะวันตกและตะวันออกที่เดิม
 ปลูกเป็นที่กลุ่มคำทำนา ปัจจุบันมีบ้านจัดสรรอยู่แวดล้อมยกเว้นแนวทางด้านทิศใต้ด้านหลังวัดห่างออกไปที่เป็น
 บริเวณที่สูง และเป็นแนวคดโค้งของสายน้ำแม่ปิงแต่เดิมที่เคยไหลผ่านด้านแนวทิศเหนือของเวียงกุมกามที่
 เรียกว่า “ ปิงห่าง ” ปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรกล่าวถึงการสร้างวัด แต่ในสมัยพญา
 กษัตริย์เม็งราย พ.ศ. 1973 มีการสร้างอุโบสถพร้อมปึกเสมาหินจึงเป็นที่มาของชื่อวัดในปัจจุบัน วัดสร้างหันหน้า
 ไปทางทิศเหนือค่อนมาทางตะวันออกเล็กน้อย ส่วนงานสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน ประกอบด้วย พระวิหารที่
 เป็นรูปของแบบวิหารทรงล้านนาหลังพุทธศตวรรษที่ 24 ภายในวิหารมีฐานชุกชีทรงสูงซ้อนกันหลายชั้น
 ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเสาทินบริเวณดังกล่าว

ส่วนผนังภายในพระวิหารมีภาพจิตรกรรมเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก ลักษณะฝีมือช่างภาคกลาง
 ประมาณรัชกาลที่ 3-4 บันไดทางเข้าวิหารทำเป็นรูปนกกหัสติลังคที่มีหงอนคล้ายนาค (สัตว์ในชาดก
 ภาวะพุทธศาสนา) ส่วนด้านหลังวิหารมีเจดีย์ทรงกลมทรงพม่า สันนิษฐานว่ามีการก่อทอดและบูรณะใหม่ร่วม
 กับการบูรณะที่วัดเจดีย์เหลี่ยม ราวปี พ.ศ. 2451 ส่วนทางทิศตะวันตกของวัดมีหอไตรเป็นอาคารสองชั้น

โครงการสร้างปูนและส่วนบนเป็นไม้ไม่อายุไม่เกิน 30 ปี นอกจากนี้ยังมีอุโบสถ หอนางน้ำ และกำแพง
 นอกเหนือไปจากอาคารเรียนหลายหลังด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ พระวิหารใหม่ อาคารศาลาการเปรียญ
 โรงไฟฟ้า ศาลาตั้งสวดศพ หมุกุฎิพระ และมณฑปไว้สวดหินจำลองที่อยู่ระหว่างการก่อสร้าง
 รูปแบบการวางผังสิ่งก่อสร้างหลักดั้งเดิมของวัด ที่เป็นพระเจดีย์ประธาน พระวิหาร และพระ
 ปางของวัดนี้มีข้อพิเศษแตกต่างไปจากวัดอื่นโดยทั่วไป คือด้านหน้าวิหารที่เป็นด้านหน้าของวัดไม่ได้หัน
 ไปทางทิศตะวันออกตามคติก่อสร้างวัดดั้งเดิม แต่หันไปด้านทิศเหนือเฉียงมาทางตะวันออกเล็กน้อย
 พระอุโบสถของวัดสร้างหันหน้าวางแนวทิศหน้าวัดคือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งถือเป็นข้อ
 พิเศษที่แตกต่างไปจากวัดในเขตเวียงกุมกามโดยทั่วไป ที่แม้หลายวัดจะหันหน้าวัดไปทางทิศเหนือ แต่
 ก็ยังหันหน้าเข้าสู่แม่น้ำที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจรสำคัญ ยกเว้นวิหารเดิมของวัดกานโถม (ช้างค้ำ)
 ที่หันหน้าแปลกแตกต่างออกไปเพียงวัดเดียว คือ หันหน้าไปทางทิศตะวันตก รวมถึงอาคารอุโบสถหลังเล็ก
 ที่อยู่หลัง โดยในปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาเรื่องการหันหน้าวัดในเขตเวียงกุมกามที่ถือเป็นข้อสุติ (รูป 4.9 และ
 4.10)

รูป 4.9 วิหารและราวบันไดรูปนกหัสติลิงค์

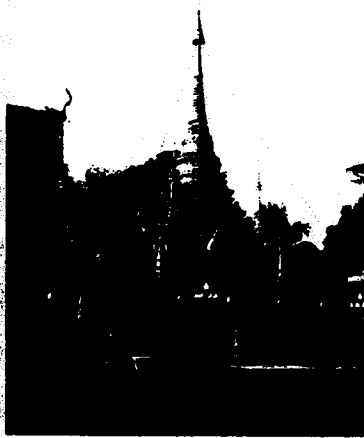

รูป 4.10 ภาพจิตรกรรมภายในวิหาร

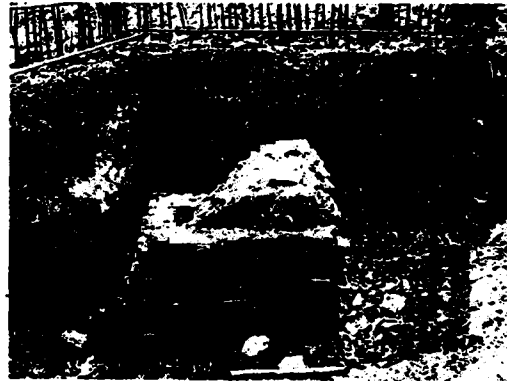
4. วัดศรีบุญเรือง

เป็นวัดที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงกุมกาม ในเขตตำบลหนองหอย นอกกำแพงเมือง และอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำปิงทางในอดีต ไม่ปรากฏชื่อในตำนาน ปัจจุบันพบงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญ ได้แก่ เจดีย์ทรงปราสาท สันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมและมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยสุโขทัยครั้ง ส่วนงานสถาปัตยกรรมอื่นๆ เป็นอาคารที่สร้างในสมัยหลังไม่เกิน 100 ปี

เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 ได้มีการขุดพบฐานแท่นรับสะพานข้ามแม่น้ำปิง ซึ่งน่าจะเป็นสะพานที่พญามังรายสร้างข้ามแม่น้ำปิง โดยมีการเชื่อว่าน่าจะมีอายุในราว พ.ศ. 1831 (ตามความเชื่อที่ว่าเวียงกุมกามสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1829) (รูป 4.11 และ 4.12)

รูป 4.11 เจดีย์ทรงปราสาท

รูป 4.12 ฐานแท่นรับสะพาน

โบราณวัตถุ (Dead Monument)

โบราณสถานร้างทั้งในและนอกเขตกำแพงเวียงกุมกาม เป็นโบราณสถานที่ไม่ปรากฏหลักฐานของ
เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน กรมศิลปากรตั้งชื่อตามชื่อเรียกของชาวบ้าน โดยอาศัยจุดสังเกตเด่นๆ
ของโบราณสถาน เช่น ต้นไม้ใหญ่ ชื่อบุคคล หรือเรียกตามโบราณวัตถุ หรืองานสถาปัตยกรรมเด่นๆที่
อยู่ระหว่างการขุด

1. วัดปู่เปี้ย

เป็นวัดที่สวยงามมากแห่งหนึ่งในเวียงกุมกาม ตั้งอยู่ที่บ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล บริเวณด้านทิศ
ตะวันตกของเวียงกุมกาม ในบริเวณที่เข้าใจว่าเป็นแนวคูน้ำคันดินด้านทิศตะวันตก ชื่อวัดตั้งตามลักษณะของ
วิหารร้างเล็ก (ภาษาท้องถิ่นเรียกคนร่างเล็กว่าเปี้ย) ซึ่งสร้างบ้านอยู่ในบริเวณวัดร้างแห่งนี้ ชาวบ้านจึงเรียก
กันว่า "วัดปู่เปี้ย" กลุ่มโบราณสถานวัดปู่เปี้ยนี้อยู่ลึกลงไปจากผิวดินปัจจุบันประมาณ 2 เมตร
ประกอบด้วยวิหารซึ่งมีบันไดเป็นทางวัน เจดีย์ พระอุโบสถ และงานสถาปัตยกรรมรูปแบบแปลกเหลี่ยม ที่ยัง
ปรากฏว่ามีหน้าที่ใช้สอยอะไร แต่มีลักษณะคล้ายกับแท่นบูชา หอพระ หรือศาลเสื่อวัด (ศาลผีเสื่อวัด)
โดยอย่างหนึ่ง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ ที่ปรากฏหลักฐานหลักเสมาทรายสีแดงแห่งกลม เป็นงาน
สถาปัตยกรรมลักษณะเดียวกับที่พบที่วัดกุริคไม้ เป็นรูปแบบเฉพาะที่คาดว่าคงนิยมทำกันในเวียงกุมกามสมัย

ทั้งวิหารและพระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออก โบราณสถานทั้งหมดโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิหาร
มีการก่อสร้างเพิ่มเติมหลายสมัย ส่วนองค์เจดีย์นั้นเป็นเจดีย์ทรงปราสาทมีซุ้มจระนำทั้งสี่ด้าน มี
ลักษณะทางด้านศิลปกรรมที่มีทั้งแบบสุโขทัยและแบบล้านนารวมกัน กล่าวคือ มีเรือนธาตุสูงรับองค์ระฆัง
แบบสุโขทัย องค์ระฆังและส่วนยอดแบบสุโขทัย กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2528
โดยศาสตราจารย์ ศรีสุวรรณ จัดให้โบราณสถานกลุ่มนี้อยู่ในกลุ่มสถาปัตยกรรมแบบเวียงกุมกามพุทธศตวรรษที่ 20
มีการบูรณะเพิ่มเติมอีกในสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 21 (รูป 4.13)

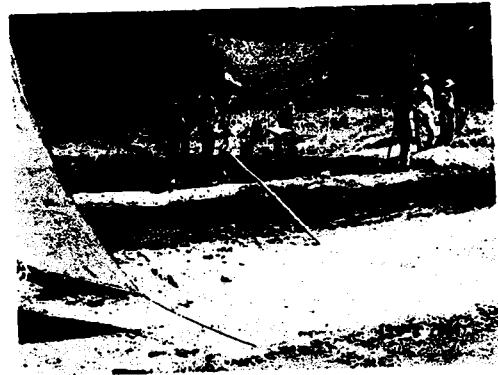
รูป 4.13 วัดปู่เปี้ย

2. วัดอีด่าง (อีค้าง)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อยู่ติดกับแนวคูน้ำ-คันดินทางด้านทิศตะวันตกของเวียง
ที่ชื่อ "วัดอีด่าง" เนื่องจากแต่เดิมที่บริเวณวัดมีสภาพเป็นป่ากร้างนั้น ได้มีฝูงค้าง (ค้าง) หรือลิงใช้ซาก
ของที่นี่เป็นที่อยู่อาศัย โบราณสถานวัดอีด่างอยู่ลึกจากผิวดินปัจจุบันประมาณ 2 เมตร มีสภาพค่อนข้าง
สมบูรณ์ ประกอบไปด้วยวิหารและเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน วิหารหันทิศไปทางทิศตะวันออก
ไปทางเหนือ ด้านหลังวิหารมีอาคารเชื่อมต่อ คล้ายมณฑปส่วนเจดีย์อยู่ด้านหลังสุด บริเวณโดยรอบมี
กำแพงดิน ประทักยิม ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เป็นแบบเจดีย์ทรงกลมที่มีส่วนฐานบัวลูกแก้วสอง
ชั้น ก่ออิฐที่มีความสูงชะลูด อาศัยอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เป็นตัวอย่างหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมที่มี
ความงดงามโดยการยึดถือระเบียบการหันหน้าของอาคารสู่เส้นทางสัญจรสู่เส้นทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก
ได้รับรูปร่างของเจดีย์น่าจะเป็นต้นแบบให้กับเจดีย์ทรงกลมล้านนาในเวลาต่อมา กรมศิลปากรได้เข้า
ดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2528 (รูป 4.14 และ 4.15)

รูป 4.14 วัดอีด่าง

4.15 การขุดค้นแนวกำแพงวัดอีด่าง

3. วัดธาตุขาว

ตั้งอยู่ที่บ้านเจดีย์เหลี่ยม ตำบลท่าวังตาล บริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงกุมกาม ด้านหัวเวียง
ของบ้านเรียกวัดนี้ว่า "วัดธาตุขาว" เนื่องจากแต่เดิมองค์เจดีย์ปรากฏผิวฉาบด้วยปูนสีขาว โบราณสถานวัด
ธาตุขาว อยู่ลึกจากผิวดินปัจจุบันประมาณ 1 เมตรประกอบด้วยวิหาร เจดีย์ และพระอุโบสถ ตัววิหารหัน
ไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์อยู่ด้านหลังเป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมอาอยู่ในราวพุทธ
ศตวรรษที่ 20 จากการขุดแต่งของกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2528 ได้พบพระประธาน ที่เคยตั้งประดิษฐานบน
แท่นแก้วด้านหลังพระอุโบสถล้อมอยู่ ลักษณะพระประธานค่อนข้างสมบูรณ์แต่พระเศียรชำรุด ต่อมาชาวบ้าน
ได้ขุดพบเงินปิ่นเสริมให้มีลักษณะค้ำเช่นในปัจจุบัน จากลักษณะของแผนผังวิหารน่าจะมียุวาราวพุทธศตวรรษ
ที่ 21 (รูป 4.16)

รูป 4.16 วัดราชตุขาว

4. วัดพระเจ้าองค์ดำ

ตั้งอยู่ในเขตหมู่ 1 บ้านเจดีย์เหลี่ยม ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี เป็นกลุ่มโบราณสถานที่อยู่ภายในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ใกล้กับวัดพญามังราย ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า “วัดพระเจ้าองค์ดำ” เนื่องจากมีผู้ศุคพบพระพุทธรูปสีดำบริเวณนี้

งานสถาปัตยกรรมแบ่งเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาคารด้านทิศเหนือ ประกอบไปด้วยเจดีย์และอาคารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก พิจารณาจากระเบียบการวางผังอาคารว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ใหม่กว่ากลุ่มอาคารด้านทิศใต้ จัดว่าเป็นกลุ่มงานสถาปัตยกรรมแบบเวียงกุมกามพุทธศตวรรษที่ 20 ส่วนกลุ่มอาคารด้านทิศใต้ประกอบด้วยอาคารที่มีผังสี่เหลี่ยม และมีอาคารอีกหลังเชื่อมขั้วอยู่ด้านหลังคล้ายหอพระ หรืออาคารที่มีหลังคาซ้อนชั้น ส่วนด้านข้างมีอาคารไม้ทราบประโชชน์ใช้สอยเชื่อมต่อกับอีกหลังหนึ่ง จากลักษณะการวางผังและการหันทิศทางแสงให้เห็นว่าเป็นกลุ่มอาคารที่สร้างคนละสมัยกับกลุ่มอาคารด้านทิศเหนือ โดยกลุ่มอาคารนี้น่าจะอยู่ในกลุ่มงานสถาปัตยกรรมแบบเวียงกุมกามพุทธศตวรรษที่ 21 (รูป 4.17)

รูป 4.17 วัดพระเจ้าองค์ดำ

5. วัดพญามังราย

ตั้งอยู่ในเขตหมู่ 1 บ้านเจดีย์เหลี่ยม ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี อยู่ในเขตกำแพงเวียงกุมกาม ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ใกล้กับวัดพระเจ้าองค์คำ เป็นวัดที่กรมศิลปากรทำการขุดค้นพร้อมๆกับการขุดที่วัดพระเจ้าองค์คำ พื้นที่ทั่วไปเป็นตะกอนลูกคลื่นพบเนินดินซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เนินพญามังราย” สูงประมาณ 40 x 14 เมตร สูง 3.50 เมตร วางตัวทางแนวเหนือใต้ เมื่อทำการขุดเสร็จ พบฐานวิหาร ชุ่ม และอาคารขนาดเล็กคล้ายอุโบสถ หรือหอพระขนาดเล็กก่ออย่างใดอย่างหนึ่ง หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วิหารทำฐานสูงแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีทางเข้าทางด้านข้าง ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษกว่าวิหารอื่น ๆ พบเจดีย์อยู่หลังวิหารลักษณะเป็นศิลปะแบบล้านนาตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมขกเก็จรองรับเรือนธาตุ 4 ด้านประดับลวดลายปูนปั้น คล้ายกับเจดีย์ป่าสักเมืองเชียงใหม่ วัดพญามังรายสันนิษฐานว่าคงสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณะแล้ว (รูป 4.18)

รูป 4.18 วัดพญามังราย

6. วัดธาตุน้อย (วัดน้อย)

อยู่ติดกับวัดช้างค้ำ (วัดกานโถม) ทางทิศตะวันตกในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล โบราณสถานอยู่ถัดจากผิวดินปัจจุบันประมาณ 1 เมตร ประกอบด้วยฐานเจดีย์และฐานวิหารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนา ตัววิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีความกว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 20 เมตร ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ด้านหลังเป็นซุ้มปราสาทก่อที่บสำหรับประดิษฐานพระประธาน มีแท่นบูชาหน้าองค์พระอยู่กั้นระหว่างเจดีย์และวิหาร น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20

ในบริเวณที่ติดกับวัดธาตุน้อยก่อนไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีการขุดหลุม ได้พบคู่มดินเผาเนื้อดินดิบขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนฐานซึ่งเป็นอิฐดินเผา เป็นโบราณวัตถุที่มีอายุเดียวกับซากวัดธาตุน้อย กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2528 (รูป 4.19)

รูป 4.19 วัดชานน้อย

7. วัดกุริคไม้ (ไม้ริค)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี อยู่ทางทิศใต้ในเขตเวียงกุมกามห่างจากแนวเมือง-กำแพงเมือง เหตุที่ชาวบ้านเรียก “วัดกุริคไม้” เนื่องจากมีต้นริคไม้ (ต้นฝักเพกา) ขึ้นอยู่บนเนินโบราณสถานจำนวนมาก วัดกุริคไม้ ประกอบด้วยวิหาร เจดีย์ ชุมประตู่โงง กำแพงแก้ว โดยด้านทิศใต้ของวัดมีฐานอาคารแปดเหลี่ยม หรือศาลผีเสื้อตั้งอยู่ชิดกับกำแพงแก้ว ชุมประตู่ (ประตู่โงง) อยู่ทางทิศใต้และเนินแนวกำแพงแก้วปรากฏให้เห็นเฉพาะทางด้านทิศใต้และทิศตะวันออก

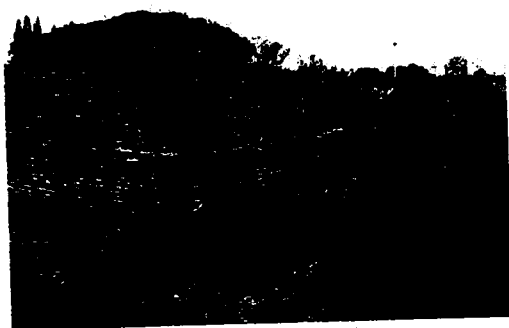
วัดกุริคไม้มีวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เจดีย์ตั้งอยู่ด้านหน้าวิหาร ซึ่งเป็นลักษณะการวางตัวของเจดีย์ที่แตกต่างจากโบราณสถานสมัยล้านนาแห่งอื่นๆ ฐานเจดีย์มีขนาดค่อนข้างเล็ก เช่นเดียวกับเจดีย์วัดป่าสัก วัดป่าสัก วัดป่าสัก วัดชานน้อย วัดพญามังราย วัดชานน้อย และวัดทุ่งป่าด้อม เป็นต้น ศาลผีเสื้อหรือศาลเจ้าที่มีรูปแบบแปดเหลี่ยมอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของโบราณสถานมีลักษณะเดียวกับศาลผีเสื้อที่วัดป่าสัก ซึ่งน่าจะสร้างตามคติความเชื่อเดียวกัน ซึ่งโบราณสถานวัดป่าสักมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 และชุมโงงประตู่ วัดกุริคไม้น่าจะมีอายุร่วมสมัยเดียวกับวัดป่าสัก คือราวพุทธศตวรรษที่ 21 กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งและบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2542 (รูป 4.20 และ 4.21)

รูป 4.20 , 4.21 วัดกุริคไม้

8. วัดกุไม้ซัง

อยู่ในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี ตั้งอยู่บริเวณทุ่งโล่งภายในเขตกำแพงเวียงกุมกาม
 ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งชื่อตามลักษณะต้นไม้ใหญ่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าไม้ซัง ภายในบริเวณวัด
 นี้ประกอบด้วยซุ้มประตู วิหาร เจดีย์ แทนบุชา ฐานสถาปัตยกรรมแบบลื้อม กำแพงแก้ว ซุ้มประตูโขงตั้งอยู่
 ด้านเหนือติดกับแนวกำแพงซึ่งเหลือเฉพาะด้านเหนือ วิหารกุไม้ซังมีลักษณะศิลปะลื้อมพื้นผ้าย่อนุมเจดีย์ตั้งอยู่
 ด้านทิศใต้ ลักษณะเจดีย์แบบขลุ่ยเรียงใหม่ตอนต้น อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม
 เป็นองค์ระฆังซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณะแล้ว(รูป 4.22)

รูป 4.22 วัดกุไม้ซัง

9. วัดกุมกามที่ปารามหมายเลข 1 (ต้นซ้อย)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองผึ้งเหนือ ตำบลหนองผึ้ง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงกุมกาม ใกล้
 กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและใกล้กับวัดกุมกามที่ปาราม ไม่ปรากฏความเป็นมาในเอกสารและ
 ปรากฏทางประวัติศาสตร์ เดิมถูกกลบฝังอยู่ใต้ดิน ชาวบ้านเรียกว่า "วัดต้นซ้อย" ขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2545-
 2546 อาคารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยวิหารและเจดีย์ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน
 ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้มีฐานอาคารขนาดเล็ก และทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีซุ้มประตูและกำแพง
 วิหารมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นลงสองด้าน เจดีย์เหลือเฉพาะฐานและเรือนธาตุ
 ปัจจุบันสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบล้านนาที่จะสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป

รูป 4.23 วัดกุมกามที่ป่ารามหมายเลข 1 (ต้นข่อย)

10. วัดกุมกามที่ป่าราม

ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองผึ่งเหนือ ตำบลหนองผึ่ง ภายในพื้นที่ดินของเอกชนมีประตูลูกไม้ เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงกุมกาม อยู่ลึกจากหิวดินลงไปประมาณ 20 เมตร ประกอบด้วยเจดีย์ 8 เหลี่ยม ตัววิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เจดีย์ได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน สันนิษฐานว่าวัดนี้สร้างขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เนื่องจากมีลักษณะการตกแต่งแบบศิลปะล้านนา ขุดค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2529 (รูป 4.24 และ 4.25)

รูป 4.24 วัดกุมกามที่ป่าราม

รูป 4.25 ป้ายที่ดินส่วนบุคคลห้ามเข้า

11. วัดกุ้งขาว

ตั้งอยู่ริมถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน (สายเก่า) ในเขตตำบลหนองหอย อยู่ในเขตเวียงกุมกามด้านทิศ
 ออกเฉียงเหนือ โบราณสถานและสิ่งก่อสร้างภายในเขตวัดกุ้งขาวประกอบด้วยกำแพงแก้วและซุ้มประตู
 ด้านทิศเหนือหรือด้านหลังวิหาร แนวกำแพงก่ออิฐสลับชั้นยาว เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์แบบล้านนามี
 ฐานสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐสูง 2 ชั้น ขอบกำแพงมีฐานพระพุทธรูปอยู่ระหว่างเจดีย์และวิหาร วัดนี้สร้างขึ้นราวปลาย
 รัชสมัยที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งและบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2532 (รูป

รูป 4.26 วัดกุ้งขาว

12. วัดกุ้งตันโพธิ์

ตั้งอยู่ใกล้กับกลุ่มโบราณสถานวัดกุ่มะเกลือ ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงกุมกาม
 ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณทางเข้าของวัดกุ่มะเกลือ ในแนวกึ่งกลางของถนน
 ด้านหนึ่งของบ้านพักอาศัยของชาวบ้านจึงยังไม่มีมีการขุดค้นใด ๆ (รูป 4.27)

รูป 4.27 วัดกุ้งตันโพธิ์

13. วัดกุ่มะเกลือ

ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองผึ่งเหนือ ตำบลหนองผึ่ง อำเภอสารภี ในเขตกำแพงเวียงกุมกามด้านทิศ
 ใต้ นอก ที่มาของชื่อวัดถูกเรียกตามดินมะเกลือที่ขึ้นอยู่บนตัวเจดีย์ และไม่ปรากฏชื่อวัดในด้านทิศ
 การใดๆ โบราณสถานประกอบด้วย เจดีย์ วิหารตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน (ฐานโพธิ์) หันหน้าไปทางทิศ
 ใต้ นอก พบหลักฐานการก่อสร้างซ้อนทับกันสองสมัย คือ 1. สมัยที่วิหารและเจดีย์แยกจากกัน 2. สมัย
 ที่ฐานเจดีย์และวิหารเชื่อมต่อกันเป็นลานทักษิณ องค์เจดีย์เหลือหลักฐานเฉพาะฐานปัทม์ชั้นล่างตั้งอยู่บน
 ที่เหลี่ยมยกเก็จด้านละ 2 ครั้ง จัดเป็นศิลปกรรมล้านนาสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 21 กรมศิลปากรได้ทำ
 ขุดแต่งและบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2542 (รูป 4.28)

รูป 4.28 วัดกุ่มะเกลือ

14. วัดหัวหนอง

ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองผึ่งเหนือ ตำบลหนองผึ่ง อำเภอสารภี ภายในเวียงกุมกามติดแม่น้ำปิงสายเดิม
 ใต้ ผ่านด้านเหนือของวัด ใกล้กับกำแพงเมืองด้านเหนืออยู่ลึกจากผิวดินปัจจุบันประมาณ 50-80 เซนติเมตร
 พื้นที่ของวัดมีมากกว่า 4 ไร่ จัดเป็นวัดที่มีสิ่งก่อสร้างมากที่สุดในเขตเวียงกุมกาม และมีกลุ่มโบราณสถาน
 กระจายตัวถึง 5 กลุ่ม ที่แต่ละกลุ่มมีสิ่งก่อสร้างที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่หนึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้
 ของวัด ประกอบด้วยเจดีย์ข้างล้อม วิหารและเจดีย์ข้างวิหาร กลุ่มที่สองตั้งอยู่ระหว่างโบราณสถานกลุ่มแรก
 กับแม่น้ำปิงเดิม ประกอบด้วยวิหารและมณฑป กลุ่มที่สามเป็นโขงประตูวัด และแนวกำแพงวัดที่อยู่ชิด
 กับแม่น้ำปิงสายเดิม กลุ่มที่สี่อยู่ด้านหลังทิศใต้โขงประตูวัด ประกอบด้วยแนวกำแพงแก้ว ซากอาคาร บ่อน้ำ
 และกลุ่มที่ห้าอยู่ทางทิศตะวันออกของกลุ่มที่สี่ ประกอบด้วยแนวกำแพงแก้วพร้อมร่องรอยโขงประตู เจดีย์
 ฐานปัทม์ อุโบสถ และอาคารด้านหน้าซากพระวิหาร ซึ่งเข้าใจว่าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้มีการสร้างเพิ่มเติมหลายสมัย
 สิ่งก่อสร้างที่จัดได้ว่าเด่นที่สุด 2 แห่งของวัดหัวหนอง คือ โขงประตูวัด และเจดีย์ข้างล้อมซึ่งโขง
 ประตูวัดนั้นกล่าวได้ว่ามีลักษณะร่วมกับวัดในเขตแคว้นล้านนาหลายๆแห่ง โดยเฉพาะวัดที่มีความสำคัญ มี
 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นประตุมิเครื่องยอดคอนบน ลักษณะเดียวกับโขงประตูวัดพระธาตุลำปางหลวง
 วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด วัดชมพู เป็นต้น อันสามารถกำหนดอายุได้ในช่วงเวลาสมัยเอกราชของแคว้นล้านนา
 (พ.ศ. 1839-2101) ส่วนเจดีย์ข้างล้อมนั้นทางด้านทิศใต้มีประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างค้ำหมอบรอบองค์เจดีย์

รูปที่ 20 ตัว ได้เปิดออกด้านหนึ่ง 4 ตัวเพื่อประโยชน์ในการศึกษาซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นลักษณะร่วมสถาปัตยกรรมของแคว้นสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 โดยมีข้อสังเกตประการหนึ่งอยู่ที่ช้างล้อม หอหนอง อยู่ที่ทำหมอบคู่ขนานหน้าที่ไม่เหมือนเจดีย์องค์ใด ยกเว้นเจดีย์วันเวลิ ในประเทศศรีลังกา คาด หอหนองเป็นวัดที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในเวียงกุมกาม (รูป 4.29 ถึง 4.32)

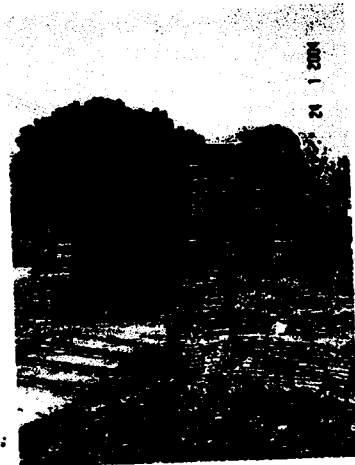
รูป 4.29 วัดหัวหนอง

รูป 4.30 หอเจดีย์ช้างล้อม

รูป 4.31 เจดีย์ช้างล้อม

รูป 4.32 โขงประตูวัด

15. วัดกุ้อายสิ

ตั้งอยู่ในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี "วัดกุ้อายสิ" เป็นชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกโบราณสถานแห่งนี้ตามชื่อนายสิ เจ้าของที่ดิน วัดกุ้อายสิประกอบด้วย เจดีย์ วิหาร แทนบูชา และแนวกำแพงแก้ว ก่อสร้างโดยการก่ออิฐสอดคิน และฉาบด้วยปูนภายนอก โบราณสถานวัดกุ้อายสิวางตัวตามแนว

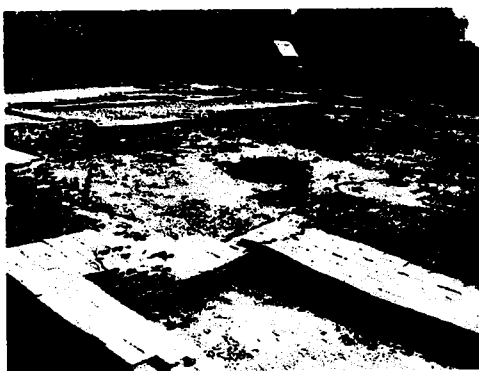
หันออก-ตะวันตก วิหารตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์ ด้านทิศเหนือมีแท่นบูชาขนาดเล็ก 1 แท่น เจดีย์ปรากฏ
 อยู่ว่ามีการก่อสร้างซ้อนทับกัน 2 ครั้ง โดยการก่อสร้างครั้งแรก เจดีย์มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส
 ด้านมีขนาด 4.60 เมตร องค์เจดีย์มีขนาด 4 x 4 เมตร การก่อสร้างครั้งที่สอง ขนาดแต่ละด้านเพิ่มขึ้น
 6.40 เมตร และมีร่องรอยการถมพื้นทับจากการสร้างครั้งแรกขึ้นมา ประมาณ 40 เซนติเมตร น่าจะมีอายุ
 การศตวรรษที่ 20 กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งและบูรณะอุ้งยาสีเมื่อปี พ.ศ. 2542 (รูป 4.33)

รูป 4.33 วัดอุ้งยาสี

16. วัดหันเลา

ตั้งอยู่ในเขตบ้านเสาหิน ตำบลหนองหอย อยู่ในเขตเวียงกุมกามทางทิศเหนือ กรมศิลปากรทำการ
 ขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 เป็นกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่มีมีแผนผังสลับซับซ้อน แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดใน
 การขุดค้น จึงไม่สามารถมองภาพของกลุ่มโบราณสถานกลุ่มนี้ได้ชัดเจน หลักฐานของแนวก่ออิฐที่พบใน
 ปัจจุบันได้แก่อาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่ออิฐก่อด้วยหินปูนหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์ก่อด้วย
 หินที่อกชน ส่วนด้านข้างเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมมีลักษณะคล้ายกับศาลาบาตรล้อมรอบตัววิหาร มีแนวเสา
 ก่ออิฐจะเป็นแนวทางเข้าบริเวณกึ่งกลางของอาคารรูปสี่เหลี่ยมนี้ทั้งสองด้าน ส่วนทางทิศตะวันออกพบกลุ่ม
 การเชื่อมต่อกันหลายอาคาร ไม่สามารถสรุปได้ว่าอาคารเหล่านี้ใช้ประโยชน์อะไร (รูป 4.34)

รูป 4.34 วัดหันเลา

17. วัดกุ้อ้ายหลาน

ตั้งอยู่ในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี เป็นวัดที่อยู่ด้านทิศเหนือในเขตเวียงกุมกาม ห่างแม่น้ำปิงสายเดิม (ปิงห่าง) ไปทางทิศใต้ประมาณ 100 เมตร “วัดกุ้อ้ายหลาน” เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกโบราณสถานแห่งนี้ เนื่องจากบริเวณวัดตั้งอยู่ในเขตที่ดินของนายหลานมาแต่ดั้งเดิม โบราณสถานวัดกุ้อ้ายหลาน ประกอบด้วย เจดีย์ วิหาร แท่นบูชา กำแพงแก้ว ซุ้มประตู วิหารวางตัวตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก รอบฐานเจดีย์มีแท่นบูชาจำนวน 3 แท่น ลักษณะเป็นฐานปัทม์ อยู่ทางด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ด้านทิศตะวันออกของกำแพงแก้วมีซุ้มโขง 1 แห่ง เดิมมีอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งเมื่อ พ.ศ. 2542 (รูป 4.35)

รูป 4.35 วัดกุ้อ้ายหลาน

18. วัดกุมกาม

ตั้งอยู่ในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล อยู่ในเขตเวียงกุมกามด้านทิศตะวันออกห่างจากวัดกานประมาณ 100 เมตร ชื่อวัดถูกเรียกตามชื่อเวียง (เวียงกุมกาม) เนื่องจากไม่มีชื่อปรากฏตามเอกสารทางประวัติศาสตร์หรือตำนานใดๆ โบราณสถานประกอบด้วยวิหารตั้งอยู่หน้าเจดีย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีขนาดใหญ่ ตัวเจดีย์พังทลายเหลือเพียงฐานและเรือนบางส่วน ลักษณะเจดีย์เป็นทรงแปดเหลี่ยมซึ่งมีอิทธิพลจากวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ตามสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 ได้มีการพบเศียรพระในบริเวณนี้ด้วย (รูป 4.36 และ 4.37)

รูป 4.36, 4.37 วัดกุมกาม

19. วัดกุมกามหมายเลข 1

ตั้งอยู่ใกล้โบราณสถานวัดคู่อ้ายหลานในเขตบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี ในพื้นที่เอกชน
 สังกัดป่ากรทำการชุดคันเมื่อปี พ.ศ. 2545-2546 พบโบราณสถาน ได้แก่ วิหารหันหน้าไปทางทิศ
 ออกเฉียงเหนือ เจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลังวิหารและกำแพงแก้ว วิหารมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าฐานเรียบ
 แตกต่างจากผังวิหารที่พบทั่วไปในเวียงกุมกาม ซึ่งมักข่อเก็จทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนเจดีย์เหลือ
 ฐานเชิงชั้นแรก เนื่องจากไม่ปรากฏความเป็นมาในเอกสารทางประวัติศาสตร์และตำนานใด ๆ
 ปรากฏฐานว่าน่าจะสร้างระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป 4.38 และ 4.39)

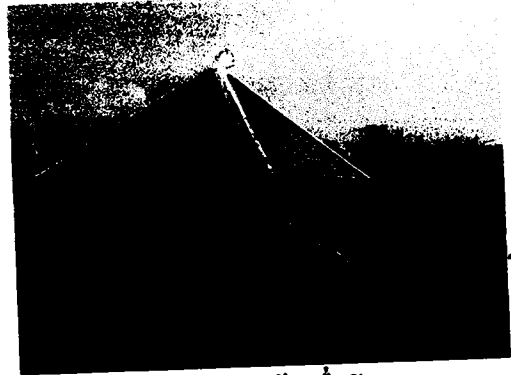
รูป 4.38, 4.39 วัดกุมกามหมายเลข 1

20. วัดป่าค้อ

ตั้งอยู่ในเขตบ้านท่าวังตาล ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี อีเขื่อนอกเขตกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก ตั้งชื่อตามเจ้าของที่ดินซึ่งชื่อว่าป่าค้อ เป็นกลุ่มโบราณสถานที่อยู่ลึกในดินประมาณ 2 เมตร ร่องรอยการฉาบปูนนอกของสิ่งก่อสร้างต่างๆ ด้ยปูนขาวมากที่สุดในบรรดาวัดร้างในเขตเวียงกุมกาม พบหลักฐานการก่อสร้างกำแพงแก้วที่สมบูรณ์ที่สุด สิ่งก่อสร้างในบริเวณวัดประกอบด้วย เจดีย์ 1 องค์ วิหารที่ตั้งอยู่หน้าเจดีย์ประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีลวดลายปูนปั้นของราวบันไดแบบบัว กั้นบูรณที่สุด ด้านหลังเจดีย์ประธานเป็นที่ตั้งแท่นบูชาแวดล้อมด้วยขอบเขตกำแพงแก้วที่สร้างใกล้ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในเขตพุทธาวาสคาดว่าเมื่อขุดราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป 4.40 ถึง 4.43)

รูป 4.40 วัดป่าค้อ

4.41 ศาลาและป้ายชื่อวัด

รูป 4.42 การขุดค้นบริเวณวัดป่าค้อ

รูป 4.43 ฐานโบราณสถานขุดพบใหม่

21. วัดอุโบสถ (วัดโบสถ์)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านป่าเปอะ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี นอกเขตเวียงกุมกามด้านทิศตะวันตก “วัดอุโบสถ หรือวัดโบสถ์” เป็นชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกวัดแห่งนี้ เนื่องจากปรากฏเนินคล้ายอุโบสถ และเคยมีการขุดค้นพบพระพิมพ์จำนวนมาก ชาวบ้านจึงเชื่อว่าโบราณสถานแห่งนี้เป็นอุโบสถของวัดร้าง โบราณสถานประกอบไปด้วย วิหาร เจดีย์ และแท่นบูชา 2 แท่น โดยวางตัวตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก จากการขุดแต่งบูรณะของกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. 2542 พบโบราณวัตถุที่สามารถเปรียบเทียบอายุกันได้ คือ พระพิมพ์ดินเผาที่พบได้แก่ พระพิมพ์สิบสอง ซึ่งเป็นศิลปะแบบลำพูนที่สืบเนื่องถึงสมัยล้านนา พระพุทธรูปที่พบได้แก่ พระพุทธรูปหินทราย เป็นศิลปะแบบพะเยา ส่วนประติมากรรมปูนปั้น พบเศียรทวด 2 เศียร มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ ใกล้เคียงศิลปะการปั้นรูปทวดคาที่วัดเจ็ดยอด ซึ่งมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 และพบจารึกบนแผ่นอิฐจำนวน 10 แผ่น เป็นอักษรฝักขาม ภาษาไทย มีอายุสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (รูป 4.44)

รูป 4.44 วัดอุโบสถ

22. วัดทนช้าง

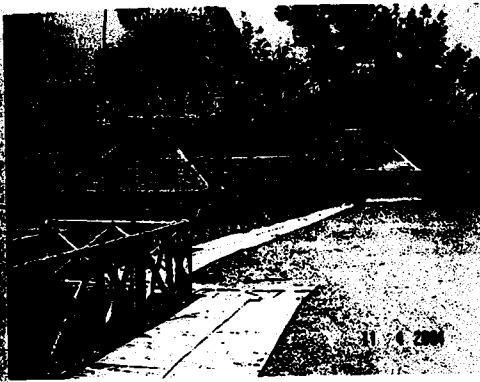
ตั้งอยู่ในบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี เป็นกลุ่มโบราณสถานทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงกุมกาม ใกล้กับวัดพระเจ้าองค์คำ สันนิษฐานว่าเป็นวัดที่พญามังรายประทับอาศัยอยู่มาก่อน โดยมีที่ปึกธงชัยเฉลิมพลอยู่หน้าวิหาร กรมศิลปากรทำการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2545-2546 ครอบคลุมพื้นที่ 7,800 ตารางเมตร โบราณสถานแห่งนี้ฝังอยู่ใต้ตะกอนดินจากน้ำท่วมลึกประมาณ 1.80-2.00 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือสู่แม่น้ำปิงแนวเดิม ประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ แท่นบูชา ฐานอาคาร 2 หลัง ชุมประตู่และกำแพงแก้วรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมล้านนา

ด้านหน้าชุมประตู่เชื่อมต่อกับกำแพงแก้ว ชุมประตู่นี้ตรงกับทางขึ้นด้านหน้าวัด (ด้านหน้าวิหาร) ตั้งยกพื้นสูง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าข่อเก็จ มีบันไดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนท้ายขุขีประดับลวดลายปูนปั้น ด้านหลังวิหารเป็นเจดีย์มีแท่นบูชา 4 ทิศ และมุมทั้งสี่มีเจดีย์แบบลังกาทรงกลมขนาดเล็ก มุมละ 1 องค์ พบฐานอาคารอีก 2 ฐาน ทางด้านทิศตะวันตกและใต้ของเจดีย์ โดยโบราณสถานด้านตะวันตก

ที่ทวนโคขุนเป็นรูปมกรคาชนาท สันนิษฐานว่าเป็นสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป 4.45 ถึง 4.48)

รูป 4.45 , 4.46 วัดหนานช้าง

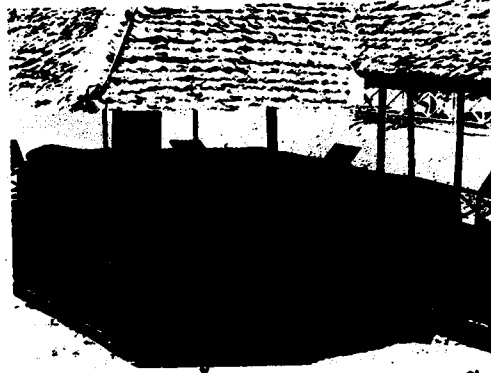

รูป 4.47 ทางเดินรอบบริเวณวัด

รูป 4.48 ป้ายประวัติวัดหนานช้าง

การขุดแต่งชั้นดินในบริเวณวัดหนานช้าง(รูป 4.49)

4.49 การขุดแต่งชั้นดินในบริเวณวัดหนานช้าง

แบ่งระดับชั้นดินทางโบราณคดีได้ 5 ชั้น คือ

1. ชั้นผิวดินปัจจุบันถึงชั้นดินหลังน้ำท่วม
2. ชั้นดินเกิดจากน้ำท่วมตะกอนทรายละเอียด-ทรายหยาบ
3. ชั้นดินทับถมของสิ่งก่อสร้าง ซากปรักหักพังของ โบราณสถาน
4. ชั้นดินใช้งานเดิมของวัด
5. ชั้นดินใต้พื้นดินใช้งานของวัด หรือชั้นดินที่เกิดจากการปรับพื้นที่เพื่อก่อสร้าง

โบราณวัตถุสำคัญที่พบได้แก่ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปดินเผา ชิ้นส่วนพระพุทธรูปแก้ว ปูนปั้นลายดอกไม้ ลายก้านขด ปูนปั้นรูปกิลเลน สิงห์ เหมราช ปลียอดเจดีย์และเต้าปูนสำริด ภาชนะดินเผาแบบหริภุญไชย เครื่องถ้วยเคลือบจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตาพาน เตาเวียงกาหลง เตาสันกำแพง เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง สภาพสมบูรณ์จำนวน 47 ใบ พบอยู่ในภาชนะดินเผาใบใหญ่ฝังไว้อย่างคังใจอยู่บริเวณระหว่างมณฑปหอพระกับวิหารที่หน้ากได้พื้นดินใช้งานเดิมของวัดนี้ลึกลงไปประมาณ 30 เซนติเมตร ได้ตะกอนดินที่ถมทับวัดนี้ให้อยู่ต่ำลงไปจากพื้นดินปัจจุบันประมาณ 1.80-2.00 เมตร ซึ่งแสดงว่ามี การฝังเครื่องถ้วยก่อนที่น้ำจะท่วม

โบราณวัตถุที่พบบริเวณวัดหนานช้างนั้น สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้จำแนกออกตามหน้าที่การใช้งาน เป็น 4 ประเภท คือ

1. โบราณวัตถุที่เป็นชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรม เช่น อิฐ กระเบื้อง ตะปูเหล็ก ชิ้นส่วนปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม
2. โบราณวัตถุประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เต้าปูนสำริด ที่ป้ายปูน ปั้นปักผม ซ้อน สำริด ครกแท่งหินฝนหมึก ภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ
3. โบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนพระพุทธรูป เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูปดินเผา ชิ้นส่วนพระพุทธรูปทำจากแก้ว
4. โบราณวัตถุอื่น ๆ เช่น หอยเบี้ย แท่งดินเผา แผ่นหินแกรนิต

นอกจากนี้แล้วสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้สรุปถึงผลการศึกษาโบราณสถานในกลุ่ม
เวียงกุมกามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528-2546 ว่ามีทั้งหมด 37 รายการ โดยแบ่งเป็นกลุ่มเวียงกุมกามชั้นใน 23 รายการ
และกลุ่มเวียงกุมกามชั้นนอก 14 รายการ โดยได้มีการขุดแต่ง 26 รายการ และบูรณะแล้ว 24 รายการ สำหรับ
โบราณสถานในพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยจะเป็นกลุ่มเวียงกุมกามชั้นใน โดยไม่ได้รวมถึงวัดศรีบุญเรือง กู่ตันโพธิ์
วัดกุมกามและวัดกุมกามหมายเลข 1 (ตาราง 4.1)

ตาราง 4.1 รายชื่อโบราณสถานในเขตเวียงกุมกามชั้นใน

ชื่อโบราณสถาน	ปีดำเนินงาน			หมายเหตุ
	ขุดแต่ง	บูรณะ	ปรับภูมิทัศน์	
1. วัดเจดีย์เหลี่ยม		2539	2545	มีพระสงฆ์
2. วัดช้างค้ำ(กาน โดม)	2527	2527		มีพระสงฆ์
3. วัดน้อย	2528	2528		ขุดแต่งยังไม่สิ้นสุดขอบเขตของวัด
4. วัดปู่เปี้ย	2528	2528		“
5. วัดอีด่าง (อีแก้ง)	2528-2529	2528-2529		“
6. วัดธาตุขาว	2529	2528-2529		“
7. วัดกุมกามที่ปาราม	2529	2529		“
8. วัดหัวหนอง	2531-2532	2532		“
9. วัดกุไม้ซัง	2532	2532		“
10. วัดพระเจ้าองค์ดำ	2532	2532		“
11. วัดพญาเม็งราย	2532	2532		“
12. วัดกู่ขาว	2532	2532		“
13. วัดเสาหิน	2542-2543			มีพระสงฆ์
14. วัดโบสถ์	2542-2543			ขุดแต่งยังไม่สิ้นสุดขอบเขตของวัด
15. วัดกู่ป่าค่อม		2545-2546		อยู่ระหว่างการขุดแต่ง
16. วัดกู่อ้ายหลาน	2542-2543			ขุดแต่งยังไม่สิ้นสุดขอบเขตของวัด
17. วัดกู่มะเกลือ	2542-2543	2543		ขุดแต่งยังไม่สิ้นสุดขอบเขตของวัด
18. วัดกู่ริคไม้	2542-2543	2543		ขุดแต่งยังไม่สิ้นสุดขอบเขตของวัด
19. วัดกุมกามที่ปาราม หมายเลข1 (ดินข่อย)	2542-2543	2543		ขุดแต่งยังไม่สิ้นสุดขอบเขตของวัด
20. วัดกู่จอกปือก	2542-2543	2543		เป็นกลุ่มอาคารหลายหลังไม่ สามารถระบุหน้าที่ชัดเจนขุดแต่งถึง
21. วัดกู่อ้ายสี	2542-2543	2543		แนวกำแพงแก้วของกลุ่ม
22. วัดพันเลา	2545	2546		
23. วัดหนานช้าง	2545-2546	2546		โบราณสถาน

ที่มา: ข้อมูลจากการแสดงนิทรรศการ “สมบัติใต้พิภพเวียงกุมกาม” พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่
ระหว่างวันที่ 2-30 เมษายน 2547

2 หน่วยงาน/องค์กร ที่รับผิดชอบดำเนินการโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์
เวียงกุมกาม

หน่วยงาน/องค์กร ที่รับผิดชอบดำเนินการโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียง
กุมกาม ประกอบไปด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ อำนวยการ
องค์การบริหารส่วนตำบล วัดกาน โดม (ช้างค้ำ) และชมรมรักเวียงกุมกาม โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

เมื่อ ปี พ.ศ. 2546 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำโครงการ Unseen in Thailand สัมผัส
เมืองไทยในมุมมองที่ไม่เคยเห็น โดยได้แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวทั่วประเทศไทย 48 แห่ง ซึ่งหนึ่งในนั้น
คือ เวียงกุมกาม โดยได้บรรยายไว้ว่า

เวียงกุมกาม นครโบราณใต้พิภพ

เมืองที่ถูกกลบฝังด้วยตะกอนจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในอดีต

วันเวลาผ่านไป กลืนหายเรื่องราวจากครั้งโบราณ

บ้านเมืองถูกสร้างขึ้นใหม่บนแผ่นดินนครอันเป็นตำนาน

ใครจะเชื่อว่า เมื่อวันเวลาแห่งการค้นพบมาถึง

อาณาจักรใต้พิภพนี้ก็ถูกเผยถึงความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ที่ใคร่จ่อมอยู่ใต้พิภพมานาน

โครงการ Unseen in Thailand นี้ ทำให้เวียงกุมกามเป็นที่รู้จัก มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมมากขึ้น
นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยยังได้ขอความร่วมมือกับบริษัททัวร์ให้บรรจุ โปรแกรมเที่ยวชมเวียง
กุมกามในเส้นทางท่องเที่ยวเชียงใหม่ และยังได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม ในบริเวณเวียงกุมกาม
และสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงวัดหนานช้าง สำหรับโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว Tourism Village
เชื่อมระหว่างเวียงกุมกาม-บ้านถวาย-สันกำแพง อีกด้วย

2. สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่

การดำเนินการขุดค้นในพื้นที่โบราณสถานเวียงกุมกามมีดังนี้

พ.ศ. 2527-2532 จุดเริ่มต้นของการขุดค้นในพื้นที่โบราณสถานเวียงกุมกามเกิดขึ้นเนื่องจากเมื่อปี
พ.ศ. 2527 มีชาวบ้านได้ขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาจำนวนมากบริเวณโรงเรียนวัดช้างค้ำ (วัดกาน โดม) หน่วย
ศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ หรือสำนักงาน
ศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ในปัจจุบัน) ได้ดำเนินการสำรวจโบราณสถานในอาณาเขตเวียงกุมกามทั้งหมด
ดำเนินการขุดแต่งศึกษา และบูรณะเสริมความมั่นคง โบราณสถานวัดกาน โดมจนเสร็จ ปี พ.ศ. 2528 ดำเนินการ

ชุดแต่งศึกษาและบูรณะโบราณสถานวัดปู่เปี้ย วัดน้อย ปี พ.ศ. 2529 ดำเนินการชุดแต่งศึกษาและบูรณะโบราณสถานวัดอิ้วก้าง วัดธาตุขาว และวัดกุ่มกามที่ป่าราม และปี พ.ศ. 2531 ดำเนินการชุดแต่งวัดหัวหนอง โดยได้รับงบประมาณจัดสรรจากกรมศิลปากร

ปี พ.ศ. 2532 หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ได้รับเงินงบประมาณจากแหล่งเงินกู้ของกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ทันทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่น (OECF) ดำเนินการชุดแต่งออกแบบเพื่อการบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุ่มกาม จำนวน 5 แห่ง คือ วัดหัวหนอง วัดคูไม้ซัง วัดพระเจ้าองค์ดำ วัดพญาเม็งราย และวัดกู่ขาว

จากนั้นการดำเนินการชุดแต่งศึกษาและบูรณะได้หยุดไปถึง 8 ปี และในปีงบประมาณ 2540 กรมศิลปากรได้จัดงบประมาณเพื่อดำเนินการบูรณะเสริมความมั่นคงวัดเจดีย์เหลี่ยม (กู่คำ) และ วัดธาตุขาว

ปีงบประมาณ 2542-2543 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากแหล่งเงินกู้ของกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ทันทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่น (OECF) ดำเนินการชุดแต่งออกแบบเพื่อการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงกุ่มกามบริเวณวัดโบสถ์ วัดคูป่าค่อม วัดกู่ฮ้ายหลาน วัดกุ่มมะเกลือ วัดกู่ริดไม้ วัดกุ่มกามที่ป่ารามหมายเลข 1 วัดกู่จ้อกปือก และวัดกู่ฮ้ายลี

ปีงบประมาณ 2545-2547 สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากงบประมาณศูนย์เศรษฐกิจให้ดำเนินการ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุ่มกาม ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวไทย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่ออนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์เวียงกุ่มกามให้ดำเนินไปควบคู่กับการพัฒนาทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน
2. เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกับแหล่งประวัติศาสตร์อย่างเอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน
3. ดำเนินการชุดแต่ง ศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวิชาการด้าน โบราณคดีและประวัติศาสตร์
4. ดำเนินการบูรณะซ่อมแซม เสริมความมั่นคงโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดี
5. ดำเนินการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์โบราณสถาน
6. ให้เป็นแหล่งข้อมูลทางการศึกษา เสริมสร้างความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ในหมู่ประชาชน
7. เป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ โดยการเน้นให้เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต
8. สร้างความภูมิใจเกี่ยวกับความเป็นมาในท้องถิ่น
9. เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุ่มกามให้เป็นมรดกโลกต่อไปในอนาคต

กิจกรรมดำเนินการในปีงบประมาณ 2545 มีดังนี้ คือ

ก. แผนงานอนุรักษ์และพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

งานวิจัย : โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.1 งานสำรวจศึกษาวิจัยด้าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปกรรม

- สำรวจศึกษาวิจัยด้าน โบราณคดี

1.1.1 ขุดค้นชั้นดินทางโบราณคดีเพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัย ประชาชนเวียงกุมกามในอดีต จำนวน 3 หลุม หลุมขนาด กว้าง 3.00 เมตร ยาว 3.00 เมตร ลึก 3.00 เมตร พร้อมจัดทำรายงานเบื้องต้น

- สำรวจศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์

1.1.2 ศึกษาค้นคว้าและวิจัยข้อมูลทางด้านเอกสารค่านานที่เกี่ยวข้องกับเวียงกุมกาม พร้อมจัดทำรายงานเบื้องต้น

- สำรวจศึกษาวิจัยด้านศิลปกรรม

1.1.3 ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบทางด้านศิลปกรรม อาคาร ปูนปั้นและลวดลายประดับต่างๆ

1.2 จัดทำรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

อนุรักษ์โบราณสถานเวียงกุมกาม

1) โบราณสถานวัดบ่อน้ำทิพย์ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

1.1 บูรณะเสริมความมั่นคงวิหาร ขนาด 6x17 เมตร สูง 1.20 เมตร

1.2 บูรณะโบราณสถานหมายเลข 2 ขนาด 6x17 เมตร สูง 1.20 เมตร และ 6x6x1.20 เมตร

1.3 งานปรับปรุงภูมิทัศน์ พื้นที่ 2,000 ตรม.

2) โบราณสถานวัดพระธาตุ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

2.1 บูรณะวิหาร ขนาด 12x22 เมตร สูง 1.00 เมตร

2.2 บูรณะเจดีย์ ขนาด 6x6 เมตร สูง 2.50 เมตร

2.3 บูรณะโบราณสถานหมายเลข 3 ขนาด 3x10 เมตร สูง 0.60 เมตร

2.4 บูรณะโบราณสถานหมายเลข 4 ขนาด 6x10 เมตร สูง 0.70 เมตร

2.5 บูรณะโบราณสถานหมายเลข 5 ขนาด 10x13 เมตร สูง 0.70 เมตร

2.6 บูรณะโบราณสถานหมายเลข 6 ขนาด 8x13 เมตร สูง 0.80 เมตร

2.7 งานปรับปรุงภูมิทัศน์ พื้นที่ 2,800 ตรม.

3) โบราณสถานวัดกู่ขาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3.1 บูรณะวัดกู่ขาว

- 4) โบราณสถานวัดเจดีย์เหลี่ยม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ งานปรับปรุงภูมิทัศน์และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว
- 5) วัดปู่ป่าด้อม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
 - 5.1 จุดตั้งเนิน โบราณสถาน พื้นที่ 826 ตรม. ลึก 2 เมตร
- 6) วัดกุมกามที่ปราง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
 - 6.1 จุดตั้งเนิน โบราณสถาน พื้นที่ 285 ตรม. ลึก 1.50 เมตร
- 7) โบราณสถานใกล้วัดพระเจ้าองค์ดำและวัดพญามังราย
 - 7.1 จุดตั้งเนิน โบราณสถานหมายเลข 1 พื้นที่ 20x50 เมตร
 - 7.2 จุดตั้งเนิน โบราณสถานหมายเลข 2 พื้นที่ 20x40 เมตร
 - 7.3 จุดตั้งเนิน โบราณสถานหมายเลข 3 พื้นที่ 25x50 เมตร และ 20x25 เมตร
- 8) โบราณสถานใกล้วัดกุมกามที่ปราง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
 - 8.1 จุดตั้งเนิน โบราณสถาน พื้นที่ 1,496 ตรม. ลึก 0.80 เมตร
- 9) โบราณสถานใกล้วัดกุมกาม (ร้าง) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
 - 9.1 จุดตั้งเนิน โบราณสถาน พื้นที่ 700 ตรม. ลึก 1.50 เมตร
- 10) โบราณสถานวัดพันเตา (ร้าง) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
 - 10.1 จุดตั้งเนิน โบราณสถาน พื้นที่ 1,000 ตรม. ลึก 1 เมตร
- 11) ค่าชดเชยที่ดิน (ปู่ป่าด้อม ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) 1 ไร่ 2 งาน

ข. แผนงานพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ

งานกระตุ้นเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.1 งานด้านอนุรักษ์และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

รายละเอียดงาน ดังนี้

1.1.1 สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่เชิงกายภาพ สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม

1.1.2 การจัดทำแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

1.2 งานกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน (หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์)

รายละเอียดงาน ดังนี้

1.2.1 งานพัฒนาบุคลากรภาครัฐและประชาชนทั่วไป ดำเนินการ 2 ครั้ง

1.2.2 งานฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์

1.2.3 งานการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์

1.2.4 งานด้านบริหารโครงการ

1.3 งานส่งเสริมการท่องเที่ยว

รายละเอียดงาน ดังนี้

1.3.1 อบรมอาสาสมัครนำชมเวียงกุมกาม 50 คน 7 วัน

1.4 งานจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนา

รายละเอียดงาน ดังนี้

1.4.1 ค่าจ้างเหมาเก็บข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

1.4.2 ค่าจ้างเหมาวิเคราะห์และประเมินผลแบบสอบถาม

1.4.3 ค่าจัดทำรายงานเบื้องต้น จำนวน 100 เล่ม

1.4.4 ค่าวัสดุต่าง ๆ ในการดำเนินการ

1.5 งานด้านส่งเสริมองค์กรปกครองท้องถิ่น

รายละเอียดงาน ดังนี้

1.5.1 อบรมเร่งปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการอนุรักษ์

โบราณสถานเวียงกุมกาม

1.5.2 ร้านค้าชุมชนเพื่อบริการนักท่องเที่ยว

1.5.3 การอบรมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1.5.4 การจัดงานประเพณีสืบสานมรดกล้านนาเวียงกุมกาม

1.5.5 ทัวร์เวียงกุมกามตามใจท่าน

1.5.6 งานประชาสัมพันธ์พัฒนาเวียงกุมกาม

1.5.7 การประกวดคำขวัญ บทกลอน เพื่อประชาสัมพันธ์ “รักเวียงกุมกาม”

1.5.8 การพัฒนาท้องถิ่นด้านสาธารณูปโภค เคา่กำจัดขยะชุมชน และการแยกขยะรีไซเคิล

1.5.9 การอบรมความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ การลงทุนผลิตสินค้า และของที่ระลึก

1.5.10 การอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีและภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อการแปรรูปผลิตภัณฑ์ (Top up technology)

1.6 งานด้านตลาดเตรียมความพร้อมชุมชน

รายละเอียดงาน ดังนี้

1.6.1 การอบรมความรู้ด้านการตลาด การบริหารจัดการร้านค้าชุมชน

1.6.2 งานการบริหารการท่องเที่ยวเชิงผสมผสานเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน

1.6.3 การรณรงค์รักษาความสะอาดและเก็บขยะในชุมชน

- 1.6.4 การส่งเสริมการประกอบอาชีพพื้นบ้านรายย่อยเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน
- 1.6.5 การส่งเสริมการเกษตรพื้นบ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวการเกษตร (Eco and Agriculture Tours)
- 1.6.6 การประกวดหมู่บ้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว
- 1.6.7 การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านนาฏกรรมและดนตรี
- 1.6.8 การส่งเสริมการอนุรักษ์ชุ่มหม้อน้ำโบราณพื้นบ้าน
- 1.6.9 การทวาคความรู้แก่พระสงฆ์ค้ำโบราณคดีที่องถันที่วัดตั้งอยู่ในเขตโบราณสถานและวัดที่ใกล้เคียง
- 1.6.10 การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการและจัดทำหลักสูตรที่องถันศึกษาด้านประวัติศาสตร์-โบราณคดี เวียงกุมกาม
- 1.6.11 การประชุมสัมมนาใ้ะกลมชำระประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม
- 1.6.12 การจัดกิจกรรมงานประเพณีตามฤดูกาล
- 1.6.13 การศึกษาประวัติศาสตร์-โบราณคดี และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ✓
- 1.6.14 การสร้างเตากำจัดขยะและรีไซเคิลเพื่อใช้ประโยชน์

ก่อนสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว

- 2.1 ก่อสร้างอาคารศูนย์ข้อมูลและอาคารพิพิธภัณฑพร้อมครุภัณฑ์พื้นที่ 1,000 ตรม.
- 2.2 งานปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณอาคารพิพิธภัณฑและสาธารณูปโภคภายนอก
- 2.3 อาคารจำหน่ายพิพิธภัณฑที่องถัน 11 หน่วย บริเวณพิพิธภัณฑ พื้นที่ 500 ตรม.
- 2.4 ห้องสุขา 10 ห้อง บริเวณที่จอดรถโดยสาร
- 2.5 ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว พื้นที่ 12 ตรม.

ประเมินค่าเนินการในปึงบประมาณ 2546

งานอนุรักษ์และพัฒนาค้ำศิลปวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

รายละเอียดคั้งนี้

- 1) งานจัดเตรียมทำแผนแม่บทเวียงกุมกาม
 - 1.1 งานอำนวยการ
 - 1.2 งานสำรวจข้อมูลทางภูมิศาสตร์เพื่อจัดทำแผนแม่บทเวียงกุมกาม
 - 1.3 งานจัดทำแผนแม่บทการใช้และควบคุมการใช้ที่ดินชุมชนเวียงกุมกาม
 - 1.4 งานจัดทำแผนการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน
 - 1.5 การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมโบราณสถานและการศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาระยะยาว

- 1.6 การจัดทำรายงานแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกามอย่างยั่งยืน
- 2) งานจัดแสดงข้อมูลและพิพิธภัณฑ์ในศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม พื้นที่ 650 ตรม.
- 2.1 ห้องมัลติมีเดีย
- 2.2 ห้องจัดแสดงประวัติความเป็นมาและนิทรรศการวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 2.3 ห้องจัดแสดงประวัติความสำคัญของเวียงกุมกามในอดีตถึงปัจจุบัน ในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ สถาปัตยกรรมศาสตร์, ความสำคัญด้านพุทธศาสตร์, พัฒนาการของสถาปัตยกรรม, วิถีชีวิตของเวียงกุมกาม, การเสื่อมสลายของเวียงกุมกาม, ความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
- 2.4 การจัดโมเดลเวียงกุมกาม
- 3) งานอนุรักษ์โบราณสถาน
- งานขุดแต่งโบราณสถาน (ดำเนินการเอง)
- 3.1 ขุดแต่งโบราณสถานวัดกู่ป่าค้อม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- ขุดแต่งโบราณสถานวัดกู่ป่าค้อม พื้นที่ 3,200 ลบม.
- 3.2 ขุดแต่งโบราณสถานวัดหนานช้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 5,500 ลบม.
- 3.3 ขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะเนินโบราณสถานด้านทิศเหนือของวัดกุมกาม (ร้าง) หมู่ 1 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 1,600 ลบม.
- 3.4 ขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดกอมะม่วงเขียว (ร้าง) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 450 ลบม.
- 3.5 ขุดแต่งโบราณสถานวัดมะจำโฮง (ร้าง) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 882 ลบม.
- 3.6 ขุดตรวจซากโบราณสถานด้านทิศตะวันออกวัดธาตุขาว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 360 ลบม.งานบูรณะโบราณสถาน
- 3.7 บูรณะโบราณสถานวัดกู่ป่าค้อม ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- 3.7.1 กำแพงแก้ว ขนาด 0.80x120x1.60 เมตร
 - 3.7.2 ฐานโบราณสถาน 2 หลัง
 - ขนาด 2.5x16x1 เมตร 1 หลัง
 - ขนาด 2.5x12x1 เมตร 1 หลัง
- 3.8 บูรณะและปรับภูมิทัศน์โบราณสถานวัดกุมกามที่ปราม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- 3.8.1 วิหาร 1 หลัง ขนาด 6x14x1.30 เมตร
 - 3.8.2 ปรับภูมิทัศน์ พื้นที่ 1,400 ตรม.

- 3.9 บูรณะโบราณสถานวัดหนานช้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- 3.9.1 วิหาร ขนาด 8.50x22x3 เมตร
- 3.9.2 วิหาร ขนาด 8 x20x2.80 เมตร
- 3.9.3 เจดีย์ ขนาด 8 x 8x 5 เมตร
- 3.9.4 ซุ้มโงง ขนาด 6 x 6x 3 เมตร
- 3.9.5 แท่นบูชา ขนาด 1.6 x 3.5 x 1.5 เมตร
- 3.9.6 แนวกำแพงแก้ว ขนาด 185 x 2.5 x 1 เมตร
- 3.10 บูรณะและปรับปรุงทัศนียภาพโบราณสถานใกล้วัดกุ่มกามที่ปราง (หมายเลข 1) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- 3.10.1 วิหาร ขนาด 8 x 15x 2 เมตร
- 3.10.2 เจดีย์ ขนาด 5.5 x 5.5 x 3 เมตร
- 3.10.3 ฐานโบราณสถาน ขนาด 5 x 13.5 x 1 เมตร
- 3.10.4 ซุ้มประตูโงง 1 ซุ้ม
- 3.10.5 ปรับภูมิทัศน์ พื้นที่ 1,450 ตรม.
- 3.11 บูรณะและปรับปรุงทัศนียภาพโบราณสถานใกล้วัดกุ่มกาม (ร้าง) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- 3.11.1 วิหาร
- 3.11.2 เจดีย์ ขนาด 4 x 4 x 2 เมตร
- 3.11.3 กำแพงแก้ว ขนาด 60 x 37 x 40 เมตร
- 3.11.4 ปรับภูมิทัศน์ พื้นที่ 850 ตรม.
- 3.12 บูรณะและปรับปรุงทัศนียภาพโบราณสถานใกล้วัดพันเลา อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- 3.12.1 กลุ่มโบราณสถานหมายเลข 1 ขนาด 4.50 x 27 x 0.80 เมตร
- 3.12.2 กลุ่มโบราณสถานหมายเลข 2 ขนาด 15 x 13 x 0.80 เมตร
- 3.12.3 กลุ่มโบราณสถานหมายเลข 3 ขนาด 9 x 19.5 x 0.80 เมตร
- 3.12.4 กลุ่มโบราณสถานหมายเลข 4 ขนาด 8 x 50 x 0.80 เมตร
- 3.12.5 ปรับภูมิทัศน์ พื้นที่ 1,850 ตรม.
- 3.13 ปรับภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมวัดหัวหนอง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 4,800 ตรม.
4. ค่าจัดซื้อที่ดิน (โบราณสถานวัดหนานช้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) พื้นที่ 5 ไร่
5. ค่าจัดซื้อที่ดิน (โบราณสถานทุ่งป่าด้อม ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) พื้นที่ 1 ไร่ (จัดซื้อเพิ่มเติมเนื่องจากพบซากโบราณสถานเพิ่มอีก 2 หลังบริเวณติดกัน)

กรมดำเนินการในปีงบประมาณ 2547

งานอนุรักษ์และพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

รายละเอียดดังนี้

1) งานอำนวยการ

1.1 คิดต่อประสานงานกับส่วนราชการทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง

1.2 ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม

1.3 บริการข้อมูลทางวิชาการ และจัดมัคคุเทศก์นำชม โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี

1.4 สร้างความเข้าใจกับหน่วยงานในท้องถิ่น ในการดำเนินการขุดแต่ง บำรุง และอนุรักษ์

1.5 เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ

2) งานโบราณคดี

2.1 งานขุดแต่ง โบราณสถานวัดคูเป้าค้อม (ด้านทิศใต้) (ต่อเนื่องจากงบประมาณปี 2546) พื้นที่ 1,650 ลบ.ม.

2.2 งานขุดแต่ง โบราณสถานวัดอิ้วก้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 2,208 ลบ.ม.

3) งานบูรณะและปฏิสังขรณ์โบราณสถาน

3.1 งานบูรณะและปฏิสังขรณ์โบราณสถานวัดคูเป้าค้อม ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

3.1.1 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 1 ขนาด 5.80x13.90x13.90x1.20 ม.

3.1.2 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 2. ขนาด 6.75x13.60x1.60 ม.

3.1.3 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 3 ขนาด 7.00x7.80x0.50 ม.

3.1.4 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 4 ขนาด 6.85x7.80x1.20 ม.

3.1.5 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 5 ขนาด 2.30x9.30x1.25 ม.

3.1.6 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 6 ขนาด 0.85x16.45x1.60 ม.

3.1.7 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 7 ขนาด 6.25x6.25x0.50 ม.

3.1.8 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 8 ขนาด 1.50x1.50x0.65 ม.

3.1.9 งานบูรณะโบราณสถานหมายเลข 9 ขนาด 2.25x8.80x1.40 ม.

3.1.10 งานปฏิสังขรณ์

3.1.11 งานก่อสร้างอาคาร

- อาคารคลุมโบราณสถานหมายเลข 1 ขนาด 7.00x11.00 ม.

- ห้องน้ำ ขนาด 6.30x6.30 ม. พร้อมเจาะน้ำบาดาล ติดตั้งระบบการ

นำน้ำมาใช้

- ศาลาพร้อมป้าย 1 หลัง 3.00x3.00 ม.

3.2 งานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดกุมกาม (ร้าง) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 3.2.1 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 1 ขนาด 8.50x10.00x3.10 ม.
- 3.2.2 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 2 ขนาด 4.70x15.35x0.90 ม.
- 3.2.3 งานปรับปรุงภูมิทัศน์
 - งานก่อสร้างรั้วลวดหนาม
 - งานพื้นหินคดุก
 - งานดั่งขยะ
 - งานปลูกไม้ยืนต้น
 - งานป้ายวัด
 - งานทางเดินปูอิฐมอญวางสันตั้ง
 - งานปลูกหญ้า

3.3 งานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดกอมะม่วงเขียว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 3.3.1 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 1 ขนาด 9.00x15.00x1.35 ม.
- 3.3.2 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 2 (กำแพงแก้ว)
ขนาด 0.80x16.65x0.70 ม.
- 3.3.3 งานปรับปรุงภูมิทัศน์
 - งานก่อสร้างรั้วเตี้ย
 - งานดั่งขยะ
 - งานปรับระดับดินและปลูกหญ้า
 - งานป้ายวัด

3.4 งานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์โบราณสถานวัดหนานช้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 3.4.1 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 3-1 ขนาด 0.90x29.90x1.50 ม.
- 3.4.2 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 3-2 ขนาด 1.00x18.00x1.30 ม.
- 3.4.3 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 3-3 ขนาด 0.70x19.00x1.70 ม.
- 3.4.4 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 3-4 ขนาด 0.90x5.00x1.50 ม.
- 3.4.5 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 3-5 ขนาด 3.00x9.15x0.70 ม.
- 3.4.6 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 4 ขนาด 12.00x18.70x1.70 ม.
- 3.4.7 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 5 ขนาด 10.00x18.20x1.10 ม.

- 3.4.8 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 6-1 ขนาด 0.40x1.00x1.90 ม.
- 3.4.9 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 6-5 ขนาด 1.30x1.30x1.70 ม.
- 3.4.10 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 7 ขนาด 4.20x14.50x0.80 ม.
- 3.4.11 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 8 ขนาด 5.00x18.60x1.30 ม.
- 3.4.12 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 9 ขนาด 3.76x6.12x0.90 ม.
- 3.4.13 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 10 ขนาด 2.60x3.30x1.20 ม.
- 3.4.14 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 12 ขนาด 16.30x6.10x0.80 ม.
- 3.4.15 งานปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์วัดหนานช้าง
- 3.4.16 ศาลาคลุมป้าย ตามรูปแบบกำหนด ขนาด 3.00x3.00 ม.
- 3.4.17 อาคารคลุมผนังไฉว์จั้นดิน ขนาด 5.00x5.00 ม.

3.5 บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดมะจำโฮง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 3.5.1 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 1 ขนาด 10.00x25.60x0.85 ม.
- 3.5.2 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 2 ขนาด 4.15x17.10x0.35 ม.
- 3.5.3 งานบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 3 ขนาด 0.80x23.00x0.90 ม.
- 3.5.4 งานปรับปรุงภูมิทัศน์
- งานก่อสร้างรั้วลวดหนาม
 - งานก่อสร้างรั้วเตี้ย
 - งานก่อสร้างลานปูอิฐมอญวางสันคั้ง
 - งานพินหินเกล็ดลานจอบรด
 - งานปลูกไม้ยืนต้น
 - งานบันได คสล. ทางลง
 - งานป้ายวัด
 - งานก่อสร้างอาคารป้ายบรรยาย

4) งานจัดซื้อที่ดิน ✓

- 4.1 ค่าจัดซื้อที่ดิน (ติดต่อโบราณสถานปู่ป่าด้อม ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) พื้นที่ 1 งาน
- 4.2 ค่าจัดซื้อที่ดิน (ใกล้โบราณสถานวัดอีแกงและโบราณสถานวัดหนานช้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) พื้นที่ 7 ไร่

5) โครงการจัดสร้างและปรับปรุงภูมิทัศน์หมู่บ้านวัฒนธรรม

- 5.1 งานขุดตรวจทางโบราณคดี ก่อสร้างและปรับปรุงภูมิทัศน์หมู่บ้านวัฒนธรรม อำเภอ สารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 5.1.1 งานชุดตรวจทางโบราณคดี ขนาดหลุม 3x3x2.50 เมตร
จำนวน 2 หลุม
- 5.1.2 อาคารศูนย์ข้อมูลหมู่บ้านวัฒนธรรม 1 หลัง ขนาด 390
ตรม.
- ถนนหินเกล็ด 800 ตรม.
 - ปูอิฐปูยามาแลเซีย 1.350 ตรม.

นอกจากนี้แล้วในช่วงระหว่างวันที่ 2-30 เมษายน 2547 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ได้จัดกิจกรรมพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทยประจำปี 2547 เรื่อง “สมบัติใต้พิภพเวียงกุมกาม” “The Heritage from the Ancient City Wiang Kumkam” เพื่อจัดแสดงประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกาม รวมทั้งจัดแสดงสมบัติโบราณล้ำค่าที่ขุดพบได้ที่พิภพเมืองโบราณเวียงกุมกามหลายร้อยปี

3. อำเภอสารภี และจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสารภี เป็นอีกหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลรับผิดชอบดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม โดยที่เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2546 จังหวัดเชียงใหม่ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนได้ตระหนักรู้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้เวียงกุมกามให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยมีนายอำเภอสารภี ทำหน้าที่เป็นประธานกองทุนฯ และมีรายได้จากการรับบริจาค การจัดกิจกรรมต่าง ๆ การจำหน่ายสินค้าบริการ และคอกผลของกองทุนฯเอง เงินกองทุนฯนี้ สามารถนำมาใช้จ่ายสำหรับจัดกิจกรรม จัดซื้อ จัดทำสินค้าสำหรับจำหน่ายที่อาคารได้เข้ากองทุนฯ เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์โบราณสถานเวียงกุมกาม รวมถึงนำไปเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม ค่าใช้จ่ายในการบำรุงดูแลรักษาโบราณสถานเวียงกุมกาม และสนับสนุนงบประมาณให้แก่ส่วนราชการ หรือภาคเอกชนที่เข้ามาจัดกิจกรรมในโบราณสถานเวียงกุมกาม

อำเภอสารภี นอกจากที่จะเป็นองค์กรหลักในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและภาคเอกชนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโบราณสถานเวียงกุมกามแล้ว อำเภอสารภียังทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

1. ปรับปรุงภูมิทัศน์ในเขต โบราณสถานเวียงกุมกามให้ดูร่มรื่นสวยงามเพิ่มขึ้น
2. ดูแลรักษาความสะอาด

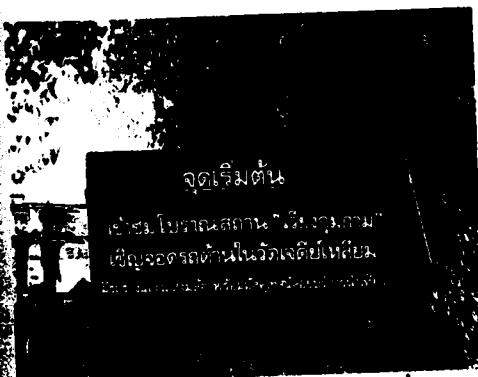
3. จัดตั้งบริการด้านการท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ มัคคุเทศก์ การละเล่นระบำซอชิงบริเวณ วัดธาตุขาว อาสาสมัครคอยดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
4. จัดบริการรถม้า รถจักรยาน และรถรางล้อยาง ให้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม โบราณสถานเวียงกุมกาม รวมไปถึงบริการรถสามล้อถีบในอนาคคด้วย
5. จัดหลักสูตรการเรียนการสอนโดยสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับ โบราณสถานเวียงกุมกามแก่นักเรียน
6. ส่งเสริมพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 6.1 โครงการอบรมเร่งปฏิบัติการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานเวียงกุมกาม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ครูอาจารย์ในอำเภอสารภี นักเรียนระดับประถมศึกษา มัคทายก และ อส.มศ.
 - 6.2 โครงการให้ความรู้ “ร้านค้าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว” กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มแม่บ้าน
 - 6.3 โครงการ “อบรมเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน” กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน พิธีกรวัด
 - 6.4 โครงการ “อบรมการถวายความรู้ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถานเวียงกุมกามแก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส” กลุ่มเป้าหมาย คือ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสในอำเภอสารภี ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
 - 6.5 โครงการ “การส่งเสริมการประกอบอาชีพพื้นบ้านรายย่อยเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชน”
7. ส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมภายในชุมชนเวียงกุมกาม
 - 7.1 โครงการอนุรักษ์วิถีชีวิตและสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน จัดขึ้นที่วัดช้างค้ำ
 - 7.2 โครงการส่งเสริมการอนุรักษ์ซุ้มหม้อน้ำโบราณพื้นบ้าน มีการรณรงค์ให้ชาวบ้านในชุมชนและสถานที่ราชการในเวียงกุมกามจัดซุ้มหม้อน้ำโบราณไว้หน้าบ้านและสถานที่ราชการเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนแสดงถึงความมีน้ำใจและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน
 - 7.3 โครงการจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้านเพื่ออนุรักษ์วงดนตรีพื้นเมืองไม่ให้สูญหาย ได้แก่ ซะล้อ ชิง กลอง ขลุ่ย เป็นต้น
 - 7.4 โครงการหน้าบ้านนำมอง รณรงค์ให้ชุมชนในเวียงกุมกามปลูกต้นไม้ไว้หน้าบ้าน และดูแลรักษาหน้าบ้านให้สะอาดอยู่เสมอ
 - 7.5 โครงการสืบวัฒนธรรม ดานสถาปัตยกรรม
 - 7.6 โครงการเปิดบ้านวัฒนธรรม-หัตถกรรม

นอกจากนี้แล้วยังมีหน่วยงานของกรมโยธาธิการและผังเมืองที่จะเข้ามาปรับปรุงสภาพถนนใน
 งานในพื้นที่เวียงกุมกาม เขตหมู่ที่ 1,2 และ 11 ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็น
 มาตรฐาน และในความคิดชอบของกรมชลประทาน จังหวัดเชียงใหม่ จะทำการขุดลอกทำความสะอาด
 คลองหรือลำเหมืองที่ไหลผ่านเวียงกุมกามโดยจะปรับปรุงให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น

นอกจากนี้แล้ว รัฐบาลเริ่มจริงจังกับการพัฒนาหมู่บ้าน OTOP ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (โครงการ
 หมู่ท่องเที่ยว (Tourism Village) โดยได้มอบหมายให้สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยว
 และกีฬาเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ โดยมีเป้าหมายให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเห็นวิถีชีวิตคนไทยและได้ชม
 สินค้า OTOP ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นเงินของนักท่องเที่ยวต่างประเทศให้ใช้จ่ายมากขึ้น และยังเป็น
 การส่งเสริมสินค้า OTOP เข้ากับการท่องเที่ยว สำหรับโครงการนำร่องการพัฒนาหมู่บ้าน OTOP ให้เป็นแหล่ง
 ท่องเที่ยวเส้นทางหนึ่ง คือ บ้านถวาย-สันกำแพง-เวียงกุมกาม ซึ่งแต่ละแห่งจะใช้เวลาเดินทางระหว่างกันเพียง
 1 ชั่วโมง เมื่อนำมาเชื่อมโยงกันจะคึงให้นักท่องเที่ยวอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มขึ้นอีก 1 วัน และยังสามารถ
 กระจายรายได้ไปยังบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งสถานที่ทั้ง 3 แห่งมีสินค้าและเนื้อหาที่น่าสนใจแตกต่างกันเมื่อรวมกันแล้วยังเป็น
 แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

คาดหมายว่าโครงการนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาเกิดขึ้นในเขตโบราณสถานเวียงกุมกาม ดังนี้

1. การจัดทำป้ายบอกทางจาก บ้านถวาย-เวียงกุมกาม-สันกำแพง
2. การจัดทำซุ้มทางเข้าเวียงกุมกาม 3 ซุ้ม (รูป 4.50 และ 4.51)
3. การปรับปรุงภูมิทัศน์เส้นทางเข้าเวียงกุมกาม
4. การจัดสร้างและปรับปรุงห้องน้ำที่วัดช้างค้ำ วัดหนานช้าง วัดเจดีย์เหลี่ยม และกุฎีป่าค่อม

รูป 4.50 ป้ายจุดเริ่มต้นที่วัดเจดีย์เหลี่ยม รูป 4.51 ป้ายจุดเริ่มต้นเข้าสู่เวียงกุมกามที่วัดเจดีย์เหลี่ยม

4. องค์การบริหารส่วนตำบล

เวียงกุมกามในพื้นที่ศึกษาอยู่ภายใต้เขตการปกครองท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นแล้ว พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาลจะมีบทบาทมากที่สุดในเขต โบราณสถานเวียงกุมกาม ทั้งนี้เนื่องจากมีโบราณสถานถึง 17 แห่ง ในเขต อบต. นี้ และเวียงกุมกามในพื้นที่ ศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ในเขต อบต. ท่าวังตาลมีพื้นที่ถึง 1.90 ตารางกิโลเมตร โดยบทบาทหน้าที่ของ อบต. ท่าวังตาล คือ การดูแลรักษาความสะอาด คัดหญ้า กำจัดวัชพืช และจัดจ้างคนงานดูแล โบราณสถานทุกแห่งในเขต อบต. ที่รับผิดชอบ

5. วัดช้างค้ำ

วัดช้างค้ำมีบทบาทโดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางและศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมในบริเวณ โบราณสถานเวียงกุมกาม โดยที่พระอธิการวิโรจ สันติกาโร เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ ได้ร่วมจัดทำโครงการ บูรณปฏิสังขรณ์วัดและสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยได้จัดทำบ้านจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนดั้งเดิม เพื่อ เป็นสถานที่แห่งศึกษาวัดชีวิตร ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนดั้งเดิม อีกทั้งยังใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การสาธิต และอบรมการทำขนมพื้นบ้าน การจักสานเครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ การ ทำผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว การสกัดน้ำมันมะพร้าว (แบบโบราณ) นอกจากนี้เจ้าอาวาสวัด ช้างค้ำยังมีส่วนร่วมในการเสนอกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม อาทิเช่น การจัดงานเลี้ยงขันโตกในบริเวณวัดช้าง ค้ำ นักท่องเที่ยวพร้อมกับการชมการแสดงชุดพื้นเมืองจากชาวบ้าน เป็นต้น

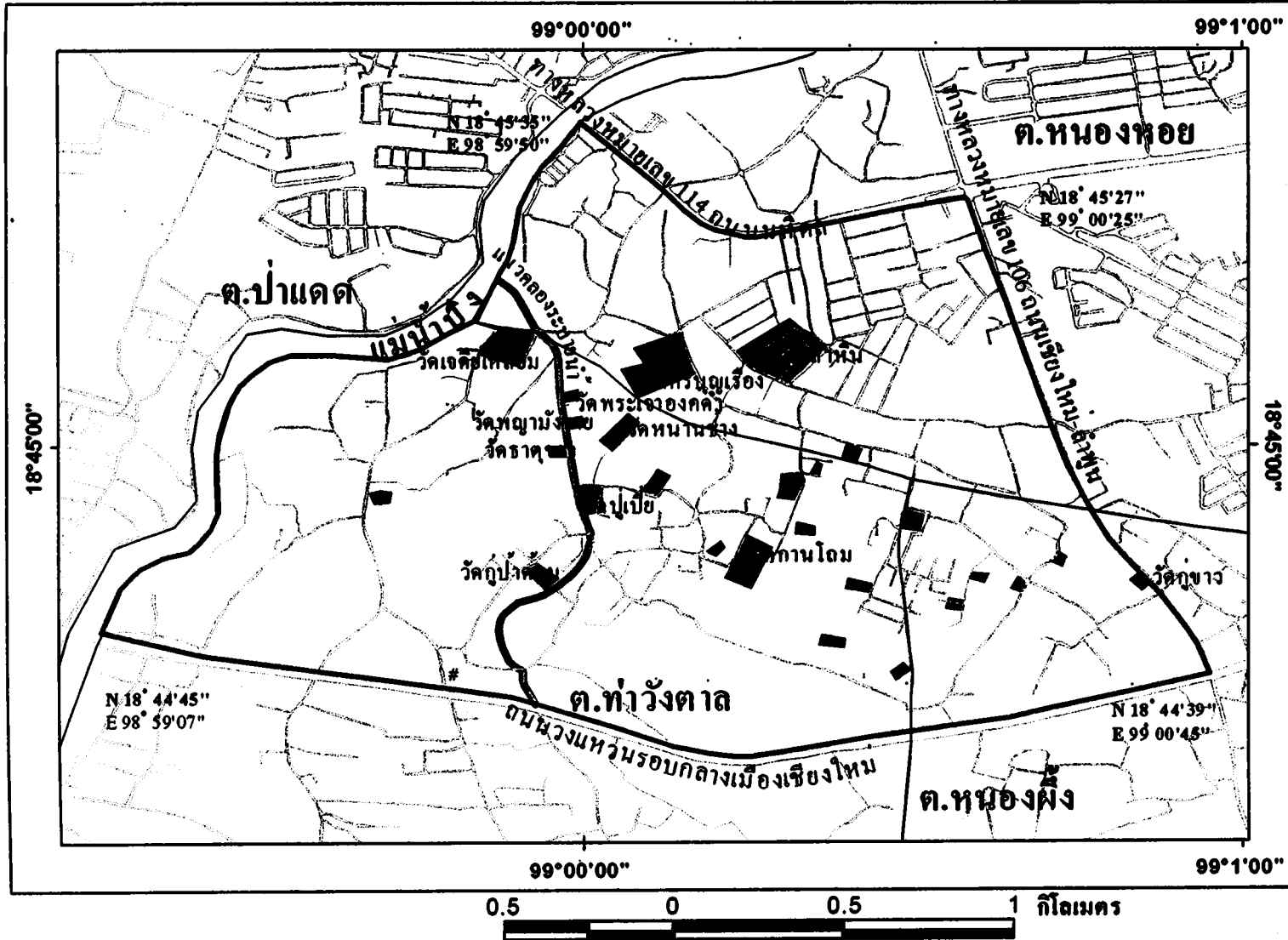
6. ชมรมรักเวียงกุมกาม

ชมรมรักเวียงกุมกามตั้งอยู่ที่ 23 หมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

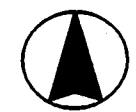
1. ประสานกับภาครัฐในการอนุรักษ์ ดูแลป้องกันความเสียหาย โบราณสถานเวียงกุมกาม
2. ช่วยดูแลรักษาความสะอาดบริเวณ โบราณสถานเวียงกุมกาม

การบริหารงานของชมรมรักเวียงกุมกามประกอบด้วย กรรมการ 9 คน โดยมาจากองค์การบริหาร ส่วนตำบลท่าวังตาล 2 คน และที่เหลือเป็นกรรมการที่มาจากชาวบ้านหมู่ 11 (บ้านช้างค้ำ) ปัจจุบันมี คุณ ประจักษ์ จันทร์แก้ว ซึ่งเป็นประธานสภา อบต. ท่าวังตาล ดำรงตำแหน่งประธานชมรมรักเวียงกุมกาม งานหลักที่ ชมรมรักเวียงกุมกามมีส่วนเกี่ยวข้อง คือ การรักษาความสะอาดในบริเวณโบราณสถานเวียงกุมกาม โครงการ บูรณปฏิสังขรณ์ (ขุดลอก-คาดคอนกรีต) ลำเหมืองกอม่วงความยาว 1.2 กิโลเมตร (รูป 4.52 และแผนที่ 4.2) ซึ่งในอดีต เป็นพื้นที่น้ำท่วมและถูกใช้เป็นที่ทิ้งขยะ ทั้งนี้เพราะเวียงกุมกามในอดีตเป็นพื้นที่ที่มีน้ำหล่อเลี้ยงก่อให้เกิดความสวยงาม และประชาชนในพื้นที่ยังได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในการเกษตรกรรม และพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ก็

แผนที่ 4.2 ลำเหมืองกอม่วง

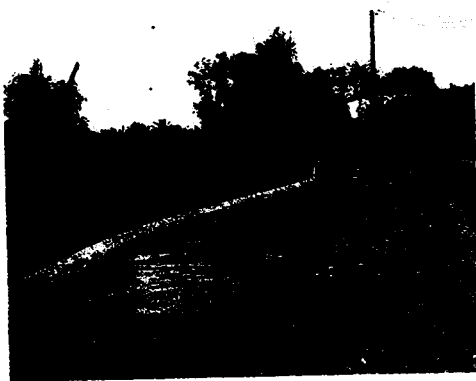

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
 - ถนน
 - ~ ลำเหมืองกอม่วง
 - ขอบเขตตำบล
 - พื้นที่ศึกษา
 - โบราณสถาน

งานที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์ให้คนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การรณรงค์ให้มีการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ เป็นต้น โดยที่จากการสัมภาษณ์คุณเกษมจันทร์ แก้วเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2547 และวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2547) ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็น และปัญหาอุปสรรคของชมรมรักเวียงกุมกาม สรุปได้ดังนี้

1. ชมรมรักเวียงกุมกามไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ดังนั้นจึงขาดงบประมาณในการพัฒนาในพื้นที่โบราณสถานเวียงกุมกามในนามของชมรมฯ
2. ชมรมไม่ได้รับการสนับสนุน ไม่มีบทบาทหรือได้รับการสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาอื่น ๆ ยกเว้นการรักษาความสะอาด
3. ชาวบ้านโดยเฉพาะบ้านช้างค้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนโบราณสถานในพื้นที่มากที่สุดน่าจะมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการดูแลโบราณสถานเวียงกุมกามมากขึ้น แม้ว่าทางอำเภอสารภีจะจัดให้มีการอบรมชาวบ้านเกี่ยวกับการดูแลโบราณสถานเวียงกุมกาม แต่บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการอบรมมักจะเป็นคนจากส่วนอื่นของอำเภอสารภี ไม่ใช่คนจากหมู่ 11 บ้านช้างค้ำ
4. ควรจะมีการจัดทำโครงการถนนคนเดินจากพิพิธภัณฑสถานและศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามไปยังวัดช้างค้ำรวมไปถึงตามแนวลำเหมืองกอม่วง
5. ควรจะมีการจัดทำโครงการถนนหน้าบ้าน โดยขอความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ปรับปรุงภูมิทัศน์หน้าบ้านให้ร่มรื่นประดับด้วยต้นไม้-ดอกไม้ จัดทำซุ้มหมอน้ำถาวรหน้าบ้าน จัดทำป้ายบอกระยะทางและป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณเวียงกุมกาม และสนับสนุนให้มีการค้าขายหน้าบ้าน เพื่อบริการนักท่องเที่ยว โดยอาจจะมีการประกวดความสวยงามในแต่ละปี

รูป 4.52 ลำเหมืองกอม่วง

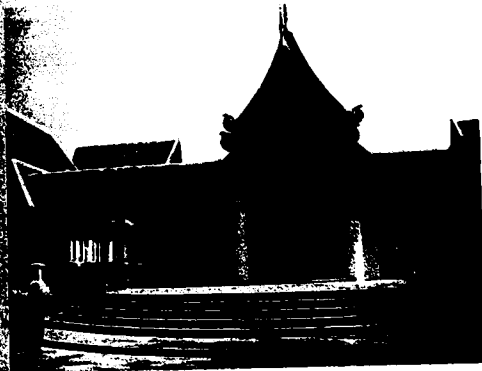
บริการทางการท่องเที่ยว

พิพิธภัณฑ์และศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม

ตั้งอยู่ริมถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่ เปิดทำการตั้งแต่วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2546

มีทั้งหมด ประกอบไปด้วยอาคารแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอาคารพิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวชมวิทัศน์ และข้อมูลประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกาม รวมไปถึงเป็นสถานที่จัดแสดง โบราณวัตถุจำลองที่พบในบริเวณเวียงกุมกาม ทั้งนี้เพื่อเป็นสถานที่ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่นักท่องเที่ยวก่อนเข้าไปเยี่ยมชมสถานที่จริง (รูป 4.53)
2. อาคารศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม เป็นสถานที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวติดต่อสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเวียงกุมกาม ในเรื่องของการติดต่อมัคคุเทศก์นำทาง การเช่าจักรยาน การใช้บริการรถราง รถม้า มีแผ่นพับข้อมูล-แผนที่ไว้บริการฟรี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (รูป 4.54)
3. กลุ่มอาคารร้านค้ามี 11 หลัง ไว้บริการเครื่องดื่มและสินค้าหัตถกรรมของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว (รูป 4.55)

รูป 4.53 อาคารพิพิธภัณฑ์

รูป 4.54 อาคารศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม

รูป 4.55 อาคารร้านค้าในบริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม

๓) นักอุตสาหกรรม

นักอุตสาหกรรมนำทางเที่ยวชมเวียงกุมกาม สามารถติดต่อได้ที่ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม โดยมีการบรรยายเป็นภาษาพื้นเมืองและภาษาอังกฤษ

๓) รตรางตัวอย่างเที่ยวชมเวียงกุมกาม

ปัจจุบันมีรตรางตัวอย่างบริการอยู่ 6 คัน (รูป 4.56 และ 4.57) รตรางตัวอย่างนั่งได้ประมาณ 25 คนต่อคัน คิดค่าบริการคนละ 15 บาท โดยจอดรอในบริเวณวัดกานโถม (ข้างค้ำ) บริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม และบริเวณวัดเจ็ยเหล็กียมให้บริการทุกวัน โดยมีนักอุตสาหกรรมบรรยายประจำรถ นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อรตรางตัวอย่างแบบเหมาคันได้ที่ศูนย์บริการท่องเที่ยวเวียงกุมกาม โดยคิดค่าบริการ ดังนี้

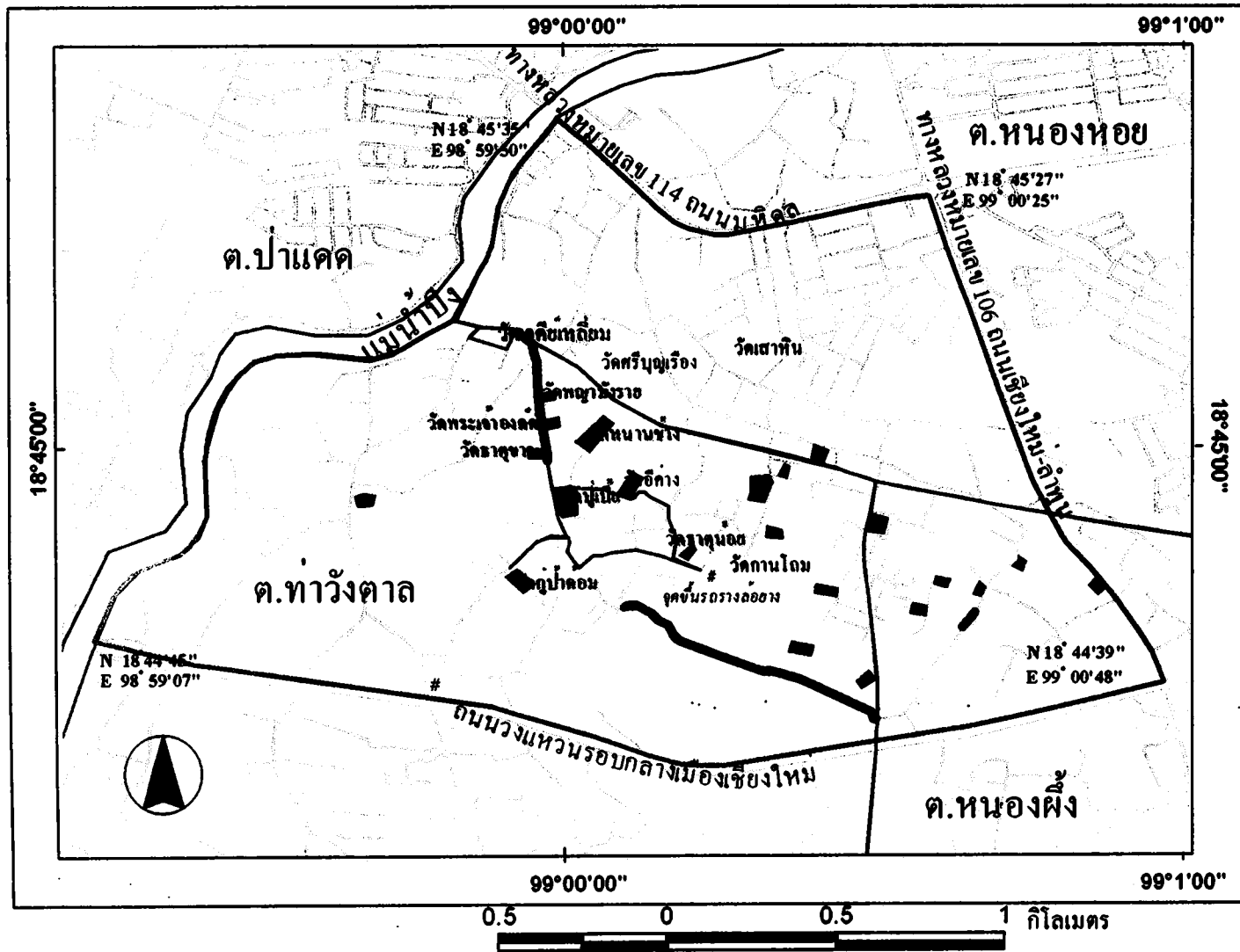
- ถ้ามีผู้โดยสาร น้อยกว่า 8 คน คิดค่าบริการ 250 บาท
- ถ้ามีผู้โดยสาร ไม่เกิน 15 คน คิดค่าบริการ 350 บาท
- ถ้ามีผู้โดยสาร มากกว่า 15 คน คิดค่าบริการ 400 บาท

โดยมีเส้นทางเดินรถผ่านไปยังโบราณสถานต่าง ๆ 10 แห่ง ดังนี้ วัดกานโถม (ข้างค้ำ) วัดธาตุน้อย วัดกุฎีค้อม วัดธาตุขาว วัดพระเจ้าองค์ค้ำ วัดพญามังราย วัดเจ็ยเหล็กียม วัดปู่เปี้ย วัดหนานช้าง วัดอิคอง และกลับไปยังวัดกานโถม (ข้างค้ำ) (แผนที่ 4.3) ใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 45 นาที

รูป 4.56 , 4.57 รตรางตัวอย่างเที่ยวชมเวียงกุมกาม

แผนที่ 4.3 เส้นทางเดินรถรางลอยฟ้า

- เขตผังเมืองเชียงใหม่
- พื้นที่ศึกษา
 - คำอธิบายสัญลักษณ์**
 - ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม
 - เส้นทางเดินรถรางลอยฟ้า
 - แนวกำแพงเมืองสันนิษฐานจากภาพถ่ายทางอากาศ
 - ถนน
 - โบราณสถานที่ยังใช้งานอยู่
 - โบราณสถานไม่มีการใช้งาน
 - ขอบเขตตำบล
 - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

บริการปั่นรอบเวียงกุมกาม คิดค่าได้ที่ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามและที่บริเวณวัดเจดีย์เหลี่ยม คิดค่าบริการ
ของคันละ 20 บาท โดยให้วางบัตรประจำตัวประชาชนไว้

๖) รถม้าที่ชาวชมเวียงกุมกาม ปัจจุบันมีรถม้าบริการอยู่ 9 คัน โดยทั้งหมดเป็นของชมรมรักเวียงกุมกาม รถม้า
บริการให้บริการที่วัดกานโถม (ข้างคำ) 6 คัน และที่วัดเจดีย์เหลี่ยม 3 คัน รถม้า 1 คัน บรรทุกผู้โดยสารได้ 4-6
คน คิดค่าบริการ 150.- บาทและจะหยุดชมโบราณสถานทั้ง 10 แห่ง ตามเส้นทางรถรางล้อยาง แต่สามารถหยุด
ในแต่ละจุดนานเท่าใดก็ได้ตามความพอใจของผู้โดยสาร (รูป 4.58)

รูป 4.58 รถม้าที่ชาวชมเวียงกุมกาม

๗) นั่งช้างที่ชาวชมเวียงกุมกาม มีช้าง 1 เชือก ให้บริการอยู่บริเวณวัดข้างคำ คิดค่าบริการ 2 คน
400 บาท ใช้เวลา 45 นาทีถึง 1 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีอาหารช้าง คือ กกล้วย อ้อย ไว้บริการให้นักท่องเที่ยวซื้อ
ชมช้างได้ด้วย (รูป 4.59)

รูป 4.59 บริการนั่งช้างที่ชาวชมเวียงกุมกาม

บ้านจำลองในวัดช้างค้ำ ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าประตูของวัด สร้างขึ้นโดยพระอธิการวิโรจน์ สันติการโ
 กวาวาสวัดช้างค้ำ ผู้ซึ่งสนใจในการศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งการอนุรักษ์
 แหล่งโบราณสถานเวียงกุมกาม จึงได้ก่อสร้าง "บ้านจำลอง" ขึ้นมาโดยจำลองบ้านโบราณแบบดั้งเดิม รวมทั้ง
 เครื่องใช้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อุปกรณ์เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตที่บ้านในชุมชนเวียงกุมกามในอดีตเคยใช้ให้
 คนในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแก่เยาวชน บุคคลที่สนใจศึกษาประวัติ
 ความเป็นมาของเวียงกุมกาม แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของล้านนาด้วย (รูป 4.60)

รูป 4.60 บ้านจำลอง

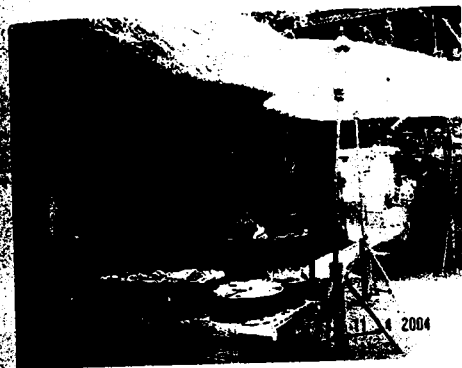
ในบริเวณบ้านจำลองช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดราชการยังจัดให้มีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม คือ
 ตลาดกุมกามในบรรยากาศตลาดโบราณ (ภาคหมั้วควัสม) มีการแต่งกายในชุดพื้นเมือง ขายอาหารพื้นเมือง
 แป้งกล้วยของไทย (มะตูม มะขาม มะพร้าว ลำไย กระจับ และมะขามป้อม) สินค้าพื้นเมือง เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้า
 ทอมือ ผลิตภัณฑ์จากกะลา เครื่องจักสาน เสื้อผ้าพื้นเมือง สาทอ-ไวน์ เครื่องประดับ ผลิตภัณฑ์แกะสลักไม้
 รวมไปถึงการสาธิตการทำของที่ระลึกจากกะลา เครื่องจักสานไม้ไผ่ การสาธิตการทำตุ้ง การบริการนวด-จับเส้น
 แผนโบราณ ไว้บริการให้นักท่องเที่ยวเดินชมแล้วซื้อสินค้า หรือซื้ออาหารไปนั่งรับประทานแบบขันโตกที่
 ทรบ้านได้จัดบริการไว้ให้ (รูป 4.61 - 4.64)

รูป 4.61 สินค้าพื้นเมือง

รูป 4.62 อาหารพื้นเมือง

รูป 4.63 ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก

รูป 4.64 บริการนวดแผนโบราณ

๘) ชนโคกชาวบ้าน หากต้องการบริโภคอาหารในรูปแบบของชนโคก พร้อมชมการแสดงฟ้อน สามารถติดต่อได้ที่วัดช้างค้ำ

๙) การแสดงดนตรีพื้นเมือง (วงสะล้อ ซอ ซึง) โดยนักเรียนบริเวณหน้าวัดธาตุขาว (รูป 4.65)

รูป 4.65 การแสดงดนตรีพื้นเมือง

โครงการการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นในบริเวณเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามในช่วงระหว่างปี 2545-2547

1. โครงการประชาสัมพันธ์ “เปิดประตูสู่เวียงกุมกาม นครโบราณใต้พิภพ” ดำเนินงานโดย องค์การมหาชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเอกชนที่สนับสนุน และภาคประชาชนที่ร่วมดำเนินการ เปิดประตูสู่ประตูประวัติศาสตร์เพื่อประชาสัมพันธ์ให้เวียงกุมกามเป็นที่รู้จักในหมู่ประชาชน ทั้งในฐานะเมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรล้านนา และในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ โดย องค์การมหาชนกิจกรรมประชาสัมพันธ์มาดำเนินการ โดยการสร้าง “รูปธรรม” เพื่อเป็นการ “ปลุกชีวิต” อันหมายถึงของเวียงกุมกาม ให้คืนกลับมาสู่การรับรู้ของมหาชน ซึ่งรูปธรรมแรกของการปลุกชีวิตก็คือ “การแต่งกายย้อนยุค” อันเป็น การชูปยย่อเรื่องราวของการสร้างและการล่มสลายเวียงกุมกามจากประวัติศาสตร์หลายร้อยปี โดยการเล่าเรื่องราวขนาดสั้นในชื่อเรื่อง “เมืองแก้ว ขวัญเกล้า เวียงกุมกาม” เมื่อวันที่ 18-19 มกราคม 2546 ที่ เชียงใหม่ได้รับทั้งความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ เข้าใจความสำคัญของสถานที่ เข้าใจความผูกพันของเวียงกุมกามของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชผู้สถาปนา และยังได้อรรรถสในการชมผ่านตัวละครที่เป็นนักแสดงมืออาชีพ ซึ่งการ แต่งกายย้อนยุค สี เสียง ครั้งนั้น ได้รับผลตอบรับที่น่าชื่นใจ เพราะไม่เพียงชุมชนโดยรอบ โบราณสถานจะเกิดความ รู้สึกตระหนักคุณค่า รักและหวงแหน โบราณสถานมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังทำให้ชื่อของ “เวียงกุมกาม” เริ่มเป็นที่รู้จักของคนและสนใจที่จะมาเยี่ยมชมมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นบทเริ่มต้นที่ชี้ชัดว่า วันนี้ “เวียงกุมกาม” เริ่มเป็นที่ รู้จักแล้วและมีประชาชนจำนวนมากที่อยากจะมาเยี่ยมชม “เวียงกุมกาม” เวียง โบราณใต้ดิน เวียงที่พญามังราย ผู้ทรงสร้างและปลูกหน่อบรรพบุรุษศาสนาไวบนแผ่นดินล้านนา ซึ่งสืบสานเป็นความศรัทธาอันลึกซึ้งในพุทธศาสนา เป็นหมู่ชาวล้านนามาจวบจนปัจจุบัน

2. รูปธรรมที่สองของการปลุกชีวิต ก็คือ กิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและพิธีกรรม ในชื่อ “ทศศรัทธา เวียงกุมกาม” ซึ่งเป็นกิจกรรมและพิธีกรรมที่ร่วมสืบสานวัฒนธรรมล้านนาที่ดำเนินการต่อเนื่องหลัง การปลุกชีวิต สี เสียง เพื่อต่อยอด “เวียงกุมกาม” ในมิติที่หลากหลายขึ้น นั่นก็คือ “เวียงกุมกาม” ครั้ง นี้ที่พญามังราย เคยเป็นเมืองแห่งขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเมืองแห่งศรัทธาในพุทธศาสนา เพราะแม้รัชสมัย พญามังรายในราชวงศ์มังรายก็ใส่ใจดูแล และทำนุบำรุงวัดวาอารามในเวียงกุมกามมาอย่างต่อเนื่อง การปลุก ชีวิต รูปธรรมที่สองนี้ จึงเป็นการต่อยอดถึงวิถีแห่งศรัทธาที่มีอยู่เดิมของชาวล้านนา ที่แสดงออกในรูปของ พิธีกรรมให้กลับคืนมาในเวียงกุมกาม โดยพิธีกรรมต่าง ๆ ได้กำหนดให้มีขึ้นในทุกวันอาทิตย์ตลอด 10 เดือน ในชื่อ “ทศศรัทธาเบิกฟ้าเวียงกุมกาม” ศรัทธาทั้งสิบของชาวล้านนาที่มีอยู่จริง โดยไม่มีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเพิ่ม แต่กลับดึงออกมาจากความศรัทธาและความเชื่อของชาวล้านนาเนื่องด้วย

2.1 พิธีกรรมที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนเป็น “พิธีกรรมจริง” โดยมีปุ้อจารย์และพ่อหนานชาว ล้านนาเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่ใช่แสดงหรือ “โชว์พิธีกรรม” พิธีกรรมที่เกิดขึ้น จึงเกิดจากศรัทธาของ

2.2 พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นใน “ทศศรัทธา เบิกฟ้าเวียงกุมกาม” 10 สัปดาห์ ตั้งแต่ 6 กุมภาพันธ์ - 6 เมษายน 2546) ล้วนเกิดจากคำแนะนำ และคำริของผู้นี้ ครูอาจารย์และปัญญาชนในท้องถิ่นที่ช่วยเลือกเนื้อและจิตวิญญาณล้านนา และหลายท่านก็เป็นครูบาอาจารย์ใน “โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” ซึ่งเป็นกลุ่มปัญญาชนที่ชาวเชียงใหม่ให้ความเคารพนับถือ และต้องการสืบสานพิธีกรรมโบราณที่สูญหายไปให้อยู่ในมโนสำนึกของกุลบุตร กุลธิดา เพราะแม้บางพิธีกรรมจะยังคงมีการดำเนินการอยู่ แต่ยังคงมีความถูกต้องตามขนบและริครอบล้านนา การดำเนินพิธีกรรมในเวียงกุมกาม จึงเน้นการประกอบพิธีกรรมที่ต้องเป็นแบบอย่างต่อไปโดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

เริ่ม สัปดาห์ที่ 1 “ขึ้นท้าวทั้งสี่ปลุกมวงคดจัดพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อบอกกล่าวและขอพรจากท้าวทั้งสี่ ซึ่งเป็นผู้ดูแลโลก 4 ทิศ ในการทำมวงคดต่าง ๆ พอสัปดาห์ที่ 2 พุทธเสด็จยลแควเวียงตามความเชื่อและพิธีกรรมที่อิงพระพุทธศาสนาของชาวล้านนาเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า สัปดาห์ที่ 3 มีการบวงสรวงมังรายผู้ทำ มีพิธีเช่น บวงสรวงพญามังราย ผู้สถาปนาวเวียงกุมกาม สัปดาห์ที่ 4 จัดออกขันนพพานูชาพระธาตุ เป็นบูชาพระพุทธเจ้าของชาวล้านนา โดยแห่ขบวน “ขันดอก” ทั้งคางมาก สัปดาห์ที่ 5 งานองอาจสล่าช่างที่ต่างนี่เป็นการเชิดขลุ่ยผลงานฝีมือช่างล้านนา ที่สร้างสรรค์งานศิลป์ได้อย่างประณีตบรรจง ดังคำานานจารึกว่า พญามังรายโปรดให้ช่างล้านนามายังเวียงกุมกาม โดยมีช่างเอกที่ชื่อ “กานโถม” เป็นผู้สร้างวัดกานโถมหรือวัดกานในปัจจุบัน นอกนั้นก็ยังมีช่างตุง (ตง) ช่างแด้ม (วาด) ช่างสาน ช่างแกะสลัก ช่างทำจ้อง (ร่ม) ช่างทำตุ้มเงิน และช่างทำเครื่องเงิน พอถึง สัปดาห์ที่ 6 ริครอบสร้างเวียงกุมกาม เป็นการแสดงแสง-เสียงชุดเล็กที่อิงราวเกี่ยวกับเวียงกุมกาม สัปดาห์ที่ 7 ร่ายคาบงามอาบแสงจันทร์ จัดพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์แห่งนักรบ เพื่อแสดงความสักการะต่อจิตวิญญาณที่แฝงในดาบในคืนเดือนเพ็ญ สัปดาห์ที่ 8 สีสันกุมกามนิมิต เป็นการแสดงแสง-เสียงในเรื่องราวเกี่ยวกับเวียงกุมกาม สัปดาห์ที่ 9 จาริดศักดิ์สิทธิ์แห่งวัฒนธรรม มิงงานปอยหลวงที่ชวนให้เห็นความงคงามของชาวล้านนากับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด และ สัปดาห์ที่ 10 มรดกล้ำค่าแห่งล้านนา ทศศรัทธาสุดท้ายที่เน้นย้ำความสำคัญของ “เวียงกุมกาม” ในฐานะเป็นมรดกล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งล้านนา โดยชวนประชาชนร่วมทำพิธีกรรมโบราณ “ทานเสาใจบ้านใจเมือง” ซึ่งเป็นการนำออกถึงความมุ่งมั่นที่จะรักษา “เวียงกุมกาม” ด้วยพิธี “ทานเสาใจบ้านใจเมือง” ที่บริเวณวัดหัวหนอง

2.3 พิธีกรรมที่ดำเนินการใน “ทศศรัทธาฯ” ไม่ได้ฝืนวิถีชีวิตของชาวเวียงกุมกาม ทางปฏิบัติในทุก ๆ พิธีกรรมกลับได้รับความร่วมมือจากชาวเวียงกุมกามและชาวอำเภอสารภีอย่างดียิ่ง อาทิ การแห่ขันนพพานหรือปูอาจารย์ซึ่งเป็นประชาชนในเวียงกุมกามมาร่วมประกอบพิธี “ขึ้นท้าวทั้งสี่” หรือแม้แต่การร่วมใจของชาวสารภี 12 ตำบลที่พร้อมใจกันอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จากตำบลของตนเองมาร่วมแห่หน้าพระ “พุทธเสด็จยลแควเวียง” ในเวียงกุมกามเมื่อวันอาทิตย์ที่ 9 กุมภาพันธ์ 2546 ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ประหลาด เพราะไม่เป็นเพียงความร่วมมือของประชาชน แต่สำหรับชาวสารภีนี้คือ “ความปิติ” ที่พวกเขาจะอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาอกรบไหว้วมาหลายชั่วอายุคนให้พุทธศาสนิกชนที่มาเวียงกุมกามได้สักการะเพื่อสิริมงคล

3. “การปลูกฝัง ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโบราณสถานอย่างถูกต้อง”

เวียงกุมกาม เป็นโบราณสถานที่อยู่ท่ามกลางชุมชน ไม่ใช่โบราณสถานที่ถูกรั้วรอบขอบชิดเป็นเมืองพิเศษ อยู่ในเวียงกุมกามอาศัยอยู่คู่กับโบราณมาหลายร้อยปี แต่โบราณสถานกลับขาดการดูแลอย่างเหมาะสม โบราณสถานบางแห่งถูกทำลายไปตามกาลเวลา แต่บางแห่งถูกทำลายเพราะฝีมือมนุษย์ผู้ขาดความละเอียดหรือความเข้าใจ เมื่อในข้อเท็จจริงไม่สามารถย้ายโบราณสถานออกจากประชาชน หรือย้ายประชาชนที่อาศัยอยู่กันโดยชัวอายุคนออกไปจากโบราณสถาน จะมีสิ่งใดที่คิดว่า “การปลูกฝัง ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับ โบราณสถานอย่างถูกต้อง” และสิ่งที่โครงการฯ ดำเนินการอยู่ก็คือบทเริ่มต้น และนำร่องชุมชนนำไปใช้เป็นแนวทางในอนาคต คือ

- 3.1 การตอบย้าถึงคุณค่าและปลูกจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดขึ้น โดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของโบราณสถานและสอดคล้องกับวิถีชุมชน เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยจักรยาน สามล้อ และรถม้า ชนโคกชาวบ้าน กาดหมั้วครัวหอม
- 3.2 การเรียนรู้แบบคู่ขนาน โดยกิจกรรมประชาสัมพันธ์ที่กำหนดขึ้นข้างต้น ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงขณะนี้ ชุมชนเวียงกุมกาม และประชาชนในอำเภอสารภีได้เข้าร่วมดำเนินการ ในทุกสัปดาห์ โดยเรียนรู้แนวทางการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจะนำปรับประยุกต์ใช้ในระยะเวลาสำหรับการรองรับผู้มาเยี่ยมชมเวียงกุมกามในอนาคต
- 3.2 ขณะเดียวกันกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในเวียงกุมกามในเวลานี้ ได้จุดประกายแห่งโอกาส โดยสร้างอาชีพใหม่ ๆ ที่มาจากการท่องเที่ยวให้กับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นรูปธรรมหนึ่งของการกระตุ้นเศรษฐกิจจากรากหญ้าเกิดขึ้น และคือคำตอบที่ชัดเจนยิ่งว่า “ความยั่งยืน” จะมาจากที่ใด เพราะเมื่อชุมชนตระหนักในคุณค่าเห็นประโยชน์จากการร่วมดูแลรักษาโบราณสถาน อันจะก่อเกิดอาชีพใหม่และสร้างรายได้เสริม ชุมชนที่อาศัยอยู่รายรอบ “เวียงกุมกาม” ก็คือคำตอบแห่ง “ยั่งยืน” ที่แท้จริง เพราะพวกเขาคือผู้ที่จะปกป้องดูแลโบราณสถานได้ดีที่สุดในระยะยาว

4. โครงการ “สืบศิลป์สถานศรัทธา สืบค่าเวียงกุมกาม” ดำเนินการโดยอำเภอสารภีร่วมกับองค์กรท้องถิ่น พร้อมทั้งองค์กรเอกชนในพื้นที่ จัดกิจกรรมตามโครงการ “สืบศิลป์สถานศรัทธา สืบค่าเวียงกุมกาม” ขึ้นเพื่อเป็นการดำเนินกิจกรรมเนื่องจากการจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ “เปิดประตูสู่เวียงกุมกาม นครโบราณได้พิภพ” และกิจกรรม “ทศศรัทธา เบิกฟ้า เวียงกุมกาม” โดยจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์ที่ 13 เมษายน ถึง 29 มิถุนายน 2546 โดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรม ดังนี้

- 4.1 จัดกิจกรรมการแสดงเชิงศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมชนโคก และกาดหมั้ว ณ บริเวณโบราณสถานวัดอี कांग รวมทั้งโบราณสถานในเวียงกุมกามตามความเหมาะสม

- 4.2 จัดกิจกรรมท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมด้วยการนำชมแหล่งโบราณสถาน แหล่งชุมชนวัฒนธรรม ตามเส้นทางรถจักรยาน โดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น โดยส่งเสริมทัวร์จักรยาน สามล้อถีบ รถม้า ช้าง ฯลฯ
- 4.3 จัดกิจกรรมทัศนศึกษาหมู่บ้านวัฒนธรรมชุมชนเวียงกุมกาม เปิดบ้านลานหัตถกรรมเพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ให้กับราษฎรอย่างยั่งยืน

สำหรับกิจกรรมที่จัดขึ้นตลอด 12 สัปดาห์ สรุปได้ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1 (13 เมษายน 2546) กิจกรรม “สืบสานอารีตศัทธิพิธี ประเพณีปีใหม่เมือง” จัดขึ้น

ให้เห็นความงดงามของประเพณีปีใหม่เมืองเหนือของล้านนาที่ผูกพันความเชื่อของชาวล้านนาอย่างลึกซึ้งระหว่างประชนกับวัดและสืบสานประเพณี เช่น ประเพณีแห่พระพุทธรูป แห่ไม้ค้ำเพื่อจะค้ำคั่นศรима (ไม้สาหร) จะได้อายุยืนยาว จากศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามไปที่หน้าหอพญามังราย วัดช้างค้ำ มีการประกวดเพื่อนเล้า การแสดงฟ้อนดาบ

สัปดาห์ที่ 2 (20 เมษายน 2546) กิจกรรม “สืบฮีตฮอยผ้อกอย ประเพณีฮีตฮอยเถาะคำหัว” เป็นกิจกรรมคำหัวผู้สูงอายุตามแบบพิธีกรรมโบราณ โดยเชิญตัวแทนผู้สูงอายุ ตำบลละ 2 คน ชาย 1 หญิง 1 เข้าร่วม โดยมีขบวนแห่จากวัดธาตุขาวไปวัดอิ้งก้าง พร้อมทั้งการแสดงขอพื้นเมือง และดนตรีพื้นเมือง (วงสะล้อซอ

สัปดาห์ที่ 3 (27 เมษายน 2546) กิจกรรม “ตามรอยพุทธบาท ประกาศเกียรติคำขุ่มเวียงกุมกาม” กิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการแสดงดนตรีและศิลปะพื้นบ้านของประชาชนและเยาวชน จัดประกวดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมของกลุ่มแม่บ้าน การประกวดขบวนพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงาน การตอบปัญหาธรรมะและการมอบรางวัล การแสดงพระธรรมเทศนาในหัวข้อประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม โดย พระครู สิริสุตาภิรมย์ (พระมหาศุภชัย สุทธิญาโณ) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุมุนี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สัปดาห์ที่ 4 (4 พฤษภาคม 2546) กิจกรรม “เครื่องจักสานสืบตำนานภูมิปัญญาท้องถิ่น” เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิตชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนาน ในการประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ สานไม้โบราณ ซึ่งควรเผยแพร่ให้ชนรุ่นหลังรับรู้โดยจัดนิทรรศการและการสาธิตการจักสานไม้ไผ่ ณ บริเวณกิจกรรมโบราณสถานวัดอิ้งก้าง พร้อมทั้งมีภาคครัว ชนโตกชาวบ้าน การแสดงดนตรีพื้นเมือง (สะล้อซอ ฟ้อน และการประกวดร้องเพลงคำเมือง

สัปดาห์ที่ 5 (11 พฤษภาคม 2546) กิจกรรม “สืบสานตำนานตุง” มีการจัดนิทรรศการตำนานตุง ณ บริเวณลานหัตถกรรม และการสาธิตการทำตุงในรูปแบบต่าง ๆ โดยให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการทำตุง มีการแสดง ฟ้อน และการแสดงดนตรีพื้นเมือง ภาคกุมกาม และขันโตก

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

สถาปัตยกรรมให้จัดกรรณที่ววมเวียงกุมกาม มีการประกวดกรรณโบราณ ๗ วดอ์ก้าง มีการแสดงเรจวัฒนธรรม เล่าเจ็ยก็้อมที่บริเวณกาดหมั้ว ในภาคกลางคีนมีการโชว์จุดบอกไฟดอกและปล่อยโคมไฟขึ้น

5. งานสงรณนำพระธาตวัก้างค้ำ จัดขึ้นเดือนสิงหาคม 2546

6. งานเคิน-วังการกุศล “เวียงกุมกาม มินิมารathon” จัดขึ้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2546

7. งานสงรณนำเจดีย์คู่ค้ำ วดเจดีย์เหลี่ยม จัดขึ้นระหว่าง 4-5 เมษายน 2547

8. งานสักการะท่อบุนมังรายมหาราช จัดเมื่อเดือนเมษายน 2547

9. งานกิจกรรม “เฮินหล้ามหาสงครามค้เวียงกุมกาม” ระหว่างวันที่ 2-15 เมษายน พ.ศ. 2547

รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และวัก้างค้ำ เวียงกุมกาม ทั้งนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์

- ประเพณีปีใหม่สงกรณค้
- ประเพณีขนทรายเข้าวัด
- ประเพณีคกค่างค

- ประเพณีก่อเจดีย์ทราย
- ประเพณีปล่อยนกปล่อยปลา
- ประเพณีสืบชะตาบ้านสืบชะตาดำเมือง
- ประเพณีไล่สังขาน
- ประเพณีสงฆ์น้ำพระ
- ประเพณีตานตุง
- ประเพณีคำหัว
- ประเพณีขึ้นท้าวทั้ง 4

โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้คือ

มรดกล้ำค่าแห่งล้านนา วันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2547 มีพิธีกรรมขึ้นท้าวทั้งสี่ ตามประเพณีบูชาฟ้า
และพระแก้วเจ้า เพื่อให้งานทำบุญอุทิศไปด้วยดี เพื่อบอกกล่าวถึงศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาช่วยปกป้องในการ
บุญ โดยตั้งขบวนแห่จากวัดหนานช้างสู่วัดช้างค้ำ

กิจกรรม ณ วัดหนานช้าง นครประวัติศาสตร์ เวียงกุมกาม วันที่ 3-9 เมษายน 2547 ตั้งแต่เวลา 09.00-
12.00 น.

- บ้านโบราณแสดงวิถีชีวิตชาวล้านนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- แสดงบรรยากาศแหล่งนคร โบราณได้พิภพ การแสดงศิลปะพื้นบ้านและการแสดงดนตรี
ล้านนา ณ จุดโบราณสถานวัดช้างค้ำ และจุดโบราณสถานวัดหนานช้าง
- การนวดแผนโบราณ ณ วัดหนานช้าง
- ทิวทัศน์ธรรมชาติ โดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ด้วยรถม้าและรถรางนำเที่ยว
- กาดกุมกามในบรรยากาศร่มรื่นออกม่วนใจ๋ ไหว้พระทำบุญสักการะพญามังราย สิ้นค้า
หัตถกรรมต่าง ๆ ในกาดหมั้วควัซอม ณ วัดช้างค้ำ จุดแรกของการพบโบราณสถานใน
เวียงกุมกาม

กิจกรรม ณ วัดช้างค้ำ ระหว่างวันที่ 2-15 เมษายน พ.ศ. 2547

วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2547 กิจกรรมพุทธเสด็จยถาเวียง

พิธีกรรมอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญของวัดในเวียงกุมกามขึ้นเสด็จ และเครื่องสักการะรูปขบวน มี
ธงชาติ ธงเสมา ชันแก้วทั้งสาม สลุงหลวง ชันคอกไม้ คนนุ่งขาวห่มขาว ขบวนพ็อนเล็บ พ็อนคาบ กลอง
ปี่ขลุ่ย กลองปี่จี่ เครื่องประ โคม คนตรีพื้นเมือง ในบรรยากาศแห่งนคร โบราณและวิถีชีวิตแบบล้านนา

วันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2547

สืบสานตำนานภูมิปัญญาท้องถิ่นจากพ่ออยู่แม่อยู่มาถ่ายทอดแก่ลูกหลาน เช่น การทำเครื่องสักการะ
ที่ หมากงุ้ม หมากเป็ง ดันผึ่ง ดันเทียน ดัดช่อ ดัดตุ้ง สักการะองค์พระเจดีย์ สักการะพญามังราย ดันโพธิ์
ในเมืองล้านนา กั้นข้าวขันโตก ในภาคเวียงกุมกาม ในบรรยากาศภาคห่มัวควัวหอม มีการประกวดกลองตี
และการฟ้อนน้อยโยยา ฟ้อนเจิง และฟ้อนดาบ

วันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2547 สืบสานตำนานเวียงกุมกามแหล่งวัฒนธรรมล้านนา

การประกวดโคมในบรรยากาศแบบล้านนากับการแสดงศิลปะฟ้อนรำ การแสดงดนตรีแบบล้านนา
การประกวดกลองปู่เจ้

วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2547 วันสังขานล่อง

พิธีทำบุญตักบาตรและสงเคราะห์ ขบวนแห่ไม้ค้ำ ซึ่งเป็นประเพณีในท้องถิ่นโดยนำไม้มาค้ำคันศร
พิธี เป็นการค้ำบูชาพระพุทธศาสนา การประกวดหุ่นน้อยแต่งกายพื้นเมือง

วันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547 วันเนา

การประกวดจ้อย ประกวดก่อกองเจดีย์ทราย ขบวนแห่ขันทรายเข้าวัดเด่นน้ำตกรานต์จากวัดหนาน
วัดช้างค้ำ

วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2547 วันพญาวัน

พิธีทำบุญตักบาตรขันข้าวให้บรรพบุรุษและญาติพี่น้อง ทำบุญตักบาตรปล่อยนกปล่อยปลา ฟังธรรม
โย้ทราย ขบวนแห่ควัวค้ำหัว จากวัดหนานช้างไปวัดช้างค้ำ

10. งานกิจกรรม “สืบศิลป์ ดินศรัทธา ตรงนำพระธาตุเจ้าเวียงกุมกาม” ระหว่างวันที่ 23-26

พฤษภาคม 2547 ณ วัดอิ๊ก้าง จัดโดยอำเภอสารภี คณะสงฆ์อำเภอสารภี พร้อมด้วยส่วนราชการ องค์กร
ท้องถิ่นส่วนท้องถิ่น และกำนันผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ กิจกรรมที่จัดขึ้นมุ่งเน้นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมทั้ง
อนุรักษ์แสดงวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาให้ปรากฏแก่สายตานักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชม

ที่สถานเวียงกุมกาม และนอกจากจะมีการแห่ขบวนที่แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณี ผู้เข้าเที่ยวชมยังจะ
ได้เห็นเข้าถึงบรรยากาศ พื้นเมืองล้านนาได้โดยการเข้าเที่ยวชมภาคกุมกาม (ภาคห่มัว) ชมการแสดงขอ
บิณฑบาต สวด สอ ซึ่ง การแสดงศิลปพื้นบ้าน ตลอดจนถึงอาหารขันโตกพื้นเมือง ซึ่งจัดไว้ ณ บริเวณลาน
โอบรอบโบราณสถานวัดอิ๊ก้าง รวมทั้งได้ชมและซื้อสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ของอำเภอสารภี ที่ตั้งจุด
จำหน่ายและสาธิตการผลิตไว้ ณ บริเวณลานกิจกรรมวัดหนานช้าง อีกด้วย โดยแต่ละวันมีกิจกรรม ดังนี้

วันที่ 23 พฤษภาคม 2547 กิจกรรม “พุทธศาสตร์ ธรรมทายาท คู่เวียงกุมกาม” ซึ่งเป็นการจำลอง
ขบวนประเพณีการบวชลูกแก้ว ตามพิธีกรรมโบราณ

วันที่ 24 พฤษภาคม 2547 กิจกรรม “ศึกลองหลวงปู่อา วันคาฟ้าดิน สืบสานศิลป์ เวียงกุมกาม” เป็น
การทดลองหลวงจากหัววัดต่าง ๆ ทั้งภายในอำเภอสารภี และอำเภออื่น ๆ ตลอดจนถึงหัววัดใกล้เคียงมาตี

ประกวดแข่งขันกัน และมีการประกวดแห่ขบวนบั้งไฟห่มีนลูกหนู และการแข่งขันจุดบั้งไฟห่มีนลูกหนู ซึ่งถือเป็นการละเล่นพื้นบ้านของล้านนา

วันที่ 25 พฤษภาคม 2547 กิจกรรม "ฉีกช้อนชุก อานุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น" เป็นการนำศิลปะการแสดงโลก ซึ่งนับวันจะหาได้ยาก มาแสดงเพื่อสืบสานมรดกไทย นอกจากนั้นยังมีขบวนแห่ลูกตุ้ม หมากเป้ง ดันเทียน ดันผึ้ง เพื่อแสดงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

วันที่ 26 พฤษภาคม 2547 กิจกรรม "สร้างน้ำพระธาตุเวียงกุมกาม" เป็นกิจกรรมทางศาสนาแสดงวัฒนธรรม ประเพณีของชาวล้านนา ซึ่งในเดือน 8 (เหนือ) แต่ละวัดจะทำการสร้างน้ำพระธาตุ เพื่อเป็นสิริมงคลชีวิต และเพื่อเป็นการทำบุญ บำรุงศาสนา โดยจะมีกิจกรรมการแห่พระพุทธรูป

"พระนอนป่าเก็ดดี" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำอำเภอ และขบวนแห่น้ำขมิ้น ส้มป่อย จากวัดต่าง ๆ ของแต่ละตำบล สำหรับนำไปสร้างน้ำพระนอนป่าเก็ดดี และพระธาตุวัดอิ้วก้าง

บทที่ 5

ทัศนคติและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนา เวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในการศึกษาเรื่องทัศนคติและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกาม
เป็นแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้แบ่งย่อยออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

- 5.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากร
- 5.2 ทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 5.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 5.4 ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยเศรษฐกิจ กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 5.5 ข้อเสนอแนะจากประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

5.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากร

ข้อมูลในส่วนนี้ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ภูมิลำเนาเดิม ระยะเวลาที่อยู่ใน
พื้นที่ และสถานที่ทำงาน ข้อมูลที่รวบรวมได้ในส่วนนี้ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาในรูปของการ
แจกแจงความถี่และการกระจายร้อยละ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 5.1 ดังนี้

ตาราง 5.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	71	35.5
หญิง	129	64.5
รวม	200	100.0
อายุ		
น้อยกว่า 29 ปี	40	20.0
30-59 ปี	125	62.5
60 ปีขึ้นไป	35	17.5
รวม	200	100.0

ตาราง 5.1 (ต่อ) ข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษาปีที่ 4	70	35.0
มัธยมศึกษาปีที่ 3	34	17.0
ปริญญาตรี	52	26.0
อื่น ๆ	44	22.0
รวม	200	100.0
อาชีพ		
รับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ	25	12.5
ค้าขาย	54	27.0
เกษตรกร	5	2.5
รับจ้างทั่วไป	40	20.0
แม่บ้าน	29	14.5
นักเรียน/นักศึกษา	19	9.5
อื่น ๆ	28	14.0
รวม	200	100.0
รายได้ต่อเดือน(บาท)		
น้อยกว่า 5,000	60	30.0
5,000 - 15,000	90	45.0
15,000 - 30,000	36	18.0
มากกว่า 30,000	14	7.0
รวม	200	100.0
ภูมิถิ่นกำเนิด		
เป็นคนในหมู่บ้าน	92	46.0
ย้ายมาจากที่อื่น	108	54.0
รวม	200	100.0
ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่นี้		
น้อยกว่า 5 ปี	30	15.0
5 - 10 ปี	23	11.5
10 - 15 ปี	22	11.0
มากกว่า 15 ปี	125	62.5
รวม	200	100.0
สถานที่ทำงาน		
ที่บ้าน	127	63.5
ที่อื่น	73	36.5
รวม	200	100.0

สถิติข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรในการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ ดังนี้

เพศ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 129 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 64.5 และเพศชายจำนวน 71 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 35.5 ทั้งนี้ ในช่วงเวลาที่ทำการสัมภาษณ์เป็นวันเสาร์ซึ่งหลายครอบครัวที่ท้อบ้านต้องออกไปทำงานนอกบ้านทำให้เหลือแต่ฝ่ายหญิงอยู่บ้าน

อายุ ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30-59 ปี จำนวน 125 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมาคือ อายุต่ำกว่า 29 ปี จำนวน 40 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 20.0 รองลงมาคือ อายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 35 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 17.5 จะเห็นได้ว่าประชาชนตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุในช่วงอายุในวัยทำงานซึ่งเป็นช่วงอายุที่มีภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัว และจะมีบทบาทที่สำคัญในครอบครัวในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว รวมไปถึงการมีอิทธิพลในการตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดทำขึ้น

ระดับการศึกษา ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 รองลงมาคือระดับอุดมศึกษาจำนวน 52 คน หรือร้อยละ 26.0 ระดับการศึกษาอื่น ๆ (เช่น ไม่ได้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 6 อนุปริญา ปวช. ปวศ.) จำนวน 44 คน หรือร้อยละ 22.0 และระดับมัธยมศึกษา จำนวน 34 คน หรือร้อยละ 17.0 สาเหตุที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาจเป็นเพราะในอดีตประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษามากนัก ประกอบกับการที่ประชาชนขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษาต่อ และข้อจำกัดในเรื่องการขยายโอกาสของทางการศึกษาของภาครัฐ

อาชีพ ประชากรตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบอาชีพค้าขายมากที่สุดคือ 54 คน หรือร้อยละ 27.0 รองลงมาคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 40 คน หรือร้อยละ 20.0 อาชีพแม่บ้าน 29 คนหรือร้อยละ 14.5 อาชีพอื่น ๆ (เช่น เข็มผ้า เสริมสวย เลี้ยงวัว ดูแลคนป่วย ปลุกต้นไม้ขาย ครูสอนเทนนิส ข้าราชการบำนาญ) จำนวน 28 คน หรือร้อยละ 14.0 อาชีพรับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 25 คน หรือร้อยละ 12.5 นักเรียนนักศึกษา จำนวน 19 คน หรือร้อยละ 9.5 และพบว่าอาชีพเกษตรกรกรรม มีจำนวนน้อยที่สุดคือ 5 คน หรือร้อยละ 2.5 เท่านั้น ในอดีตนั้นประชากรจะประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมมาก แต่ในปัจจุบันนี้สังคมในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นสาเหตุให้ประชาชนในพื้นที่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย มากขึ้น เพราะประชาชนมองว่าการเป็นเกษตรกรกรรมนั้นจะได้ผลตอบแทนน้อย รายได้ไม่แน่นอนไม่พอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นเพราะค่าครองชีพได้เพิ่มสูงขึ้นและการเกษตรกรรมนั้นต้องมีการลงทุนสูง ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปประกอบอาชีพอื่นที่ได้ผลตอบแทนสูงกว่า เช่น อาชีพรับจ้างและค้าขาย ทั้งนี้เพื่อออกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

รายได้ต่อเดือน ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 5,000-15,000 บาท จำนวน 90 คน หรือร้อยละ 45.0 รองลงมา คือ รายได้น้อยกว่า 5,000 บาท จำนวน 60 คน หรือร้อยละ 30.0 รายได้ระหว่าง 15,000-30,000 บาท จำนวน 36 คน หรือร้อยละ 18.0 และรายได้มากกว่า 30,000 บาท จำนวน 14 คน หรือร้อยละ 7.0

ภูมิลำเนาเดิม ประชากรส่วนใหญ่ย้ายมาจากที่อื่น จำนวน 108 คน หรือร้อยละ 54.0 และเป็นคนที่เกิดในหมู่บ้าน จำนวน 92 คน หรือร้อยละ 46.0 ซึ่งสัดส่วนนี้ก็ได้ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก หากประชากรเป็นคน

ที่ข้ามมาจากที่อื่นอาจมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานเวียงกุมกามส่งผลให้ไม่สนใจและไม่ใส่ใจในการพัฒนาเวียงกุมกามมากนัก

หากพิจารณาประชากรกลุ่มตัวอย่างเป็นรายหมู่บ้านจะพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างจากบ้านเจดีย์เหลี่ยมจะมีสัดส่วนของคนที่เกิดในหมู่บ้านมากที่สุด รองลงมาคือ บ้านช้างค้ำ บ้านป่าเปอะ บ้านหนองผึ่งเหนือ บ้านเสาหิน และบ้านศรีบุญเรืองตามลำดับ (ตาราง 5.2).

ตาราง 5.2 ภูมิลำเนาเดิมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง แยกตามหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	(หน่วย:ร้อยละ)	
	เป็นคนในหมู่บ้าน	ข้ามมาจากที่อื่น
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	62.5	37.5
บ้านป่าเปอะ	56.0	44.0
บ้านช้างค้ำ	58.2	41.8
บ้านศรีบุญเรือง	13.3	86.7
บ้านเสาหิน	30.0	70.0
บ้านหนองผึ่งเหนือ	50.0	50.0

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 15 ปี มากที่สุด จำนวน 125 คน หรือร้อยละ 62.5 รองลงมาคืออยู่ในพื้นที่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 30 คน หรือร้อยละ 15.0 และอยู่ในพื้นที่ 5-10 ปี และ 10-15 ปี มีจำนวนและสัดส่วนใกล้เคียงกันคือ 23 คน 22 คน หรือร้อยละ 11.5 และ 11.0 ตามลำดับ ซึ่งหากประชากรในท้องถิ่นมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นานจะมีความรู้สึกผูกพันหวงแหนในดินที่อยู่และมีความยินดี เต็มใจที่จะให้ความร่วมมือหากผู้นำชุมชนขอให้ร่วมมือหรือขอความช่วยเหลือ

นอกจากนี้แล้ว หากมีการแยกพิจารณาเป็นรายหมู่บ้านจะพบว่าประชากรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 15 ปี เรียงตามสัดส่วนร้อยละจากมากไปน้อยคือ บ้านเจดีย์เหลี่ยม รองลงมา คือ บ้านช้างค้ำ บ้านป่าเปอะ บ้านเสาหิน บ้านหนองผึ่งเหนือ และบ้านศรีบุญเรืองตามลำดับ ซึ่งตรงกันกับช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานก่อน พ.ศ. 2530 จะเกิดขึ้นบริเวณบ้านเจดีย์เหลี่ยม บ้านช้างค้ำ และบ้านป่าเปอะ ดังแสดงในตาราง 5.3

ตาราง 5.3 ระยะเวลาที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในพื้นที่นานกว่า 15 ปี โดยแยกตามหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ร้อยละ
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	82.5
บ้านป่าปออะ	68.0
บ้านช้างค้ำ	70.9
บ้านศรีบุญเรือง	30.0
บ้านเสาหิน	57.5
บ้านหนองฝิ่งเหนือ	40.0

สถานที่ทำงาน ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ทำงานอยู่ที่บ้านจำนวน 127 คน หรือร้อยละ 63.5 ที่เหลืออีก 73 คน หรือร้อยละ 36.5 ทำงานในพื้นที่อื่น สถานที่ทำงานเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนผูกพันกับถิ่นที่อยู่ หวงแหวนและมีส่วนในการตัดสินใจเข้าร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ หากพิจารณาเป็นรายหมู่บ้านพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีสัดส่วนเป็นร้อยละ ทำงานอยู่ที่บ้านมากที่สุด โดยเรียงจากมากไปน้อย คือ บ้านช้างค้ำ รองลงมาคือ บ้านเจดีย์เหลี่ยม บ้านศรีบุญเรือง บ้านหนองฝิ่งเหนือ บ้านป่าปออะ และบ้านเสาหิน ตามลำดับ (ตาราง 5.4)

ตาราง 5.4 สถานที่ทำงานของประชากรกลุ่มตัวอย่างแยกตามหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	หน่วย: ร้อยละ	
	ที่บ้าน	ที่อื่น
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	70.0	30.0
บ้านป่าปออะ	52.0	48.0
บ้านช้างค้ำ	74.5	25.5
บ้านศรีบุญเรือง	63.3	36.7
บ้านเสาหิน	50.0	50.0
บ้านหนองฝิ่งเหนือ	60.0	40.0

5.2 ทักษะคิดที่มีต่อการพัฒนาวิงงุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทักษะคิดของประชากรตัวอย่างที่มีต่อการพัฒนาวิงงุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแสดงไว้ในตาราง 5.5

ตาราง 5.5 ทักษะคิดของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการพัฒนาวิงงุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทักษะคิด	ความถี่	ร้อยละ
เห็นด้วย	192	96.0
ไม่เห็นด้วย	8	4.0
รวม	200	100.0

ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (เกือบทั้งหมด) เห็นด้วยกับการพัฒนาวิงงุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยที่มีทักษะคิดเห็นด้วยมาก จำนวน 137 คน หรือร้อยละ 71.4 เห็นด้วยปานกลาง จำนวน 54 คน หรือร้อยละ 28.1 และเห็นด้วยน้อย จำนวน 1 คน หรือร้อยละ 0.5 (ตาราง 5.6)

ตาราง 5.6 ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เห็นด้วยต่อการพัฒนาวิงงุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทักษะคิด	ความถี่	ร้อยละ
เห็นด้วยมาก (23 คะแนนขึ้นไป)	137	71.4
เห็นด้วยปานกลาง (12-22 คะแนน)	54	28.1
เห็นด้วยน้อย (1-11 คะแนน)	1	0.5
รวม	192	100.0
	$\bar{X} = 24.42$	S.D. = 4.15

ตาราง 5.7 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแยกเป็นหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ค่าเฉลี่ยของคะแนน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ตำบลท่าวังศาล		
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	25.15	3.53
บ้านป่าเปอะ	26.00	3.66
บ้านช้างค้ำ	24.28	3.34
ตำบลหนองหอย		
บ้านศรีบุญเรือง	23.53	4.88
บ้านเสาหิน	23.84	4.64
ตำบลหนองผึ้ง		
บ้านหนองผึ้งเหนือ	23.00	6.18

จากตาราง 5.7 เห็นได้ว่า ประชากรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในบ้านเจดีย์เหลี่ยม บ้านป่าเปอะ และบ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังศาล มีทัศนคติเห็นด้วยมากกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมากกว่าประชากรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในบ้านศรีบุญเรือง บ้านเสาหิน ตำบลหนองหอย และบ้านหนองผึ้งเหนือ ในตำบลหนองผึ้ง โดยดูจากค่าเฉลี่ยของคะแนน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่เวียงกุมกามส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลท่าวังศาล งบประมาณที่รัฐสนับสนุนในการพัฒนาเวียงกุมกามส่วนใหญ่จึงเน้นอยู่แต่บริเวณของพื้นที่ในเขตตำบลท่าวังศาลเป็นส่วนใหญ่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลท่าวังศาลจึงมีทัศนคติที่เห็นด้วยมากต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อที่จะได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ให้ดีขึ้น และทำให้ภายในพื้นที่ของตนเจริญขึ้นจากการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ตาราง 5.8 แสดงถึงเหตุผลที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเห็นด้วยมากต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าพัฒนาให้เวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลดีทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนและคนในชุมชน

ตาราง 5.8 เหตุผลที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเห็นด้วยมากต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
- ทำให้มีภรรยาเพิ่มฟู อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ไม่ให้สูญหาย	135	70.3
- ทำให้ชุมชนเจริญขึ้น เช่น มีการติดตั้งหลอดไฟเพิ่มขึ้น ความถนนหนทางเข้าหมู่บ้าน	132	68.7
- ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น	121	63.0
- ทำให้คนในชุมชนรักและหวงแหนสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น	120	62.5
- ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพและงานทำเพิ่มขึ้น	114	59.4
- ทำให้ชุมชนสะอาดขึ้น	107	55.7
- ทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจกัน ทำงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น	100	52.1
- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น	89	46.3
- ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในรูปของ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ	86	44.8
- ทำให้คนในชุมชน ไม่อพยพย้ายถิ่น ไปทำงานที่อื่น	67	34.9

สำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีทัศนคติไม่เห็นด้วยต่อการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีเพียง 8 คน ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนใหญ่จำนวน 6 คน (จากบ้านช้างค้ำ 4 คน และบ้านเสาทิน 2 คน) หรือร้อยละ 75.0 ไม่เห็นด้วยปานกลาง ส่วนที่เหลืออีก 2 คน (จากบ้านช้างค้ำ และบ้านหนองผึ้งเหนือบ้านละ 1 คน) หรือร้อยละ 25.0 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (ตาราง 5.9)

ตาราง 5.9 ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เห็นด้วยต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทัศนคติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เห็นด้วยมาก (17 คะแนนขึ้นไป)	2	25.0
ไม่เห็นด้วยปานกลาง	6	75.0
รวม	8	100.0
	$\bar{X} = 13.88$	S.D. = 3.00

ตาราง 5.10 แสดงถึงเหตุผลที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า การพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบ (ผลเสีย) ทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ ทำให้มีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียง ทำให้มีปัญหาการจราจรเพิ่มขึ้น ทำให้โบราณสถานทรุดโทรมและทำให้เกิดผลเสียทางสังคม คือ ทำให้วิถีความเป็นอยู่เดิมของคนในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป

ตาราง 5.10 เหตุผลที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
ทำให้ขยะเพิ่มขึ้น	6	75.0
ก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียง	4	50.0
ทำให้มีปัญหาการจราจรเพิ่มขึ้น	4	50.0
ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิมของคนในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป	4	50.0
ทำให้โบราณสถานทรุดโทรม	1	12.5

หากพิจารณาถึงอายุของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (ตาราง 5.11) จะพบว่าประชากรตัวอย่างที่มีช่วงอายุระหว่าง 30-59 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยทำงาน เห็นด้วยเป็นจำนวนถึง 122 คน หรือ ร้อยละ 61.0 กับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนประชากรตัวอย่างในช่วงอายุต่ำกว่า 29 ปี และ 60 ปีขึ้นไป เห็นด้วยในจำนวนและร้อยละที่เท่ากัน ในทางตรงกันข้ามประชากรตัวอย่างที่มีทัศนคติไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะมีอายุต่ำกว่า 29 ปี จำนวน 5 คน หรือร้อยละ 2.5 รองลงมาคือ กลุ่มประชากรในช่วงอายุ 30-59 ปี โดยที่ไม่มีประชากรตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวเลย

ตาราง 5.11 อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย: คน (ร้อยละ)

อายุ	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
ต่ำกว่า 29 ปี	35 (17.5)	5 (2.5)	40 (20.0)
30-59 ปี	122 (61.0)	3 (1.5)	125 (62.5)
60 ปีขึ้นไป	35 (17.5)	0 (0)	35 (17.5)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 68 คน หรือร้อยละ 34.0 เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว รองลงมาคือ กลุ่มที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน 50 คน หรือร้อยละ 25.0 อื่น ๆ ซึ่งได้แก่ ไม่ได้ศึกษา ปวช. ปวศ. อนุปริญญา จำนวน 41 คน หรือร้อยละ 20.5 และระดับมัธยมศึกษา จำนวน 33 คน หรือร้อยละ 16.5 (ตาราง 5.12)

ตาราง 5.12 ระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

ระดับการศึกษา	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
ประถมศึกษา	68 (34.0)	2 (1.0)	70 (35.0)
มัธยมศึกษา	33 (16.5)	1 (0.5)	34 (17.0)
อุดมศึกษา	50 (25.0)	2 (1.0)	52 (26.0)
อื่น ๆ	41 (20.5)	3 (1.5)	44 (22.0)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพค้าขายเห็นด้วยเป็นสัดส่วนสูงสุดคือ จำนวน 51 คน หรือร้อยละ 25.5 เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากน่าจะได้รับผลประโยชน์โดยตรง (รายได้) สูงขึ้น รองลงมาคือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ (เก็บค่าเช่าที่ดิน สวมสวย เลี้ยงวัว ดูแลคนป่วย ปลูกต้นไม้ขาย ครูสอนเทนนิส ช่างราชการบ้านอายุ อาชีพแม่บ้าน รับราชการ หรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ นักเรียน/นักศึกษา และเกษตรกรตามลำดับ (ตาราง 5.13)

ตาราง 5.13 อาชีพของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

อาชีพ	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
รับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ	24 (12.0)	1 (0.5)	25 (12.5)
ค้าขาย	51 (25.5)	3 (1.5)	54 (27.0)
เกษตรกร	5 (2.5)	0 (0.0)	5 (2.5)
รับจ้างทั่วไป	39 (19.5)	1 (1.5)	40 (20.0)
แม่บ้าน	27 (13.5)	2 (1.0)	29 (14.5)
นักเรียน/นักศึกษา	18 (14.0)	1 (0.5)	19 (9.5)
อื่น ๆ	28 (14.0)	0 (0.0)	28 (14.0)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ระหว่าง 5,000-15,000 บาท จำนวน 85 คน หรือร้อยละ 42.5 เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท จำนวน 58 คน หรือร้อยละ 29.0 กลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง 15,000-30,000 บาท จำนวน 35 คน หรือร้อยละ 17.5 และที่มีรายได้สูงกว่า 30,000 บาท จำนวน 14 คน หรือร้อยละ 7.0 (ตาราง 5.14)

ตาราง 5.14 รายได้ต่อเดือนของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

รายได้ต่อเดือน	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
น้อยกว่า 5,000 บาท	58 (29.0)	3 (1.0)	60 (30.0)
5,000 - 15,000 บาท	85 (42.5)	4 (2.5)	90 (45.0)
15,000 - 30,000 บาท	35 (17.5)	1 (0.5)	36 (18.0)
มากกว่า 30,000 บาท	14 (7.0)	0 (0.0)	14 (7.0)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ย้ายมาจากที่อื่นเป็นจำนวน 105 คน หรือร้อยละ 52.5 เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ตาราง 5.15) กลุ่มนี้แม้จะย้ายมาจากที่อื่นแต่ก็น่าจะคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดผลดีต่อตนเองและชุมชนที่คนอาศัยอยู่ ดังนั้นจึงเห็นด้วยกับการพัฒนา ส่วนกลุ่มที่เกิดในหมู่บ้าน 87 คน หรือร้อยละ 43.5 ที่มีความรู้สึกผูกพันหวงแหนถิ่นที่อยู่อาศัยคงคาดหวังผลดีที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ตาราง 5.15 ภูมิฐานะเดิมของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

ภูมิฐานะเดิม	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
เกิดในหมู่บ้าน	87 (43.5)	5 (2.5)	92 (46.0)
ย้ายมาจากที่อื่น	105 (52.5)	3 (1.5)	108 (54.0)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ยาวนานกว่า 15 ปี จำนวน 120 คน หรือร้อยละ 60.0 (ตาราง 5.16) เห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งคนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นเวลายาวนานย่อมจะรู้สึกผูกพันในถิ่นที่อยู่ และน่าจะคาดหวังว่าการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์และผลดีต่อท้องถิ่น

ตาราง 5.16 ระยะเวลาที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในพื้นที่กับทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

ระยะเวลาที่อาศัย	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
น้อยกว่า 5 ปี	29 (14.5)	1 (0.5)	30 (15.0)
5 - 10 ปี	22 (11.0)	1 (0.5)	23 (11.5)
10 - 15 ปี	21 (10.5)	1 (0.5)	22 (11.0)
มากกว่า 15 ปี	120 (60.0)	5 (2.5)	125 (62.5)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 122 คน หรือร้อยละ 61.0 ที่มีสถานที่ทำงานเป็นที่บ้าน มีทัศนคติเห็นด้วยกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยที่คาดว่าคนน่าจะได้รับผลดีจากการพัฒนาดังกล่าว โดยเฉพาะผลทางด้านเศรษฐกิจ สำหรับกลุ่มที่มีสถานที่ทำงานเป็นที่อื่นจำนวน 70 คน หรือร้อยละ 35.0 เห็นด้วยกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ตาราง 5.17)

ตาราง 5.17 สถานที่ทำงานของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

สถานที่ทำงาน	ทัศนคติของประชาชน		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
ที่บ้าน	122 (61.0)	5 (2.5)	127 (63.5)
ที่อื่น	70 (35.0)	3 (1.5)	73 (36.5)
รวม	192 (96.0)	8 (4.0)	200 (100.0)

5.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสอบถามประชากรตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใน 5 ด้านด้วยกัน คือ

1. การเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
2. การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
4. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ตาราง 5.18 แสดงความถี่ในการเข้าร่วมประชุมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 111 คน หรือร้อยละ 55.5 ไม่เคยมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมเลย เข้าร่วมประชุมเป็นครั้งคราว จำนวน 65 คน หรือร้อยละ 32.5 และเข้าร่วมประชุมทุกครั้งมีจำนวนน้อยที่สุด จำนวน 24 คน หรือร้อยละ 12.0 จะเห็นได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมทั้งนี้เพราะประชาชนบางส่วนไม่ได้มีภูมิลำเนาเดิมในพื้นที่นี้ และบางส่วนอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ไม่นานจึงทำให้ไม่มีความสนใจในเรื่องของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมากเท่าที่ควร ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็

มีอาชีพหลักที่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้หรือถ้าได้เข้าร่วมประชุมก็จะเป็นแค่บางครั้งบางคราวเท่านั้น และอาจจะไม่ได้รับแจ้งข่าวสารการประชุมอย่างทั่วถึง

ตาราง 5.18 การเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ความถี่ในการเข้าร่วมประชุม	ความถี่	ร้อยละ
เข้าร่วมประชุมทุกครั้ง	24	12.0
เข้าร่วมประชุมเป็นครั้งคราว	65	32.5
ไม่เข้าร่วมประชุมเลย	111	55.5
รวม	200	100.0

ตาราง 5.19 การเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแยกเป็นแต่ละหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ความถี่ในการเข้าร่วมประชุม					
	ร่วมประชุมทุกครั้ง		ร่วมประชุมเป็นครั้งคราว		ไม่เข้าประชุมเลย	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	8	20.0	22	55.0	10	25.0
บ้านป่าเปอะ	1	4.0	8	32.0	16	64.0
บ้านช้างค้ำ	14	25.5	25	45.5	16	29.1
บ้านศรีบุญเรือง	1	3.3	7	23.3	22	73.3
บ้านเสาหิน	0	0	3	7.5	37	92.5
บ้านหนองผึ่งเหนือ	0	0	0	0	10	100.0

จากตาราง 5.19 จะเห็นได้ว่าประชากรตัวอย่างในหมู่บ้านช้างค้ำจะมีส่วนร่วมมากที่สุดในการร่วมประชุมทุกครั้ง รองลงมาคือ บ้านเจดีย์เหลี่ยม ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านทั้งสองจะมีเขตโบราณสถานมากที่สุด ประชาชนจึงพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะคาดหวังว่าจะก่อให้เกิดผลดีต่อท้องถิ่น ในทางตรงกันข้ามหมู่บ้านที่ประชากรตัวอย่างไม่เข้าร่วมประชุมเลย คือ บ้านหนองผึ่งเหนือ รองลงมาคือ บ้านเสาหิน บ้านศรีบุญเรือง และบ้านป่าเปอะ

2. การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีการสอบถามประชากรตัวอย่างถึงการมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจใน 4 ประเด็นย่อย คือ

- 2.1 ร่วมเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 2.2 ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2.3 ร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมท่องเที่ยว
- 2.4 ร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนโยบาย

ท้องถิ่น

ผลการศึกษา มีดังนี้

จากตาราง 5.20 และ 5.21 เห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมน้อยในทุกประเด็นของการมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผนและการตัดสินใจ ในประเด็นของการร่วมเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนโยบายท้องถิ่น

ตาราง 5.20 การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
ร่วมเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจให้เป็นที่ แห่งท่องเที่ยว		
มีส่วนร่วมน้อย	122	61.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	44	22.0
มีส่วนร่วมมาก	34	17.0
รวม	200	100.0
ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว		
มีส่วนร่วมน้อย	140	70.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	38	19.0
มีส่วนร่วมมาก	22	11.0
รวม	200	100.0
ร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมท่องเที่ยว		
มีส่วนร่วมน้อย	137	68.5
มีส่วนร่วมปานกลาง	41	20.5
มีส่วนร่วมมาก	22	11.0
รวม	200	100.0
ร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยวให้เหมาะสม กับนโยบายท้องถิ่น		
มีส่วนร่วมน้อย	148	74.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	35	17.5
มีส่วนร่วมมาก	17	8.5
รวม	200	100.0

ตารางที่ 5.21 ทัศนคติที่มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
มีส่วนร่วมน้อย (1 – 5 คะแนน)	127	63.5
มีส่วนร่วมปานกลาง (6 – 10 คะแนน)	59	29.5
มีส่วนร่วมมาก (11 คะแนนขึ้นไป)	14	7.0
รวม	200	100.0
$\bar{X} = 5.74$		S.D = 2.46

จากตาราง 5.22 และ 5.23 เห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมน้อย ถึงมีส่วนร่วมปานกลาง ในทุกประเด็นของการมีส่วนร่วมในการลงทุนและดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นใน ประเด็นของการบริจาคเงินในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว บริจาควัสดุอุปกรณ์ในการ ร่วมพัฒนา ช่วยเหลือด้านแรงงาน ในการพัฒนา และเข้าร่วมดูแลผลประโยชน์ของชุมชน

ตาราง 5.22 การมีส่วนร่วมในการลงทุน และดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว แยกพิจารณาในแต่ละประเด็น

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
บริจาคเงินในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว		
มีส่วนร่วมน้อย	114	57.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	65	32.5
มีส่วนร่วมมาก	21	10.0
รวม	200	100.0
บริจาควัสดุอุปกรณ์ในการร่วมพัฒนา		
มีส่วนร่วมน้อย	123	61.5
มีส่วนร่วมปานกลาง	61	30.5
มีส่วนร่วมมาก	16	8.0
รวม	200	100.0
ช่วยเหลือด้านแรงงานในการพัฒนา		
มีส่วนร่วมน้อย	97	48.5
มีส่วนร่วมปานกลาง	55	27.5
มีส่วนร่วมมาก	48	24.0
รวม	200	100.0
เข้าร่วมดูแลผลประโยชน์ของชุมชน		
มีส่วนร่วมน้อย	114	57.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	51	25.5
มีส่วนร่วมมาก	35	17.5
รวม	200	100.0

ตาราง 5.23 สรุปการมีส่วนร่วมในการลงทุนและดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
มีส่วนร่วมน้อย (1 - 5 คะแนน)	85	42.5
มีส่วนร่วมปานกลาง (6 - 10 คะแนน)	106	53.0
มีส่วนร่วมมาก (11 คะแนนขึ้นไป)	9	4.5
รวม	200	100.0
$\bar{X} = 6.36$		S.D = 2.18

จากตาราง 5.24 และ 5.25 เห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมน้อย ถึงมีส่วนร่วมปานกลาง ในทุกประเด็นของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นในประเด็นของการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และ มาตรการที่ได้กำหนดไว้ เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น และเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหรือ คณะทำงาน

ตาราง 5.24 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แยกพิจารณาในแต่ละประเด็น

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และมาตรการที่ได้กำหนดไว้		
มีส่วนร่วมน้อย	68	34.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	77	38.5
มีส่วนร่วมมาก	55	27.5
รวม	200	100.0
เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น		
มีส่วนร่วมน้อย	78	39.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	75	37.5
มีส่วนร่วมมาก	47	23.5
รวม	200	100.0
ร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน		
มีส่วนร่วมน้อย	114	72.0
มีส่วนร่วมปานกลาง	37	18.5
มีส่วนร่วมมาก	19	9.5
รวม	200	100.0

ตาราง 5.25 สรุปการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
มีส่วนร่วมน้อย (1 - 5 คะแนน)	72	36.0
มีส่วนร่วมปานกลาง (6 - 10 คะแนน)	118	59.0
มีส่วนร่วมมาก (11 คะแนนขึ้นไป)	10	5.0
รวม	200	100.0
$\bar{x} = 5.15$		S.D = 1.69

จากตาราง 5.26 และ 5.27 เห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมน้อยในทุกประเด็นของการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ไม่ว่าจะเป็นในประเด็นการร่วมประเมินผลกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นในแต่ละครั้ง ร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรม และควบคุมกฎเกณฑ์และมาตรการด้านการท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด

ตาราง 5.26 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น

หัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
ร่วมประเมินผลกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นในแต่ละครั้ง		
มีส่วนร่วมน้อย	143	71.5
มีส่วนร่วมปานกลาง	42	21.0
มีส่วนร่วมมาก	15	7.5
รวม	200	100.0
ร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรม		
มีส่วนร่วมน้อย	137	68.5
มีส่วนร่วมปานกลาง	43	21.5
มีส่วนร่วมมาก	20	10.0
รวม	200	100.0
ควบคุมกฎเกณฑ์และมาตรการด้านการท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด		
มีส่วนร่วมน้อย	145	72.5
มีส่วนร่วมปานกลาง	40	20.0
มีส่วนร่วมมาก	15	7.5
รวม	200	100.0

ตาราง 5.27 สรุปการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
มีส่วนร่วมน้อย (1 - 4 คะแนน)	140	70.0
มีส่วนร่วมปานกลาง (5 - 8 คะแนน)	50	25.0
มีส่วนร่วมมาก (9 คะแนนขึ้นไป)	10	5.0
รวม	200	100.0
$\bar{X} = 4.12$ S.D = 1.74		

ตาราง 5.28 เป็นการสรุปการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน ซึ่งเห็นได้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมปานกลาง ในการมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการลงทุน และดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ตาราง 5.28 สรุปการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
มีส่วนร่วมน้อย (1 - 15 คะแนน)	40	20.0
มีส่วนร่วมปานกลาง (16 - 30 คะแนน)	135	67.5
มีส่วนร่วมมาก (31-42 คะแนนขึ้นไป)	25	12.5
รวม	200	100.0
$\bar{X} = 21.38$ S.D = 6.67		

หากพิจารณาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนของประชากรกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแยกเป็นแต่ละหมู่บ้านจะพบว่า ประชากรตัวอย่างในบ้านเจดีย์เหลี่ยมและบ้านช้างค้ำจะมีส่วนร่วมในการพัฒนามากกว่าบ้านป่าเปอะ บ้านหนองผึ่งเหนือ บ้านศรีบุญเรือง และบ้านเสาหิน ทั้งนี้เนื่องจากมีค่าเฉลี่ยของคะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของทั้ง 6 หมู่บ้าน (ตาราง 5.29) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ โบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ของบ้านเจดีย์เหลี่ยมและบ้านช้างค้ำ ทำให้ประชาชนจากหมู่บ้านทั้งสองมีโอกาสที่จะได้รับผลค้ำบวกรจากการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว และประชาชนจากหมู่บ้านทั้งสองนี้น่าจะเต็มใจที่จะช่วยพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว หากมีการร้องขอความร่วมมือและมีการแจ้งหรือบอกกล่าวไว้ล่วงหน้า

ตาราง 5.29 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ในการพัฒนาวิงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว แยกเป็นบ้าน

หมู่บ้าน	ค่าเฉลี่ยของคะแนน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
บ้านเจดีย์เหลี่ยม	26.10	6.89
บ้านป่าเปอะ	20.72	7.28
บ้านช้างค้ำ	22.75	6.12
บ้านศรีบุญเรือง	18.80	4.31
บ้านเสาทิน	17.70	5.55
บ้านหนองผึ่งเหนือ	19.10	4.25
รวม	21.38	6.67

หากพิจารณาถึงอายุของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ตาราง 5.30) จะพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมมากและปานกลางจะมีช่วงอายุระหว่าง 30-59 ปี โดยมีจำนวน 20 คน หรือร้อยละ 10.0 และ 82 คน หรือร้อยละ 41.0 ตามลำดับ ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นกลุ่มอายุที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจมากที่สุดในช่วงวัยนี้เพราะมีช่วงอายุอยู่ในวัยทำงาน

ตาราง 5.30 อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย: คน (ร้อยละ)

อายุ	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
ต่ำกว่า 29 ปี	12 (6.0)	26 (13.0)	2 (1.0)	40 (20.0)
30 - 59 ปี	23 (11.5)	82 (41.0)	20 (10.0)	125 (62.5)
60 ปีขึ้นไป	5 (2.5)	27 (13.5)	3 (1.5)	35 (17.5)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีส่วนร่วมระดับปานกลางถึงมาก ในการพัฒนาวิงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะน่าจะคาดหวังถึงผลดีที่ตน ครอบครัว ชุมชนจะได้รับจากการพัฒนา ส่วนกลุ่มที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษามีส่วนร่วมน้อยในการพัฒนาวิงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ตาราง 5.31)

ตาราง 5.31 ระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกาม เป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

ระดับการศึกษา	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
ประถมศึกษา	11 (5.5)	47 (23.5)	12 (6.0)	70 (35.0)
มัธยมศึกษา	7 (3.5)	21 (10.5)	6 (3.0)	34 (17.0)
อุดมศึกษา	12 (6.0)	36 (18.0)	4 (2.0)	52 (26.0)
อื่น ๆ	10 (5.0)	31 (15.5)	3 (1.5)	44 (22.0)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมมากในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปจำนวน 11 คน หรือร้อยละ 5.5 ส่วนกลุ่มที่มีส่วนร่วมปานกลางจะประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 35 คนหรือร้อยละ 17.5 ซึ่งอาจจะเป็นเพราะประชาชนในกลุ่มอาชีพทั้งสองคาดหวังว่าการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มรายได้แก่คนและชุมชน (ตาราง 5.32)

ตาราง 5.32 อาชีพของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย: คน (ร้อยละ)

อาชีพ	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วม น้อย	มีส่วนร่วม ปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
รับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ	6 (3.0)	18 (9.0)	1 (0.5)	25 (12.5)
ค้าขาย	14 (7.0)	35 (17.5)	5 (2.5)	54 (27.0)
เกษตรกร	1 (0.5)	3 (1.5)	1 (0.5)	5 (2.5)
รับจ้างทั่วไป	3 (1.5)	26 (13.0)	11 (5.5)	40 (20.0)
แม่บ้าน	5 (2.5)	21 (10.5)	3 (1.5)	29 (14.5)
นักเรียน/นักศึกษา	5 (2.5)	13 (6.5)	1 (0.5)	19 (9.5)
อื่น ๆ	6 (3.0)	19 (9.5)	3 (1.5)	28 (14.0)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้เดือนน้อยกว่า 5,000 บาท และรายได้ระหว่าง 5,000-15,000 จะมีส่วนร่วมมากในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ในจำนวนเท่ากันคือ 10 คน หรือร้อยละ 5.0 ซึ่งในกลุ่มหลังนี้จะมีส่วนร่วมปานกลางและน้อยเป็นสัดส่วนมากที่สุด (ตาราง 5.33)

ตาราง 5.33 รายได้ต่อเดือนของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

รายได้ต่อเดือน	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
น้อยกว่า 5,000 บาท	11 (5.5)	39 (19.5)	10 (5.0)	60 (30.0)
5,000 - 15,000 บาท	20 (10.0)	60 (30.0)	10 (5.0)	90 (45.0)
15,000 - 30,000 บาท	8 (4.0)	25 (12.5)	3 (1.5)	36 (18.0)
มากกว่า 30,000 บาท	1 (0.5)	11 (5.5)	2 (1.0)	14 (7.0)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200(100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เกิดในหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมมากถึงปานกลางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ย้ายมาจากที่อื่นจะมีส่วนร่วมน้อยถึงปานกลาง ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนที่เกิดในหมู่บ้านซึ่งมีความผูกพันกับถิ่นที่อยู่อาศัย คาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดประโยชน์และนำมาซึ่งการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านแก่ชุมชน (ตาราง 5.34)

ตาราง 5.34 ภูมิลำเนาเดิมของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

ภูมิลำเนาเดิม	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
เกิดในหมู่บ้าน	13 (6.5)	62 (31.0)	17 (8.5)	92 (46.0)
ย้ายมาจากที่อื่น	27 (13.5)	73 (36.5)	8 (4.0)	108 (54.0)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200 (100.0)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในพื้นที่นานกว่า 15 ปี จะมีส่วนร่วมมาก ปานกลาง น้อยในการพัฒนาเวียงกุมกาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าอีกสามกลุ่มที่เหลือ (ตาราง 5.35) ซึ่งประชากรในท้องถิ่นที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในพื้นที่นานจะมีความรู้สึกผูกพันหวงแหนในถิ่นที่อยู่ และมีความยินดีและเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ตาราง 5.35 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

ระยะเวลาที่อาศัย	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
น้อยกว่า 5 ปี	13 (6.5)	13 (6.5)	4 (2.0)	30 (15.0)
5 - 10 ปี	5 (2.5)	16 (8.0)	2 (1.0)	23 (11.5)
10 - 15 ปี	6 (3.0)	15 (7.5)	1 (0.5)	22 (11.0)
มากกว่า 15 ปี	16 (8.0)	91 (45.5)	18 (9.0)	125 (62.5)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200 (100.0)

ตาราง 5.36 แสดงให้เห็นว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานที่ทำงานที่บ้านจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มที่ทำงานในพื้นที่อื่น

ตาราง 5.36 สถานที่ทำงานของประชากรกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

หน่วย : คน (ร้อยละ)

สถานที่ทำงาน	การมีส่วนร่วมของประชาชน			รวม
	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก	
บ้าน	23 (12.0)	84 (42.0)	19 (9.5)	127 (63.5)
อื่น	16 (8.0)	51 (25.5)	6 (3.0)	73 (36.5)
รวม	40 (20.0)	135 (67.5)	25 (12.5)	200 (100.0)

5.4 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

การศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยได้เปรียบเทียบตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจอันประกอบไปด้วย ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ภูมิฐานะเดิม อาชีพ และรายได้ต่อเดือน สามารถสรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเปรียบเทียบตามระดับการศึกษา ได้แสดงไว้ในตาราง 5.37 ซึ่งโดยภาพรวมพบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ไม่มีผลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ (SIG) ที่ได้มีค่ามากกว่า 0.05 หากแยกพิจารณาการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนแล้ว พบว่าประชากรตัวอย่างมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การตัดสินใจ การลงทุน และการได้รับผลประโยชน์ การร่วมลงมือปฏิบัติ และการติดตามประเมินผลไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา มีความเห็นว่าควรให้ผู้ที่มีการศึกษาที่สูงกว่าคนเป็นผู้ดำเนินการเพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ และมีความคิดที่ดีกว่าน่าจะจะสามารถคิดและวางแผนที่จะพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดีกว่า

และหากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่มตัวอย่างโดยจำแนกเป็นรายหมู่บ้านตามระดับการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันไม่ได้ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม (ตาราง 1-6 แสดงไว้ในภาคผนวก ก)

ตาราง 5.37 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษา

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและ การตัดสินใจ	3	196	29.879	1,176.583	9.966	6.003	1.660	0.177
การกองทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	196	20.040	924.040	6.680	4.714	1.417	0.239
การลงมือ ปฏิบัติ	3	196	8.248	561.947	2.749	2.867	0.959	0.413
การติดตาม และ ประเมินผล	3	196	7.703	594.172	2.568	3.031	0.847	0.470
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	196	209.855	8,637.265	69.952	44.068	1.587	0.194

การศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดย
 จำแนกตามอาชีพ แสดงไว้ในตาราง 5.38 พบว่าค่าสถิติในภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่ม
 ตัวอย่างในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ประชาชนที่มี
 อาชีพที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนกัน และหากแยก
 ทิศทางการมีส่วนร่วมเป็นแต่ละขั้นตอน พบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เป็น
 เพราะประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและรับจ้าง จากเดิมที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็
 ต้องพลิกหันตนเองไปสู่อาชีพอื่นที่จะช่วยยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้น นอกจากนั้นแล้ว
 การมีงานประจำทำให้ไม่มีเวลาเข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามประชาชนในท้องถิ่น
 น่าจะยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วม หากได้รับแรงจูงใจ และหากผู้นำชุมชนขอความร่วมมือ

หากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกเป็นรายหมู่บ้านตามอาชีพ พบว่าในภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ประชาชนที่มีอาชีพที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนกัน และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละชั้นคอนของการมีส่วนร่วม พบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกัน (ตาราง 7-12-แสดงไว้ในภาคผนวก ค)

ตาราง 5.38 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและ การตัดสินใจ	6	193	42.503	1,163.977	7.084	6.031	1.175	0.321
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	6	193	44.130	899.950	7.355	4.663	1.577	0.156
การลงมือ ปฏิบัติ	6	193	14.432	555.763	2.405	2.880	0.835	0.544
การติดตาม และ ประเมินผล	6	193	16.195	585.680	2.699	3.035	0.889	0.504
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง ห้าตอน	6	193	356.771	8,490.349	59.462	43.991	1.352	0.236

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชากรตัวอย่างในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดย
 จําแนกตามรายได้ แสดงไว้ในตาราง 5.39 ซึ่งโดยภาพรวมพบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้แตกต่างกัน
 มีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งประชาชนต่างมีส่วนร่วมน้อยเหมือนกัน หากแยก
 พิจารณาการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน แล้วพบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้
 อาจเป็นเพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้คาดหวัง กับรายได้ที่จะเพิ่มขึ้นจากการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็น
 แหล่งท่องเที่ยวเพราะปัจจุบันผลประโยชน์ยังกระจุกตัวอยู่ในคนบางกลุ่มไม่ได้กระจายทั่วทั้งชุมชน และไม่
 สามารถคาดเดาได้ว่าหากทำการลงทุนในกิจกรรมใดแล้วผลตอบแทนที่จะได้รับจากการลงทุนนั้น จะได้
 เท่ากับทุนที่เสียไปหรือไม่

หากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยจําแนกเป็นรายหมู่บ้านตามรายได้
 พบว่าในภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง
 ท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ประชาชนที่มีรายได้ที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการ
 พัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนกัน และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละขั้นตอนของการมี
 ส่วนร่วมพบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกัน (ตาราง 13-18 แสดงไว้ในภาคผนวก ค)

ตาราง 5.39 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจําแนกตามรายได้ต่อเดือน

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและ การตัดสินใจ	3	196	19.734	1,186.746	6.578	6.055	1.086	0.356
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	196	17.921	926.159	5.974	4.725	1.264	0.288
การลงมือ ปฏิบัติ	3	196	1.511	568.684	0.504	2.901	1.174	0.914
การติดตาม และ ประเมินผล	3	196	2.724	599.151	0.908	3.057	0.297	0.827
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	196	111.241	8,735.879	37.080	44.571	0.832	0.478

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวโดยจําแนกตามภูมิลานาเดิมได้แสดงไว้ในตาราง 5.40 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนที่มีภูมิลานาที่
ต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญและใน
ขั้นตอนของการคิด การวางแผน การตัดสินใจ การลงทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ การติดตามและประเมินผล
มีความ

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นในขั้นตอนการลงปฏิบัติที่ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
โดยที่ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากถิ่นอื่นซึ่งอาจจะมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของ
โบราณสถานเวียงกุมกามส่งผลให้ไม่สนใจและไม่ใส่ใจในการให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนา

เวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ชวามากนัก ซึ่งจะแตกต่างจากคนที่มีภูมิสำเนาเดิมข้อมให้ความสำคัญและอยากให้มีการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อมีการพัฒนาเกิดขึ้นก็จะทำให้ความเจริญเข้ามาสู่ท้องถิ่นมากขึ้น

หากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำแนกเป็นรายหมู่บ้านตามภูมิสำเนา พบว่า ประชาชนที่มีภูมิสำเนาที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ หรือประชาชนที่มีภูมิสำเนาแตกต่างกันไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ (ตาราง 19-24 แสดงไว้ในภาคผนวก ก)

ตาราง 5.40 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิสำเนาเดิม

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและ การตัดสินใจ	1	198	48.172	1,158.308	48.172	5.850	8.234	0.005
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	198	20.458	923.622	20.458	4.665	4.386	0.038
การลงมือ ปฏิบัติ	1	198	10.409	559.786	10.409	2.827	3.682	0.056
การติดตาม และ ประเมินผล	1	198	18.725	583.150	18.725	2.945	6.358	0.012
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	198	361.649	8,485.471	361.649	42.856	8.439	0.004

การศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวิงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
 จำนวนตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้แสดงไว้ในตาราง 5.41 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างที่มี
 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาวิงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่แตกต่าง
 กันในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญหรือประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน
 ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่
 ที่มานานย่อมมีความผูกพันกับพื้นที่นั้น ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ และ
 พร้อมทั้งจะช่วยเหลือและให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น แต่ต้องขึ้นอยู่กับกำลัง
 ความสามารถเท่าที่จะทำได้ โดยต้องคำนึงถึงเวลาและ โอกาสที่เหมาะสมด้วย

หากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิงกุมกามให้เป็นแหล่ง
 ท่องเที่ยวจำแนกเป็นรายหมู่บ้านตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ พบว่า ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ใน
 พื้นที่ที่ต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาวิงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่แตกต่างกันในทุกขั้นตอนของ
 การมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญหรือประชาชนที่มีระยะเวลาดำรงชีพต่างกัน ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น
 ที่มีต่อการพัฒนาวิงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (ตาราง 25-30 แสดงไว้ในภาคผนวก ค)

ตาราง 5.41 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจําแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและ การตัดสินใจ	3	196	21.552	1,184.928	7.184	6.046	1.188	0.315
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	196	25.271	918.809	8.424	4.688	1.797	0.149
การลงมือ ปฏิบัติ	3	196	20.756	549.439	6.919	2.803	2.468	0.063
การติดตาม และ ประเมินผล	3	196	13.473	588.402	4.491	3.002	1.496	0.217
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง ห้าตอน	3	196	271.689	8,575.431	90.563	43.752	2.070	0.106

5.5 ข้อเสนอแนะจากประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยแยกเป็นรายหมู่บ้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

บ้านเจดีย์เหลี่ยม

1. สนับสนุนให้ชุมชนในท้องถิ่นมีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
2. ป้องกันไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาทำธุรกิจเอาเปรียบคนในท้องถิ่น โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืนของโบราณสถาน มุ่งเน้นการค้ากำไรเกินควร และสร้างความแตกแยกให้กับคนในท้องถิ่น
3. สนับสนุนให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
4. ให้มีการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์เพื่อป้องกันมิให้โบราณสถานทรุดโทรมและถูกทำลายลง
5. ปรับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่เป็น โบราณสถานต่าง ๆ ที่มีความสวยงาม ไม่ปล่อยให้ร้างหรือมีหญ้าขึ้นรกรุงรัง
6. ให้มีการจัดตั้งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การคิดไฟฟ้าไว้ตามถนนหนทางเข้าชมแหล่งโบราณสถานเพื่อความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การคิดค่าน้ำประปา การจัดเก็บขยะที่ถูกต้องเหมาะสม การขยายถนนหนทางเข้าที่ชุมชนเวียงกุมกาม
7. จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยตรงกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ในท้องถิ่น โดยเฉพาะชมรมอนุรักษ์เวียงกุมกามควรมีการจัดตั้งให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และเป็นชมรมที่ถูกจัดตั้งเป็นชุมชนในท้องถิ่น ไม่ใช่จัดตั้งเป็นของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง
8. จัดให้มีการแสดงการละเล่นแบบพื้นบ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นสูญหายไป และเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเวียงกุมกามเพิ่มขึ้น
9. จัดระเบียบบรรดงและรดน้ำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อป้องกัน ไม่ให้เกิดปัญหาจราจรในเขตพื้นที่เวียงกุมกาม
10. จัดให้มีผู้ขายของที่ระลึกในบริเวณวัดเจดีย์เหลี่ยม เปิดโอกาสให้คนในหมู่บ้าน ได้มีโอกาสเข้าไปขายของเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น
11. แจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน ให้ได้รับทราบข้อมูลกันอย่างทั่วถึง

บ้านป่าเปอะ

1. ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเวียงกุมกามและเข้ามาเที่ยวชมในเวียงกุมกามเพิ่มขึ้น
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นมีรายได้จากการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการติดป้ายบอกทิศทางและป้ายชื่อโบราณสถาน ควรทำให้มีขนาดใหญ่ สะดุดตา เพื่อป้องกันไม่ให้นักท่องเที่ยวหลงทิศทาง ตลอดจนการติดป้ายแนะนำวิธีการปฏิบัติตัวในการเข้าไปเที่ยวชมยังเขตโบราณสถานต่าง ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้นักท่องเที่ยวทำลายโบราณสถาน ควรมีการติดตั้งไฟฟ้าไว้ตามถนนหนทางเข้าเพิ่มขึ้น มีการปรับปรุงขยายถนนหนทางให้กว้างขวาง และมีการจัดเก็บขยะที่ถูกสุขลักษณะ
4. ให้มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวของคนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึงกัน ไม่จำกัดอยู่ในกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
5. ควรจัดให้มีกิจกรรมการละเล่นที่หลากหลาย เพื่อสร้างสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว
6. เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

บ้านช้างค้ำ

1. ให้มีการจัดเก็บขยะที่ถูกสุขลักษณะ ตลอดจนแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่เวียงกุมกาม
2. ส่งเสริมคนในท้องถิ่นให้มีรายได้จากการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเวียงกุมกามอย่างต่อเนื่องและมีการจัดกิจกรรมให้แก่ นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ
4. จัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมเพิ่มขึ้น เช่น ห้องน้ำ ที่พัก ที่จอดรถ ป้ายแผนที่ แสดงตำแหน่งโบราณสถาน
5. ให้มีการแก้ไขปัญหारेื่องฝุ่นละออง ซึ่งสร้างปัญหาให้กับนักท่องเที่ยวและคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่เป็นเส้นทางเดินรถรางและรถม้า
6. เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา เวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ตลอดจนแจ้งข้อมูลข่าวสาร การดำเนินงานในการพัฒนาเวียงกุมกามให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง รวมไปถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทุกชั้นตอน ในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

งานศรัทธาเรื่อง

ให้มีการจัดตั้งอำนาจความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเวียงกุมกาม เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า
คิดป้ายบอกทาง ขยายถนนหนทาง เป็นต้น

ให้มีการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

พัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษา โบราณสถานใน
รูปแบบดั้งเดิม ตลอดจนการจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ เพื่อให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งแก่
คนในท้องถิ่นเพื่อเป็นการสร้างรายได้ไปสู่ชุมชน

ปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่เวียงกุมกาม ให้สวยงามและเหมาะสม กลมกลืนกับธรรมชาติให้มากที่สุด
ตลอดจนดูแลรักษาเวียงกุมกามอย่างสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยให้รกร้าง ทรุดโทรม

จัดให้แต่ละหมู่บ้านตกแต่งหน้าบ้านให้สวยงามเพื่อเป็นการต้อนรับและสร้างความประทับใจให้แก่
นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม

พัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อเป็นการ
ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเวียงกุมกามเพิ่มขึ้นและจัดให้มีกิจกรรมแก่นักท่องเที่ยว
อย่างต่อเนื่อง

จัดตั้งคณะทำงานในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแยกให้ทำหน้าที่ในแต่ละฝ่าย ซึ่ง
เป็นการจัดตั้งที่มาจากคนในท้องถิ่น และทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

งานเสถียร

จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมในเวียงกุมกามให้มากขึ้น

ให้มีการศึกษาพื้นที่ในเวียงกุมกาม หากพบว่าบริเวณใดมีโบราณสถานอยู่ก็ให้มีการซ่อมแซมและบูรณะ
จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ หากพบว่าอยู่ในบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านก็ให้มีการเวนคืน
พื้นที่นั้นเพื่อป้องกันไม่ให้โบราณสถานนั้นถูกทำลายไป

จัดให้มีกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านแก่เด็ก ๆ ในวันหยุด

ปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชนให้มีการหวงแหน อนุรักษ์ โบราณสถาน และบรรจุให้อยู่ในหลักสูตร
การศึกษาท้องถิ่นของเราเพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมือง
เชียงใหม่ในอดีต

เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทุกชั้นตอน
เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และให้การพัฒนานั้นเป็นไปอย่างมี
ประสิทธิภาพ ไม่สูญเปล่า

ป้องกันการบุกรุกเข้าไปสร้างที่อยู่อาศัยหรือสร้างสิ่งปลูกสร้างที่บดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน และ
ทำให้โบราณสถานถูกทำลายไป

ให้มีการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเหมือนกับสุโขทัย

สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้จากการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

- ให้มีการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์เวียงกุมกามที่อยู่ค้ำนนอกเขต
- จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น ร้านค้า ร้านอาหารของที่ระลึก ตลอดจนการจัดเก็บขยะที่ถูกสุขลักษณะ
1. มีการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง

บทหนองผึ่งเหนือ

- จัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมในเวียงกุมกาม เช่น สนามเด็กเล่น ดงขะ ป่าขบออกทาง ไฟฟ้า ทางเดินเท้า โดยเฉพาะป่าขบออกทางควรทำให้มีขนาดใหญ่สะอาด
- ให้มีการดูแล รักษาโบราณสถาน บริเวณวัดคูขัวให้สะอาด รวมไปถึงโบราณสถานอื่น ๆ ด้วย ตลอดจนจัดให้มีพื้นที่ขายของให้แม่ค้าอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ปะปนกัน และเข้าไปรูด้าในพื้นที่โบราณสถาน
- ให้มีการแก้ไขปัญหาคอขวดของผู้นำชุมชน ในการแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เพื่อป้องกันปัญหาการขัดแย้งกันภายหลัง รวมถึงเปิด โอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น
- ส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่น ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์เวียงกุมกาม
- ให้มีการนำเอาโบราณวัตถุที่ขุดพบนำมาจัดแสดงให้แก่นักท่องเที่ยวได้ชม และระบุว่าโบราณวัตถุที่ขุดพบนั้น ได้มาจากโบราณสถานแห่งใด

บทที่ 6

ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาส ของการพัฒนา เวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในประเด็นเกี่ยวกับศักยภาพ ข้อจำกัด และ โอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัย
แบ่งประเด็นการศึกษาเป็น 2 ประเด็น คือ

6.1 ศักยภาพของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

6.1.1 ปัจจัยภายใน

6.1.1.1 บริบทของชุมชน

6.1.1.2 ศักยภาพของพื้นที่

6.1.1.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

6.1.2 ปัจจัยภายนอก

6.1.2.1 มาตรการด้านกฎหมายของรัฐ

6.1.2.2 องค์กร-หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6.2 ข้อจำกัด

โดยมีรายละเอียดดังนี้

ศักยภาพของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพหรือโอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว
ได้แบ่งเป็นปัจจัยภายใน ซึ่งประกอบไปด้วย บริบทของชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในพื้นที่ และปัจจัยภายนอก ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับมาตรการของรัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1.1 ปัจจัยภายใน

6.1.1.1 บริบทของชุมชน

ชุมชนเวียงกุมกามตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่
ประมาณ 5 กิโลเมตร อยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภอสารภี ครอบคลุมพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล
หนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ อบต.ท่าวังศาล และ อบต.หนองผึ้ง อำเภอสารภี ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน
บ้านเจ็ดยี่เหลียม บ้านป่าเปอะ บ้านช้างค้ำ บ้านศรีบุญเรือง บ้านเสาหิน บ้านหนองผึ้งเหนือ บริเวณพื้นที่ซึ่ง
กำลังของชุมชนดังกล่าวมีซากโบราณสถานกระจัดกระจายฝังจมอยู่ในตะกอนดิน ทำให้เวียงกุมกามได้ชื่อว่า
นครโบราณใต้พิภพ หรือ เมืองใต้ดิน ซึ่งก่อนกำเนิดเวียงกุมกาม บริเวณวัดกานโถมเป็นชุมชนซึ่งมีอายุราว
พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นชุมชนหมู่บ้านเล็กๆ ไม่มีสภาพเป็นสังคมเมือง โดยมีรูปแบบเป็นเวียงชั้นกับทิวทัศน์

และมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดมาจนกระทั่งถึงสมัยพญามังรายสร้างเวียงกุมกามขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 1829-1839 เป็นราชธานีเริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา หลังจากนั้นพญามังรายได้ย้ายมาสร้างเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1839 เวียงกุมกามจึงลดความสำคัญลงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เวียงกุมกามมีฐานะเป็นเพียง พันทนาเมืองของล้านนา โดยมีหมีนกุมกามเป็นผู้ปกครอง เวียงกุมกามได้ถูกน้ำท่วมใหญ่และช่วงระหว่าง พ.ศ. 2101-2117 เป็นช่วงที่พม่าเข้ามามีอิทธิพลในการปกครองทำให้เวียงกุมกามล่มสลายลง แหล่งประวัติศาสตร์อารยธรรมและโบราณสถานในเวียงกุมกามถูกทิ้งร้างเป็นระยะเวลายาวนาน จนถึงปี พ.ศ. 2527 มีราษฎรขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาจำนวนมาก บริเวณโรงเรียนวัดช้างค้ำ (วัดกานโถม) ทำให้หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ (ชื่อเดิม) ได้ดำเนินการสำรวจขุดแต่งบูรณะโบราณสถานในอาณาเขตเวียงกุมกามจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากเวียงกุมกามตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองเชียงใหม่ ทำให้ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านต่าง ๆ จากภาครัฐ ความต้องการที่อยู่อาศัยจากชุมชนเมือง ส่งผลทำให้พื้นที่โบราณสถานถูกรุกล้ำและขาดการดูแล มีประชาชนจากท้องถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ซึ่งไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความสำคัญของพื้นที่ ขาดจิตสำนึกในเรื่องความเป็นชุมชนโบราณ ไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการดูแลรักษาโบราณสถานเพราะเกรงว่าจะถูกเวนคืนที่ดินทำให้ต้องอพยพไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ ภาครัฐเองก็ขาดแคลนงบประมาณในการดูแลรักษา เป็นเหตุให้โบราณสถานถูกบุกรุกทำลายเสื่อมโทรมลง

ข้อมูลจากนิทรรศการ สมบัติใต้พิภพเวียงกุมกาม จัดขึ้นที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 2-30 เมษายน พ.ศ. 2547 ระบุว่า ชุมชนเวียงกุมกามส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและพื้นที่โบราณสถานเวียงกุมกามโดยรวมดังนี้

1. วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเวียงกุมกามปัจจุบันเปลี่ยนจากสังคมชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรมกลายเป็นสังคมเมืองที่มีความเจริญและความทันสมัยเข้ามาแทน
2. การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งแหล่งโบราณสถาน จากการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ที่ผู้คนจากถิ่นอื่นย้ายเข้ามามีการสร้างบ้านเรือนหนาแน่น ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ดินสิ่งปลูกสร้าง อาคารที่อยู่อาศัยใกล้กับแหล่งโบราณสถาน จนทำให้เสียทัศนียภาพ รวมทั้งทำให้เกิดการบุกรุกทำลายโบราณสถานทั้งที่เห็นและไม่เห็นและรู้เท่าไม่ถึงการณ์
3. การอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกามปัจจุบันเกิดปัญหาการบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณสถาน โดยประชาชนทั้งทางตรงอ้อม ได้แก่ การก่อสร้างอาคารทับลงบนพื้นที่โบราณสถาน การใช้พื้นที่โบราณสถานเพื่อทำเกษตรกรรม และการบุกรุกทำลายทางอ้อม ได้แก่ การก่อสร้างอาคารบางประเภทที่มีรูปลักษณะขนาดความสูงไม่สอดคล้องกลมกลืนกับแหล่งประวัติศาสตร์ การเกิดมลภาวะของชุมชน เช่น น้ำเน่าเสีย ขยะ เป็นต้น

6.1.1.2 ศักยภาพของพื้นที่

เมืองโบราณเวียงกุมกามหรือเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ห่างจากเมืองเชียงใหม่เพียง 1 กิโลเมตรเท่านั้น ซึ่ง Cooper et al (1994) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวนั้น จะต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ (4As) คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) และบริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service) ซึ่งจะพบว่าเมืองโบราณเวียงกุมกามมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction)

ทรัพยากรท่องเที่ยวควรมีสักสิ่งดึงดูดใจที่เกิดจากสถานที่และเหตุการณ์สำหรับสิ่งที่ดึงดูดใจของเมืองโบราณเวียงกุมกาม คือ

1.1 เมืองโบราณเวียงกุมกาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ซึ่งมีกลุ่มซากโบราณสถาน (Trace of Historic Sites) หลายแห่ง ประกอบด้วยกลุ่มอาคาร (Group of building) ที่อยู่ติดกัน หรืออยู่ต่อเนื่องกัน โดยมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับศิลปะพริกยูโรปในช่วงศตวรรษที่ 19-22 อย่างชัดเจน และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมน้ำปิงในอดีตมีความสำคัญทั้งทางด้านการเมืองและการค้า แต่ต่อมาสายน้ำปิงเปลี่ยนทางเดินและเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ทำให้เมืองถูกกลบฝังด้วยตะกอนกลายเป็น นครโบราณได้พิภพแตกต่างจากเมืองโบราณเมืองอื่นในประเทศไทย เปรียบได้กับแอตแลนติส (Atlantis) ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นนครที่จมอยู่ใต้สมุทรแอตแลนติกตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ นอกจากนี้แล้ว คุณสรวุฒิ นันทนา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปกรรมที่ 8 เชียงใหม่ ได้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2547 ว่าการสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง บูรณะโบราณสถานต่าง ๆ ในเขตเมืองโบราณเวียงกุมกามนั้น ดำเนินการไปได้เพียงแค่ร้อยละ 60 เท่านั้น ยังมีพื้นที่ที่รออยู่อีกร้อยละ 40 เพื่อรอการขุดค้น ค้นหาเพื่อสืบค้นความเป็นมาในอดีตที่ผ่านมา

1.2 พิพิธภัณฑสถานและศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม ตั้งอยู่ริมถนนวงแหวนรอบกลาง เป็นสถานที่แสดงประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกาม และเป็นสถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณเวียงกุมกาม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้ ทำให้รู้ถึงข้อมูลบางส่วนก่อนที่จะได้เยี่ยมชมสถานที่จริง นอกจากนี้ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามยังเป็นสถานที่ที่จะให้ข้อมูลทุกอย่างเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเวียงกุมกาม รวมไปถึงแผ่นพับแสดงประวัติความเป็นมาของสถานที่สำคัญ ๆ ในเวียงกุมกามพร้อมทั้งแผนที่แสดงที่ตั้งของโบราณสถานต่าง ๆ ด้วย

1.3 การเที่ยวชมโบราณสถานต่าง ๆ แหล่งใหญ่คือ ที่กลุ่มโบราณสถาน 10 แห่ง ในเขตเวียงกุมกามชั้นใน ซึ่งมีเจดีย์ที่สร้างในสมัยพริกยูโรป และสมัยล้านนาตั้งอยู่ นอกจากนั้นเป็นฐานวิหาร ฐานซุ้ม เจดีย์ กู่เตา กู่เผาเครื่องเคลือบดินเผา กู่เผาเครื่องเคลือบสี และฐานของสิ่งก่อสร้าง นอกจากนี้ยังมีซากโบราณสถานที่กระจายอยู่รอบหมู่บ้าน และยังมีแหล่งห่างกันออกไปให้นักท่องเที่ยวได้ไปชม

1.4 บ้านจำลอง ในวัดช้างค้ำ (กานโถม) พระอธิการวิเวศสันติกาโร เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ ซึ่งเป็นผู้ที่สนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานเวียงกุมกาม ยังได้ใช้พื้นที่ก่อสร้าง บ้านจำลอง ขึ้นมาโดยจำลองบ้านโบราณแบบดั้งเดิม รวมทั้งจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อุปกรณ์เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตที่ชาวบ้านในชุมชนเวียงกุมกามในอดีตเคยใช้ ให้ผู้คนใจเข้าชมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแก่เยาวชน บุคคลที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงกุมกาม แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของล้านนาด้วย

1.5 ทิวทัศน์หลากหลายรูปแบบในเวียงกุมกาม นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมเวียงกุมกามได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยแผนที่กับการขึ้นอ่านป้ายสื่อความหมายด้านหน้าโบราณสถานไปทุกแห่ง โดยสามารถเดินท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง หรือเช่าจักรยาน หรือนำพาหนะไปเอง หรือใช้บริการรถรางอย่างซึ่งจะมีมัคคุเทศก์ประจำรถบรรยายรายละเอียดของโบราณสถานแต่ละแห่ง หรือใช้บริการรถม้าหรือขี่ช้าง หรือทัวร์สามล้อถีบทั่วเวียงกุมกาม

1.6 กิจกรรมท่องเที่ยว กิจกรรมหลากหลายที่จัดขึ้นในบริเวณเวียงกุมกามนั้นเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนรู้จักเวียงกุมกาม ทั้งในฐานะเมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรล้านนา และในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเชียงใหม่ และมีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่สนับสนุนวัฒนธรรมล้านนา เช่น กิจกรรมขันโตกและภาคหมั่ว การจัดประเพณีปีใหม่เมือง มีประเพณีแห่งประทุพบุรุษ แห่ไม้ค้ำ (ไม้สาหรื) ประเพณีก่อเจดีย์ทราย ประเพณีชนทรายเข้าวัด ประเพณีตานตุง กิจกรรมสืบฮีต สืบฮอยผ่อกอย ประเพณีสลิสระเกล้าคำห้วน กิจกรรม ถวายเทียนเข้าพรรษา พุทธบูชา เวียงกุมกาม งานสงกรานต์วัดช้างค้ำ งานสักกระพ้อขุนเม็งราย

1.7 ความปลอดภัย ที่ผ่านมามีในพื้นที่เวียงกุมกามยังไม่เคยมีเหตุการณ์ที่รุนแรงเกิดขึ้น ผู้บ้านมีความรู้สึกกันและคุ้นเคยกันเหมือนญาติพี่น้อง สำหรับอันตรายจากสถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งโบราณสถานส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะให้อยู่ในสภาพที่ปลอดภัย ดังนั้นจึงไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว

2) การเข้าถึง (Accessibility)

ทรัพยากรท่องเที่ยวควรมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึงหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง สำหรับการเดินทางไปชมเมืองโบราณเวียงกุมกามสามารถกระทำได้ง่าย โดยมีทางเข้าหลัก 3 เส้นทาง เส้นทางหนึ่งคือ เดินทางออกจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางอำเภอสารภี (ทางหลวงหมายเลข 106 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน) ประมาณกิโลเมตรที่ 5 จะถึงวัดกู่ขาวอยู่ทางขวามือ เส้นทางที่ 2 ไปทางถนนมหิดล (ทางหลวงหมายเลข 114) ซึ่งต้องไปกลับรถที่ได้ทางแยกถนนหนองหอยและเลี้ยวซ้ายเข้าไปซึ่งจะมีป้ายบอกทางเด่นชัด เส้นทางที่ 3 ไปทางถนนวงแหวนรอบตัวเมืองเชียงใหม่จนข้ามสะพานข้ามแม่น้ำปิงไปประมาณ 50 เมตร จะผ่านพิพิธภัณฑสถานและศูนย์บริการข้อมูลเวียงกุมกามซ้ายมือ เลยไปประมาณ 15 เมตร จะมีป้ายบอกทางเข้าสู่เวียงกุมกาม ภายในพื้นที่เมืองโบราณเวียงกุมกาม

เองจะมีถนนราดยาง และถนนคอนกรีตไปถึงโบราณสถานต่าง ๆ ที่กระจายตัวอยู่ ภายในพื้นที่บริเวณถนนมี
บ่อแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเองได้

นอกจากนี้แล้วแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ข้างเคียงเวียงกุมกาม คือ ศูนย์ศิลปหัตถกรรมบ้านถาว
ทองทางดง ศูนย์ศิลปหัตถกรรมบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง ซึ่งทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำ
โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทั้งสามแห่งนี้เข้าด้วยกัน นอกจากนี้แล้วเวียงกุมกามยัง
อยู่ไม่ห่างไกลจากวัดพระธาตุดอยสุเทพ พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ และยังใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวทาง
ธรรมชาติคือ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อุทยานแห่งชาติอบขาน และนักท่องเที่ยวสามารถล่องเรือชมลำน้ำ
ฝางกลางวันและกลางคืน

3) สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (Amenity)

ทรัพยากรท่องเที่ยวควรมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบให้นักท่องเที่ยวที่เข้า
ชมแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวในบริเวณเวียงกุมกาม
ประกอบด้วย

ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการตอบข้อซักถามนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับ
เวียงกุมกาม ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถได้รับความรู้ทั้งในเรื่องโบราณสถาน และความเป็นมาของชุมชน การ
จัดรูปแบบการท่องเที่ยว ซึ่งจะสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีชุมชนประชา
สัมพันธ์เวียงกุมกามที่วัดกาน โถม (ช้างค้ำ) อีกด้วย (รูป 6.1)

รูป 6.1 ชุมชนสัมพันธ์

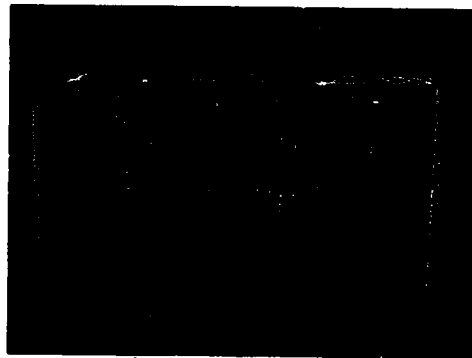
ถนน แม้ว่าเวียงกุมกามจะมีทางเข้าหลัก 3 ทาง ด้วยกันคือ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน
(มีหลวงหมายเลข 106) ถนนมหิดล และทางถนนวงแหวนรอบกลางเมืองเชียงใหม่ แต่ถนนสายหลักเข้าเชื่อม
โบราณสถานต่าง ๆ มีความกว้างไม่มาก (ประมาณ 4-6 เมตร) แต่ก็พอที่จะให้รถวิ่งสวนทางกันได้ แต่จะไม่
สะดวกหากเดินทางด้วยรถโดยสารขนาดใหญ่

ที่จอดรถ ในบริเวณเวียงกุมกามมีสถานที่จอดรถอยู่ 3 แห่ง คือ ที่ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม วัด
กานโถม (ช้างค้ำ) และวัดเจดีย์เหลี่ยม ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถจอดรถไว้และใช้บริการรถรางล้อยาง หรือรถม้า
หรือเช่าจักรยาน เพื่อเยี่ยมชมเวียงกุมกามได้

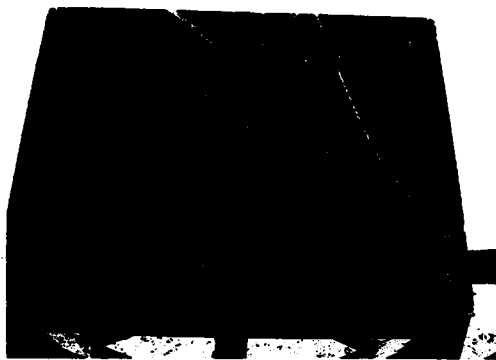
ป้ายและสื่อความหมาย นอกจากป้ายบอกทางเข้าสู่เวียงกุมกามบนถนนสายหลักต่าง ๆ แล้ว
ปัจจุบันมีป้ายจุดเริ่มต้นเข้าชมโบราณสถาน “เวียงกุมกาม ที่วัดเจดีย์เหลี่ยม ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (รูป
6.2 และ 6.3) พร้อมทั้งมีแผนที่บริเวณเวียงกุมกาม ที่วัดกานโถม (ช้างค้ำ) (รูป 6.4) และที่วัดหนานช้าง (รูป 6.5)
และมีป้ายบอกทางไปยังโบราณสถานต่าง ๆ ในบริเวณเวียงกุมกาม (รูป 6.6) นอกจากนี้ในบริเวณ
โบราณสถานต่าง ๆ มีป้ายอธิบายประวัติความเป็นมาของสถานที่นั้น ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (รูป 6.7)

รูป 6.2-6.3 ป้ายจุดเริ่มต้นเข้าชมโบราณสถานเวียงกุมกามที่วัดเจดีย์เหลี่ยม

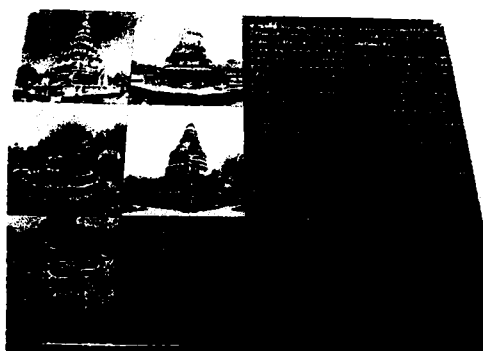
รูป 6.4 แผนที่เวียงกุมกามที่วัดกานโถม (ช้างค้ำ)

รูป 6.5 แผนที่เวียงกุมกามที่วัดหนานช้าง

รูป 6.6 ป้ายบอกทางไปยังโบราณสถาน

รูป 6.7 ป้ายอธิบายประวัติความเป็นมา

ห้องน้ำ ในบริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามมีห้องน้ำ 10 ห้อง นอกจากนี้ยังมีห้องน้ำบริการที่วัด
ข้างคำ (กานโถม) วัดเจดีย์เหลี่ยม และที่วัดหนานช้าง ส่วนที่บริเวณโบราณสถานต่าง ๆ ไม่มีห้องน้ำบริการ

ร้านค้าร้านอาหาร ในบริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามมีอาคารจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 11 หลัง
จะขายสินค้าพื้นเมือง รวมทั้งเครื่องคั้น ภายใบบริเวณวัดข้างคำ (กานโถม) และหน้าวัดมีการขายอาหาร
เครื่องคั้น สินค้าพื้นเมืองในรูปแบบภาคหมั้วคร้วฮอม (รูป 6.8) มีการขายของที่ระลึกจากกะลา ผลิตภัณฑ์ไม้
แกะสลัก ผักพื้นเมือง (รูป 6.9) ภายในหมู่บ้านตามถนนสายหลักมีร้านค้าให้บริการด้านอาหารหลายแห่งซึ่งราคา
อาหารก็ไม่แพง และยังมีร้านค้าจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคหลายแห่งอีกด้วย

รูป 6.8 ภาคหมั้วคร้วฮอม

รูป 6.9 ชุมของที่ระลึก

สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ในบริเวณโบราณสถานเวียงกุมกาม ยังมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน
เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ตู้โทรศัพท์สาธารณะครบถ้วน แต่ไม่มีการจัดการขยะ

4) บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service)

ปัจจุบันชุมชนจัดตั้งบริการที่ช่วยเสริมในด้านการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ คือ การเป็น
ที่พักแรมที่ท้องถิ่น การร่วมขายอาหาร-เครื่องคั้นพื้นเมืองในรูปแบบภาคหมั้วคร้วฮอม การผลิตและขายของที่
ระลึกจากกะลา ไม้แกะสลัก การให้บริการนวดแผนโบราณ การร่วมแสดงศิลปวัฒนธรรม ของกลุ่มเยาวชนที่
จัดคนตรีพื้นเมืองสะล้อ-ซอ-ซึง บริเวณวัดธาตุขาวในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ (รูป 6.10) และได้มีการพัฒนา
รูปแบบการแสดงเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายชนิดเช่น การฟ้อนเจิง การตีกลองสะบัดชัย รวมไปถึงการเข้าร่วมขบวนแห่
ประเพณีพื้นเมืองของชาวบ้าน เช่น ขบวนแห่ไม้ค้ำ ขนทรายเข้าวัด ในช่วงเทศกาลสงกรานต์

รูป 6.10 กลุ่มเยาวชนแสดงดนตรีพื้นเมืองสะล้อ-ซอ-ซึง บริเวณวัดราชคูขาวในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์

6.1.1.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ คือกระบวนการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วน
 กวข้องในการคิด การวางแผน การตัดสินใจ ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ร่วมในการติดตามและประเมินผล
 เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน ไพรัตน์ เจริญมิตร (2527) ได้เสนอหลักการและแนวทางการพัฒนาที่ทำให้
 การมีส่วนร่วมไว้ 5 ประการดังนี้

1. ชีตหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่
 นำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นเร้าความสนใจให้ความรู้ความเข้าใจ จน
 ประชาชนยอมรับความจำเป็นและประโยชน์ในการที่จะทำกิจกรรมเหล่านั้น
2. กิจกรรมต้องคำนึงการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกันสร้าง
 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ปลูกทัศนคติและพฤติกรรมที่ดีและเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว
3. แนวทางการพัฒนาในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของ
 ประชาชนที่ได้รับการดำเนินการต่อไป โดยไม่พึ่งพาทักษะนอก เฉพาะในระยะเริ่มแรกต้องไม่ทุ่มเทในลักษณะการ
 ทุ่มเปล่า โดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและต้องสามารถทำต่อไปเองได้
4. กิจกรรมพัฒนาที่นำไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมพร้อมทั้งสภาพชุมชน
 หมายรวมถึงการใช้ทรัพยากรชุมชนสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี
5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน คือ ผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ
 มีทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งจากราชการเพื่อให้เป็นผู้บุกเบิก สำหรับลักษณะการมีส่วน
 ร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาวิงกุมคามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้จำแนกเป็น 4 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ (Decision making) ซึ่งประกอบไปด้วย
 - 1.1 เสนอความคิดเห็นในที่ประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.2 ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
 - 1.3 ร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมท่องเที่ยว
 - 1.4 ร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนโยบายท้องถิ่น
2. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว (Benefits)
 - 2.1 บริจาคเงินให้การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว
 - 2.2 บริจาควัสดุอุปกรณ์ในการร่วมพัฒนา
 - 2.3 ช่วยเหลือด้านแรงงานในการพัฒนา
 - 2.4 การเข้าร่วมดูแลผลประโยชน์ของหมู่บ้าน
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย
 - 3.1 ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และมาตรการที่ได้กำหนดไว้
 - 3.2 เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น
 - 3.3 ร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (Evaluation) ประกอบด้วย
 - 4.1 ร่วมประเมินผลกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นในแต่ละครั้ง
 - 4.2 ร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรม
 - 4.3 ควบคุมกฎเกณฑ์และมาตรการด้านการท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ ยังได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนไว้

การ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบมีตัวแทน (Representative) คือ จะเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนของคน
 2. การเข้าร่วมแบบ ไม่มีตัวแทน (Nonrepresentative) คือ จะเข้ามีส่วนร่วมโดยตรง
- อย่างไรก็ตามองค์การสหประชาชาติได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมที่เป็นไปเอง (Spontaneous) โดยการเป็นอาสาสมัครหรือรวมตัวกันเองขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง
- เป็นการกระทำที่มีได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการเข้าร่วมตามต้องการเห็นชอบหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาลซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา
- การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coercived) เป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล

การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่ไม่ได้ผลในระยะยาวและจะมีผลเสียที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่นั้นมีปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการ ปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ

1. ความศรัทธาที่มีต่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมาร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นส่วนร่วม การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การร่วมทำบุญก่อสร้าง โบสถ์ ศาลา เป็นต้น
2. ความเกรงกลัว ความเกรงใจต่อบุคคลที่เคารพนับถือ มีเกียรติยศ หรือตำแหน่งหน้าที่ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ศรัทธาหรือมีความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ การขอให้ผู้ใหญ่ออกแรงขอ เป็นต้น
3. ประชาชนต้องมีความตั้งใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้นและเช่นเดียวกัน

หน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ก็ต้องมีความจริงใจในการดำเนินงานเช่นเดียวกัน แม้ว่าผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิงกุมคามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตอนที่ 5 จะออกมาว่าประชาชนมีส่วนร่วมน้อย แต่จากการสังเกตและพูดคุย และเข้าร่วมกิจกรรมชมทรายเข้า เป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์ของผู้วิจัย พบว่า ชุมชนในเขต โบราณสถานเวียงกุมกามเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีความพร้อม ผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นว่า ชุมชนในระดับรากหญ้าเหล่านี้จะสามารถมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา เห็นประโยชน์และความค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่นของตน มีการร่วมมือกับหน่วยงานในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น กิจกรรมเช่น การทำความสะอาด ถากถางวัชพืช จัดกิจกรรมในวันสำคัญและงานประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีอริยาสัยดี เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปสอบถามข้อมูลหรือขอความช่วยเหลือ ชาวบ้านจะดีใจหรือดีใจและภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือและรู้สึกภาคภูมิใจที่มีคนสนใจ โบราณสถานในหมู่บ้าน ดังนั้นหากชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาวิงกุมคามเป็นแหล่งท่องเที่ยว และหากชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวจะส่งผลให้มีการเอาใจใส่ในการอนุรักษ์ในการอนุรักษ์และรักษาโบราณสถานมากขึ้น

6.1.2 ปัจจัยภายนอก

นอกจากปัจจัยภายในอันประกอบไปด้วยชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่แล้ว ปัจจัยภายนอกโดยเฉพาะมาตรการด้านกฎหมายของรัฐ และองค์กร-หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีบทบาทในการก่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะว่าโบราณสถานต่าง ๆ นั้นเป็นมรดกอันล้ำค่า ศิลปกรรมที่เป็นทรัพยากรที่แปลกและแตกต่างจากทรัพยากรอื่นซึ่งชุมชนสามารถส่งสมภูมิปัญญาและจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการล่องลอยล่องได้ แต่ในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับโบราณสถานต่าง ๆ จำเป็นที่ต้องอาศัยความรู้และวิธีการที่เหมาะสมในการดูแลจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน สำหรับปัจจัยภายนอกประกอบไปด้วย

2.1 มาตรการทางค่านกฎหมาย

นโยบายของรัฐ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมีดังนี้

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในมาตราต่าง ๆ เช่น

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะ มลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากข้อบัญญัติดังกล่าว สิทธิของบุคคลและชุมชน ได้รับการยอมรับให้มีบทบาท ในการมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม แต่การที่ไม่มีแนวทางที่ชัดเจนและขาดการส่งเสริมสิทธิและความรู้ของชุมชน ทำให้ การปฏิบัติรัฐจึงสามารถมีบทบาทมากกว่าชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

2) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มี

มาตรา 43 กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่น่าเชื่อว่าพื้นที่ใดที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์และ ที่นั้นยังมีได้ถูกประกาศกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ ให้รัฐมนตรี โดยคำแนะนำของคณะกรรมการ อำนวยการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่นั้นเป็นเขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา 44 ให้กำหนดมาตรการคุ้มครองอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ไว้ในกฎกระทรวง

1. กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อมิให้กระทบกระเทือนต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
2. ห้ามกระทำการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งที่มีคุณค่าของ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
3. กำหนดประเภทและขนาดของ โครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชนที่จะทำ การก่อสร้างหรือดำเนินการในพื้นที่นั้น ให้มีหน้าที่ต้องเสนอรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

4. กำหนดวิธีการจัดการ โดยเฉพาะสำหรับพื้นที่นั้น รวมทั้งการกำหนดขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในการร่วมมือและประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน รักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่นั้น

3) พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดูแลและควบคุมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมถึง แหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์และอุทยานประวัติศาสตร์

มาตรา 7 ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินให้เป็นเขตโบราณสถาน และมีอำนาจอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการปลูกสร้างอาคารอื่นใดในเขตโบราณสถาน มีอำนาจสั่งและรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างในกรณีที่มีการปลูกสร้างอาคารในเขตโบราณสถาน โดยไม่ได้รับอนุญาต

มาตรา 9 ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนไว้แล้วมีหน้าที่ดูแล เมื่อเกิดชำรุดหักพังเสียหาย และยังมีเนื้อหากว่าถึงข้อบัญญัติห้าม เช่น มาตรา 10 ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติม ทำลายเคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน หรือขุดค้นสิ่งใด ๆ หรือปลูกอาคารภายในบริเวณโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดี หรือได้รับอนุญาตให้เป็นหนังสืออธิบดีและถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใดก็ต้องปฏิบัติตามนั้นด้วย นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติโทษหากมีการละเมิด เช่น

มาตรา 32 ผู้ใดบุกรุกโบราณสถานหรือทำให้เสียหาย ทำลาย หรือทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งโบราณสถาน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้ากระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง เป็นการกระทำต่อโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนแล้ว ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

4) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในเรื่องของ ทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น ต้องเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และแผ่นดินจะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน อยู่ที่การใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ของปวงชนและไม่จำเป็นจะต้องได้ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือประโยชน์ร่วมกันจริง ๆ ในขณะนั้น และไม่ใช่ว่าทุกคนจะมีสิทธิใช้โดยตรงทีเดียว อาจมีทรัพย์สินบางประเภทที่มอบให้บุคคลใดเป็นผู้ใช้เท่านั้น ก็ถือว่าเป็นการใช้โดยตรง อาจมีทรัพย์สินบางประเภทที่มอบให้บุคคลใดเป็นผู้ใช้เท่านั้น ก็ถือว่าเป็นการใช้เพื่อประโยชน์เช่นกัน โดยการใช้สาธารณสมบัติของแผ่นดิน อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

4.1 เป็นทรัพย์สินซึ่งยังมิได้นำไปใช้ประโยชน์ เช่น ที่ดินรกร้างว่างเปล่า

4.2 เป็นทรัพย์สินที่พลเมืองทุกคนมีสิทธิใช้

4.3 เป็นทรัพย์สินที่รัฐใช้เฉพาะกิจการที่ทำให้มีเพียงกลุ่มบุคคลที่ใช้แทนพลเมืองทั่วประเทศ เช่น ค่ายทหาร สถานที่ราชการ

ในมาตรา 1304 ได้บัญญัติโดยยกตัวอย่างทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินไว้ ซึ่งอาจมีทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินอย่างอื่น ๆ เหนือจากนี้ก็ได้ เช่น โบราณสถาน วัตถุต่าง ๆ โบราณวัตถุ ทรัพย์สินที่พึงสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ สงวนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ดังนั้น โบราณสถานและโบราณวัตถุ จึงเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และในมาตรา 1335 มีเนื้อหาว่า แคนแห่งกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นกินทั้งเหนือแผ่นดินและใต้พื้นดินด้วย ซึ่งบทบัญญัติในมาตรานี้ โบราณสถานและ โบราณวัตถุที่ตั้งอยู่ เหนือพื้นดินและใต้พื้นดินย่อมเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นด้วย

5) ประมวลกฎหมายอาญา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม ได้แก่ “มาตรา 355 ทวิ ผู้ใดลักทรัพย์ที่เป็นพระพุทธรูป หรือวัตถุในทางศาสนา ถ้าทรัพย์นั้นเป็นที่สักการบูชาของประชาชน หรือเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธรูปหรือวัตถุดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท ถ้าความคิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำในวัด สำนักสงฆ์ สถาบันอันเป็นที่เคารพในทางศาสนา โบราณสถาน สถาบันอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน สถานที่ราชการหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงห้าปี และปรับตั้งแต่หกพันบาทถึงสามหมื่นบาท ความคิดดังกล่าว เป็นความคิดฐานลักทรัพย์โดยมีเหตุฉกรรจ์ ทำให้มีการระวางโทษสูงกว่าการลักทรัพย์ปกติ เนื่องจากทรัพย์ที่มุ่งหมายกระทำต่อเป็นทรัพย์ ได้แก่ พระพุทธรูป หรือวัตถุในทางศาสนา ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นศาสนาใด นอกจากนี้ใน มาตรา 360 ยังกล่าวว่า ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากผู้ใดกระทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า ในสถานที่ เช่น วัด สำนักสงฆ์ สถานที่ที่เป็นที่เคารพทางศาสนา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โบราณสถาน สถานที่ราชการ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

6) พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 กำหนดให้กระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุ โดยมีคณะกรรมการ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่กำหนดคนโยบาย หลักเกณฑ์ วิธีการปกครองดูแล บำรุงรักษา ใช้และจัดหาประโยชน์เกี่ยวกับที่ราชพัสดุ ในกรณีที่กระทรวง ทบวง กรม ต้องการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้รับอนุญาตให้ใช้หรือครอบครองที่ราชพัสดุประสงค์จะรื้อถอนอาคาร สิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นที่ยุติราชการ ให้ขออนุญาตต่อกรมธนารักษ์ก่อน เว้นแต่การรื้อถอนอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างดังกล่าว เมื่อได้รื้อถอนแล้วให้แจ้งกรมธนารักษ์ทราบ คือ อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่ก่อสร้างมาแล้วไม่

ถ้า 25 ปี อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่ชำรุดจนใช้การไม่ได้ อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวกับราชการลับทาง
อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างเดิมเพื่อปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างใหม่แทนตามที่ได้รับงบประมาณ
การโอนกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุที่มีไร่ที่ดินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ใช้เพื่อประโยชน์ของ
โดยเฉพาะ จะกระทำได้แต่โดยการขาย แลกเปลี่ยน หรือการให้ และจะต้องได้รับอนุญาตจาก
รัฐมนตรีก่อน ส่วนการให้ที่ราชพัสดุจะกระทำได้เฉพาะเพื่อการศาสนา การสาธารณกุศล หรือการ
ประโยชน์อย่างอื่น หรือการโอนคืนให้แก่ผู้ยกให้

7) ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 มีส่วนที่เกี่ยวข้องคือ ในมาตรา 8 บรรดาที่ดินทั้งหลายอันเป็นสา
สมบัติของแผ่นดิน หรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินนั้น ถ้าไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ให้อธิบดีมี
อำนาจหน้าที่ดูแลรักษาและดำเนินการคุ้มครองป้องกันได้ตามควรแก่กรณี อำนาจหน้าที่ดังกล่าวนี้ รัฐมนตรีจะ
มอบหมายให้ทบวงการเมืองอื่นเป็นผู้ใช้ก็ได้ และได้มีการกำหนดสิทธิในที่ดินเพื่อการศาสนา ไว้ในมาตราที่ 84
ได้มาซึ่งที่ดินของวัดวาอาราม วัดบวคหลวงโรมันคาทอลิก มูลนิธิเกี่ยวกับคริสตจักรหรือมัสยิดอิสลาม ต้อง
ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี และให้ได้มาไม่เกิน 50 ไร่

8) พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์
ศิลปกรรมในมาตรา 5 อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งรัฐต้องการเพื่อกิจการใด ๆ อันจำเป็นเพื่อการอันเป็น
อุปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศโดยตรง หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือ
ทรัพย์สินของรัฐอย่างอื่นนั้น เมื่อมิได้ตกลงในเรื่องการโอนไว้เป็นอย่างอื่น ให้เวนคืนตามบทแห่ง
พระราชบัญญัตินี้ ซึ่งจากพระราชบัญญัติมาตรา 5 นี้ หากที่ดินของประชาชนซึ่งกรมศิลปากรเห็นว่ามี
สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแล้วได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามพระราชบัญญัติ
โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ก็อาจถูกเวนคืนได้เพื่อประโยชน์
การอนุรักษ์ และเมื่อเวนคืนอสังหาริมทรัพย์แล้วจะเป็นที่ราชพัสดุ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมธนารักษ์
และการคลัง ส่วนโบราณสถานนั้น อยู่ในความ
รับผิดชอบของกรมศิลปากร

9) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ศิลปกรรม เช่น ในมาตรา 28 ผังเมือง
แบบด้วย แผนผังหรือแผนผังบริเวณ ซึ่งทำขึ้นเป็นฉบับเดียวหรือหลายฉบับ โดยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้
เป็นผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่ หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม
ศาสตร์ หรือโบราณคดี ที่ส่งเสริมดำรงรักษาหรือบูรณะ.

มาตรา 42 ระหว่างที่ไว้บังคับพระราชบัญญัติให้ไว้บังคับผังเมืองเฉพาะในท้องที่ใด ถ้าเจ้าพนักงาน
หรือสำนักผังเมืองเห็นว่าสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมในเขตของผังเมืองเฉพาะได้เปลี่ยนแปลงไปสมควร

แก้ไขปรับปรุงข้อกำหนด หรือรายละเอียดของผังเมืองเฉพาะที่บัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติ ให้ใช้บังคับผังเมืองเฉพาะเสียใหม่ให้เหมาะสม ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นหรือสำนักผังเมืองเสนอข้อแก้ไข ปรับปรุง ผังเมืองเฉพาะต่อคณะกรรมการผังเมือง ถ้าคณะกรรมการผังเมืองเห็นชอบด้วยกับการแก้ไขปรับปรุง และการแก้ไขปรับปรุงนั้นเปลี่ยนแปลงข้อกำหนด และรายละเอียดของผังเมืองเฉพาะ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเวนคืนที่ดิน หรือสั่งห้ามทรัพย์อย่างอื่นขึ้นอีก หรือการที่จะตั้งหรือย้ายอาคารใหม่ ให้คณะกรรมการผังเมืองรายงานรัฐมนตรีเพื่อออกกฎกระทรวงแก้ไข ปรับปรุงผังเมืองเฉพาะ

มาตรา 47 ในท้องที่ใดที่ใช้บังคับพระราชบัญญัติ ให้ใช้บังคับผังเมืองเฉพาะแต่ยังไม่ได้ตราพระราชบัญญัติ ให้ใช้กฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตแห่งผังเมืองเฉพาะนั้น รวมทั้งบริเวณโดยรอบหนึ่งกิโลเมตรนับจากเขตแนวผังเมืองเฉพาะด้วย

ในบริเวณหนึ่งกิโลเมตร โดยรอบเขตแห่งผังเมือง เฉพาะที่ใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารวรรคหนึ่ง ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นผู้มีอำนาจ ดัดแปลง ต่อเติมหรือซ่อมแซมอาคารตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคาร เสนอหลักการ ให้คณะกรรมการบริหารการผังเมืองส่วนท้องถิ่นพิจารณา และที่ผู้ว่าราชการจังหวัดควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานท้องถิ่นให้เป็นไปตามหลักการที่คณะกรรมการบริหารการผังเมืองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนด

ในมาตรา 56 ถ้าอาคารที่จะตั้งหรือ ย้าย หรือดัดแปลงเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือทรัพย์สิ้นของแผ่นดินที่อยู่ในความครอบครอง หรือดูแลรักษาของส่วนราชการใด ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือทรัพย์สิ้นของแผ่นดินทราบและให้ส่วนราชการดังกล่าว มีหนังสือแสดงขออนุญาต ยอมหรือขัดข้อง ให้คณะกรรมการบริหารการผังเมืองส่วนท้องถิ่นทราบ ถ้ามีปัญหาได้แย้งระหว่างส่วนราชการกับคณะกรรมการบริหารผังเมืองส่วนท้องถิ่น ให้เสนอคณะกรรมการผังเมืองวินิจฉัย ซึ่งสาระสำคัญของพระราชบัญญัติ มีดังนี้

1. ระบุให้ผังเมืองเฉพาะต้องมีแผนผังเมือง หรือแผนผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่ หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดีที่จะพึงส่งเสริม ดำรงรักษาหรือบูรณะ
2. ระบุให้ผังเมืองเฉพาะมีข้อกำหนดที่จะใช้ปฏิบัติหรือไม่ให้ปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผังเมือง ซึ่งวัตถุประสงค์เหล่านั้นมีประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม คือ การส่งเสริม ดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่ หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือมีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
3. มีบทกำหนดโทษผู้ที่ใช้ประโยชน์ที่ดิน แก้ไข เปลี่ยนแปลง อสังหาริมทรัพย์ ให้ผิดไปจากผังเมืองเฉพาะ

10) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม โดยในหมวด 6 มาตรา 40 เรื่องศาสนสมบัติ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

10.1 ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง

10.2 ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย ส่วนการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

นอกจากนี้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง คือ

10.2.1 การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัด ให้ลงทะเบียนทรัพย์สินของวัดให้เป็นหลักฐาน และเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สินนั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้น โดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วย

10.2.2 การกั้นที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ จะกระทำได้อ่อนเมื่อกรมการศาสนาเห็นชอบ และได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม

11) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปกรรม ได้แก่ ในมาตรา 7 ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติในพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนเกี่ยวกับอาคาร ดังต่อไปนี้

11.1 โบราณสถาน วัตถุอาราม หรืออาคารต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการศาสนาซึ่งมีกฎหมายควบคุม การก่อสร้างไว้แล้วโดยเฉพาะ

ในมาตรา 13 ในกรณีที่เหมาะสมห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารชนิดใดหรือประเภทใดในบริเวณหนึ่งบริเวณใด แต่ยังไม่มียกกฎกระทรวงหรือข้อบังคับท้องถิ่น กำหนดให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของอธิบดีกรมโยธาธิการหรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นแล้วแต่กรณี มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา ห้ามการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน หรือเคลื่อนย้ายและใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารในบริเวณนั้นเป็นการชั่วคราวได้ และให้ดำเนินการออกกฎกระทรวงหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่ประกาศ และมีผลใช้บังคับ

ในเรื่อง การก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร กำหนดไว้ในหมวด 3 มาตรา 22 ห้ามผู้ใดดัดแปลงอาคาร เว้นแต่เจ้าของอาคารจะได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมี กฎกระทรวง ฉบับที่ 28 (พ.ศ. 2534) กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างอาคารสูง อันได้แก่ บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำปิง ในเขตเทศบาล และกั้นพื้นที่ออกไปนอกเขตเทศบาลเล็กน้อย ห้ามมิให้มีการก่อสร้างอาคารสูงเกิน 12 เมตร และพื้นที่ในบริเวณที่อยู่ระยะ 100 เมตร รอบนอกเขตวัด เขตที่ดินของคริสตจักร มัสยิดหรือสุเหร่า ห้าม

ให้ก่อสร้างอาคารสูงเกิน 16 เมตร กฎกระทรวงนี้มิให้ใช้บังคับอาคารที่ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้ หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ก่อนวันที่ประกาศใช้กฎกระทรวง แต่จะขอเปลี่ยนแปลงการอนุญาตให้เป็นการจัดต่อ กฎกระทรวงนี้ไม่ได้

12) ประกาศของคณะปฏิบัติ ฉบับที่ 295 เรื่องทางหลวง (พ.ศ. 2515) มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยอ้อมคือ ในส่วนที่ 2 การควบคุม การรักษา การขยายและสงวนเขตทางหลวง หมวด 1 การควบคุม ทางหลวง ข้อ 44 เมื่อมีความจำเป็นต้องควบคุมทางเข้าออกทางหลวง เพื่อให้การจราจรบนทางหลวงเป็นไปโดย ความรวดเร็วและสะดวก หรือเพื่อความปลอดภัยในการจราจรบนทางหลวง ห้ามมิให้ผู้ใดดำเนินการอย่างใด หนึ่ง ในที่ดินริมเขตทางหลวงทั้งสายหรือบางส่วน ดังต่อไปนี้

12.1 สร้างหรือดัดแปลงต่อเติมอาคารตามประเภท ชนิด หรือลักษณะที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง หรือสถานีบริการน้ำมัน หรือติดตั้งป้ายโฆษณาภายในระยะไม่เกิน 15 เมตร จากเขตทางหลวง

12.2 สร้างศูนย์การค้า สนามกีฬา สนามแข่งขัน โรงมหรสพ สถานพยาบาล สถานศึกษา หรือจัดให้มี ตลาดนัด งานออกร้าน หรือกิจการอื่นที่ทำให้ประชาชนชุมนุมกันเป็นจำนวนมาก ภายในระยะไม่เกิน 50 เมตร จากเขตทางหลวง

ทั้งนี้เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากผู้อำนวยการทางหลวง หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจาก ผู้อำนวยการทางหลวง ในการอนุญาตผู้อำนวยการทางหลวงหรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการทางหลวง กำหนดเงื่อนไขอย่างใดก็ได้

จากมาตรการทางกฎหมายข้างต้น พบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยตรงมิได้มีการจัดทำขึ้น โดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายที่มี กระทบกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็จะปฏิบัติตามหน้าที่และนโยบายของหน่วยงานตนเอง เท่านั้น อันอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของการประสานงานและส่งผลต่อความสามารถในการอนุรักษ์ การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม นอกจากนี้กฎหมายแต่ละฉบับ ก็ยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการให้ชุมชนเข้า ร่วมจัดการ ทั้งที่หน่วยงานของรัฐมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณและกำลังคน

นอกจากนี้ ยังมีนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ได้ดำเนินงานเป็นโครงการผ่าน หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐหลายหน่วยงาน ทั้งสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กรมศิลปากร กรมมหาวิทยาลัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541) โครงการภายใต้แผนจัดการคุณภาพ สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2542-2549 เพื่อดำเนินการอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้อยู่ในสภาพดี ปลอดภัย งดงาม เป็นมรดกแก่ชนรุ่นหลังสืบต่อไป ซึ่งแผนงานดังกล่าวประกอบด้วยโครงการต่าง ๆ เช่น

1. โครงการจัดตั้งหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น เพื่อให้หน่วยงานในท้องถิ่นช่วย ร่วมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในคุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

ปราบ และเป็นหน่วยตรวจสอบดูแล ป้องกัน โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ปกป้อง ดูแลรักษา ทรัพย์สินบัติของท้องถิ่นและของชาติ โดยมีรัฐเป็นผู้สนับสนุน รวมทั้งปรับปรุงการศึกษาทุกระดับในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้สถาบันการศึกษาในทุกจังหวัดได้มีบทบาทในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2. โครงการประกาศเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยให้สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ศึกษาและกำหนดเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อให้การพัฒนาและขยายตัวของชุมชนในเขตอนุรักษ์ เป็นไปอย่างจำกัดและมีระเบียบ ดูแล และควบคุมการใช้ที่ดินบริเวณข้างเคียงมิให้เกิดผลกระทบต่อโบราณสถาน ควบคุมโครงการต่าง ๆ ที่จะมีขึ้นในเขตพื้นที่อนุรักษ์หรือบริเวณใกล้เคียงให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด รวมถึงจัดสภาพแวดล้อมภายในเขตอนุรักษ์ ให้มีภูมิทัศน์ที่เหมาะสมกับความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

3. โครงการสัมมนาเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยให้สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม จัดให้มีการสัมมนาทางวิชาการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อเผยแพร่ความรู้ และความก้าวหน้าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ปลูกฝังและสร้างเสริมความรัก ความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป รวมถึงการวางแผนในการอนุรักษ์ และให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่นของตน

4. โครงการตั้งศูนย์รวมข้อมูล เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและแหล่งชุมชนโบราณ โดยให้สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม จัดตั้งหน่วยงานภายในทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและแหล่งชุมชนโบราณ เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานและประมวลข้อมูลต่าง ๆ และเป็นศูนย์กลางในการให้การสนับสนุนทำการศึกษาระบุและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาบันการศึกษาอื่นๆ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น และส่วนราชการอื่น ๆ ถือเป็นแหล่งความรู้ทางด้านวิชาการสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติ และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมแก่ประชาชน

5. โครงการศึกษาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมศิลปกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมศิลปกรรมที่กำลังเสื่อมโทรมหรือกำลังถูกบุกรุก และดำเนินการด้านการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการประกาศเขตอนุรักษ์ต่อไป

6. โครงการจัดสภาพแวดล้อมเมืองเก่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้แหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่าได้รับการจัดการและอนุรักษ์อย่างเหมาะสม ดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนดัดแปลงเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มีความสอดคล้อง สามารถดำรงอยู่ด้วยกันได้โดยไม่ทำลายคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ของแหล่งศิลปกรรม รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจและคงหลักฐานทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์เอาไว้

7. โครงการสำรวจและศึกษาเพื่อกำหนดวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูลสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นทั่วประเทศ เพื่อจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ในการแก้ปัญหาและ

แผนการจัดการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และคุ้มครองป้องกันสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมิให้ถูกรุกทำลาย รวมถึงเพื่อให้การดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมรูปแบบและการจัดการในแนวทางเดียวกัน

8. โครงการศึกษาแหล่งศิลปกรรมที่มีศักยภาพในการประกาศเป็นมรดกโลก โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดำรงรักษาและคงหลักฐานทางวัฒนธรรมให้เป็นอนุสรณ์สถานสืบไป รวมทั้งเพื่อให้แหล่งศิลปกรรมของประเทศ ซึ่งครอบคลุมสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

9. โครงการพัฒนาเทคนิควิธีการประเมินคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อศึกษาหาเทคนิคในการประเมินคุณค่าทางสุนทรียภาพของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประเมินศักยภาพทางด้านสุนทรียภาพของแหล่งศิลปกรรม และเพื่อป้องกันความเสื่อมทรามของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

10. โครงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมซึ่งเป็น โครงการที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมโดยการศึกษา จัดทำแผนติดตาม และตรวจสอบ มาตรการในการจัดการ แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการในแต่ละแหล่งศิลปกรรม

11. โครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อ.ส.ม.ค.) โครงการนี้ จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ให้ปลอดภัยมั่นคง เป็นสถานที่เพื่อการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งเพื่อฝึกฝนให้คนในท้องถิ่นมีใจรัก ห่วงแหน ในมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และช่วยแบ่งเบาภาระการดูแลรักษาแหล่งโบราณสถาน โบราณคดีของรัฐซึ่งมีบุคลากรที่จำกัด และเพื่อประสานงานการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นระหว่างหน่วยงานราชการกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

6.1.2.2 องค์กร-หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
2. สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่
3. จังหวัดเชียงใหม่
4. อําเภอสารภี
5. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล
6. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย
7. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ่ง
8. กรมการศาสนา
9. สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด

10. สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1

11. คณะกรรมการ

12. ชมรมรักเวียงกุมกาม

ข้อจำกัดของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ข้อจำกัดหรือข้อด้อยหรือจุดอ่อนของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้

1. เวียงกุมกามเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มโบราณสถานต่าง ๆ ในเขตชุมชน โดยที่คนที่อาศัยในพื้นที่เอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดินโดยถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้น การพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในรูปแบบของอุทยานประวัติศาสตร์ (Historic Park) อย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยนั้นทำไม่ได้ เนื่องจากสภาพของคนออกจากพื้นที่ให้หมด ดังนั้นการพัฒนาจึงเน้นให้ชุมชนอยู่ร่วมกันในแหล่งประวัติศาสตร์ได้อย่างใกล้ชิด ประโยชน์ซึ่งกันและกัน จากการใช้ชุมชนอยู่ร่วมกับโบราณสถานทำให้เกิดปัญหาการลักลอบขุดค้น การบุกทำลายและทำลายแหล่งโบราณสถานโดยประชาชนทั้งทางตรงอ้อม ได้แก่ การก่อสร้างอาคารทับลงบนพื้นที่โบราณสถาน การใช้พื้นที่โบราณสถานเพื่อการค้าขาย และการบุกรุกทำลายทางอ้อม ได้แก่ การก่อสร้างอาคารประเภทที่มีรูปลักษณะ ขนาด ความสูงไม่สอดคล้องกลมกลืนกับแหล่งประวัติศาสตร์ นอกจากนี้แล้วสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ จะต้องหางบประมาณเพื่อเป็นค่าชดเชยที่ดิน (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 ที่ดินบริเวณวัดกู่ป่าด้อม 1 ไร่ 2 งาน เป็นเงิน 1,200,000 บาท) และเป็นค่าจัดซื้อที่ดิน (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 ที่ดินบริเวณโบราณสถานวัดกู่ป่าด้อม พื้นที่ 1 งาน เป็นเงิน 222,160 บาท และที่ดินใกล้โบราณสถานวัดอীগิ้วและโบราณสถานวัดหนานช้าง พื้นที่ 7 ไร่ เป็นเงิน 5,412,000 บาท)

2. ประชาชนในพื้นที่ไม่มีความรู้ในการจัดการดูแลรักษาโบราณสถานต่าง ๆ และไม่ต้องการถูกขูดเงินที่ดิน ดังนั้นหากประชาชนค้นพบโบราณสถานในพื้นที่ตนจึงทำการทำลาย นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ภาคหวังให้หน่วยงานของรัฐ (สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่) ดูแล รักษา จัดการโบราณสถานต่าง ๆ แต่สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่เองมีพื้นที่รับผิดชอบถึง 8 จังหวัดในภาคเหนือ ทำให้ขาดแคลนบุคลากร และงบประมาณ ทำให้งานล่าช้า ปัจจุบันนี้ไม่มีโบราณสถานในเขตเวียงกุมกามที่ขึ้นทะเบียน เพราะการขึ้นทะเบียนต้องจัดทำแผนผังพื้นที่ ซึ่งทางสำนักงานศิลปากรที่ 8 ไม่มีงบประมาณในส่วนนี้ และการสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง และบูรณะโบราณสถานมีการหยุดเป็นช่วง ๆ เช่น ช่วงปีงบประมาณ 33-39 และช่วงปีงบประมาณ 44 เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน

3. องค์กร-หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมมีปริมาณมากถึง 12 หน่วยงานทำให้เกิดความไม่เป็นเอกภาพในบางครั้งการปฏิบัติตามหน้าที่ที่รับผิดชอบได้ไม่เคร่งครัด ทำให้บรรลุผลเพียงแค่ว้อยละ 50 เท่านั้น และส่งผลทำให้งานล่าช้าไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

4. ภาคประชาชนมีส่วนร่วมไม่มาก ส่วนใหญ่จะผลักดันให้ผู้นำชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะงานที่จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้น กระจุกเฉพาะ กลุ่มคนบางกลุ่ม ทำให้กลุ่มที่ไม่ได้ผลประโยชน์ไม่พอใจ
5. ถนนในหมู่บ้านแคบไม่กว้าง ทำให้รถสวนกันลำบาก (รกร้างล้อยางสวนทางกับรถยนต์) ถนนสาย ในหมู่บ้านบางสายยังเป็นถนนลูกรังทำให้เกิดความลำบากในการเดินทาง โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน
6. ห้องน้ำ แม้จะมีห้องน้ำบริการที่วัดช้างค้ำ (กาน โดม) และที่วัดหนานช้าง แต่ไม่เพียงพอกับจำนวน ที่ท่องเที่ยวที่มีเป็นจำนวนมากในช่วงเทศกาลเช่น ช่วงวันหยุดปีใหม่ และในช่วงเทศกาลสงกรานต์
7. ขยะ ปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านค้างจัดการขยะกันเอง องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีโครงการ อนุมัติการเกี่ยวกับขยะใด ๆ ทั้งสิ้น การพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้มีปริมาณขยะมากขึ้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีแผนรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ชาวบ้านจัดการขยะโดยการขุดหลุมฝัง และเผา และปัจจุบันนี้การจัดการขยะโดยการเผาทำไม่ได้ เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่จัดทำโครงการรณรงค์เรื่อง “เผาขยะ ผิดกฎหมาย” ทั้ง พรบ.สาธารณสุข พ.ศ. 2535 (โทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำ ทั้งปรับ และปรับอีกไม่เกินวันละ 5,000 บาท ตลอดเวลาที่ยังไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง) และประมวลกฎหมายอาญา (ระวางโทษ จำคุกไม่เกิน 7 ปี และปรับไม่เกิน 14,000 บาท)

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นการวิจัยมุ่งเน้นที่จะพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและสังคมโดยรวม โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพของเวียงกุมกาม
2. ศึกษาสภาพสังคมเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่
3. ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. เพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิด 5 แนวคิดคือ แนวคิดเรื่องศักยภาพของพื้นที่ การบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณี การมีส่วนร่วมของประชาชน ทักษะคนคิด และการพัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ กลุ่มตัวอย่างของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มตัวอย่างของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เวียงกุมกาม 3 ตำบลคือ ตำบลท่าวังตาล ตำบลหนองหอย และตำบลหนองผึ้ง ประกอบด้วย 6 หมู่บ้านคือ บ้านเจดีย์เหลี่ยม จำนวน 40 คน บ้านป่าเปอะ จำนวน 25 คน บ้านช้างค้ำ จำนวน 55 คน บ้านศรีบุญเรือง 30 คน บ้านเสาหิน 40 คน บ้านหนองผึ่งเหนือ 10 คน รวมทั้งหมด 200 คน โดยสุ่มตัวอย่างจากประชากรทั้ง 6 หมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม จำนวน 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ทักษะคนคิดและประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะของประชาชนในท้องถิ่นในการหาแนวทางพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดได้นำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage Distribution) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

สรุปผลการศึกษา

7.1.1 สภาพทั่วไปและประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม

เวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ใกล้กับเมืองเชียงใหม่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ห่างกันเพียง 5 กิโลเมตร เป็นสถานที่ซึ่งค้นพบซากโบราณสถานสมัยพุทธศตวรรษที่ 19-22 ถึง 26 แห่ง (ในพื้นที่ศึกษา) บางส่วนยังคงจมอยู่ใต้พื้นดิน เวียงกุมกามน่าจะสร้างขึ้นในช่วงราว พ.ศ. 1829-1839 โดยพญามังราย เป็นราชธานี เริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา ระหว่างที่พญามังรายประทับอยู่ที่เวียงกุมกาม พระองค์

ทรงสร้างวัด วัง หอนอน ขุดคูเมือง 4 ด้าน โดยใช้แนวแม่น้ำปิงเป็นกำแพงเมืองเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู ทรงเป็น
 พระอุปถัมภ์กัจฉาศาสนา ทรงสร้างวัดที่สำคัญหลายแห่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพระเจดีย์ ชุมชนที่อาศัย
 อยู่ริมร่องรอยของวัฒนธรรมหริภุญไชยค้นชัด เวียงกุมกามมีฐานะเป็นเมืองหลวงได้ประมาณ 10 ปี พญามังรายได้
 ทัพมาสร้างเมืองเชียงใหม่ ทำให้เวียงกุมกามลดความสำคัญลง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2101-2317 เกิดน้ำท่วม
 ใหญ่ในสมัยพม่าปกครองทำให้เวียงกุมกามล่มสลาย และเริ่มมีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 เวียง
 กุมกามเพิ่งถูกรื้อฟื้นความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ล้านนาเมื่อปี พ.ศ. 2527 และสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่
 ได้ทำการศึกษาสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง บูรณะมาจนถึงปัจจุบัน

7.1.2 ทักษะและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว

การศึกษาทัศนคติของประชาชนในท้องถิ่นโดยรวมพบว่า ประชาชนมีทัศนคติเห็นด้วยมากในการที่จะ
 พัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นโดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่าง
 ในการศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวน้อย เมื่อนำการมีส่วนร่วมมาพิจารณา
 เป็นรายประเด็นของขั้นตอนการมีส่วนร่วมเป็นดังนี้

1. การเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่
 เคยมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมเลย ส่วนในกลุ่มที่เข้าร่วมประชุมนั้นพบว่าประชากรตัวอย่างในบ้านข้างคำ
 ของลงมากคือ บ้านเจดีย์เหลี่ยมจะมีการเข้าร่วมประชุมมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากมีโบราณสถานต่าง ๆ ตั้งอยู่ใน
 หมู่บ้านทั้งสองมากที่สุด

2. ขั้นตอนการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและดำเนินงาน พบว่า ประชาชนใน
 ท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้เพราะ
 ประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาที่ต่ำ ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยว มักให้ผู้นำท้องถิ่น
 เป็นผู้คิด วางแผน และตัดสินใจมากกว่าที่จะคิดเอง

3. ขั้นตอนการลงทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ

จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมในการลงทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับพบว่าประชาชนในท้องถิ่น
 ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน อันมีผลต่อ
 เมืองมาจากขั้นตอนแรก ประชาชนไม่ได้คิดหรือแสดงความต้องการที่จะวางแผนหรือตัดสินใจด้วยตนเอง จึง
 ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมที่จัดขึ้นให้กับนักท่องเที่ยว เป็นสาเหตุที่ทำให้
 ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเท่าที่ควร การดำเนินชีวิตของประชาชนก็เปลี่ยนแปลงไป รายได้ถือเป็นสิ่ง
 สำคัญในการนำมาจุนเจือครอบครัว ประชาชนมีอาชีพประจำที่ต้องทำ โอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการ

จัดการผลประโยชน์ของหมู่บ้านจึงไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแทนของหมู่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้งจากชาวบ้านให้เข้าไปดูแลผลประโยชน์ของหมู่บ้าน

4. ขั้นตอนในการปฏิบัติ

จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติพบว่าประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน อันเป็นผลที่ต่อเนื่องมาจากขั้นตอนแรก ประกอบกับประชาชนในท้องถิ่นมีเวลาว่างจากการทำนอกลง มีอาชีพหลักที่ต้องทำ เรื่องของปากท้องของคนในครอบครัวถือเป็นสิ่งสำคัญ ตลอดจนการได้รับแจ้งข่าวสาร ในการขอความร่วมมือมายังชุมชนไม่ทั่วถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ บางครั้งต้องมีการสร้างแรงจูงใจในเรื่องของค่าตอบแทนที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้น

5. ขั้นตอนในการติดตามและประเมินผล

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกันอันเป็นผลที่เชื่อมโยงมาจากขั้นตอนแรก

7.1.3 ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยส่วนบุคคล ในภาพรวมของทั้งหกหมู่บ้านพบว่าไม่มีความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือความแตกต่างระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจและปัจจัยส่วนบุคคล ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แสดงว่าปัจจัยทั้งสองไม่ได้เป็นตัวกำหนดในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น แต่ถ้ามองแยกเป็นแต่ละบ้านจะพบว่าระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ภูมิถ้านาเดิม และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ พบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

7.1.4 ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพและ โอกาสของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบไปด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก สำหรับปัจจัยภายในนั้นประกอบไปด้วย 3 ปัจจัยย่อยคือ บริบทของชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสรุปได้ว่า ชุมชนในพื้นที่วิสาหกิจชุมชนเป็นชุมชนที่ดำรงรกรากมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่สมัยทริภุญไชย เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน มีความสนิทสนม รู้จักกันหมด ส่งผลให้คนภายในชุมชนช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันเป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันนี้ประชาชนในพื้นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวในน้อย แต่หากโน้มน้าวให้ประชาชน

ในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมคิดริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ต้น จะทำให้ประชาชนในพื้นที่เต็มใจที่จะมีส่วนร่วมมากขึ้น หรืออาจจะอาศัยผู้นำชุมชนหรือบุคคลสำคัญที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาสร้างศรัทธาโน้มนำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น

ส่วนศักยภาพของเวียงกุมกามนั้นประกอบไปด้วย สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) และบริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service) ซึ่งพบว่าเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ใกล้เมือง มีความโดดเด่นแปลกและแตกต่างจากสถานที่ท่องเที่ยวในกลุ่มเดียวกันเพราะว่าเป็นนคร โบราณ ได้พิภพ มีพิพิธภัณฑ์และศูนย์ข้อมูลสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว การเที่ยวชมโบราณสถานต่าง ๆ ทำให้หลากหลายรูปแบบ มีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่ร่วมสืบสานวัฒนธรรมล้านนาที่หลากหลาย การเข้าไปเยี่ยมชมสามารถทำได้โดยสะดวก ภายในหมู่บ้านมีถนนไปถึงโบราณสถานทุกแห่ง มีป้ายบอกทางในถนนสายหลักของจังหวัดเชียงใหม่และถนนในหมู่บ้านเอง ประชาชนในท้องถิ่นจัดทำกิจกรรมสิ่งบริการที่ช่วยเสริมการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานแสดงทางด้านวัฒนธรรม งานหัตถกรรมต่าง ๆ

ส่วนปัจจัยภายนอกนั้นประกอบไปด้วยหน่วยงาน-องค์กรและมาตรการของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีอยู่ในกฎหมายที่บังคับใช้ในหลายหน่วยงาน กฎหมายที่สำคัญคือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของเอกภาพและการบังคับใช้ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมยังมีน้อย นอกจากนี้ยังมีนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สำคัญ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งเกี่ยวข้องกับชุมชน โดยกล่าวถึง สิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แต่ไม่ได้กำหนดสิทธิที่แน่นอนในเรื่องของชุมชนและความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม นอกจากนี้ยังมีนโยบายของกรมศิลปากร ในการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรม (อส.มศ.) อีกด้วย

ข้อจำกัดหรือจุดอ่อนของการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับการที่เวียงกุมกามเป็นพื้นที่ที่ชุมชนอยู่ร่วมกับแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาการลักลอบขุดค้น การบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณสถานโดยประชาชนทั้งทางตรง และทางอ้อม ทั้งเจตนาและไม่เจตนา การที่สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ต้องจ่ายเงินเป็นค่าชดเชยที่ดิน ค่าจัดซื้อที่ดิน รวมไปถึงการขาดแคลนงบประมาณในการสำรวจ ขุดค้น และบูรณะ ซ่อมแซมโบราณสถานต่าง ๆ การมีหน่วยงานหลายหน่วยงาน ที่ดูแลรับผิดชอบในการพัฒนาเวียงกุมกาม เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้การทำงานไม่มีเอกภาพและไม่มีประสิทธิภาพส่งผลทำให้งานล่าช้าไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร อีกทั้งการที่ประชาชนในท้องถิ่นบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์ และรวมไปถึงถนนในหมู่บ้านที่แคบและขาดการวางแผนจัดการขยะที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

7.2 อภิปรายผล

1. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่เห็นด้วยมากกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในท้องถิ่นอยากให้หมู่บ้านได้รับความเจริญในด้านต่าง ๆ ให้มากที่สุด เพื่อคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่และเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ และประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับน้อย อาจเป็นเพราะประชาชนในท้องถิ่นจะเข้าไปมีส่วนร่วมในบางขั้นตอน แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับเวลาว่างของประชาชนด้วย เนื่องจากประชาชนมีอาชีพหลัก จะเข้ามามีส่วนร่วมได้เป็นบางครั้งเท่านั้น

2. ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในประเด็นความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ และภูมิฐานะ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ และภูมิฐานะที่ต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความแตกต่างระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่า อาชีพและรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่แตกต่างกัน จะเห็นได้ว่าสาเหตุที่แท้จริงทำให้ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการเปิดตัวเวียงกุมกาม และการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐกับภาคเอกชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ประชากรจึงไม่มีโอกาสในการเข้าไปร่วมเสนอความคิดเห็นหรือเสนอความต้องการที่แท้จริงของพวกเขาในการที่จะพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว บางกิจกรรมอาจเป็นเรื่องใหม่ ภาครัฐควรดำเนินการให้ความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนในพื้นที่สนใจ ขอมริบ มีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในบางครั้งอาจต้องอาศัยผู้นำชุมชน ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ควรอยู่บนพื้นฐานที่ประชาชนมีความตั้งใจเต็มใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้น และองค์กรที่รับผิดชอบหรือผลักดันกิจกรรมนั้น ๆ ก็ควรที่จะมีความจริงจังในการดำเนินการเช่นกัน

3. การพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น ควรเป็นผลมาจากความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคประชาชนในท้องถิ่น ควรมีผู้มีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหลาย ๆ หน่วยงานร่วมกันรับผิดชอบของชุมชนนั้น ความผูกพันต่อชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน ความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน จะทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ และเป็นพลังในการพัฒนาให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ และเกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรกระจายไปถึงมือชุมชนระดับรากหญ้าอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตามรูปแบบของการพัฒนาที่เกิดขึ้นควรยึด

หลักความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้สมาชิกเกิดความภูมิใจที่มีส่วนร่วม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ให้สมาชิกเกิดจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกิจกรรม สามารถดำเนินกิจกรรม ภายใต้อำนาจความสามารถของตนเอง พยายามพึ่งพาภายนอกน้อยที่สุด (ภาครัฐอาจมีส่วนร่วมในการแนะนำกิจกรรม และจัดฝึกอบรม แต่ท้ายที่สุดชุมชนก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้น ได้เองโดยไม่ต้องอาศัยภายนอกอีกต่อไป)

7.3 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 7.3.1 ทราบถึงศักยภาพของเวียงกุมกาม
- 7.3.2 ทราบถึงทัศนคติ แนวความคิดของประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว

7.4 ข้อเสนอแนะ

7.4.1 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ปัจจุบันนี้ผลประโยชน์จากการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวยังกระจุกตัวอยู่กับประชาชนในพื้นที่ในบางกลุ่มไม่ได้กระจายไปทั่วทั้งพื้นที่ที่ประกอบไปด้วย 6 หมู่บ้านใน 3 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 2 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่ ความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นอาจนำไปสู่ความแตกแยก และแตกแยกกันที่สุดในที่สุด ดังนั้นจึงควรที่จะมีการดำเนินโครงการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในพื้นที่ ทั้งที่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่เองหรือเป็นคนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยหลัง ให้เกิดจิตสำนึกร่วมภาคภูมิใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งและจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการ ดูแล อนุรักษ์ พัฒนาโบราณสถานต่าง ๆ ในเวียงกุมกามเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และเป็นมรดกแก่ลูกหลานชาวล้านนาสืบไป
2. ให้ประชาชนในพื้นที่ ได้รับข่าวสาร ความเป็นมา ความเคลื่อนไหว ข้อมูล กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่เวียงกุมกามอย่างสม่ำเสมอ
3. องค์การบริหารส่วนตำบลควรเข้ามามีบทบาทในการวางแผนจัดการขยะของชุมชน ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของการว่าจ้างบริษัทเอกชนให้เข้ารับจัดการซึ่งจะสะดวกกว่าการดำเนินการจัดการเอง
4. องค์การบริหารส่วนตำบล ควรเข้ามามีบทบาทในการปรับสภาพภูมิทัศน์ของชุมชนควบคุมความสูงของอาคาร อาคารที่สร้างใหม่ควรมีรูปแบบสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมล้านนา

7.4.2 ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยต่อไป

ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของบทบาทของเยาวชน สตรี ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะจะทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบยั่งยืนและได้ประโยชน์สูงสุด

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2542.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. Unseen In Thailand. 2546.
- อรุณสิน อุ่นใจจินต์. เวียงกุมกาม : ราชธานีแรกเริ่มของล้านนา. สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่, 2545.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่. พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514.
- บุญณรงค์ ศรีสุวรรณ. สถาปัตยกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม : กรณีศึกษาวัดกานโถม. เชียงใหม่ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- ศักดิ์ โฆวาทิธี. การวัดทัศนคติและบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักทดลองการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2520.
- งานพระบรมธาตุและประวัติศาสตร์วัดเจดีย์เหลี่ยม. ฉบับพิเศษพิมพ์ชุดเกล้าฯถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2532.
- พงษ์พล ภูมิพัฒน์. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2538.
- อดศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์. ชุมชนโบราณในเขตล้านนา. เชียงใหม่ : ภาควิชาภูมิศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.
- ระชาประชาธิปไตยจักร. ทงสาวดารโชนก. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.
- รัตน์ เฉระรินทร์. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน” ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2537.
- ภรณ์ ทองสอาด. การศึกษาร่องรอยทางน้ำเก่าของแม่น้ำปิงในบริเวณที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาภูมิศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- สวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.
- สวัสดิ์ อ่องสกุล. เวียงกุมกาม : การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่ : Within Design co., Ltd. 2546.
- จิตร พิศราภรณ์ และวุฒิ อุดมโม. “เวียงกุมกาม” เหตุใดจึงสูญหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์เมื่อ 400 ปีก่อน : หลักฐานทางธรณีวิทยา. จดหมายข่าวอ้านนาคติศึกษา. ปีที่ 1-2 ตุลาคม-ธันวาคม, 2530.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. เวียงกุมกามแหล่งอารยธรรมและมรดกของล้านนา. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ :
บริษัทคุ้มครองมรดกไทย จำกัด, 2541.

สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่. โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม ปีงบประมาณ
2545-2547.

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10. กรอบแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณเมืองเก่าเวียงกุมกาม
โครงการศึกษาแนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณเมืองเก่าเวียงกุมกาม. สำนักงานปลัด
กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
2545.

บุญอ้อ. 2547. บ้านอวาช-สันกำแพง-เวียงกุมกาม. จากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ฉบับวันเสาร์ที่ 24 มกราคม
2547, หน้า 8.

คุณ ระพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท สภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย ใน ทวี
หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). การมีส่วนร่วมประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โอเคียนสตรี,
2537.

บุญวงศ์ ไปราฉานนท์. แนวทางการศึกษาเพื่อวางแผนการท่องเที่ยวระดับภาคและระดับจังหวัด. ภาควิชา
ภูมิศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

unseen ที่เวียงกุมกาม. อนุสาร อสท. พฤษภาคม 2546 (ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน)

บุญกษณ์ เกษม จันทร์แก้ว, ประชาชนมรดกเวียงกุมกาม, 31 มกราคม และ 17 เมษายน 2547.

บุญกษณ์ ศรีวงษ์ มีทองคำ, ปลัดอำเภอสารภี, 30 มกราคม 2547.

บุญกษณ์ สหวัฒน์ แน่นหนาม ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 21 เมษายน 2547.

เวียงกุมกาม. 2547. แหล่งที่มา <http://www.wiangkoomkam.com> (19 เมษายน 2547).

Butler, R.W. "The Concept of a Tourist Area Cycle of Evaluation : Implication for Management of
Resources", *Canadian Geographer*, 1980.

Cooper, Chris and Others. *Tourism Principle and Practice*. London: Clays Ltd., 1994.

Charg, Ian L. *Design With Nature*. New York, Natural History Press, 1967.

Busching, James. *Managing and Information System*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1988.

Wilos Velechovsky, Atipat Sinthusan and Suchit Pitragool, *Geological Aspects of the Burial by Flood of
the Ancient City of Wiang Kum Kam, Chiang Mai, Thailand, A Report to the Center for the
Promotion of Arts and Culture, Chiang Mai University, Thailand, October, 1987.*

ภาคผนวก ก

-ร่าง-

ระเบียบการบริหาร และใช้จ่ายเงิน
กองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม

พ.ศ. 2546

ตามที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีคำสั่งจังหวัดเชียงใหม่ ที่ 2357/2546 ลงวันที่ 1 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชน ได้หวงแหน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์เวียงกุมกามให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย นั้น

เพื่อให้การบริหารงานกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม จึงออกระเบียบการบริหารและใช้จ่ายเงินกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ไว้ดังนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบการบริหารและใช้จ่ายเงินกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม พ.ศ. 2546”

ข้อ 2 ระเบียบนี้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ นายอำเภอสารภี ในฐานะประธานกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ได้ลงนามในระเบียบเป็นต้นไป

ข้อ 3 ในการแก้ไขเพิ่มเติมข้อความใดในระเบียบนี้ จะต้องมีคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 เป็นผู้เสนอขอแก้ไข และจะต้องมีคณะกรรมการให้ความเห็นชอบไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการทั้งหมด

ข้อ 4 ตามระเบียบนี้

(1) คณะกรรมการหมายถึง คณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนา เวียงกุมกาม ซึ่งเป็นบุคคลที่ดำรงตำแหน่ง ตามคำสั่งจังหวัดเชียงใหม่ ที่ 2357/2546 ลงวันที่ 1 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2546 และบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเพิ่มเติมตามมติของคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกามกำหนด

(2) ประธาน หมายถึง ประธานคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ซึ่งมีนายอำเภอสารภี เป็นประธาน โดยตำแหน่ง

(3) เற்றுญิก หมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการ ให้ทำหน้าที่เற்றுญิก

ข้อ 5 คณะกรรมการ จะต้องบริหารงานกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่และตามแผนงาน โครงการพัฒนาเวียงกุมกาม ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ให้มีการจัดทำแผนงาน โครงการพัฒนาเวียงกุมกามเป็นแผนประจำปี ทุกปี

ข้อ 6 ประธานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาวิงกุ่มกาม ต้องจัดให้มีการประชุมหารือแนวทางการพัฒนาวิงกุ่มกามอย่างน้อย 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง เว้นแต่ประธานเห็นว่ามีความจำเป็นอาจเรียกประชุมก่อนนั้น ก็ได้

ข้อ 7 รายได้ของกองทุนอนุรักษ์ และพัฒนาวิงกุ่มกาม มาจาก

- (1) การรับบริจาคทั้งจากผู้รับบริจาค และผู้มีจิตศรัทธาต่าง ๆ ที่แสดงความประสงค์บริจาค เจ้ากองทุนอนุรักษ์และพัฒนาวิงกุ่มกาม
- (2) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะกรรมการที่มีรายได้เกิดขึ้น
- (3) การจำหน่ายสินค้าและบริการ ที่ใช้เงินหรือทรัพย์สินของกองทุนฯ จัดซื้อ จัดทำ
- (4) ดอกผลของเงินกองทุนอนุรักษ์ และพัฒนาวิงกุ่มกาม

ข้อ 8 ให้นำเงินกองทุนอนุรักษ์ และพัฒนาวิงกุ่มกาม รวมทั้งรายได้ทั้งหมดฝากธนาคาร โดยให้ใช้ชื่อบัญชีว่า "กองทุนอนุรักษ์และพัฒนาวิงกุ่มกาม และให้มีผู้มีอำนาจเบิกจ่ายเงิน 2 ใน 3 คน ได้แก่ ประธานฯ 1 คน เสร้ญญิก 1 คน และกรรมการที่คณะกรรมการเห็นสมควรแต่งตั้งอีก 1 คน ทั้งนี้ในการส่งจ่ายเงินแต่ละครั้ง ประธานฯ ต้องลงนามในการส่งจ่ายทุกครั้ง

ข้อ 9 ให้เสร้ญญิก รายงานขอครวยรับ-รยจ่าย ให้เป็นปัจจุบัน รายงานให้ประธานทราบทุกเดือนและสำเนารายงานให้คณะกรรมการทราบ ในการประชุมทุกครั้ง

ข้อ 10 ในการใช้จ่ายเงินกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาวิงกุ่มกาม สามารถใช้จ่ายได้ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งดังต่อไปนี้

- (1) การจัดกิจกรรมอันเป็นการจัดหารายได้เข้ากองทุนพัฒนา และอนุรักษ์วิงกุ่มกาม รวมทั้ง การจัดซื้อ จัดทำสินค้าสำหรับจำหน่ายเพื่อหารายได้
- (2) การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์โบราณสถานวิงกุ่มกาม ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น
- (3) ค่าจ้างลูกจ้างประชาสัมพันธ์ และนักการภารโรงประจำศูนย์ข้อมูลวิงกุ่มกาม ในระหว่างยังไม่มีพนักงานราชการใด ๆ เข้ามาดูแลรับผิดชอบ
- (4) ค่าซ่อมบำรุงวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เฉพาะที่อยู่ในความรับผิดชอบของกองทุนอนุรักษ์ และพัฒนาวิงกุ่มกาม
- (5) ค่าใช้จ่ายในการบำรุงดูแลรักษาโบราณสถานวิงกุ่มกาม กรณีที่ไม่มีส่วนราชการใดรับผิดชอบ หรือมีแต่มีได้งบประมาณไว้ หรือตั้งงบประมาณไว้แต่ไม่เพียงพอ
- (6) ค่าใช้จ่าย สำหรับการจัดงานต้อนรับคณะบุคคลสำคัญของจังหวัด อำเภอ หรือราชการส่วนกลาง ที่เดินทางมาเยี่ยมชมโบราณสถานวิงกุ่มกาม กรณีที่ส่วนราชการที่รับผิดชอบ มิได้จัดงบประมาณไว้
- (7) สนับสนุนงบประมาณ ให้แก่ ส่วนราชการ หรือภาคเอกชน ที่เข้ามาจัดกิจกรรมในโบราณสถานวิงกุ่มกาม หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับแผนงาน โครงการพัฒนาโบราณสถานวิงกุ่มกาม ที่คณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์ และพัฒนาวิงกุ่มกามได้กำหนดไว้
- (8) สนับสนุนกิจกรรมอันเป็นสาธารณกุศลต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอสารภี แต่ไม่เกินจำนวนเงินที่ตั้งไว้ในแผนประจำปี

ข้อ 11 การใช้จ่ายเงินกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ตามข้อ 10 จะต้องผ่านความเห็นชอบ
ของที่ประชุมคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ก่อนทุกครั้งและจะต้องได้รับความ
เห็นชอบด้วยมติไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ของคณะกรรมการที่มีอยู่ทั้งหมด

กรณีที่เป็นแรงกดดัน ซึ่งไม่สามารถเรียกประชุมได้ทันที ประธานมีอำนาจสั่งจ่ายเงินกองทุน โดยมี
มติที่ประชุม เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ตามข้อ 10 ได้ครั้งละไม่เกิน 20,000.- บาท (สองหมื่นบาท
ถ้วน) แต่จะต้องรายงานที่ประชุมทราบทันทีในการประชุมครั้งต่อไป

ข้อ 12 การนำเงินกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม ไปใช้จ่ายลงทุนจัดกิจกรรม เพื่อจัดการรายได้
ตามข้อ 10(1) สามารถนำไปใช้จ่ายได้กิจกรรมละไม่เกิน 200,000.- บาท (สองแสนบาทถ้วน) โดยจะต้องให้มี
กองทุนคงเหลืออยู่ในบัญชีเงินฝาก หลังหักค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนงานโครงการในปีนั้น ไม่น้อยกว่า
100,000.- บาท (สองแสนบาทถ้วน)

ประกาศ ณ วันที่ เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2546

(ลงชื่อ)

(นายธานินทร์ สุภาแสน)

นายอำเภอสารภี

ประธานคณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม
เรื่อง ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเวียง
กุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

โปรดทำเครื่องหมาย ในช่องที่ท่านคิดว่าเหมาะสมที่สุด (กรุณาตอบทุกข้อ)

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. ปัจจุบันท่านอายุ
 1. ต่ำกว่า 29 ปี 2. 30 - 59 ปี
 3. 60 ปีขึ้นไป
3. ระดับการศึกษา
 1. ประถมศึกษาปีที่ 4 2. มัธยมศึกษาปีที่ 3
 3. อุดมศึกษา 4. อื่น ๆ ระบุ
4. ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่หรือชุมชนแห่งนี้
 1. น้อยกว่า 5 ปี 2. 5 - 10 ปี
 3. 10 - 15 ปี 4. มากกว่า 15 ปี
5. อาชีพ
 1. รับราชการ หรือ พนักงานรัฐวิสาหกิจ 2. ค้าขาย
 3. เกษตรกร 4. รับจ้างทั่วไป
 5. แม่บ้าน 6. นักเรียน นักศึกษา
 7. อื่น ๆ ระบุ
6. รายได้ต่อเดือนของครอบครัว
 1. น้อยกว่า 5,000 บาท 2. 5,000 - 15,000 บาท
 3. 15,000 - 30,000 บาท 4. มากกว่า 30,000 บาท
7. ภูมิลำเนาเดิม
 1. เกิดในหมู่บ้าน 2. ย้ายมาจากที่อื่น
8. สถานที่ทำงาน
 1. ที่บ้าน 2. ที่อื่น

9. ความถี่ในการเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

- () 1. เข้าร่วมทุกครั้งที่มีการประชุม
 () 2. เข้าร่วมประชุมเป็นครั้งคราว
 () 3. ไม่เข้าร่วมประชุมเลย

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติ

10. ท่านเห็นด้วยกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

- () 1. เห็นด้วย (ตอบข้อ 1 - 10) () 2. ไม่เห็นด้วย (ตอบข้อ 11 - 17)

ข้อมูล	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย มาก
1. การท่องเที่ยวทำให้คนในหมู่บ้านมีอาชีพและงานทำมากขึ้น			
2. การท่องเที่ยวทำให้คนในหมู่บ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น			
3. การท่องเที่ยวทำให้หมู่บ้านของท่านเจริญขึ้น เช่น มีการติดตั้งหลอดไฟเพิ่มขึ้นตามถนนหนทางเข้าหมู่บ้าน			
4. การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในรูปของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ			
5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น			
6. การท่องเที่ยวทำให้คนในหมู่บ้านมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันทำงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น			
7. การท่องเที่ยวทำให้คนในหมู่บ้านท่านไม่อพยพย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น			
8. การท่องเที่ยวทำให้มีการฟื้นฟู อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย			
9. การท่องเที่ยวทำให้คนในหมู่บ้านท่านรักและหวงแหนสภาพแวดล้อม ชนบรรมนิยมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น			
10. การท่องเที่ยวทำให้หมู่บ้านของท่านสะอาดขึ้น			

ข้อมูล	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย มาก
11. การท่องเที่ยวทำให้มีขยะเพิ่มขึ้น			
12. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียง			
13. การท่องเที่ยวทำให้มีปัญหาการจราจรเพิ่มขึ้น			
14. การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้น			
15. การท่องเที่ยวทำให้โบราณสถานทรุดโทรม			
16. การท่องเที่ยวทำให้เกิดการอพยพของคนในหมู่บ้านออกจากพื้นที่			
17. การท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิมของคนในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป			

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1. การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจ

ข้อมูล	ไม่มีส่วน ร่วม	มีส่วน ร่วมน้อย	มีส่วน ร่วมปาน กลาง	มีส่วน ร่วมมาก
1. เสนอความคิดเห็นในที่ประชุม เกี่ยวกับการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว				
2. ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว				
3. ร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมท่องเที่ยว				
4. ร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ หรือ มาตรการ ที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนโยบายท้องถิ่น				

2. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และดูแลผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ข้อมูล	ไม่มีส่วนร่วม	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก
1. บริจาคเงินในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว				
2. บริจาควัสดุอุปกรณ์ในการร่วมพัฒนา				
3. ช่วยเหลือด้านแรงงานในการพัฒนา				
4. การเข้าร่วมดูแลผลประโยชน์ของหมู่บ้าน				

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ข้อมูล	ไม่มีส่วนร่วม	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก
1. ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์และมาตรการที่กำหนดไว้				
2. เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น				
3. ร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน				

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ข้อมูล	ไม่มีส่วนร่วม	มีส่วนร่วมน้อย	มีส่วนร่วมปานกลาง	มีส่วนร่วมมาก
1. ร่วมประเมินผลกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นในแต่ละครั้ง				
2. ร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรม				
3. ควบคุมกฎหมายเกณฑ์และมาตรการด้านการท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด				

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ภาคผนวก ค

ตาราง 1 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษาของบ้าน
เจดีย์เหล็ก

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	36	17.886	273.089	5.962	7.586	0.786	0.510
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	36	13.818	185.557	4.606	5.154	0.894	0.454
การลงมือปฏิบัติ	3	36	10.068	83.707	3.356	2.325	1.443	0.246
การติดตามและ ประเมินผล	3	36	26.777	145.998	8.926	4.056	2.201	0.105
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	36	235.113	1,616.487	78.371	44.902	1.745	0.175

ตาราง 2 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษาของบ้านป่าเปอะ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ คัดค้านใจ	3	21	0.762	163.238	5.962	7.586	0.786	0.510
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	21	19.536	155.024	4.606	5.154	0.894	0.454
การลงทุนปฏิบัติ	3	21	12.389	50.571	3.356	2.325	1.443	0.246
การติดตามและ ประเมินผล	3	21	7.931	59.429	8.926	4.056	2.201	0.105
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง ขั้นตอน	3	21	109.730	1,161.310	36.577	55.300	0.661	0.585

ตาราง 3 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษาของบ้านข้างค้ำ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	51	20.348	344.489	6.783	6.755	1.004	0.399
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	51	14.141	150.769	4.714	2.956	1.594	0.202
การลงมือปฏิบัติ	3	51	6.870	144.766	2.290	2.839	0.807	0.496
การติดตามและ ประเมินผล	3	51	17.886	142.223	5.962	2.789	2.138	0.107
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง ขั้นตอน	3	51	161.920	1,862.517	53.973	36.520	1.478	0.232

ตาราง 4 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษาของบ้านศรีบุญเรือง

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	26	6.925	61.875	2.308	2.380	0.970	0.422
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	26	16.430	72.770	5.477	2.799	1.957	0.145
การลงมือปฏิบัติ	3	26	6.888	49.812	2.296	1.916	1.199	0.330
การติดตามและ ประเมินผล	3	26	6.563	26.937	2.188	1.036	2.112	0.123
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง ขั้นตอน	3	26	96.030	442.770	32.010	17.030	1.880	0.158

ตาราง 5 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษาของบ้านเสาหินะ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	36	3.424	116.976	1.141	3.249	0.351	0.788
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	36	12.694	127.206	4.231	3.533	1.198	0.325
การลงมือปฏิบัติ	3	36	3.536	63.564	1.179	1.766	0.668	0.577
การติดตามและ ประเมินผล	3	36	5.947	83.653	1.982	2.324	0.853	0.474
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง ขั้นตอน	3	36	44.850	1,155.550	14.950	32.099	0.466	0.708

ตาราง 6 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระดับการศึกษาของบ้าน
หนองผึ่งเหนือ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	6	5.833	16.667	1.944	2.778	0.700	0.586
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	6	25.1833	20.667	8.611	3.444	2.500	0.156
การลงมือปฏิบัติ	3	6	9.600	8.000	3.200	1.333	2.400	0.166
การติดตามและ ประเมินผล	3	6	5.567	9.333	1.856	1.556	1.193	0.389
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง ขั้นตอน	3	6	65.567	97.333	21.856	16.222	1.347	0.345

ตาราง 7 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพของบ้านเจดีย์เหลี่ยม

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	6	33	69.939	221.036	11.657	6.698	1.740	0.143
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	6	33	82.429	116.946	13.738	3.544	3.877	0.005
การลงมือปฏิบัติ	6	33	27.543	66.232	4.590	2.007	2.287	0.059
การติดตามและ ประเมินผล	6	33	35.614	137.161	5.936	4.156	1.428	0.234
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง ห้าขั้นตอน	6	33	672.582	1,179.018	112.097	35.728	3.138	0.015

ตาราง 8 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพของบ้านป่าเปอะ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	5	19	73.333	90.667	14.667	4.772	3.074	0.034
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	5	19	45.477	129.083	9.095	6.794	1.339	0.291
การลงมือปฏิบัติ	5	19	2.460	60.500	0.492	3.184	0.155	0.976
การติดตามและ ประเมินผล	5	19	23.360	44.000	4.672	2.316	2.017	0.122
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ด้าน	5	19	360.123	910.917	72.025	47.943	1.502	0.236

ตาราง 9 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจําแนกตามอาชีพของบ้านข้างค้ํา

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	6	48	61.533	303.304	10.255	6.319	1.623	0.161
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	6	48	9.653	155.256	1.609	3.234	0.497	0.807
การลงมือปฏิบัติ	6	48	5.755	145.881	0.959	3.039	0.316	0.926
การติดตามและ ประเมินผล	6	48	12.663	147.446	2.110	3.072	0.687	0.661
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน	6	48	197.633	1,826.804	32.939	38.058	0.865	0.527

ตาราง 10 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพของบ้านศรีบุญเรือง

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	5	24	4.827	63.973	0.965	2.666	0.362	0.869
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	5	24	6.809	82.391	4.606	3.433	0.397	0.846
การลงมือปฏิบัติ	5	24	7.558	49.142	1.362	2.048	0.738	0.602
การติดตามและ ประเมินผล	5	24	13.742	19.758	8.926	0.823	3.339	0.020
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	5	24	34.244	504.556	78.371	21.023	0.326	0.892

ตาราง 11 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพของบ้านเสาทิน

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	5	34	29.996	90.404	5.999	2.659	2.256	0.071
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	5	34	44.230	95.670	8.846	2.814	3.144	0.019
การลงมือปฏิบัติ	5	34	17.356	49.744	3.471	1.463	2.373	0.060
การติดตามและ ประเมินผล	5	34	15.190	74.410	3.038	2.189	1.388	0.253
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	5	34	355.999	844.401	71.200	24.835	2.867	0.029

ตาราง 12 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามอาชีพของบ้านหนองคั้งเหนือ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	4	5	3.750	18.750	0.938	3.750	0.250	0.898
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	4	5	23.750	22.750	5.938	4.550	1.305	0.381
การลงมือปฏิบัติ	4	5	7.600	10.000	1.900	2.000	0.950	0.506
การติดตามและ ประเมินผล	4	5	7.650	7.250	1.913	1.450	1.319	0.377
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	4	5	63.650	99.250	15.913	19.850	0.802	0.573

ตาราง 13 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจําแนกตามรายได้ต่อเดือนของบ้าน
เจดีย์เหลี่ยม

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	36	25.908	265.067	8.636	7.363	1.173	0.334
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	36	16.842	182.533	5.614	5.070	1.107	0.359
การลงมือปฏิบัติ	3	36	13.867	79.908	4.622	2.220	2.082	0.120
การติดตามและ ประเมินผล	3	36	15.742	157.033	5.247	4.362	1.203	0.323
รวมการมี ส่วนร่วมทั้ง สี่ขั้นตอน	3	36	256.558	1,595.042	85.519	44.307	1.930	0.142

ตาราง 14 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามรายได้ต่อเดือนของบ้านป่าเปอะ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	21	31.650	132.350	10.550	6.302	1.674	0.203
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	21	28.877	145.683	9.626	6.937	1.388	0.274
การลงมือปฏิบัติ	3	21	11.760	51.200	3.920	2.438	1.608	0.218
การติดตามและ ประเมินผล	3	21	7.677	59.683	2.559	2.842	0.900	0.458
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	21	220.690	1,050.350	73.563	50.017	1.471	0.251

ตาราง 15 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจําแนกตามรายได้ต่อเดือนของบ้านข้างค้ํา

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ คัดสินใจ	2	52	5.288	359.548	2.644	6.914	0.382	0.684
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	2	52	0.401	164.508	0.201	3.164	0.603	0.939
การลงมือปฏิบัติ	2	52	7.955	143.681	3.978	2.763	1.440	0.246
การติดตามและ ประเมินผล	2	52	8.660	151.449	4.330	2.912	1.487	0.236
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	2	52	57.591	1,966.846	28.795	37.824	0.761	0.472

ตาราง 16 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามรายได้ต่อเดือนของบ้านศรีบุญเรือง

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ คัดค้านใจ	3	26	3.943	64.857	1.314	2.495	0.527	0.668
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	26	20.893	68.307	6.964	2.627	2.651	0.070
การลงมือปฏิบัติ	3	26	1.548	55.152	0.516	2.121	0.243	0.865
การติดตามและ ประเมินผล	3	26	4.200	29.300	1.400	1.127	1.242	0.315
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	26	86.305	452.495	28.768	17.404	1.653	0.202

ตาราง 17 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามรายได้ต่อเดือนของบ้านเสาทิน

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	36	4.195	116.205	1.398	3.228	0.433	0.731
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	36	12.155	127.745	4.052	3.548	1.142	0.345
การลงมือปฏิบัติ	3	36	12.921	54.179	4.307	1.505	2.862	0.050
การติดตามและ ประเมินผล	3	36	7.386	82.214	2.462	2.284	1.078	0.371
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	36	104.473	1,095.927	34.824	30.442	1.144	0.345

ตาราง 18 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามรายได้ต่อเดือนของบ้าน
หนองผึ่งเหนือ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	2	7	10.000	12.500	5.000	1.786	2.800	0.128
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	2	7	2.667	43.833	1.333	6.262	0.213	0.813
การลงมือปฏิบัติ	2	7	4.267	13.333	2.133	1.905	1.120	0.378
การติดตามและ ประเมินผล	2	7	7.067	7.833	3.533	1.119	3.157	0.105
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	2	7	73.067	89.833	36.533	12.833	2.847	0.125

ตาราง 19 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิฐานะของบ้านเจดีย์เหลี่ยม

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	1	38	7.482	283.493	7.482	7.460	1.003	0.323
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	38	13.802	185.573	13.802	4.884	2.826	0.101
การลงมือปฏิบัติ	1	38	4.167	93.733	4.167	2.467	0.017	0.897
การติดตามและ ประเมินผล	1	38	2.802	169.973	2.802	4.473	0.626	0.434
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	38	69.360	1,782.240	69.360	46.901	1.479	0.231

ตาราง 20 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจําแนกตามภูมิลําเนาของบ้านป่าเปอะ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	1	23	8.890	155.110	8.890	6.744	1.318	0.263
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	23	14.222	160.338	14.222	6.971	2.040	0.167
การลงมือปฏิบัติ	1	23	0.395	62.565	0.395	2.720	0.145	0.707
การติดตามและ ประเมินผล	1	23	0.503	66.857	0.503	2.907	0.173	0.681
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	23	65.456	1,205.584	65.456	52.417	1.249	0.279

ตาราง 21 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิฐานะของบ้านข้างค้ำ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	1	53	7.998	356.838	7.998	6.733	1.188	0.281
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	53	2.078	162.832	2.078	3.072	0.676	0.415
การลงมือปฏิบัติ	1	53	0.450	151.186	0.450	2.853	0.158	0.693
การติดตามและ ประเมินผล	1	53	3.184	156.925	3.184	2.961	1.075	0.304
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	53	6.250	2,018.186	6.250	38.079	0.164	0.687

ตาราง 22 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิฐานะของบ้านศรีบุญเรือง

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	1	28	0.935	67.865	0.935	2.424	0.386	0.540
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	28	4.615	89.154	4.615	3.184	0.014	0.905
การลงมือปฏิบัติ	1	28	3.335	53.365	3.335	1.906	1.750	0.197
การติดตามและ ประเมินผล	1	28	0.288	33.212	0.288	1.186	0.243	0.626
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	28	9.704	529.096	9.704	18.896	0.514	0.480

ตาราง 23 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิฐานะของบ้านเสาทิน

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	1	38	4.876	115.524	4.876	3.040	1.604	0.213
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	38	5.186	134.714	5.186	3.545	1.463	0.234
การลงมือปฏิบัติ	1	38	2.743	64.357	2.743	1.694	1.620	0.211
การติดตามและ ประเมินผล	1	38	2.743	86.857	2.743	2.286	1.200	0.280
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	38	60.805	1,139.595	60.805	29.989	2.028	0.163

ตาราง 24 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามภูมิฐานะของบ้านหนองผึ่งเหนือ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	1	8	2.500	20.000	2.500	2.500	1.000	0.347
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	1	8	12.100	34.400	12.100	4.300	2.814	0.132
การลงมือปฏิบัติ	1	8	1.600	16.000	1.600	2.000	0.800	0.397
การติดตามและ ประเมินผล	1	8	0.900	14.000	0.900	1.750	0.514	0.494
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	1	8	8.100	154.800	8.100	19.350	0.419	0.536

ตาราง 25 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของ
บ้านเจดีย์เหลี่ยม

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	36	7.482	23.748	7.482	7.916	7.423	0.323
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	36	13.802	23.966	13.802	7.989	4.872	0.101
การลงมือปฏิบัติ	3	36	4.167	1.366	4.167	0.455	2.567	0.897
การติดตามและ ประเมินผล	3	36	2.802	6.805	2.802	2.268	4.610	0.434
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	36	121.585	1,730.015	40.528	48.056	0.843	0.479

ตาราง 26 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของบ้านป่าเปอะ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	21	4.515	159.485	1.505	7.595	0.198	0.896
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	21	25.339	149.221	8.446	7.106	1.189	0.338
การลงมือปฏิบัติ	3	21	2.695	60.265	0.898	2.870	0.313	0.816
การติดตามและ ประเมินผล	3	21	12.139	55.221	4.046	2.630	1.539	0.234
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	21	98.349	1,172.691	32.783	55.842	0.587	0.630

ตาราง 27 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของบ้านข้างลำ

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	51	7.862	356.974	2.621	6.999	0.374	0.772
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	51	23.723	141.186	7.908	2.768	2.856	0.046
การลงมือปฏิบัติ	3	51	5.495	146.141	1.832	2.866	0.639	0.593
การติดตามและ ประเมินผล	3	51	10.507	149.603	3.502	2.933	1.194	0.321
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	51	90.276	1,934.160	30.092	37.925	0.793	0.503

ตาราง 28 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของ
บ้านศรีบุญเรือง

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	26	2.994	65.806	0.998	2.531	0.394	0.758
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	26	2.519	86.681	0.840	3.334	0.252	0.859
การลงมือปฏิบัติ	3	26	11.478	45.222	3.826	1.739	2.200	0.112
การติดตามและ ประเมินผล	3	26	2.194	31.306	0.731	1.204	0.608	0.616
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	26	38.786	500.014	12.929	19.231	0.672	0.577

ตาราง 29 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของ
บ้านเสาทิน

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	36	3.548	116.852	1.183	3.246	0.364	0.779
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	36	2.961	136.939	0.987	3.804	0.259	0.854
การลงมือปฏิบัติ	3	36	5.177	61.923	1.726	1.720	1.003	0.403
การติดตามและ ประเมินผล	3	36	3.404	86.196	1.135	2.394	0.474	0.702
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ด้าน	3	36	3.754	1,196.646	1.251	33.240	0.038	0.990

ตาราง 30 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของบ้านเสาหิน

การมีส่วนร่วม	df ระหว่าง กลุ่ม	Df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	Sig
การคิด การ วางแผนและการ ตัดสินใจ	3	6	3.750	18.750	1.250	3.125	0.400	0.758
การลงทุนและ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ	3	6	23.750	22.750	7.917	3.792	2.088	0.203
การลงมือปฏิบัติ	3	6	5.850	11.750	1.950	1.958	0.996	0.456
การติดตามและ ประเมินผล	3	6	2.150	12.750	0.717	2.125	0.337	0.800
รวมการมี ส่วนรวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	6	50.900	112.000	16.967	1896679	0.909	0.490